

Canan Tan'ın Romanlarında Toplumsal Eleştiri

Gülten Vural

Lisansüstü Eğitim, đretim ve Araştırma Enstitüsüne Türk Dili ve
Edebiyatı dalında Yüksek Lisans Tezi olarak
sunulmuřtur.

Doğu Akdeniz Üniversitesi
Eylül 2017
Gazimađusa, Kuzey Kıbrıs

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Doç. Dr. Ali Hakan Ulusoy
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdür Vekili

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Gülseren Tor
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1. Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel _____

2. Yrd. Doç. Dr. Mihrican Aylanç _____

3. Yrd. Doç. Dr. Satıa Tayyibe Uç _____

ABSTRACT

The subject of our thesis is the reflection of social problems in Canan Tan's novels *Piraye* (2003), *Eroinle Dans* (2005), *En Son Yürekler Ölü* (2009), *İz* (2011) and *Hasret* (2013) on the world of novel and criticism about social problems. We aim to reveal the reflection of social criticism and the general perception of society in these novels.

Before studying the novels of *Piraye*, *Eroinle Dans*, *En Son Yürekler Ölü*, *İz* and *Hasret* we shortly summarized the subject of social criticism in Turkish literature in the period before Canan Tan.

In the following section, we gave brief information about the writer's life and works.

By taking social criticism into account, we examined some of the issues in Canan Tan's five novels such as the interpersonal relationships, social behaviour disorders, living conditions in Istanbul, how the people considered women, superstitions, traditions, others, social pressure and sense of entertainment, the problems seen in the public institutions, public officers and public service, the value given to historical works on cultural issues, the deterioration of Turkish language, the importance given to art and the problems in media under different headings. In these themes, we identified the writer's opinions and the attitude of the characters in the novels.

Keywords: Canan Tan, novel, social criticism, social structure, public administration, cultural problems, media.

ÖZ

Tezimizin konusu, çağdaş romancılarımızdan Canan Tan'ın *Piraye* (2003), *Eroinle Dans* (2005), *En Son Yürekler Ölü*r (2009), *İz* (2011) ve *Hasret* (2013) romanlarındaki toplumsal sorunların roman dünyasına yansımaları ve toplumsal sorunlarla ilgili eleştirilerdir. Amacımız bu romanlarda toplumsal eleştirinin yansımalarını ve genel anlamda toplum algısını ortaya koymaktır.

Piraye, *Eroinle Dans*, *En Son Yürekler Ölü*r, *İz* ve *Hasret* romanlarını irdelemeden önce Türk edebiyatında Canan Tan'a kadar olan dönemimizdeki toplumsal eleştiri konusunu kısaca özetledik.

Bundan sonraki bölümde yazarın hayatı ve eserleri konusuna dair kısa bir bilgi verdik.

Toplumsal eleştiriye dikkate alarak Canan Tan'ın beş romanında görülen toplumsal yapıya yönelik olan kişiler arası ilişkileri, toplumsal davranış bozukluklarını, İstanbul'un yaşam koşullarını; halkın kadına, batıl inançlara, geleneklere, ötekine, toplumsal baskıya ve eğlence anlayışına nasıl baktığını; kamunun yönetimine yönelik olan kamu kurumlarında, görevlilerinde ve hizmetinde görülen sorunları; kültürel meselelere yönelik olarak tarihî eserlere verilen değer konusunu, Türkçedeki dil kirliliğini ve sanata verilen önemi; medya camiasına ait aksaklıkları ayrı ayrı başlıklar altında irdeledik. Ele alınan temalarda, yazarın görüşlerini ve romanlardaki kahramanların hâl ve tavırlarını tespit ettik.

Anahtar Kelimeler: Canan Tan, roman, toplumsal eleştiri, toplumsal yapı, kamu yönetimi, kültürel problemler, medya.

Yenilge...

TEŞEKKÜR

Tez süresince bana yol gösteren, anlayışlı davranan, yardımlarını esirgemeyen değerli tez danışmanım Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel'e, çalışmalarımnda bana destek veren Yrd. Doç. Dr. Gülseren Tor'a, edebî hayatını cömertçe sunan sevgili Canan Tan'a, ilkokul hocam Kadriye Akandere'ye, Deniz Plaza Direktörü Ayşe Deniz'e, Deniz Plaza Kitap Koordinatörü Hüseyin Ağlamaz'a, Sanat Yönetmeni Derman Atik'e, Girne Belediyesi Başkanı Nidai Güngördü'ye, vefat etmeden önce BRT'nin Sanat Programı Yardımcılığını yapmış olan merhum Hakan Çakmak'a, Kanal T Genel Müdürü Sibel Tatar'a, sevgili hocalarım Doç. Dr. Canan Perkan Zeki ve Doç. Dr. Hüseyin Yaratana, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi öğrencilerinden Bahar Derya'ya, Işık Kitabevine; ayrıca bugünlere gelmemi sağlayan ve her koşulda yanımda olan anneme, babama, ablama ve enişteme, sıcaklığını hissettiğim dostum Naile Aslıhan Tümay'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖN SÖZ

Tezimizin konusu, Canan Tan'ın romanlarında toplumsal eleştiridir. Çalışmamızda yazarın *Piraye*, *Eroinle Dans*, *En Son Yürekler Ölü*, *İz* ve *Hasret* adlı beş romanında yazıldığı dönemlerdeki toplumsal sorunların, roman dünyasına nasıl yansdığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Canan Tan'ın romanları üzerine bugüne kadar herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Çalışmamızın önemi, buradan kaynaklanmaktadır. Yazarın eserleri hakkında birtakım çalışmalar yapılsa da bu eserler ayrı ayrı ele alınmış; ancak elimizdeki verilere göre, toplu bir şekilde incelenmemiştir. Yazarın ayrı ayrı ele alınan bu eserlerinde, toplumsal eleştiri konusuna dair bir inceleme yapılmamıştır. 2010 yılında Canan Uğurdağ tarafından *Canan Tan'ın Romanları ve Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme* adlı bir doktora tezine başlanmış; ancak bu tez, henüz tamamlanmamıştır.

Bu tezde, Canan Tan'ın toplumsal eleştirinin baskın görüldüğü beş romanı incelenmiş, yazarın yayımlanan diğer eserleri ele alınmamıştır.

Yazarın beş romanında toplumsal yapı, halk, kamu yönetimi, kültürel meseleler, medya vb. konular incelenirken romanların yazıldığı dönemlerdeki toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel durum dikkate alınmıştır. Ayrıca bu konuların daha iyi anlaşılması için toplum bilimi, davranış bilimleri, hukuk, psikoloji, antropoloji konusundaki çeşitli kaynaklardan; yazarın köşe yazılarından, röportajlarından, söyleşilerinden ve katıldığı televizyon programlarından yararlanılmıştır.

Tezimiz dört bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde, bazı kaynaklardan yararlanılarak Türk edebiyatındaki toplumsal eleştiri konusunda kısa ve derli toplu bir bilgi vermeyi seçtik. İkinci bölümde ise Canan Tan'ın hayatı, toplumsal

konulara ilgisi ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, bu bölümün sonunda da tezimizin esas konusunun daha iyi anlaşılması için bir ön bilgi olmak bakımından incelediğimiz beş romanın özeti verilmiştir.

Tezin esas konusu olan Canan Tan'ın romanlarında toplumsal eleştiri, çalışmamızın üçüncü bölümünde ele alınmıştır. Bu bölümde yazarın beş romanında toplumsal eleştiri, beş ana başlık ve alt başlıklar altında irdelenmiştir. Ana başlıklar “Toplumsal Yapıya Yönelik Eleştiriler”, “Halka Yönelik Eleştiriler”, “Kamu Yönetimine Yönelik Eleştiriler”, “Kültürel Meselelere Yönelik Eleştiriler” ve “Medyaya Yönelik Eleştiriler” şeklinde oluşturulmuştur.

Tezin dördüncü bölümünde ise sonuç kısmı ele alınmıştır. Sonuç kısmında, önceki bölümlerden edinilen bilgiler ışığında her ana başlıkla ilgili inceleme ve değerlendirmelerimiz kısaca özetlenmiş ve genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ele alınan “Canan Tan'ın Hayatı, Toplumsal Konulara İlgisi ve Eserleri” konularında bilgi toplarken birtakım sıkıntılarla karşılaştık. Yazılı kaynaklarda, yazarın hayatı ve toplumsal konulara ilgisi hakkında yeterli bilgi bulunmadığından bu bölümü yazarken görsel kaynaklardan ve röportajlardan yararlandık.

Tezin son kısmında ise çalışmamızda kullandığımız kaynakların listesine yer verilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZ	iv
İTHAF.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖN SÖZ.....	vii
KISALTMALAR.....	xii
1 TÜRK EDEBİYATINDA CANAN TAN’A KADAR TOPLUMSAL ELEŞTİRİ... 1	
2 CANAN TAN’IN HAYATI VE ESERLERİ.....6	
2.1 Canan Tan’ın Hayatı, Toplumsal Konulara İlgisi ve Eserleri.....6	
2.2 Tezde İncelenen Romanların Özetleri.....15	
3 CANAN TAN’IN ROMANLARINDA TOPLUMSAL ELEŞTİRİ.....27	
3.1 Toplumsal Yapıya Yönelik Eleştiriler.....27	
3.1.1 Kişiler Arası İlişki.....27	
3.1.1.1 Karı-Koca İlişkisi ve Çocuk.....28	
3.1.1.1.1 Karı-Koca ve Çocuk İlişkisi.....28	
3.1.1.1.2 Karı-Koca İlişkisi.....48	
3.1.1.2 Kadın-Erkek İlişkisi.....57	
3.1.1.3 Arkadaşlar Arası İlişki.....65	
3.1.2 Toplumdaki Davranış Bozuklukları.....69	
3.1.2.1 Dedikodu Yapan Kimseler.....69	
3.1.2.2 Zayıf Karakterli Kimseler.....71	
3.1.2.3 Merhameti Olmayan Kimseler.....76	
3.1.2.4 Görgüsü Olmayan Kimseler.....80	

3.1.2.5 Ön Yargılı Kimseler.....	83
3.1.2.6 Toplumdaki Diğer Davranış Bozuklukları.....	85
3.1.3 İstanbul'da Yaşam Koşulları.....	89
3.2 Halka Yönelik Eleştiriler.....	92
3.2.1 Halkın Kadına Bakışı.....	93
3.2.2 Halkın Batıl İnançlara Bakışı.....	107
3.2.2.1 Halk Tıbbıyla İlgili İnançlar.....	107
3.2.2.1.1 Halk Tıbbıyla İlgili Olan Doğum İnançları.....	107
3.2.2.1.2 Halk Tıbbıyla İlgili Olan Diğer İnançlar.....	113
3.2.2.2 Kutsallaştırılan Canlılar: Karıncalar ve Balıklar.....	114
3.2.2.3 Batıl İnançlarla İlgili Diğer İnançlar.....	117
3.2.3 Halkın Geleneklere Bakışı.....	121
3.2.3.1 Evlilikle İlgili Alışkanlıklar.....	121
3.2.3.2 Doğumla İlgili Alışkanlıklar.....	124
3.2.3.3 Geleneklerle İlgili Diğer Alışkanlıklar.....	125
3.2.4 Ötekini Dışlama Mevzusu	126
3.2.5 Toplumsal Baskı Karşısındaki Halk.....	132
3.2.6 Halkın Eğlence Anlayışı.....	136
3.3 Kamu Yönetimine Yönelik Eleştiriler.....	137
3.3.1 Kamu Kurumlarında Görülen Sorunlar.....	138
3.3.1.1 Sağlıkla İlgili Aksaklıklar.....	138
3.3.1.2 Ekonomiyle İlgili Aksaklıklar.....	143
3.3.1.3 Madde Bağımlılığıyla İlgili Aksaklıklar.....	146
3.3.2 Kamu Görevlilerinde Görülen Sorunlar.....	152
3.3.3 Kamu Hizmetinde Görülen Sorunlar.....	157

3.4 Kültürel Meselelere Yönelik Eleştiriler.....	161
3.4.1 Tarihî Eserler.....	161
3.4.2 Türkçedeki Dil Kirliliği.....	165
3.4.3 Sanat Eserleri.....	168
3.5 Medyaya Yönelik Eleştiriler.....	169
4 SONUÇ.....	174
KAYNAKLAR.....	180

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
AS	Antropoloji Sözlüğü
bk.	Bakınız
ev.	Çeviren
DBT	Davranış Bilimleri Terimleri
ed.	Editör
ED	<i>Eroinle Dans</i> romanı
ESYÖ	<i>En Son Yürekler Ölü</i> romanı
H	<i>Hasret</i> romanı
HS	Hukuk Sözlüğü
İ	<i>İz</i> romanı
P	<i>Piraye</i> romanı
PS	Psikoloji Sözlüğü
RBS	Ruhbilim Sözlüğü
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBS	Toplumbilim Sözlüğü
TBTS	Toplumbilim Terimleri Sözlüğü
THK	Temel Hukuk Kavramları
TS	Türkçe Sözlük
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğeri

Bölüm 1

TÜRK EDEBİYATINDA CANAN TAN'A KADAR

TOPLUMSAL ELEŞTİRİ¹

Eleştiri kavramı: “*Bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işi, tenkit*” (TS/786) anlamına gelir. Bir “şey”i eleştirmek demek, o “şey”in olumlu ve olumsuz yönlerini ortaya koymak demektir. Bu bağlamda eleştiri, bir taraftan olumsuzla işaret ederken diğer taraftan da olması gerekeni dolaylı yoldan anlatmaya çalışır. Toplumsal eleştiri ise: “*Topluma ve toplum-birey ilişkisine yönelik yapılan eleştiri*” demektir. Bu nedenle toplumsal eleştiri, toplumsal hayatı, birey ve toplum ilişkisini, dönemin siyasi, ekonomik ve kültürel değişimlerini konu edinir².

Türk edebiyatında gerçek manada toplumsal eleştiri, 19. yüzyılda başlasa da Tanzimat Devri öncesinde de bu konuda bazı örneklerine rastlanır. Toplumsal eleştirinin Türk edebiyatında işlenişi, edebî türlerle sınırlandırılmazsa Orhun Kitabelerine kadar dayanır. Ayrıca sonraki yüzyıllarda siyasetnameler, çeşitli hikmet kitapları, atasözleri toplumsal eleştiri konularını işleyen türlerdir.

Divan Edebiyatı’nda toplumsal eleştiri örnekleri: divan şiirinin hicviye, âşık tarzı şiirinin taşlama türleri, “yuf” redifli gazeller, kasideler vb. türlerde görülmüştür.

¹Bu bölümü hazırlarken, şu üç farklı kaynaktan yararlandık: Taner Namlı, *Tanzimat Devri Türk Romanında Sosyal Tenkit* (Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2010), 1-8.; Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923)* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1995) 70-74, 95-97, 182-183, 186-187.; İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, 4. Basım (İstanbul: Dergâh Yayınları, Ekim 2003) 273-383.

²Namlı, 1-2.

Divan şiirine bağlı olarak hiciv türünde örnek veren Nâbî ve Bosnalı Alaaddin Sâbit gibi şairler, toplumsal konulara eğilmişlerdir. “yuf” redifli şiirlerin ilk örneği, dönemin siyasi dengesizliklerini eleştiren Karamanlı Aynî’ye aittir. “yuf” redifli şiir örneği veren diğer bir şair, Bağdatlı Ruhî’dir. Bağdatlı Ruhî, eserlerinde dönemin yönetim anlayışını, toplumsal ahlak bozukluklarını, dinin yanlış algılanışını, ekonomik dengesizlikleri işlemiştir. Ayrıca Usulî, Aşkî, Şeyh Galip gibi şairler toplumsal eleştiri tarzında eserler verirken; Ahmed Kuddusi gibi şairler ise bireylerin ahlaki özelliklerini eleştirmişlerdir.

Halk Edebiyatı’ndaki halk hikâyeleri, toplumsal eleştiri örnekleri arasındadır: evlenecek olan gençlerde aranan özelliklerle ilgili eleştiriler: *Kerem ile Ashı, Şah İsmail, Dadalođlu ile Türkmen Güzeli, Karacaođlan ile Karakız, Aşık Garip, Körođlu* hikâyelerinde; evlilik kurumuyla ilgili eleştiriler: *Karacaođlan ile Karakız, Şah İsmail, Aşık Garip* hikâyelerinde; aile bireylerinin birbirleriyle ve başkalarıyla olan ilişkilerine yönelik eleştiriler: *Seyfû’l-mülûk, Karacaođlan ile Karakız, Aşık Sümmani ile Gülperi, Dede Korkut, Aşık İhsani ile Güllüşah, Aşık Garip* hikâyelerinde; toplumsal davranış kurallarıyla ilgili eleştiriler: *Tufanganlı Abbas ve Gülgez Peri, Sürmeli Bey ile Dilber Senem, Karacaođlan ile Karakız, Körođlu, Asuman ile Zeycan, Tahir ile Zühre* hikâyelerinde; dönemin toplumsal ve siyasi aksaklıklarıyla ilgili eleştiriler de *Körođlu, Arzu ile Kamber, Dede Korkut, Aşık Garip, Sürmeli Bey ile Dilber Senem* hikâyelerinde yapılmıştır. Ayrıca Halk Edebiyatı türlerinden biri olan Karagöz ve Hacivat, meddah gibi geleneksel tiyatro türleri de bireylerin ahlaki özelliklerini, dönemin sosyal ve siyasi problemlerini ortaya koyar.

Türk edebiyatında gerçek manada toplumsal eleştiri, Tanzimat Edebiyatı ile başlamıştır. Batılı anlamda ilk mizah örneği, Ethem Pertev Paşa’nın *Av’ave-nâme (Havlama Kitabı)*’sidir. Bu eser Şinâsî’nin, İstanbul’daki sayıları günden güne artan

sokak köpeklerinin toplattırılıp öldürülmesi hakkındaki yazısını eleştirmek ve köpekleri korumak amacıyla yazılmıştır. Bir filozof ile bir köpeğin zarif esprilerine dayalı diyaloglarından oluşur. Türk mizah gazeteciliğinin ilk örneği ise Teodor Kasap'ın *Diyojen*'idir. Yazar, *Diyojen*'inin yanı sıra *Hayâl* ile *Çıngıraklı Tatar*'da da siyasi mizaha yer verdiği için bu gazeteler, zaman zaman hükümet tarafından kapatılmıştır. Mizah yoluyla eleştirinin ilk örneği, Ziya Paşa'nın *Zafernâme*'sinde görülür. Ziya Paşa, devletin otoritesini küçük düşüren Sadrazam Ali Paşa'nın hareketlerini zarif nüktelerle -sözde göklere çıkartarak- çok ağır şekilde hicveder.

Tanzimat romanında toplumsal problemlere ilk defa ve diğerlerine göre en çok yer veren isim Ahmed Midhat Efendi'dir. Yazar, bireyin özgürlüğüne önem verdiği için esaret meselesini: *Esaret*, *Firkat*, *Hasan Mellâh*, *Dünyaya İkinci Geliş* romanlarında; zorlayıcı sebeplerden ötürü düşmüş kadınların toplum içinde kirli görülmesi meselesini: *Mihnet-Keşân*, *Henüz On Yedi Yaşında* romanlarında; yanlış Batılılaşma meselesini: *Bekârlık Sultanlık Mı Dedin?*, *Bir Tevbe-kâr*, *Felâton Beyle Rakım Efendi*, *Karnaval*, *Vah!* romanlarında eleştirir.

Servet-i Fünûn Edebiyatı'nda II. Abdülhamid'in baskısını eleştiren en önemli isim, Tevfik Fikret'tir. Tevfik Fikret'in 1901 yılından sonra yazıp II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan şiirleri, dönemin iktidarına ve yönetimine yönelik eleştirileri içerir. Şair, memleketindeki hürriyetsizliği, dönemin siyasî, toplumsal ve ahlaki bozuklarını *Sis* şiirinde; iktidardaki politikacıları ise *Doksan Beşe Doğru*, *Rübâb'ın Cevâbı*, *Sancak-ı Şerif Huzurunda*, *Hân-ı Yağma* şiirlerinde eleştirir.

Millî Edebiyat Dönemi, toplumsal konuların en fazla işlendiği dönemdir. Dönemin önemli romancılarından biri, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Tanzimat'tan I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yetişmiş üç neslin hayata bakış tarzını, *Kiralık Konak*; İstanbul'un I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadarki yaşayışını, *Hüküm*

Gecesi; yine İstanbul'un Mütâreke yıllarındaki hayatını, *Sodom ve Gomore*; Millî Mücadele Dönemi'nin Anadolu'sunu, *Yaban*; Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarındaki Türkiye'yi, *Ankara*; Cumhuriyet'ten sonraki inkılâplar dönemini, *Panorama I* ve Atatürk'ün ölümünden sonraki yılları ise *Panorama II* romanlarında eleştirir. Yine Millî Edebiyatın önemli romancılarından olan Ahmet Hamdi Tanpınar, toplumsal eleştiri tarzında eser veren yazarlardandır. Millî Edebiyatın hikâye türündeki en önemli temsilci ise Ömer Seyfettin'dir. Yabancı kültürle yozlaşmış sahte aydınları, kahramanı Efruz Bey'le; cehalet ve bağınazlığı, *Tuhaf Bir Zulüm*, *Kurbağa Duası*, *Falaka*, *Yalnız Efe*, *Hafiften Bir Seda*, *Keramet* hikâyeleriyle ve Batı'nın Doğu'yu anlayışındaki eksikliğini ise *Gizli Mabet* hikâyeleriyle eleştirir.

Millî Edebiyat Dönemine kadarki süreçte şair ve yazarlar, genellikle üst yapının desteğiyle topluma yönelik eserler verirler. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra edebiyatçılar, devletten destek görmeyince Cumhuriyet Dönemi'nde devletten bağımsız bir şekilde, bireysel olarak topluma yönelirler. Bu nedenle Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda toplumsal eleştiri, halkın içinden gelen şair ve yazarların eserlerinde topluma ve toplumun sorunlarına yer vermesi şeklinde ortaya çıkar³.

1923-1945 arasındaki dönemin önemli romancılarından biri, Aka Gündüz'dür. *Dikmen Yıldızı* ve *Bir Şoförün Gizli Defteri* romanlarında millî heyecanlara ve toplumsal eleştiriye ağırlık verir. Köy romancılarından biri olan Reşat Enis Aygen'in *Kanun Namına*, *Gong Vurdu*, *Ağlama Duvarı*, *Yolgeçen Hanı* ve *Sarı İt* eserlerinde siyasî çekişmeler, işçi ve köy konuları başta olmak üzere döneme ait tüm problemler ele alınmaktadır. Bu dönemin önemli hikâyecilerinden biri de Haldun Taner'dir. *Yaşasın Demokrasi*, *Tuş*, *Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu*, *Ayışığında "Çalışkur"*, *On İkiye Bir Var*, *Sancho'nun Sabah Yürüyüşü* ve *Yalıda Sabah* hikâyelerinde toplumun

³Seval Şahin, *Aziz Nesin Öykülerinde Sosyal Eleştiri (1946-1960)* (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2012), 14-15.

bazı kesimlerini ve siyaseti ironi aracılığıyla eleştirir. Ayrıca Ercüment Ekrem Talu, Sabahattin Ali, Hüseyin Rahmi Gürpınar gibi romancılar da toplumsal eleştiri tarzında eserler vermişlerdir.

1946-1980 arası dönemi yazarlarından olan Orhan Kemal, Tarık Buğra, Kemal Bilbaşar, Necati Cumalı, Yaşar Kemal Göğçeli, Atilla İlhan, Adalet Ağaoğlu, Sevgi Soysal, Oğuz Atay, İnci Aral, Mustafa Kutlu, Selim İleri; köy edebiyatını ele alan Samim Kocagöz, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Kerim Korcan, Şevket Bulut; mizah yazarlarından Aziz Nesin gibi isimler toplumsal eleştiri içeren eserler verirler.

1950'li yıllarda doğanlar⁴ arasında ise toplumsal eleştiri tarzında eser veren yazarlardan biri, Feride Çiçekoğlu'dur. Yazarın aynı zamanda filme de aktarılan *Uçurtmayı Vurmasınlar* romanı, 12 Eylül'ü ele alan bir eserdir. Ayrıca yazar, 12 Eylül'e yol açan siyasî çatışmaların birey üzerindeki etkilerinden de bahseder. Cemil Kavukçu'nun *Dönüş* adlı romanı, 1980 öncesini anlatan siyasî içerikli bir eserdir. Orhan Pamuk'un *Sessiz Ev* romanında 1970 sonrası sağ-sol çatışmalarının gençler üzerindeki olumsuz tesiri irdelenir.

Türk edebiyatında toplumsal eleştiri, her devirde farklı türlerde ortaya çıkar: Divan Edebiyatı'nda hiciv; Halk Edebiyatı'nda genellikle halk hikâyeleri; Tanzimat Edebiyatı'nda genellikle hiciv ve mizah; Servet-i Fünûn Edebiyatı'nda şiir; Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı'nda ise genellikle hikâye ve roman şeklindedir. Her devirde rastlanan ekonomik eşitsizlikler, ahlaki meseleler, dönemin önemli siyasi olayları vb. temalar dönemin şair, yazar ve hikâyecileri aracılığıyla üstü kapalı ya da açık şekilde eleştirilmiştir.

⁴Toplumsal eleştiri konusunda özellikle 1950'lilerde doğanların ele alınmasının sebebi, Canan Tan'ın 28 Eylül 1951 tarihinde dünyaya gelmesidir.

Bölüm 2

CANAN TAN'IN HAYATI VE ESERLERİ

2.1 Canan Tan'ın Hayatı, Toplumsal Konulara İlgisi ve Eserleri⁵

Canan Tan, çağdaş Türk edebiyatının önemli yazarlarından biridir. Tam adıyla Cavidan Canan Demirel, 28 Eylül 1951'de Ankara'da dünyaya gelir. Annesi Nihal Ulviye Hanım, 3 Ocak 2004 tarihinde alzheimerden vefat etmeden önce bir bankada çalışıyordu. Babası Necdet Bey ise 2000 yılında vefat etmeden önce İller Bankası'nda müfettişti. Sonradan bakan danışmanlığı da yaptı. Kendisiyle yaptığım röportajda Canan Hanım, isminin konulma hikâyesini şu şekilde aktarır:

Şimdi şöyle, babamlar yedi erkek kardeşmiş. Ve evlendiklerinde şey demiş 'yedi tane altın perçemli oğlan doğursan havadır, ben bir kızım olsun istiyorum' demiş babam. Ve ben doğmuşum, tek çocuğum, başka çocuk olmamış, istememişler. İsmimi babam koymuş, Canan. Ama bir de Cavidan var. Canan sevgili demek, Cavidan da ebedi demek. Ebedi sevgili oluyor.

Canan'ın anne ve babası çalıştığı için çocukluğunu iki teyzesi, hacı anneanesi ve dayısıyla geçirir. Ayrıca Canan, anne-babasının sürekli kitap okuduğunu görebilir. Bu, onun kitap okuma alışkanlığını edinmesini sağlar. İlkokulu Ankara Mimar Kemal İlkokulu'nda okuyan Canan, o zamandan itibaren şiir ve öykü yazmaya başlar. 1960 yılında ilkokuldan mezun olur ve ortaokulu, Ankara Mimar Kemal Ortaokulu'nda okur. Canan, ortaokul yıllarında yapılan bir etkinlikte kimseden yardım

⁵Bu bölümü hazırlarken 19.07.2011 tarihinde TRT OKUL'da yayımlanan "Ben Öğrenciyken" programının Canan Tan'ın da konuk olduğu bölümden; 05.04.2012 tarihinde CINE5'te yayımlanan "Kitabın Ortasından" programının Canan Tan'ın da konuk olduğu bölümden; 16.05.2015 tarihinde Merit Lefkoşa Hotel & Casino'da Canan Tan'la yaptığım röportajdan yararlandık.

almadan okuduğu bir şiirde başarılı olduktan sonra topluluk önünde rahatça konuşabilme ve şiir okuma özelliğini de keşfeder.

Canan, 1963 yılında ortaokuldan mezun olduktan sonra Ankara Kız Lisesi'ne yazılır. Canan'ın lise yılları, edebiyatla tanıştığı yıllardır. Hatta içindeki edebiyat tutkusunu keşfedip açığa çıkarmasını sağlayan ilk öğretmeni bir edebiyatçıdır. Canan Tan, 2011 yılında katıldığı bir televizyon programında edebiyat öğretmeniyle arasında geçen bir olayı şu şekilde anlatır:

Edebiyat öğretmenim lise birde, Ahmet Tulu'ydu. Çok ilginç, bir öğretmendi, notu kıttı. Kompozisyon ödevi vermişti. Evden bir kesit: Herkes evini anlatıyor, odasını, yaşadığı yeri yahut da aile ortamında annesi, babası, kardeşi falan. Ben de ikiz kardeşimi yazmıştım. Geldi [yanıma] dedi ki: "Bak, ben kolay kolay bu notu vermem, sana on veriyorum, dilin çok iyi; ama önce ikiz kardeşini anlat bize." Ben, o zaman bunun bir, beceri olduğunu düşünemedim tabii. Bayağı sıkıldım. "Şeeyyy" yaptım falan, korkuyorum da: "Benim ikiz kardeşim yok. Ben tek çocuğum," dedim en sonunda. Çok hoşuna gitti ve dedi ki: "Hayal gücü var, kurgu var, yanı sıra ifade de var. Senden bir şeyler olur." O ilk söyleyendi.

Ayrıca Canan, lise yıllarında siyasi görüş konusunda da olgunlaşır. Canan Tan, geçmişteki anılarından şu şekilde bahseder:

Yani o zamanın şartlarından mı bilmiyorum, biraz protest bir yazardım, yani kendi kendime. Kompozisyon yazılarında falan mesela "Bir Küçük Adam" diye bir kompozisyonum vardı. Yani bir küçük adam, büyük şehri arıyor; ama sokakta buluyor kendini, öyle bir şey. Yani sokak çocuklarına ait belki de ilk yazdığım bir şeydi. Bir yasaklama vardı, mesela biz Nâzım Hikmetleri kitap arasında gizli gizli okurduk. Bir başka öğretmen olsa: "Ay," diyordum "Nesrin Hanım olmasa disipline giderdim valla." Öyle bir öğretmenimdi. Beni şekillendiren biraz onlar oldu, toplumsal yönden.

Canan, fen sınıfında okumasına rağmen lisenin son döneminde edebiyat öğretmeniyle birlikte okulun gazetesini çıkartır ve ilk köşe yazılarını orada yayımlar. Yine lise son sınıftayken Ankara'da *Hisar* dergisinin düzenlediği "Şiir Yarışması"na katılır. *Hisar* dergisinin yayın kurulundan oluşan jürinin, yani Mehmet Çınarlı, İlhan Geçer, Mustafa Necati Karaer ve Sami Aşar'ın değerlendirmesinden geçen Canan,

Maskeli Balo şiiriyle⁶ birincilik ödülünü kazanır. Bu şiirle kazandığı kupa, Canan Tan'ın edebiyat hayatına dair aldığı ilk ödüdür.

1967 yılında liseden mezun olan Canan Hanım, küçükken ilk gittiği tiyatrolardan çok etkilendiği için Konservatuvarın Tiyatro Bölümüne ya da Siyasal Bilgiler Fakültesinin Basın Yayın Bölümüne gitmeyi ister. Ancak puanı çok iyi geldiği için babasının: “*Sen, eczacı olursun. Ben emekli olup eczanende otururum, sen istediğini yaparsın,*” şeklindeki telkinleriyle 27 Eylül 1967 tarihinde Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'ne kaydını yaptırır. Üniversitedeki yıllarında Canan Hanım, öğrenci konseyi başkanı Diyarbakırlı Orhan Bey'le tanışır. Orhan Tan, Canan Hanım gibi Eczacılık Fakültesi'nde okur. Aynı zamanda Diyarbakır Gazi Köşkünün sahiplerinin torunudur. 1971'de üniversiteden dereceyle mezun olan Canan Hanım, 16 Eylül 1972 tarihinde Orhan Bey'le evlenir ve 21 yaşında Diyarbakır'a gelin gider.

Orhan Bey, Diyarbakır'dayken Edip (Edip Bey, Orhan Bey'in babasıdır.) Tan Eczanesini açar. Canan Hanım ise Diyarbakır Numune Hastanesi'ne eczacı olarak atanır. Hastanede altı ay çalıştıktan sonra Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Farmakoloji Bölümünün Farmakoloji kürsüsüne asistan olarak alınır. Ancak ilerleyen zamanlarda sağlık nedeniyle rapor alamadığı için asistanlıktan istifa etmek zorunda kalır. Canan Hanım, evliliğinden bir yıl sonra kızı Renan'ı; ondan üç buçuk yıl sonra da oğlu Sinan'ı dünyaya getirir. Diyarbakır'da Edip Eczanesini açar. Diyarbakır'da eşi ve çocuklarıyla on yıl kalmıştır. Çocuklarının ilkokuldan mezun olmasından sonra ailesiyle birlikte Diyarbakır'dan ayrılarak İzmir'e yerleşir. İzmir'deyken Orhan Bey için Tan Eczanesi'ni, kendisi için de Konak Eczanesi'ni açarlar. Belli bir süre sonra da önce Tan sonra da Konak Eczanesi kapanır.

⁶Lise yıllarındaki Canan'ın *Maskeli Balo* şiiri, edebiyat öğretmeni Ahmet Tulu tarafından: “*Çok farklı, duygulardan çok, mantığa dayalı bir şiir, felsefi şiir türünde*” şeklinde değerlendirilir.

Canan Tan, eczacılık mesleğini sürdürürken Türkiye'nin pek çok gazetesinde konuk ya da haftalık olarak köşe yazıları yayımlamıştır. *Kazete Bağımsız Kadın Gazetesi*'nin "Kazete-Mazete" köşesinde, *Sabah* gazetesine ait olan *Mimoza* dergisinin "Çuvaldız" köşesinde ve *Milliyet* gazetesinin *Milliyet Pazar* ekinde köşe yazıları yazmıştır. *Yeni Asır* gazetesinde ise 19 Eylül 2003 ve 22 Nisan 2005 tarihleri arasında haftada üç gün, köşe yazarı olarak güncel yazılar yayımlamıştır. Günümüzde de *Hürriyet*, *Akşam*, *Vatan* vb. gazetelerde ara sıra konuk yazar olarak köşe yazılarını yayımlamaktadır. Ayrıca Malatya Film Festivali'nde, okullarda yapılan yarışmalarda, TÜRGÖK (Türkiye Görme Özürlüler Kitaplığı)'te jüri üyeliği yapmıştır. Herhangi bir derneğe üye olmamakla birlikte, tüm yardım derneklerinin fahri üyesi olarak etkinliklerine katılır. Bunların yanı sıra canantan.com adında kendisine ait bir de internet sitesi bulunmaktadır. Urla'da bir yazlığı ve Narlıdere'de de bir evi vardır.

Canan Tan'ın Diyarbakır'daki on yılı edebiyat hayatının geç başlamasına neden olur. Diyarbakır'dayken "Oğlum" adlı öyküsü *Hürriyet* gazetesinin senaryo yarışmasında birinci olup fotoroman olarak çekilse de yeterli değildir. İzmir'e geldikten belli bir süre sonra 1996 yılında Aziz Nesin'in ölümünün birinci yıldönümü adına düzenlenen yarışmaya katılır. Bu yarışmada Canan Tan, *İster Mor, İster Mavi* adlı mizahî öykü kitabıyla ya da ilk kitabıyla birincilik ödülünü kazanır ve Türkiye'de mizahî öyküler kitabı olan "İlk ve Tek Kadın Mizah Yazarı" unvanını alır. Ayrıca 1997 yılında Rifat Ilgaz adına düzenlenen bir yarışmada *Sol Ayağımın Başparmağı* adlı mizahî öykü kitabıyla da birincilik ödülünü kazanır. Mizah öykülerinin ardından Canan Tan, Çocuk Edebiyatı adına düzenlenen yarışmalara katılır. Böylelikle 1997 yılında birtakım yarışmalara katılarak *Sevgi Yolu* çocuk öykü kitabı, *Sokaklardan Bir Ali* çocuk romanı; 1998 yılında da *Arkadaşım Pasta Panda* adlı çocuk öykü kitabıyla ödüller kazanır. Belli bir müddet Çocuk Edebiyatı dalında eserler verdikten sonra

yetişkinler adına yazdığı *Çikolata Kaplı Hüzünler* öykü kitabını eşzamanlı olarak dört ya da beş yayınevine gönderir. Böylelikle Altın Kitaplar Yayınevi⁷ tarafından 2002 yılında yetişkinlere dair ilk öykü kitabı çıkar. Ancak Altın Kitaplar Yayınevinin: “*Bizim Türk halkımız, öyküden çok romanı sever. Senin kalemin romana da yatkın*” şeklindeki yönlendirmesiyle ilk romanı olan ve kadın duyarlılığını anlatan *Piraye*’yi yazar ve 2003 yılında yayımlanır. Canan Tan’ın *Piraye* romanı, kendisi için bir milattır. Çünkü *Piraye*, yazarın meşhur olmasını sağlayan ve en çok okunan romanıdır⁸. Bu roman, Çince, Korece, Yunanca, Bulgarca, Sırpça, Hırvatça, İngilizce ve Kürtçeye de çevrilmiştir. Ayrıca yazarın *Hasret* romanı da *Piraye* gibi farklı bir dile, yani Yunancaya çevrilen eserlerdendir. Çünkü bu roman, Ankara’nın Keskin ilçesi ile Selanik arasında geçer.

Yazarın *Piraye*’den sonraki romanlarından kısaca bahsedecek olursak: *Eroinle Dans* (2005) madde bağımlılığını; *Yüreğim Seni Çok Sevdi* (2007) kırık bir aşkın öyküsünü; *En Son Yüreklere Ölür* (2009) organ naklini -ki bu konuda yazılan ilk ve tek romandır-; *İz* (2011) baba-kız ilişkisini; *İssız Erkekler Korosu* (2012) ezilen ve horlanan erkekleri; *Hasret* (2013) mübadeleyi; *Pembe ve Yusuf* (2014) töreleri ve kadın cinayetlerini; *Kelepçe* (2016) cezaevindeki kadınları; *Başıbozuk Sevdalar* (2017) ise genç bir kadının hayata karşı direnişini anlatır.

Canan Tan’ın toplumsal konulara olan ilgisi küçüklüğünde okuyup etkilendiği yazarlara dayanmaktadır. Canan Tan’ı en çok etkileyen eser, Victor Hugo’nun haksızlığa uğrayan bir mahkûmun acıklı öyküsünü anlatan *Sefiller* romanı olmuştur. Ayrıca Yaşar Kemal’in *İnce Memed*’inden, Nâzım Hikmet’in şiirlerinden, Aziz

⁷Canan Tan’ın 2012 yılına kadar kaleme alınan eserleri Altın Kitaplar Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Ancak yazar, 2013 yılında Doğan Kitap Yayınevi’yle anlaşır ve eserleri orada yayımlanır.

⁸Bu bilgi, 27.01.2016 tarihinde Vuslat Tv’de yayımlanan “Kitap ve Hayat” programının Canan Tan’ın da konuk olduğu bölümden alınmıştır.

Nesin'in öykülerinden; Fakir Baykurt, Kemal Tahir, Orhan Kemal gibi Türk yazarlardan; Andre Gide, Mark Twain, Virginia Woolf gibi yabancı yazarlardan da etkilenmiştir.

Yazara göre edebiyat, insanı insana anlatmanın en iyi yolu olduğu⁹ için eserlerinde, bireyin ve toplumun sorunlarını, ülkesinin hikâyelerini ve gerçeklerini anlatır¹⁰. Yazarın romanlarından başka öykü kitaplarının, gençlik romanının, çocuk romanlarının tamamında; *Sevgi Yolu* ile *Sokakların Prensesi Şima* adlı çocuk öykü kitaplarında ve köşe yazılarında da toplumsal sorunlara olan ilgisini ve toplumsal eleştirisini görmek mümkündür.

Canan Tan'ın Eserleri

Romanları

1. *Piraye* (2003)
2. *Eroinle Dans* (2005)
3. *Yüreğim Seni Çok Sevdi* (2007)
4. *En Son Yürekler Ölüyor* (2009)
5. *İz* (2011)
6. *Issız Erkekler Korosu* (2012)
7. *Hasret* (2013)
8. *Pembe ve Yusuf* (2014)
9. *Kelepçe* (2016)
10. *Başıbozuk Sevdalar* (2017)

⁹Sümeyya Olcay, "Canan Tan: Yazmazsam Yaşayamam!", *Yeşilay Aylık Sağlık, Eğitim ve Kültür Dergisi*, 963 (Nisan 2014), 62.

¹⁰Fatma Erdem, *Canan Tan'ın Son Romanı "Pembe ve Yusuf", Çocuk Gelinler, Töre Cinayeti, Aile İçi Şiddet Konularına*, <http://blog.milliyet.com.tr/canan-tan-in-son-romani--pembe-ve-yusuf---cocuk-gelinler--tore-cinayeti--aile-ici-siddet-konularina/Blog/?BlogNo=480977> (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2016), 25 Kasım 2014.

Gençlik Romanı

11. *Yolum Düştü Amerika'ya* (2002)

Çocuk Romanları

12. *Sokaklardan Bir Ali* (1997)

13. *Sevgi Dolu Bir Yürek* (1999)

14. *Beyaz Evin Gizemi* (2000)

15. *Ah Şu Uzaylılar!* (2002)

16. *Uzay Kampı Maceraları* (2014)

17. *Uzaylılar Aramızda* (2016)

Öykü Kitapları

18. *İster Mor, İster Mavi* (1996)

19. *Sol Ayağımın Başparmağı* (1997)

20. *Oğlum Nasıl Fenerbahçeli Oldu?* (1997)

21. *Fanatik Galatasaraylı* (2001)

22. *Çikolata Kaplı Hüzünler* (2002)

23. *Türkiye Benimle Gurur Duyuyor!!!* (2004)

24. *Beşiktaşım Sen Çok Yaşa!* (2004)

25. *Söylenmemiş Şarkılar* (2008)

26. *Aşkın Sanal Halleri* (2010)

27. *Ah Benim Karım! Ah Benim Kocam!* (2015)

Çocuk Öykü Kitapları

28. *Sevgi Yolu* (1997)

29. *Arkadaşım Pasta Panda* (1998)

30. *Sokakların Prensesi Şima* (1999)

31. *Aliş'e Kardeş Geliyor* (2008)

32. *Aliş Anaokulunda* (2008)
33. *Aliş Okula Başlıyor* (2008)
34. *Aliş Sünnet Oluyor Maviş de Gelin* (2008)
35. *Aliş ile Maviş Hayvanat Bahçesinde* (2008)

Aldığı Ödüller

Edebî Eserleriyle İlgili Aldığı Ödüller

- 1979: *Hürriyet* gazetesinin *Kelebek* eki, Senaryo Yarışması birincilik ödülü, “Oğlum” adlı öyküsü (Fotoroman olarak çekildi.).
- 1988: 1. Ulusal Nasrettin Hoca Gülmece Öykü Yarışması 1. Mansiyon, “Dedektiflik Bürosu” adlı öyküsü.
- 1996: İnkılâp Kitabevinin Aziz Nesin Gülmece Öykü Yarışması birincilik ödülü, *İster Mor, İster Mavi* adlı mizahî öykü kitabı.
- 1997: BU Yayınevinin Çocuk Öyküleri Yarışması 1. Mansiyon, *Sevgi Yolu* adlı çocuk öykü kitabı.
- Rıfat Ilgaz Gülmece Öykü Yarışması birincilik ödülü, *Sol Ayağımın Başparmağı* adlı mizahî öykü kitabı.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi Çocuk Romanları birincilik ödülü, *Sokaklardan Bir Ali* adlı çocuk romanı.
- 1998: İzmir Büyükşehir Belediyesinin Cumhuriyetin 75. Yılı Çocuk Öyküleri birincilik ödülü, *Arkadaşım Pasta Panda* adlı çocuk öykü kitabı.
- 1999: 10. Orhon Murat Arıburnu Ödülleri’nde, Uzun Metrajlı Film Öyküsü dalında birincilik ödülü, “Akrep” adlı öyküsü.

- 2005: 12 Nisan. İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 1. Basın Ödülleri ve Basında Milli Eğitim Sergisi, Yılın Köşe Yazarı ödülü, “‘İzmir'den Beyin Göçü’ adlı köşe yazısı (*Yeni Asır Gazetesi*, 2 Haziran 2004)”.
- 2010: Türk Kütüphaneciler Derneği’nden, 2009 Yılıının En Çok Okunan Yazarı ödülü, *Yüreğim Seni Çok Sevdi* adlı romanı.
- 2012: 25 Nisan. İstanbul Kültür Üniversitesi, 1. Ulusal Medya ve İletişim Ödül Töreni, Yılın Kitabı ödülü, *Piraye* adlı romanı.
- 2013: Balçova Kaymakamlığı İl Halk Kütüphanesi, En Çok Okunan Yazar ödülü.
- 27 Şubat. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 3. Medya Ödülleri, En İyi Yazar ödülü.
- 2014: 8 Ocak. İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye’nin En Prestijli Öğrenci Ödülleri, 13. Yılın Yıldızları Ödül Töreni, Yılın En Beğenilen Yazarı ödülü.
- 7 Mart. Yeşilay Derneğinin Zümrüdanka Ödül Gecesi, En Yeşilaycı Edebiyatçı ödülü, *Eroinle Dans* adlı romanı.
- 2017: 5 Mayıs. İstanbul Kültür Üniversitesi, Öğrenci Yaşam, Kariyer ve Mezun Danışma Birimi, Bir Tutam İlgi Bir Tutam Sevgi Kariyer Onursal Ödülleri, Yılın En Beğenilen Kitap Yazarı ödülü.

2.2 Tezde İncelenen Romanların Özetleri

2.2.1 *Piraye* (2003)

Canan Tan'ın ilk romanı, *Piraye* adlı eseridir. Bu romanda yazar, Piraye adındaki bir genç kızın hayata bakış tarzını yansıtır. Roman üç ana bölümden oluşur: birinci bölümde, Piraye'nin evlenmeden önceki hayatı; ikinci bölümde, Diyarbakır'daki evlilik hayatı; son bölümde ise Diyarbakır'dan ayrıldıktan sonraki hayatı nakledilir.

Romanda Piraye, babası Fikret Bey ve annesi Ayhan Hanım'la birlikte İstanbul'da yaşar. Hatice isiminde bir ablası vardır. Ablası, mutsuz giden evliliğinin ardından kocasının kendisini aldattığını öğrenmiş ve boşandıktan sonra iki çocuğuyla birlikte baba ocağına dönmüştür.

Piraye, üniversitede Konservatuarın Tiyatro Bölümüne gitmek ister. Ancak bu meslek toplum içinde hoş karşılanmadığı için babasının telkinleri neticesinde Marmara Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesine kaydını yaptırır. Zaman içinde Piraye, üniversitede ortak arkadaşlar aracılığıyla Haşim'le tanışır. Haşim, Diyarbakırlı bir aşiret reisinin oğludur ve Piraye'yle aynı bölümde okur. Tanışmalarından kısa bir süre sonra sevgili olan ikili, kültür farklılıklarına rağmen evlenmeye karar verirler.

Evlendikten sonra İstanbul'da yaşamaya karar verseler de Haşim'in babası Kenan Bey ve annesi Lamia Hanım onların Diyarbakır'a yerleşmelerini isterler. Bu nedenle Haşim'in ailesi, oğullarını ikna edebilmek için Diyarbakır'da, tam teşekküllü bir diş kliniği açarlar. Geleneksel Doğu kültürü dolayısıyla ailesinin isteğini kıramayan Haşim, Piraye'yi ikna eder ve Diyarbakır'da evlenerek ailenin Artukoğlu konağı olarak bilinen evine yerleşirler.

Piraye, Diyarbakır'da yaşamaya başladığı ilk günden itibaren Haşim'in ailesiyle anlayış ve kültür farkından dolayı sürekli çatışır. Kayınvalidesi ve

kayınpederiyle çatıştığı her konuda Haşim'in kendisini yalnız bıraktığını, ailesinin karşısında direncini kaybettiğini fark edince tüm sorunlara karşı tek başına mücadele eder.

Piraye, evliliğinin birinci senesinde Dicle adında bir kız dünyaya getirir. Dicle'den sonra tekrar hamile kalamadığını fark edince doktora gider ve artık çocuğu olamayacağını öğrenir. Öte yandan Lamia Hanım ise Artukoğlu ailesini kör ocak bırakmak istemediği için Haşim'i ikna eder ve gelininin üstüne kuma getirir.

Piraye, kuma olayından sonra Haşim'den boşanmak istese de babasının hastalığı nedeniyle ailesini üzmemek istemez ve belli bir süreliğine Diyarbakır'da kalır. Karnındaki şiddetli kasılmalardan ötürü doktora giden Piraye, önceden kendisine konulan teşhisin yanlış olduğunu ve yeniden doğurabileceğini öğrenir. Çektiği acıların aynısını Haşim'e de yaşatmak istediği için kocasından hamile kalır ve babasının ölümünden sonra İstanbul'a döner.

Haşim, karısından özür dilemek için İstanbul'a gittiği sırada Piraye'nin bir erkek çocuk doğuracağını öğrenir. Ancak Piraye, Haşim'e ihaneti sineye çekemeyeceğini; bu nedenle oğlunu doğurduktan sonra kendisinden boşanacağını söyler. Haşim, Piraye'yi tamamen kaybettiğini anlayınca intihar eder. Haşim'in intihar ettiğini öğrenen Piraye ise üzüntüden sancılanmaya başlar ve roman bu şekilde sona erer.

2.2.2 Erolle Dans (2005)

Canan Tan'ın ikinci romanı, *Erolle Dans* adlı eseridir. Bu romanda yazar, uyuşturucu madde bağımlılığını ele alır. Roman, üç bölümden oluşur: birinci bölümde, roman kahramanı Eylül'ün uyuşturucu dünyasını tanınması; ikinci bölümde, uyuşturucu batağına saplanması; üçüncü bölümde ise ailesinin yardımıyla bu bataklıktan kurtulması anlatılır.

Romanda Eylül, sevgi dolu bir ailede ideal özelliklere sahip bir anne-babanın kızı olarak İzmir’de dünyaya gelir. Eylül’ün babası Ekrem Bey, İzmir’in psikiyatri uzmanlarından. Romanda adı belirtilmeyen annesi ise başarılı bir avukattır.

Eylül, Boğaziçi Üniversitesinin Psikoloji Bölümünü kazandıktan sonra İstanbul’a taşınır ve okulun yurduna yerleşir. Yurt ortamında aynı odayı paylaştığı Dünya adlı kız arkadaşıyla tanışır ve kısa sürede dost olurlar. İki arkadaş, günlerinin çoğunu birlikte geçirirler. Eylül’ün aksine Dünya, aile saadetini tadamayan ve hayatı boyunca bu durumun özlemini çeken bir genç kızdır. Boşanmış bir ailenin istenmeyen çocuğu olan Dünya, üç yaşında Kadıköy’de oturan babaannesinin yanına yerleştirilir. Annesi Şahika Hanım Tankut Bey’le, babası Tuncer Bey de Filiz Hanım’la yeniden evlenirler ve kendi hayatlarını yaşarlar. İkinci evliliklerinden sonra Dünya’nın anne ve babasıyla olan ilişkisi eskiye nazaran düzelir. Ancak Filiz Hanım, Dünya’nın annesine çok benzediğini fark edince kocasının eski karısına dönme ihtimalini ortadan kaldırmak için Tuncer Bey’in kızıyla görüşmesini yasaklar. Öte yandan üvey babası Tankut Bey de kendisine cinsel tacizde bulunur. Yaşanan olaylara daha fazla dayanamayan Dünya ise intihar girişiminde bulunarak hastaneye kaldırılır. Bunalımlı günlerini unutabilmek ve bir an olsun huzura kavuşabilmek amacıyla uyuşturucu maddelere sığınır.

Eylül, zaman içinde Dünya’nın arkadaş çevresine dahil olur ve Dünya’nın nişanlısı Emre’yle tanışır. Dünya gibi ailevi nedenlerden ötürü uyuşturucuya bulaşan Emre, bir rastlantı sonucunda evlatlık olduğunu öğrenmiş ve kısa süreliğine yatırıldığı hastanenin psikiyatri bölümünde Dünya’yla tanışmıştır.

Hafta sonlarını yeni grubuyla geçiren Eylül, gittikleri mekânlarda gerek ortama uyum sağlamak istediği gerekse de merakına yenik düştüğü için ilk önceleri kokaini ve onun ardından da esrarlı sigarayı kullanmaya başlar. Eylül, uyuşturucu dünyasını

tanıdığı sırada Dünya ile Emre'nin eroinden arındıklarını öğrenir. Ancak Eylül, Dünya'nın beyin bakımından tamamen temizlenmediğini fark eder ve eski günlerine dönmesini önlemek amacıyla Dünya'nın yanında olmaya karar verir. Böylelikle Eylül, Dünya'yı kontrol altında tutabilmek için katıldığı ev partilerinde arkadaşlarının küçümseyici bakışlarından rahatsız olur ve kokain ile esrardan sonra eroin de kullanır. Ancak Eylül, uyuşturucu kullanmayı kendisine yakıştırmadığı için bulunduğu ortamlarda "Alev" ismiyle kendini tanıtır.

Vücudunda biriken maddelerden ötürü bağımlılık geçiren Dünya, hastaneye kaldırılır. Hastaneden taburcu olduktan sonra Emre'yle evlenmeye karar verseler de Emre'nin ailesi, eroin tedavisi görmüş bir gelin adayını oğullarına layık görmedikleri için bu karara karşı çıkarlar. Emre'nin kendisini terk etmesinin ardından herkesten ve her şeyden nefret etme noktasına gelen Dünya, aşırı dozda eroin kullanarak intihar eder.

Eylül, Dünya'nın vefatından sonra Alev kimliğiyle Beyoğlu'na gider ve para karşılığında satın aldığı eroini kullanmaya başlar. Yaşadığı acılara dayanamadığı için hap içerek intihara kalkışsa da -yani *Alev'den Kül'e* dönüşse de- durumundan şüphelenip İstanbul'a gelen ailesi tarafından kurtarılır. Belli bir süre hastanede kaldıktan sonra taburcu olan Eylül, Dünya'dan farklı olarak, ailesinin desteğiyle tüm zorlukları aşar ve yeniden hayata sıkı sıkıya bağlanır.

2.2.3 *En Son Yürekler Ölür* (2009)

En Son Yürekler Ölür romanı, çalışmada esas alınan romanlardan üçüncüsü olup Canan Tan'ın ise yayımlanan dördüncü romanıdır. Bu roman, 71 bölümden oluşur. Romanda sevdiği insanı trafik kazası sonucunda kaybeden Nehir adındaki bir kadının geçmişi ve bu olay sonrasındaki hayatı anlatılır.

İstanbul'da yaşayan Nehir, doğumu sırasında annesini kaybetmiştir. Babası Adnan Bey ise bu olaydan sonra Amerika'ya yerleşmiş ve yeniden evlenmiştir. Nehir'in Nevin isminde bir de ablası vardır. Nevin, kocası Ali'yle birlikte İzmir'de yaşar.

Nokta Reklam Ajansı'nda strateji danışmanı olarak göreve başlayan Nehir, kısa zamanda gösterdiği başarılar sonucunda Ağızdan Ağıza Pazarlama (AAP) Bölümünün hem kuruculuğunu hem de koordinatörlüğünü üstlenir. Öte yandan Deniz ise Halil-Nisa Sezen çiftinin oğludur. Dila isminde bir de kız kardeşi vardır. Sezenler Holdingin İnşaat Bölümü Başkanı'dır.

Deniz Sezen, AAP yönteminin başarısını basından izleyince Beylikdüzü'nde inşa ettirdiği Manolya Konaklarının tanıtımını yapması için ajansın sahibi Nevzat Bey'le görüşür. Böylelikle Nehir, Nevzat Bey'in yönlendirmesiyle holdinge gider ve Deniz Sezen'le tanışır. İş ortamında elde ettikleri başarının yanı sıra mesai ilişkisiyle başlayan arkadaşlık zaman içinde aşka dönüşünce Nehir ile Deniz evlenmeye karar verirler. Nehir, özel hayatından sonra iş hayatında da olumlu gelişmeler yaşar. Nehir'in sorumlu olduğu bölüm özerklik kazanır ve ajansın ortağı konumunda sıfırdan inşa edilen Su Pazarlama ve Reklam Ajansının başına geçirilir.

Evliliklerinin üzerinde iki ay geçse de iş yoğunlukları nedeniyle balayına çıkamayan ikili, Nehir'in Antalya'daki seminerini değerlendirirler. Başarılı geçen sunumun ardından balayına çıksalar da yapılması gereken işler nedeniyle tatillerini tamamlayamadan İstanbul'a dönmek zorunda kalırlar. Ancak Nehir ile Deniz, arabalarıyla yola çıktıkları esnada bir kamyonun altına girerek trafik kazası geçirirler ve ağır yaralı bir şekilde hastaneye kaldırılırlar.

Küçük operasyonlar sonucunda Nehir, hayati tehlikeyi atlatır. Ancak Deniz, ağır yaralı olduğu için yoğun bakım odasına alınır ve sonucunda beyin ölümü

gerçekleşir. Böylelikle doktorlar organ bağışu konusunu Nehir'e söylerler. Nehir de sevdiği insanın bazı organlarının başka bedenlerde yaşamasını istediğı için organ bağışını kabul eder. Deniz'den alınan organların nakli aşamasında ki ilk nakil, Arda'ya yapılır. Arda, yirmi altı yaşındadır. Doktorların yanlış teşhisleri sonucunda durumu kötüleşmiş ve kalp yetmezliğı tanısıyla hastaneye yatırılmıştır. Dört yıllık yaşam savaşının ardından Deniz'in kalbiyle tekrar hayata döner.

Nehir, bedenen iyileşse de ruhsal bakımından çöküntüye uğrar. Ancak hastaneden taburcu olduktan iki ay sonra işinin başına geçer ve kısa zamanda eski hırsına ve çalışma arzusuna kavuşur. Diğer taraftan Arda ise kalp naklinin ardından davranışlarında değışiklik olduğunu fark eder ve kendini tanımakta güçlük çektiğı için Nehir'den yardım ister. Arda, ilk zamanlarda kendini Deniz'le özdeşleştirse de bu saplantıdan sıyrılır ve Nehir'e âşık olur.

Arda'nın hâl ve tavırlarında Deniz'in izlerini gören Nehir, onunla görüşmeme kararı alır. Ancak Nehir, hamile olduğunu öğrenince Deniz'in kalbiyle -yani Arda'yla- bu sevincini paylaşır. Böylelikle Nehir ile Arda, dost olmaya karar verirler.

Nehir, önceden Deniz'le kararlaştırdıkları gibi yeni doğmuş oğluna Derin ismini verir. Nehir, bebeğinin ardından hayatındaki tüm olumsuzlukları geride bırakır. Nehir'e karşı hissetmiş olduğu sevgiyi bebeğine de yansıtan Arda, her hafta sonunu, onlarla birlikte geçirir. Nehir, zaman içinde Arda'yla vakit geçirmekten keyif almaya başlar. Duygularındaki değışikliğın nedenini, Deniz'in emanetine bağlasa da zaman içinde, Arda'yı sevdiğini, fark eder. Diğer taraftan Arda ise Nehir'e olan duygularını tekrar açar ve evlenme teklifinde bulunur. Roman, Nehir'in bir süre beklemeleri gerektiğı cevabıyla sona erer.

2.2.4 *İz* (2011)

İz romanı, çalışmada esas alınan romanlardan dördüncüsü olup Canan Tan'ın yayımlanan beşinci romanıdır. Roman, 69 bölümden oluşur. Bu romanda yazar, babasının intiharının izinden giden roman kahramanı Verda'nın çocukluğundan başlayarak tüm hayatını anlatır.

Avukat olan Verda, ailesiyle birlikte İstanbul'da yaşar. Kocasının ismi Bülent'tir. Bülent, ulusal bir gazetenin yazı işleri müdürüdür. Oğlu Kaan ise İzmir Ekonomi Üniversitesi'nde okumaktadır.

Verda, çocukluğundan genç kızlığına kadar anne-babasının sürekli tartıştığı huzursuz bir ortamda büyümüştür. Annesi Semra Hanım'ın öteden beri süregelen kıskançlıkları neticesinde anlaşmazlığa düşen çift, boşanma kararı alır. Ancak kızlarının okul hayatını etkilemek istemediklerinden ötürü bir müddet boşanmayı ertelerler ve Verda'nın Hukuk Fakültesini kazanmasından iki ay sonra tek celsede boşanırlar. Verda bu olaydan sonra bunalıma girer. Annesinin dolduruşları yüzünden Ankara'nın tanınmış avukatlarından olan babası Vedat Ali Bey'le sürekli tartışır. Öte yandan Vedat Bey ise Sare Hanım'la nişanlansa da anlaşamadıklarından dolayı ondan ayrılır ve Meliha Hanım'la ikinci evliliğini yapar.

Baba-kız, birbirlerini içten içe sevmelerine rağmen kırgınlık ve küskünlükle geçen senelerin ardından ufak tefek görüşmeler dışında bir araya gelmezler. Verda, sonradan babasının tabancayla intihar ettiğini öğrenir. Babasının intiharı onu çok üzer ve bu olayı aydınlatmak için çeşitli girişimlerde bulunur.

Verda, babasının -Arslanlıların avukatı olarak- son yıllarda üzerinde çalıştığı Çayyolu Davasının bu intiharla bağlantılı olabileceğini düşünür. Çayyolu Davası, paylaşım konusu ihtilafli olan Çayyolu arsası üzerine alışveriş merkezi kurmak isteyen Arslanlı ailesi ile bu ailenin yaptıkları yeni binayı yıktırmak için mahkemeye başvuran

Alpagut ailesi arasındaki bir arazi davasıdır. Böylelikle Verda, babasının bürosuna gider. Büroda bulduğu eski tarihli ajandalar ışığında, babasının son zamanlarda, eski asistanı olan Avukat Vural Türkoğlu'yla sık sık bir araya geldiğini ve onun bu davada karşı tarafın, yani Alpagutların avukatı olduğunu öğrenir.

Verda, babasının yarım bıraktığı işi tamamlamak istediği için Arslanlıların avukatlık teklifini kabul eder ve mahkeme süresince Vural Türkoğlu'yla karşı karşıya gelir. Onun kahve içme teklifini her defasında reddetse de son karşılaşmalarında babasıyla ilgili bilmesi gereken önemli şeylerin olduğunu ifade edince kendisiyle görüşmeye gider. Bu görüşmede, Çayyolu Davasının arazi davasının da ötesinde esasen bir kan davası olduğunu ve babasıyla ilgili bilmediği birtakım gerçekleri öğrenir.

Arslanlılar ile Alpagutların arasındaki münasebetler, önceleri iyi olmakla birlikte tapu ve kadastro çalışmaları neticesinde bozulmuştur. İki aile arasındaki düşmanlığa rağmen Arslanlı ailesinin zengin kızı Hale ile Alpagutların fakir oğlu Zülküf, birbirine âşık olur. Annesi Mebrure Hanım'ın ayrılması konusundaki baskılarına daha fazla dayanamayan Hale, evden kaçarak Zülküf'le beraber olur. Zülküf'ün evine yapılan baskın neticesinde annesi kızına kavuşur. Ancak Mebrure Hanım, Hale'nin Zülküf'ten hamile kaldığını anlayınca kızını Ahmet Budak'la evlendirir. Bu evlenmeye rağmen kızının Zülküf'le görüştüğünü öğrenen Mebrure Hanım, damadına, namusunu temizlemesini söyler. Böylelikle Ahmet, Zülküf'ü kendi çiftlik evine çağırır ve aralarında yaşanan silahlı çatışma sonucunda Ahmet ölür, Zülküf ise ağır yaralı bir şekilde hastaneye kaldırılır. Mebrure Hanım, bu olayda kendi rolünü örtmek için önce Zülküf'ü, sonra da onu öldürmek için kiraladığı adamı öldürtür. Arslanlılar, aile içinde yaşanan olayları Vedat Bey'den gizleseler de o, Vural Türkoğlu sayesinde, gerçekleri öğrenir. İdealist ve dürüst bir insan olan Vedat Bey,

Arslanlıların yasa dışı işlerine hizmet etmek istemediğinden ötürü davadan çekilmek ister. Öte yandan Arslanlılar ise, bu duruma mani olabilmek için avukatlarının geçmişini araştırırlar. Yapılan araştırmalar sonucunda Vedat Bey'in eski nişanlısı Sare Hanım'dan bedensel engelli bir kızı olduğu anlaşılır ve onu, gizlediği geçmişiyile tehdit ederek davadan çekilmesini engellerler. Bu yüzden bunalıma giren Vedat Bey, çareyi intiharda bulur.

Verda, Arslanlıların örtbas ettikleri yasa dışı işleri ortaya çıkarıp çıkarmamak konusunda bir karar veremez. Ancak Arslanlıların, Vural Türkoğlu karşısında kaybedeceğini bildiği için geçmişte yaşanan olayları kurcalamaktan vazgeçer. Babasının izinden yürümeyi tercih eden Verda, Sare Hanım ile üvey kız kardeşi Susem'i daha fazla hırpalamanın gereksiz olduğunu düşünür ve davayı bırakır.

2.2.5 *Hasret* (2013)

Hasret romanı, çalışmada esas alınan romanlardan sonuncusu olup Canan Tan'ın ise yayımlanan yedinci romanıdır. Canan Tan bu romanı, gerçek bir hayat hikâyesinden esinlenerek yazar. Romanda yazar, Osmanlı Dönemi'nde I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan bir aşkı ve ömür boyu süren bir hasreti ele alır. Roman üç bölümden oluşur: Birinci bölüm, 1914-1925 yılları arasında Ankara'nın Keskin ilçesi ile Selanik'te geçer. Bu bölüm, bir Türk beyinin oğlu Tacettin Bey ile Rum kızı Patricia arasında yaşanan ve mübadele dolayısıyla ayrılmak zorunda kalan bir aşkı anlatır. İkinci bölüm, 1925-1940 yılları arasında Ankara'nın Keskin ilçesinde geçer. Bu bölüm de, Tacettin Bey ile Behire'nin evliliği anlatılır. Üçüncü bölüm ise 1940-1950 yılları arasında Atina ile Ankara'nın Keskin ilçesinde geçer. Bu bölümde ise Andoni'nin, yani Ali'nin babası Tacettin Bey'e kavuşması sürecinde yaşananlar anlatılır.

Roman kahramanı Tacettin Bey, Ankara'nın Keskin ilçesinde yaşar. Cerid Aşireti Beyi Hacı Ali Bey ile Fatiş Hatun'un en küçük oğludur. Babasının iki karısı vardır: Babasının karısı Ümüş Hatun ve onun üstüne getirdiği kuması Fatiş Hatun'dan on çocuğu olmuştur. Diğer kardeşlerinin evli ve çocuklu olmasına karşın Tacettin Bey, bekârdır. Liseyi bitirdikten sonra tahsildar olarak devlet memuriyetine geçer.

En yakın arkadaşları olan Rum Aris ve Ermeni Artin'le birlikte hoşça vakit geçirebilmek için Omorfia'nın tavernasına gittikleri bir gecede Tacettin Bey, Patricia'yla karşılaşır. Ortodoks Rumlarından olan Patricia, Omorfia'nın kızıdır. Babası Dimitri genç yaşta ölmüştür. O, annesi Omorfia ve teyzesi Eleni'yle birlikte yaşar. İlk gördüğü günden itibaren Patricia'yı aklından çıkaramayan Tacettin Bey, onu yakından tanımaya karar verir ve duygularının karşılıklı olduğunu anlar. Zaman içinde evlenmeye karar verseler de Tacettin Bey'in ailesi, oğullarının fakir bir Rum kızıyla evlenmesini istemezler. Bu esnada memleketin içinde bulunduğu durum kötüye gider ve Yunanlılar, İzmir'i işgal ederler.

Sevr Antlaşması'nın imzalandığı tarihlerde Patricia'nın hamile olduğunu öğrenen Tacettin Bey, ailesiyle konuşmaya karar verir. Evlenmek için ailesinden izin almak istese de annesinden ret cevabını alır. Bu sırada Kurtuluş Savaşı başlamıştır. Öte yandan Patricia ise oğlu Ali'yi dünyaya getirmiştir.

Kurtuluş Savaşının zaferle sonuçlanmasının ardından Türk-Rum Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi imzalanır. Bu sözleşmeye göre, Türkiye ve Yunanistan'daki Rum ve Türk nüfus, kendi memleketlerine gönderilmek istenir. Bu anlaşma, Keskin'deki Rum ve Ermeni ailelerini de kapsamaktadır. Tacettin Bey, Patricia ve üç yaşındaki oğlunun Keskin'den ayrılmasını önlemek amacıyla onunla evlenmek istese de ailesinden izin alamaz. Patricia'nın annesi Omorfia ise yola koyulmadan önce hazırlıklara başlar ve tavernasını elden çıkarır. Geriye kalan taşınmaz mülklerini de

Mübadele Komisyonuna devreden Omorfia, ailesiyle birlikte, kimseyle vedalaşmadan Keskin'den ayrılırlar ve Selanik'te, bir Türk ailesinin evine yerleşirler.

Kısa zamanda işleri yoluna koyan Omorfia, Patricia'yı Hristo'nun oğlu Ares'le evlendirmek ister. Kızının uysal hâinden yararlanarak kendisini evliliğe ikna edeceğini düşünse de Patricia, sevgisine sahip çıkar ve ömrünün sonuna kadar kimseyle evlenmez.

Patricia'dan ayrılmasının ardından uzunca bir müddet kendine gelemeyen Tacettin Bey, evi terk eder. Ancak babasının ısrarlarına karşı koyamadığından evine geri döner. Bu sırada Tacettin Bey, Keskin'deki evini Binbaşı İhsan Bey'e kiralar. İstanbullu olan İhsan Bey ile eşi Celile Hanım, Tacettin Bey'in düzgün kişiliğini ve saygıdeğer bir aileden geldiğini anlayınca kızı Behire'yle evlenmesini isterler. Tacettin Bey, önceleri bu fikre karşı çıksa da bir süre sonra Behire'yle evlenir. Evlendikten bir sene sonra oğlu Doğan, iki buçuk sene sonra da kızı Beyhan dünyaya gelir.

Aradan yedi yıl geçer ve II. Dünya Savaşı başlar. Yunanistan işgal altındadır. Tacettin Bey'in eski dostu Aris, Atina'nın bombalanması sırasında yaralanır ve hastaneye kaldırılır. Yanı başında yatan gencin Tacettin Bey'e benzediğini fark edince onunla tanışmak ister ve adının Andoni olduğunu öğrenir. Andoni, yani asıl ismiyle Ali, Patricia ile Tacettin Bey'in oğludur. Ali, mübadeleden sonra Andoni adını almıştır. Patricia ve Omorfia, Ali'yi üzmemek için geçmişteki olayları ondan saklamışlardır. Ali'ye babasının Nikolas adında bir çiftçi olduğunu ve kendisi üç yaşındayken de vefat ettiğini söylemişlerdir.

Konuşmalarından Andoni'nin, Ali olduğunu anlayan Aris, ona bilmediği geçmişini anlatır ve gerçek babasından söz eder. Andoni, yıllarca bu gerçeği içinde saklar ve üç yıl sonra Keskin'e giderek babasıyla tanışır. Tacettin Bey, oğluna

kavuştuğu gibi Patricia'ya da kavuşmayı umut eder. Ancak bu umut gerçekleşmeden roman bu noktada sona erer.

Bölüm 3

CANAN TAN'IN ROMANLARINDA TOPLUMSAL ELEŞTİRİ

Canan Tan'ın beş romanında incelediğimiz toplumsal eleştiri, birtakım ana başlık ve alt başlıklara ayrılarak ortaya konulmuştur. Bu ana başlıklar: “Toplumsal Yapıya Yönelik Eleştiriler”, “Halka Yönelik Eleştiriler”, “Kamu Yönetimine Yönelik Eleştiriler”, “Kültürel Meselelere Yönelik Eleştiriler” ve “Medyaya Yönelik Eleştiriler” şeklinde düzenlenmiştir.

3.1 Toplumsal Yapıya Yönelik Eleştiriler

Canan Tan'ın beş romanında görülen toplumsal yapı unsurları: “Kişiler Arası İlişki”, “Toplumdaki Davranış Bozuklukları” ve “İstanbul'da Yaşam Koşulları” olmak üzere üç bölüme ayrılarak ele alınmıştır.

3.1.1 Kişiler Arası İlişki

“Bireyler arasındaki toplumsal etkileşim ya da karşılaşma” (TBTS/74) anlamına gelen kişiler arası ilişki, Canan Tan'ın beş romanında en fazla işlenen konudur. Toplumun en küçük birimi olan aile, çocuğun yetişmesindeki en önemli etkidir. Bu nedenle yazar, bireyin hayatındaki temel etkileşimlerinden yola çıkarken öncelikle çocuğun aile içerisindeki yaşantısını, ergenlik döneminde edindiği arkadaş çevresini ve karşı cinsle ilişkisini, yetişkinlik döneminde de evliliğindeki iletişimi irdeler. Bu duruma bağlı olarak Canan Tan'ın beş romanında kişiler arası ilişki, üç şekilde ele alınır: Bunlardan ilki, karı-koca ilişkisi ve çocuk; ikincisi, kadın-erkek ilişkisi; üçüncü ise arkadaşlar arası ilişki şeklindedir.

3.1.1.1 Karı-Koca İlişkisi ve Çocuk

3.1.1.1.1 Karı-Koca ve Çocuk İlişkisi

Aile, insanın biyolojik yapısında olduğu kadar ruhsal yapısının oluşumunda da önemli bir yere sahiptir. Özellikle çocukların, doğumlarından erinlik dönemlerine kadarki hâl ve tavırları anne-babaları tarafından biçimlendirilir (RBS/15). Bu nedenle toplumu olumlu bir yönde değiştirmenin ilk adımı, çocuktur. Çünkü yazara göre çocuk, ailede gördüğünü yansıtır¹¹. Canan Tan, “Karı-Koca ve Çocuk İlişkisi”nde anne-babanın aile içerisindeki sorumluluklarını değerlendirirken, bir yandan da çocuk yetiştirme konusundaki hatalarına temas eder. Romanlarda bu başlık: anne-babanın sorumluluklarını yerine getirip getirmediği mevzusunun yanı sıra ailevi problemlerin çocuk üzerindeki etkisi, özel olarak ele alınan “baba” kavramı, maddiyatın manevi değerlerden üstün görülmesi, karı-koca arasında yaşanan sorunların çocuğa yansıtılması, ebeveynin kendi istekleri doğrultusunda çocuğunu yönlendirmesi, çocuğun bencilce sevilmesi, çocuğun özel hayatına karışılması şeklindeki temalarla irdelenir.

“Karı-Koca ve Çocuk İlişkisi”nin en sık işlendiği roman yazarın, *Eroinle Dans* adlı eseridir. *Eroinle Dans* romanında yazar, anne-babanın sorumluluklarını, yerine getirip getirmediği mevzusuna değinir. Bu bağlamda romanda iki tane aile profili vardır: Bunlardan ilki, Eylül’ün ailesiyken; ikincisi, Dünya’nın ailesidir. Yazar, Eylül’ün romanda ismi belirtilmeyen annesiyle babası Ekrem Bey’i, ebeveyn sorumluluklarını yerine getirmesi açısından överken; Dünya’nın annesi Şahika Hanım ile babası Tuncer Bey’i, ebeveyn sorumluluklarını yerine getirmediği açısından eleştirir.

¹¹Canan Tan, “Çocuklarımız ve Biz”, *Yeni Asır Gazetesi*, 08 Şubat 2005.

Romanda yazar, Ekrem Bey ve karısını, okuyucusuna ideal bir anne-baba tipi olarak sunar. Eylül, İzmir’de dünyaya gelir ve Boğaziçi Üniversitesi’nde okumak amacıyla okulun sınavlarına hazırlanır. Bu süreç içerisinde Ekrem Bey ve karısı, kızlarına hem maddi hem de manevi açıdan destek olurlar. Özverili davranışlarıyla, ev içerisindeki yaşantılarını kızlarının çalışma ortamına göre düzenlerler. Gerek sözlerle gerekse de temas yoluyla sevgilerini belli ederek kızlarıyla yakından ilgilenirler. Sınavın sonucu her ne olursa olsun her koşulda, kızlarının yanında olduklarını hissettirirler. Böylelikle Eylül, annesinden ve babasından gördüğü destekle Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji Bölümünü kazanır. Eylül, sınav sonucunun ardından bölüme kayıt yaptırmak için babasıyla birlikte İstanbul’a gider. Kayıt işlemlerinin tamamlanmasından sonra Ekrem Bey, kızına gelecek hakkında bir konuşma yapar:

“Yaşamının belki de en önemli dönüm noktasındasın. Buradan öteye, kendi ayaklarının üzerinde atacaksın adımlarını. Yanında biz olmayacağız. Ama desteğimiz, sonsuza kadar sürecek.

Bugüne kadarki çizgin, yanlış yapmayacağının göstergesi... Bizim biricik kızımızsın sen. Yüzün hep böyle gülsün isteriz. Olumsuzluklar, engeller senden uzak dursun...

Ama hayat bu! En akla gelmedik durumlarla karşılaşabilirsin. Unutma, şartlar ne olursa olsun, her zaman yanındayız...” (ED/20-21)

Babasının destekleyici sözleri karşısında Eylül ise iç monolog tekniğiyle:

“Minnetle bakıyorum yüzüne. Benim için ilk değil söyledikleri. Ama, böyle önemli bir dönemeçte onun ağzından bir kez daha duymak içimi ferahlatıyor.” (ED/21) şeklinde

bir yorum yapar. Psikoloji Bölümü’ne kayıt yaptırdıktan sonra İzmir’den İstanbul’a taşınan Eylül, okulun öğrenci yurdunda Dünya’yla aynı odayı paylaşır. Zaman içinde Eylül, Dünya’nın ailevi nedenlerden ötürü uyuşturucu madde kullandığını öğrenir. En yakın arkadaşını uyuşturucu bağımlılığından kurtarmak isterken aynı bataklığa saplanan Eylül, Dünya’nın ölümünden sonra bunalıma girer. Onun yokluğuna dayanamadığı için hap içerek intihara kalkışsa da ailesi tarafından kurtarılır ve hastaneye kaldırılır. Hastaneden taburcu olduktan sonra anne ve babası, Eylül’ün

örselenmiş yüreğini, sıcacık sevgileriyle sarıp sarmalayarak üzüntülerden ve olumsuzluklardan uzak tutmaya çalışırlar. Böylelikle Eylül, kendisinin her problemiyle ilgilenen annesiyle babasını daha fazla üzmemek istemez ve ailesinin desteğiyle yeniden hayata döner.

Romanda Eylül, güçlü arkadaşlık bağları neticesinde uyuşturucuya sapsansa da ailesinin sevgisi ve desteğiyle madde bağımlılığından kurtulur. Çünkü Ekrem Bey ve karısı, Eylül'ün gerek hatalarında gerekse de hayat şartlarında her zaman yanındadırlar. Bu nedenle Eylül, ailesinin sınav dönemindeki özverileri davranışlarını, sevgilerini gösterme ya da iletme biçimlerini, her koşulda yanında olmalarını, her fırsatta, yapıcı bir tavırla övmektedir. Aslında yazar, kahramanının yapıcı tavrı neticesinde ailesinin sorumluluklarını yerine getirdiğini vurgular. Böylelikle yazar, Eylül'ün atlattığı badireler nedeniyle ailenin, çocuğun hayatında önemli bir yere sahip olduğunu okuyucusuna hissettirir.

Eroinle Dans romanında yazar, romanda ideal olarak gösterdiği Ekrem Bey ve karısının karşısına Şahika Hanım ile Tuncer Bey'i çıkartır. Eylül'ün aksine Dünya, anne-babasının sevgisini ve şefkatini tadamayan yaşadığı süre boyunca da bu durumun eksikliğini hisseden bir genç kızdır. Bu nedenle Dünya, ailesinde özlemine çektiği huzuru bulamadığı için bir arayış içerisine girer: Kimi zaman bir maddede kimi zaman da sevdiği insanda, aradığı huzuru bulacağına inanır.

Romanda, ailevi problemlerden ötürü huzuru dışarıda arayan ilk kahraman Dünya'dır. Onu madde bağımlılığına iten en büyük etken ise anne ve babasıdır. Romanda Dünya, Kadıköy'de babaannesine ait bir evinin bulunmasına karşın hafta sonlarını dahi, okulun yurdunda geçirmeyi tercih eder. Bu durum, oda arkadaşı Eylül'ün dikkatini çeker ve neden hafta sonlarını evinde geçirmediğini sorar. Böylelikle Dünya, Eylül'e hayat hikâyesini anlatır: Üç yaşındaki çocuğuyla

ilgilenmesi gerektiği yerde yabancı bir erkeğe deli divane âşık olan annesi, aynı iş yerinde çalıştığı ve kendisinden beş yaş küçük olan Tankut Bey’le kocasına ihanet eder. Öte yandan Tuncer Bey ise karısı ile âşığını, kendi yatak odasında yakalar ve tek celsede boşanırlar. Tankut Bey dışında kimseye önem vermeyen Şahika Hanım, Dünya’nın kendisine “*ayak bağı*” olacağını düşünür ve kızının velayetini babasına verir. Ancak Tuncer Bey, eski karısıyla arasında geçen yaşanmışlıklardan dolayı kızıyla ilgilenmemeye başlayınca üç yaşındaki Dünya “*günah keçisi*” seçilir. Böylelikle Dünya, Kadıköy’deki babaannesinin yanına yerleşmek zorunda kalır. Dünya, babaannesi tarafından: “*El bebek gül bebek, ana baba sıcaklığından yoksun kalmışlığı[n]ı onarmak istercesine, özveriyle*” (ED/55) büyültülse de onun için yeterli değildir. Dünya, babaannesinin yanına verildikten sonraki hayatını ise şu şekilde aktarır:

“Uzunca bir süre adımı bile anmamışlar. Babamı, içini rahatlatmak için olsa gerek, arada bir eli kolu dolu, babaannemin evine gelen bir yabancı gibi anımsıyorum. Zaman içinde, babaannemin de telkinleriyle, baba kimliğiyle bütünleştirmeye çalıştığım, yavaş yavaş ısınmayı başardığım zavallı bir yabancı... Annem ortada bile yoktu zaten.” (ED/55)

Romanda Dünya’ya karşı yöneltilen iki farklı tutum vardır. Torununu büyütürken babaannesinin takındığı tavır ile Tuncer Bey’in Dünya’ya hangi amaçla ve nasıl yaklaştığı dikkat çekicidir. Babaannesi, Dünya’nın “ana baba sıcaklığından yoksun kalmışlığı, el bebek gül bebek” şeklinde telafi etmek isterken; Tuncer Bey, bu açığı “eli kolu dolu” bir şekilde kapatmaya çalışır. Ancak Tuncer Bey’in bu davranışları, “baba kimliğiyle” ya da babalık görevleriyle eş değer olmadığı için “evlerine gelen yabancıya” zaman içinde ısınabildiğinden söz eder. Böylelikle yazar, Dünya aracılığıyla sevgi ve şefkat eksikliğini maddiyatla telafi etmeye çalışan Tuncer Bey nezdindeki bireyleri, üstü kapalı bir şekilde eleştirir.

Aradan geçen zaman içinde Dünya'nın annesi Tankut Bey'le, babası ise Filiz Hanım'la yeniden evlenirler. Dünya, belli bir süre sonra annesi ve babasıyla iletişime geçer. Ancak Filiz Hanım ve Tankut Bey'le ilişkileri iyi olmadığı için zor zamanlar yaşar: Filiz Hanım, Dünya'nın Şahika Hanım'a benzerliğini fark edince kocasının eski karısına dönebileceğinden korkar ve Tuncer Bey'in kızıyla görüşmesini yasaklar. Öte yandan annesiyle olan ilişkisi eskiye nazaran düzelse de üvey babasının cinsel taciziyle ve Şahika Hanım'ın kocasının yalanlarına inanmasıyla son bulur. Yaşanılanlara daha fazla dayanamayan Dünya, jiletle bileklerini keserek başarısız bir intihar girişiminde bulunur. Hastaneden taburcu olduktan sonra da yapayalnız olduğu için hayatın zorluklarına karşı tek başına mücadele ettiğini, sorunların ortasında kaldığında da kimsenin elini tutmadığını belirtir. Bu nedenle Dünya, hayatındaki *“onca pisliğe”* direnebilmesi, *“anlık sevinçler”*i yaşayabilmesi için biranın, sigaranın, uyku ilaçlarının, sakinleştiricilerin, pembe hapların ve uyuşturucu maddelerin *“şefkatli kollarına sığınmak”* zorunda kalır (ED/62).

Ailesinde görmediği sevgi ve şefkat eksikliğini başka insanlarda tamamlayabileceğine inan Dünya, Emre'yle nişanlanır. Emre'nin ailesi, eroin tedavisi görmüş bir gelin adayını oğullarına yakıştırmadıkları için bu birlikteliğe karşı çıkarlar. Böylelikle Emre, üzerindeki baskılar neticesinde Dünya'yla tartışır ve ona bir tokat atar. Emre'yle ayrıldıklarından ötürü bunalıma giren Dünya, Eylül'ün yanına İzmir'e gider ve orada kaldığı süre boyunca ev halkına sezdirmeden uyuşturucu madde kullanır. Ancak Eylül'ün babası Ekrem Bey, psikiyatri uzmanı olduğu için Dünya'nın vücudundaki belirtilerden eroin kullandığını fark eder. Ekrem Bey, Dünya'nın İstanbul'a dönmesinden sonra kızıyla konuşur. Böylelikle Eylül, Dünya'nın eroin bağımlısı olduğunu öğrenir ve şunları söyler:

Kızmaya çalışsam da kızamıyorum. Onu bu noktaya getiren nedenlere lanet ediyorum yalnızca. Çevresinde kim varsa, hepsini suçluyorum; annesini,

babasını, ciciannesini, cicibabasını, kardeşlerini, nişanlısını; hatta kendimi... Herkesin az ya da çok payı var bu sonuçta. En masum olan, Dünya'yımış gibi geliyor bana. (ED/167-168)

Görüldüğü üzere Eylül, Dünya'nın uyuşturucu bağımlısı olmasındaki en büyük etkenin ailesi ve yakın çevresi olduğunu dile getirir. Ayrıca Eylül, bir taraftan Dünya'yı bu hâle getiren nedenleri yargımlarken diğer taraftan da Dünya'nın günahsız olduğunu vurgular.

Dünya, Emre'den gelen evlenme teklifi üzerine yeniden hayata döner. Ancak Emre'nin ailesi, bu fikre karşı çıkarlar. Böylelikle Emre, Dünya ile ailesi arasında bir seçim yapar ve nişanlısından ayrılır. En nihayetinde Dünya, ailesi tarafından terk edilmesinden sonra üst üste aldığı darbeler neticesinde, öncelikle kendisinden sonra da "herkesten ve her şeyden nefret etme" noktasına gelir ve aşırı dozda uyuşturucu madde kullanarak intihar eder.

Romanda Dünya, ailevi problemlerden ötürü huzuru dışarıda arayan bireylerin, temsilcisi durumundadır. Şahika Hanım ile Tuncer Bey, Dünya'ya sevgi, şefkat, sıcaklık, ilgi, yakınlık ve destek göstermemekte; bu eksikliği maddiyatla gidermeye çalışmakta; kısacası Dünya'ya karşı olan anne-baba sorumluluklarını yerine getirmemektedirler. Dünya, bir taraftan aile içerisinde yaşanan sorunlardan uzaklaşmak isterken diğer taraftan da ebeveyninde görmediği sevgiyi ve şefkati, yapay yollardan elde edilen mutluluklarla edinmeye çalışır. Ailesi tarafından yapayalnız bırakıldığı ve hayat akışı içerisinde karşılaştığı problemleri çözecek gücü kendisinde bulmadığı için bunalımlı zamanlarında, maddelere -bira, sigara, uyku ilaçları, sakinleştiriciler, pembe haplar, uyuşturucu- sığınır. Bu nedenle madde, Dünya için bir kaçış noktasıdır. Dünya'nın intihar etmesindeki en önemli sebep, ailesinin ilgisiz ve sevgisiz davranışlarıdır. Böylelikle Yazar, Eylül aracılığıyla Dünya'nın intihar etmesine zemin hazırlayan Şahika Hanım ile Tuncer Bey'i, eleştirmektedir. Bu

duruma karşılık olarak Eylül ise ailesinin sevgisi ve desteği neticesinde uyuşturucu madde bağımlılığından kurtulur ve yeniden hayata döner.

Eroinle Dans romanında, Dünya gibi ailevi sorunlardan ötürü huzuru dışarıda arayan diğer bir kahraman ise Emre'dir. Üniversiteye başladığı dönemde, evlatlık olduğunu öğrenen Emre, kaybettiği huzuru yakalayabilmek için evden uzaklaşır ve edindiği arkadaş grubu neticesinde eroin batağına saplanır. Yazar, bir taraftan Emre aracılığıyla bu travmayı yaşayan çocukların hayatına ışık tutarken diğer taraftan da aile içerisinde oluşan sorunların ileride büyük sarsıntılara yol açabileceğini vurgular. Ayrıca ailevi problemler nedeniyle evden uzaklaşıp huzuru dışarıda arayan Dünya ile Emre'nin hayatı nakledilirken bir yanda da bu gidişata yön veren ebeveynler, üstü kapalı ya da açık bir şekilde eleştirilir.

Eroinle Dans romanında ailevi nedenlerden ötürü uyuşturucuya bulaşılsa da *İz* romanında bu durum farklılık gösterir. *İz* romanında Verda, ailevi nedenlerden ötürü *Eroinle Dans* romanındaki Dünya ve Emre gibi uyuşturucu maddelere sığınmak yerine, hayata olan bakış tarzını değiştirerek "farklı bir kişiliğe" bürünür. Annesi Semra Hanım ile babası Vedat Bey, Verda'yla ilgilenmeleri gerektiği yerde, kızlarının yanında sürekli tartışır. Bu nedenle Verda, ailesinden beklediği ilgiyi ve sevgiyi göremeyince anne-babasını üzmemek ister ve en asi yüzünü takınarak kendinden bambaşka, çarpık bir kişilik yaratır: okulu asar, hayali bir evlilik ortaya atar. Ayrıca görünüşünü de değiştirerek amcasının ifadesi üzerine "68 kuşağının çiçek kızlarına, yani hippilere"¹² benzer. Çiçek kızlar giyim tarzlarını, yetişkinlere karşı bir tepki ve

¹²68 Kuşağı, Dünya'da 1968 öğrenci hareketleriyle kendisini duyuran, Batı'da daha çok Yeni Sol, Maoist ve Anti-emperyalist grupların etkili olduğu sosyal hareketlerde yer alan bireyleri, tanımlamada kullanılır. 20. yüzyılın en kalabalık ve en coşkulu ayaklanması olduğu için 1968 yılı, insanlık tarihine "başkaldırı yılı" olarak geçer. Yaşanan olaylardan dolayı da Dünya'da 20 yıl kadar süren bir alt kültür oluşur. Bu gençlere "Hippy kültürü, çiçek çocuklar kültürü ya da Woodstock kültürü" denir. 68 kuşağı yılları, gençliğin yönetimde söz sahibi olmak isteği ile özgürlük adı altında hippilik kültürünün yaygınlaştığı yıllardır. Dünya'daki 68 olayları, Türkiye'ye de yansır. Türkiye'deki 68 Kuşağı ise 1960'lı yıllarda Demokrat Parti uygulamalarına karşı olarak başlayan, emperyalizme, sömürgecilığe, gericiğe karşı olan, Atatürkçülükle desteklenen, Marksizm'in yorumlarını savunan gençliğin oluşturduğu, içinde

onların değerler sistemini reddetme aracı olarak kullanırlar¹³. Bu nedenle Verda'nın bu davranışları ailesinden ilgi görmek istediği içindir. Yaşadıklarında dolayı hayata olan bakış tarzını değiştirerek ailesinin ilgisini çekmeye, önemli olduğunu hissetmeye ihtiyacı vardır. Böylelikle yazar, aile içerisinde yaşanan sorunların çocuklar üzerindeki olumsuz tesirini Verda'nın aracılığıyla yansıtır.

Canan Tan, *Eroinle Dans* romanında ebeveynin sorumluluklarını yerine getirip getirmediği mevzusunu işledikten sonra *İz* romanında sadece “babanın” sorumlulukları üzerinde durur. *İz* romanında yazar, baba-kız etrafında gelişen olayları ele aldığı¹⁴ için “baba” kelimesinin anlamına ayrıca değinir. Bu nedenle yazar, Verda aracılığıyla şu şekilde bir değerlendirmede bulunur:

Yalnız bizde değil, dünyanın her yerinde babalar kızlarının peşindedir hep, onları adım adım izlemekten asla vazgeçmezler. Doğdu, büyüdü, okullu oldu, sevdalandı...

Evin dışına çıktığında neler yapıyor acaba? Dünün kucakta hoplatılan bebeği, hangi sulara yürüyor da izini belli etmiyor? Nelerden etkileniyor, ruhsal dünyası sağlıklı mı? Kötü arkadaşlıklar, kötü alışkanlıklar edinmesin sakın!

Evlendirmekle de bitmiyor babanın işi. (...) İçin için kıskanmaktan kendini alamadığı bir başka erkek, damat, kızını mutlu edebiliyor mu? Üzüyor mu yoksa! Her şey yolunda dese de kızı, izleyip kendi gözleriyle görecektir ki, rahat etsin. (İ/147)

Böylelikle Verda, yukarıdaki alıntıda “babanın sorumluluklarına” dikkat çekerek bir “baba kişiliğinin” âdeta resmini çizer. Ancak romanda bu durum, olumsuz bir şekilde işlenir. Romanda Semra Hanım, kıskanç ve pımpirikli bir kadın olduğu için kocası Vedat Bey'le sürekli kavga eder. Bu nedenle çift, belli bir müddet sonra boşanırlar ve lise çağındaki Verda'nın velayeti, annesine verilir. Baba-kız birbirini çok

farklı grupları da barındıran bir oluşumdur. 68 Kuşağı hakkında ayrıntılı bilgi için bk.; Asuman Yıldırım, “Türkiye’de 68 Kuşağı’nın Din-Toplum İlişkilerine Bakışı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (Ocak-Haziran 2014), 183-210.; Emrah Doğan vd., “Türkiye’de Altmış Sekiz Kuşağı Dünya Algısının Popüler Müziğe Yansımaları”, *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 2(1), Bahar 2016, 45-75.

¹³Mahmut Tezcan, “Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 1983, 269.

¹⁴Canan Tan’ın *İz* (2011) adlı romanı, baba-kız ilişkisinin ele alındığı bir eserdir. Yazar, bu konuyu *İz* romanından önce *Çikolata Kaplı Hüzünler* (2002) öykü kitabının “Sızı” adlı öyküsünde işlemiştir.

sevse de Semra Hanım, Verda'yı babasına karşı doldurur. Bu nedenle Verda, babasıyla sürekli çatışır ve üniversiteden mezun oluncaya kadar onunla görüşmez. Üniversiteyi bitirdikten sonra Bülent'le tanışır ve ikili, kısa bir süre sonra evlenmeye karar verirler. Bu nedenle Verda, Bülent'i babasıyla tanıştırır. Vedat Bey, Bülent'in Verda'dan on dört yaş büyük olduğunu öğrenince bu evliliğe karşı çıkar. Ancak Verda, bu evliliği çok ister ve babasının düğün törenine katılmamasına rağmen Bülent'le nikâhlanır. Verda, kırgınlık ve küskünlükle geçen senelerin ardından babasıyla kısa aralıklar dışında görüşmez. Ancak amcasından aldığı bir haber üzerine, babasının intihar ettiğini öğrenir. Böylelikle Verda, intihar haberini öğrendiği andan itibaren, bu zamana kadarki davranışlarından rahatsız olur ve kendi kendini yargılar. Cenazesine gittiği esnada amcasının kızı olan Sumru, Verda'ya, babasının kendi özlemiyle gittiğini söyleyerek kuzenini suçlar. Öte yandan Sumru'nun annesi Makbule Hanım ise Verda'ya, kızına aldırması gerektiğini dile getirerek, konuya farklı bir açıdan bakar:

“Bitirme kendini,” diyor. “Hata tek taraflı olmaz. O da seni yıllarca ne aradı, ne sordu... Evlenip gurbete giden kız aranmaz mı hiç? Evliliğin yolunda mıydı, mutlu muydun, kocan, kocanın ailesi seni hoş tutuyorlar mıydı?... Nereden bilecektin onun hâlâ seninle, senin anılarınınla avunduğunu? Çevresine ördüğü kalın duvarların dışına hiç ışık sızdırmamıştı ki!” (İ/106)

Romanda Verda, Vedat Bey'in ölümünden sonra evlat sorumluluğunu yerine getirmediğini düşündüğü için öz eleştiride bulunsa da Makbule Hanım'ın söyledikleri dikkat çekicidir. Verda, “baba” kelimesinin kendisine ne çağrıştırdığını -yukarıda belirttiği sırada bir babanın, doğumdan itibaren çocuğuna karşı olan sorumluluklarından bahseder. Ancak anlatılanlarda görüldüğü üzere Vedat Bey, doğumu dışında Verda'nın hiçbir döneminde yanında değildir: Semra Hanım'dan boşanmadan önce çocukluk yıllarında ve okul çağında fiilen Verda'nın yanında olsa da Semra Hanım'la aralıksız bir şekilde tartıştığı için kızıyla yeterince ilgilenmez. Aynı durum, Bülent'le olan evliliğinde de geçerlidir: Her ne kadar, babanın görevi,

kızını evlendirmekle bitmese de -ki Verda'nın ifadesi üzerine: "Onları bitmiş görünürdü!" (İ/147)- Vedat Bey, diğer dönemlerde olduğu gibi kızının evliliğinde de yanında değildir. Bu nedenle Vedat Bey, babalık görevlerinin hiçbirini yerine getirmede için önce Verda'nın sonra da Makbule Hanım'ın ağzından ağır bir dille eleştirilir. Ayrıca Vedat Bey, babalık görevlerini yerine getirmeyen bireylerin temsilcisi durumundadır. Çünkü yazar, Verda aracılığıyla yalnız Türkiye'nin değil dünyanın her yerinde geçerli olan "babalık görevlerinden" bahseder. Böylelikle yazar, bireyden yola çıkarak toplumsal bir probleme değinir.

İz romanında yazar, çocuklarla ilgilenmek yerine onların sadece maddi ihtiyaçlarını gidererek sorumluluklarını yerine getirdiğini zanneden anne-babaları ağır bir dille eleştirir. Yazar, bu durumu hem Verda'nın hem de Susem'in hayatı çerçevesinde irdeler. Bunlardan ilki, Verda'nın hayatı etrafında şekillenir. Romanda Vedat Bey, haddinden fazla çekici bir erkektir. Bu nedenle Semra Hanım, Vedat Bey'in kendisini aldattığını düşünür ve kocasıyla sürekli tartışır. Çift, boşanma kararı alsalar da kızları Verda'nın üniversite hayatını etkilemek istemediklerinden ötürü onun reşit olmasını beklerler. Böylelikle Semra Hanım ile Vedat Bey, Verda'nın üniversite sınavını kazanmasından sonra tek celsede boşanırlar. Boşanmanın ardından Verda'nın, Vedat Bey'le olan ilk buluşması tam anlamıyla bir "*hayal kırıklığı*"dır. Vedat Bey ise Verda'yla olan bu sohbetini "*sıradan bir iş görüşmesine dönüştürürken, yaptığı hatanın farkında bile değildi*"r. Çünkü Vedat Bey, maddi yönden kızına sağlayabileceği destekleri sıralarken "*sorumluluk sahibi bir baba*" olduğunu kanıtlamak ister ve Verda'ya şunları söyler:

"Olanlar için beni suçlama," dedi. "On sekiz yaşındasın artık. Eskiye nokta koyabilmek için hep bugünü bekledim. Sana olan asli görevlerimin bitmesini." (Babalık görevi, günü gelmiş çek gibi ödenecek bir borçtu demek!)

"Merak etme," diye ekledi. "Okulun bitinceye kadar parasal desteğimi sürdüreceğim. Hatta, sonrasında da..." (Yaşamım boyunca arkamda olduğumu

hissetmek istediğim baba desteğini, dünya üzerindeki hangi para kasası verebilirdi bana?) (İ/52-53)

Anlatılanlarda görüldüğü üzere Verda, söylenenleri dinlerken, kendi kendine yaptığı konuşma esnasında babasını ağır bir dille eleştirir. Her ne kadar Vedat Bey, kendince “sorumluluk sahibi bir baba” olduğunu göstermek için maddi yardımını esirgemeyeceğini dile getirirse de Verda’nın gözünde babalık görevi, onun düşündüğü gibi değildir. Çünkü Verda’ya göre, kendisine sağlanacak olan maddi destekten çok babasından göreceği manevi destek, ilgi ve şefkat daha önemlidir.

İz romanında, manevi desteğin maddiyattan daha önemli olduğunu vurgulayan diğer bir durum ise Susem’in hayatı etrafında şekillenir. Susem, Vedat Bey’in eski nişanlısı Sare Hanım’dan olma gayrimeşru kızı, Verda’nın ise üvey kız kardeşidir. Sare Hanım, nişanlısı Vedat Bey’den ayrıldıktan sonra hamile olduğunu öğrenir ve çocuğunu babasız da olsa doğurmaya karar verir. Ayrıldıktan kısa bir süre sonra da Suat Baturhan’la evlenir. Susem’in geçirdiği bisiklet kazası neticesinde Vedat Bey’e haber vermek zorunda kalan Sare Hanım, hastanede kaldıkları süreçte Vedat Bey ile Suat Bey’in “babalığını” karşılaştırır. Sare Hanım’ın gözünde Vedat Bey, Susem’in gerçek babası olduğu hâlde, kızıyla sekiz yıl boyunca ilgilenmediği ve hatalarının bedelini parayla ödemek istediği için “babalık görevinden” sınıfta kalır. Buna karşılık Suat Bey ise -Susem’in babası olmadığı hâlde- Sare Hanım’ın kızını kendi öz kızı gibi bilip ona yıllarca “emek” verir. Bu nedenle Sare Hanım, “*baba olmayı asıl hak eden*” insanın Suat Bey olduğu söyler (İ/371-372).

İz romanında kızlarıyla ilgilenmek yerine onların maddi ihtiyaçlarını gidermeye çalışan Vedat Bey’in tavırları hem Verda hem de Sare Hanım aracılığıyla eleştirilirken, *En Son Yürekler Ölüyor* romanında bu durum farklı bir çizgide ilerler. *En Son Yürekler Ölüyor* romanında Adnan Bey, kızları Nehir ile Nevin’in manevi ihtiyaçları yerine sadece maddi gereksinimlerini karşılasa da yaptıklarının yanlış olduğunu

kendisi itiraf eder. Geçmişteki hatalarına baktığı zaman: “Kötü, çok kötü bir babaydım ben!” (ESYÖ/392) diyerek öz eleştiride bulunur.

Eroinle Dans, *İz* ve *En Son Yürekler Ölüyor* romanlarında Canan Tan, çocukların manevi ihtiyaçlarının maddi ihtiyaçlardan daha önemli olduğunu vurgular. Bu nedenle *Eroinle Dans* romanında, Tuncer Bey, Dünya ve Eylül aracılığıyla eleştirilir. Yazarın bu konudaki görüşü, *En Son Yürekler Ölüyor* romanının kahramanı Adnan Bey’in öz eleştirisinde ortaya çıkar. Adnan Bey, kızlarının maddi ihtiyaçlarını giderdiği için eleştirilse de kendi hatalarını gördüğü için Tuncer Bey ve Vedat Bey’den farklıdır. *İz* romanı ise hem *Eroinle Dans* hem de *En Son Yürekler Ölüyor* romanlarından farklıdır. *İz* romanında Vedat Bey, Verda ve Sare Hanım aracılığıyla eleştirilirken; üvey baba Suat Bey ise Sare Hanım tarafından yüceltilir. Kısacası yazar, üvey kızı Susem’in hem maddi hem de manevi yönden ihtiyaçlarını giderdiği için Suat Bey’i, ideal bir baba tipi olarak tasvir eder.

Eroinle Dans romanından sonra “Karı-Koca ve Çocuk İlişkisi”nin en sık işlendiği ikinci roman, yazarın *İz* adlı romanıdır. Yazar, *İz* romanında anne-babanın çocuk yetiştirme konusundaki hatalarını ele alır. Bu romanda yazar, karı-koca arasında yaşanan tartışma odaklı sorunların, çocuklara yansıtılmaması gerektiği üzerinde durur. Romanda Verda, boşanmış bir ailenin tek kızıdır. Annesinin ismi Semra Hanım, babasının ise Vedat Bey’dir. Verda, babasının intihar ettiğini öğrenince bu durumun altında yatan nedeni bulmak ister. *İz* peşine düştüğü esnada geçmişteki yaşantısından, annesiyle babasının evliliklerinden, ailesiyle olan ilişkilerinden söz eder: Semra Hanım, Vedat Bey’in yakışıklılığından ötürü huzursuzdur. Çünkü Semra Hanım, kocası tarafından aldatılabileceğini, o istemese bile çevresinin kendisini, ayartabileceğini düşünür. Bu nedenle Verda, sürekli olarak annesiyle babasının tartışmalarına maruz kaldığı, huzursuz bir ortamda büyümüştür. Verda, annesiyle

babasının evliliklerinden, boşanmasına kadar olan bu çalkantılı süreci şu şekilde değerlendirir:

Annem, babam ve ben... Bizi aile yapan üçgenin hiçbir zaman uyumlu bir bütün oluşturmadığını çok sonraları fark edebildim. (...)

Ailemizde yaşanan, yıllar yılı aynı inat, kararlılık ve yeknesaklıkla süren çatırtıların ardından konulan son noktanın tüm vebalini yalnızca annemin ya da babamın omuzlarına yüklemek haksızlık olur. Suç ve hata aramak bile anlamsız aslında. Eğer bir suç ve suçlu vardysa, herkesten çok ben suçluydum. Dünyalarının merkezi bendim çünkü, gözbebekleriydim ikisinin de. Sırf benim için, biricik kızları Verda için katlandılar onca yıllık işkenceye. Kıyamadıkları, gözünün içine baktıkları biriciklerini de aynı işkenceye mahkûm ettiklerinin farkında bile olmadan... (İ/22)

Verda'nın, annesiyle babasının evliliklerini "işkence" şeklinde değerlendirmesi ve kendisini de bu işkenceye "mahkûm ettiklerini" belirtmesi dikkat çekicidir. Verda, anne ve babasının evliliğini aşırı derecede çekilen bir eziyet şeklinde değerlendirirken bu ilişkiye kendisi için katlandıklarını söyler. Ancak Verda'nın gözünde çocuk, anne ile babanın ayrılmasını engellemek için bulunan bir çare olarak görülmemelidir. Bu nedenle Verda, toplumda yaygın olarak görülen bu çareyi, büyük bir toplumsal hata olarak değerlendirir:

"Çocuk ailenin çimentosudur!" gibi yanıltıcı öngörülerle beklenti çitasını yükseltilere diktiğinizde, tecrübeyle sabittir ki, olan çocuğa oluyor. Birbirinden kopmuş, paylaşımları sıfıra inmiş kadınla erkeği nasıl bir arada tutacak gariban? Onun minicik omuzlarına böyle ağır bir yükü ve sorumluluğu bırakıvermek, insafsızlık değilse nedir? (İ/22-23)

Görüldüğü üzere Verda, ev içerisinde yaşanan sorunların kendi üzerinde bıraktığı olumsuz tesirden yola çıkarak "çimento görüşünün" yanlış olduğunu savunur. Ayrıca bu görüşü destekleyen kimseleri de "insafsız" olarak görmekte ve ağır bir şekilde eleştirmektedir. Kısacası yazar, sonlanması gereken bir evliliğin, çocuğun hatırına sürdürülmemesi gerektiğini savunur.

Semra Hanım'dan boşandıktan sonra Vedat Bey, Verda'yla uyumlu olabilecek, sorun çıkarmayacak, hoşgörülü, kendi hâlinde birini bulmaya çalışır. Bu nedenle Vedat Bey, aile dostları Meliha Hanım'la evlenmeye karar verir. Verda, babasının bu

fikrine olumlu baksa da Semra Hanım, Vedat Bey'in Meliha Hanım'la evlenmesini istemez. Böylelikle Verda, hem iki taraf arasında sıkışıp kaldığı hem de doğruları göremediği için babasının evlenme fikrine karşı çıkar. Vedat Bey ise Verda'nın bu kararını kendi özgür iradesiyle almadığını fark edince Meliha Hanım'la evlenir. Böylelikle Verda, Semra Hanım'ın dolduruşuna geldiği için babasının bir kadın yüzünden hem kendisini hem de annesini terk ettiğini düşünür. Ayrıca karı-koca arasında yaşanan sorunlar, kendisine yansıtıldığı için taraf tutması zorlanır. Ancak Verda, geçmişe baktığı zaman babasına bu konuda haksızlık yaptığını, annesi yüzünden doğruları göremediğini dile getirir. Bu nedenle Verda: *“Eşler arasında hakem olacak en son kişi evlattır.”* (İ/280) diyerek annesinin yaptığı hataları eleştirir. Semra Hanım'ın o yıllarda, Vedat Bey'le olan boşanma sürecini değerlendirirken kızına söyledikleriyle ve Verda'nın yetişkin gözüyle geçmişi nasıl yorumladığı dikkat çekicidir:

“Zorlamalı bir ayrılık bizimkisi,” diyordu annem yıllardır süregelen çatışmalarını yok sayarak. “Arada bir kadın var!”

O kadın, babamla benim aramda değildi ki! Boşanırken, annemle beraber benimle de boşanması gerekmiyordu babamın. Karıkoca ilişkilerini, anne-kız, baba-kız ilişkilerinden ayrı tutabilirdik.

Ne vardı annem o olgunluğu gösterip, “Tamam, biz ayrıldık, ama o senin baban!” diyebilse, kocasının (...) cezasını benim aracılığımınla vermeye kalkmasaydı. Her ikisi de, birbirlerinin canını yakmak için, maşa niyetine beni kullanmasalardı... (İ/30)

Romanda yazar, Verda aracılığıyla anne-babanın, çocuk yetiştirme konusundaki hatalarına değinir. Karı-koca ilişkisinde görülen sorunların çocuklara yansıtılmaması gerektiği üzerinde durulurken, çocuğun anne-baba arasında taraf tutmaması gerektiği vurgulanır. Bu nedenle yazar, Semra Hanım'ın karşısına kızı Verda'yı çıkarır. Semra Hanım'dan farklı olarak Verda, Bülent'le olan evliliğindeki sorunlarını oğlu Kaan'a yansıtılmamaktadır. Kısacası yazar, bir taraftan Verda

aracılığıyla Semra Hanım'ın tutumunu eleştirirken diğer taraftan da Verda'nın çocuğuna olan tavrını okuyucusuna örnek gösterir.

Canan Tan, *İz* romanında karı-koca arasında yaşanan sorunların çocuklara yansıtılmaması gerektiği üzerinde durduktan sonra, bu konuyu farklı bir açıdan ele alır. Karı-koca arasında yaşanan sorunlar çocuklara yansıtıldığı takdirde, çocukların ev içerisinde yaşanan problemlerden olumsuz şekilde etkilenebileceğini savunur. Bunlardan kısaca bahsedecek olursak: Yazarın üzerinde durduğu ilk fikir, aralıksız şekilde tartışan anne-babaların çocukları, karşı cinsle iletişime geçerken zorlanacağı, duygusal zekâlarının “*güdük*” kalacağı; bu nedenle normal bir yaklaşmanın ya da arkadaşlığın kurulamayacağıdır. İkinci fikir, anne-babasının ayrılmasına engel olamadığı için çocuğun her olayda kendini suçlamasıdır. Üçüncü fikir, aile içerisinde yaşanan sorunlar neticesinde çocukların ileriki yaşlarda evlenmeyeceği ya da uzun süre bekâr kalabileceğidir. Dördüncü fikir, aile içerisinde yaşanan sorunlar neticesinde çocukların evliliğe kaçabileceğidir. Beşinci fikir, annenin babaya yüklenmesiyle çocuğun babadan uzaklaştığını; bu nedenle baba şefkatini gidermek için çocuğun ileriki yaşlarda kendinden yaşça büyük biriyle beraber olabileceği ya da evlenebileceğidir. Altıncı fikir, aile içerisinde yaşanan sorunlar neticesinde çocukların, evlilik kurumundan nefret edebileceğidir. Yazarın bu konudaki son fikri ise annenin babayı kötülemesi neticesinde çocuğun babadan uzaklaştığını, baba şefkatinden yoksun bir şekilde büyüdüğü için güven duygusunu yitirdiğini; bu nedenle çocuğun çeşitli şeylerden korkabileceği şeklindedir.

İz romanında, karı-koca arasında yaşanan sorunların ebeveyn tarafından çocuğa yansıtılmaması gerektiği üzerinde durulurken; *Eroinle Dans* romanında bu durum farklı bir çizgide ilerler. Karı-koca arasında yaşanan sorunları çocuğa aktaran ebeveyn değil, yakın akrabadır. Kısacası yazar, bu romanda karı-koca ilişkisinde

yaşanan sorunların akrabalar tarafından çocuklara yansıtılmaması gerektiği üzerinde durur.

Piraye romanında yazar, ailelerin kendi istekleri doğrultusunda çocuklarını yönlendirdiği meselesine değinir. Romanda Piraye, üniversitede Konservatuvarın Tiyatro Bölümü'nde okumak ister. Ancak tiyatro, toplumda istikbali olmayan bir meslek dalı olarak kabul edildiği için babası Fikret Bey, toplumsal hayatındaki saygınlığını korumak ister ve kızının bu isteğine karşı çıkar. Ayrıca Fikret Bey, kızını kendi mesleği olan diş doktorluğuna yönlendirerek muayenehanesinin hazır olduğunu, belli bir müddet, beraber çalışabileceklerini, emekliye ayrılınca da her şeyini kendisine devredebileceğini belirtir. Bunun üzerine Piraye, babasının bu önerisinde “*belirgin bir bencillik kokusu olduğunu, rahat emeklilik sürme uğruna, piyon gibi öne sürüldüğü[n]ü*” (P/13) fark eder. Ancak Piraye, ailesine karşı gelemmez ve Marmara Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'ne kaydını yaptırır. Romanda Piraye, babasının bu önerisini “bencillik” şeklinde değerlendirirken; kendisini ise satrançta kullanılan taşlardan birine, yani “piyona” benzetir. Piraye'nin babasına takındığı tavır aracılığıyla yazar, ebeveynlerin kendi istekleri doğrultusunda çocuklarının hayatlarına karıştığından söz ederken, bir yanda da bu aileleri açık şekilde eleştirir.

Babası Fikret Bey'in bencillik kokan önerisinden sonra Piraye, annesi Ayhan Hanım'ın evlilik konusundaki yönlendirici düşünceleriyle yüz yüze gelir. Romanda Ayhan Hanım, büyük kızı Hatice'nin mutsuz giden evliliği nedeniyle Piraye'nin seçeceği insanın, hangi özelliklerde olması gerektiği hakkında birtakım dersler verir ve gelecekteki hayatını yönlendirmeye çalışır. Piraye ise annesinin bu davranışını yargımlarken, yapılan bu “*şartlandırıcı konuşma*”yı (P/17) dinlemeye niyeti olmadığını söyler. Fikret Bey'in ardından Ayhan Hanım'ın bu tavrı, Piraye tarafından hoş karşılanmadığından ötürü her ikisini de içinden yaptığı konuşma esnasında yargılar.

Yazar, Piraye aracılığıyla çocuklarının geleceğini yönlendirmeye çalışan anne-babaları üstü kapalı şekilde eleştirir.

Eroinle Dans romanında yazar, çocuklarını bencilce seven aileleri “Dünyakuş” aracılığıyla yansıtır. Romanda Eylül, yazlığının bahçesinde kanatlarına küçük bir darbe aldığı için uçamayan bir kuşa rastlar. Kuşun ismini “Dünyakuş” koyan Eylül, onu iyileştirene kadar bir kafesin içine koyar. Zaman içinde Dünyakuş, Eylül’ün yemine kattığı vitaminler neticesinde güçlenmeye başlar. Eylül Dünyakuş’u sadece beslemekle kalmaz, kendisiyle özel olarak da ilgilenir, nereye giderse onu da götürür, hamakta kitap okurken, müzik dinlerken daima kafes yanındadır; ayrıca kendisiyle sohbet de eder. Zaman içinde Dünyakuş’un palazlandığını fark eden Eylül, kafesin kapağını açar ve kendisini avucuna alarak tüm hızıyla havaya doğru fırlatır. Böylelikle Dünyakuş, güçlenen kanatlarının yardımıyla yeniden uçar ve uzaklara gider. Dünyakuş’un gözden kaybolmasından sonra evin yardımcısı Nurten Hanım: “*Neden böyle yaptın Eylül? (...) Ne kadar çok seviyordun onu...*” şeklinde söylenmeye başlar. Bunun üzerine Eylül, Dünyakuş’un uçup gitmesinin ardından çok üzülse de Nurten Hanım’a: “*Sevdiğim için özgür bıraktım ya! Sevgimin bencilliğine tutsak edemezdim onu...*” (ED/393) şeklinde bir yorum yapar. Romanda “Dünyakuş” hikâyesi, bir semboldür. Dünyakuş, çocuğun sembolüken; Eylül ise çocuğunu bencilce sevmeyen bir anne-babayı temsil eder. Çocuğun da Dünyakuş gibi güçlenmesi ya da büyümesi için hem fizyolojik, yani maddi hem de kendisiyle ilgilenmek, sevmek gibi manevi yönden ihtiyaçları vardır. Ancak ebeveynin çocuğuna olan sevgisi, anne-babaya bağımlı kılacak derecede ya da zarar verecek düzeyde olmamalıdır. Ne aşırı derecede fazla ne de aşırı derece az olmalıdır. Yazar, bir taraftan çocuklarını bencilce seven aileleri üstü kapalı bir şekilde eleştirirken, diğer taraftan da ebeveynin çocuğuna olan sevgisinin nasıl olması gerektiği konusunda Eylül’ün davranışlarını örnek gösterir.

Eroinle Dans romanında bencilce seven aileler “Dünyakuş” sembolüyle yansıtılırken, *İz* ve *En Son Yürekler Ölür* romanlarında bu durum farklı bir çizgide ilerler. *İz* romanında Semra Hanım, kızını bencilce seven annelerin temsilcisi durumundadır. Ancak kızı Verda’yı “*ne denli boğduğunun, bunalttığının farkında*” olmadığı için romanda eleştirilmektedir. Bu nedenle yazar, ailelerin çocuklarını sınırlarını aşmadan, “*bencilce bir aidiyet çemberi yaratmadan*” sevmesi gerektiğini savunur. *En Son Yürekler Ölür* romanında Nevin ise annesinin ölümünden sonra kız kardeşi Nehir’i bencilce sever. Ancak Nevin, Nehir’i sevgisinin bencilliğine tutsak etmek istemediği için kız kardeşinin mutluluğuna destek olmaya karar verir ve düğün hazırlıkları aşamasında elinden gelenin fazlasını yapar. Bu nedenle Nevin, yapı itibarıyla *İz* romanındaki Semra Hanım’dan çok farklıdır. Nevin, kız kardeşinin mutluluğuna inandığı için bencilliğinden vazgeçerken; Semra Hanım, kızını bencilce sever.

Piraye romanında yazar, anne-babanın çocuğunun hayatına karışması konusunu ele alır. Romanda Piraye, ailesiyle birlikte İstanbul’da yaşar. Annesinin ismi, Ayhan Hanım; babasının ise Fikret Bey’dir. Hatice adında bir de ablası vardır. Ayrıca Hatice, ailesinin onaylamadığı bir evlilik yapmıştır. Ancak kocası tarafından aldatıldığı için mutsuzdur ve hayatından bezmiştir. Öte yandan Piraye, Diş Hekimliği Fakültesi’nde öğrencidir. Ders aralarında, sınıf arkadaşı Arif’le birlikte sevdikleri şairlerin şiirlerini paylaşırlar. Böylelikle Piraye, Arif’ten aldığı şiirleri, odasında sakladığı “*Şiir Bahçesi*” adında bir kutunun içine atar. Ancak Ayhan Hanım, Piraye’nin odasını karıştırdığı esnada bu kutuyu bulur ve içindeki şiirleri kiminle paylaştığını öğrenmek için kızını sorguya çeker. Kendisine ait bir şeylerin, doğru olmayan yollarla, yabancı bir el tarafından didiklenmesini içine sindiremeyen Piraye, “*özel*” eşyaları karıştırıldığı için “*öfke*” ve “*isyanla dopdolu*”dur. Bu yüzden Ayhan

Hanım'a: "Onlar benim özelim! (...) Senin ne okumaya, ne de yorum yapmaya hakkın yok olmamalı..." (P/31) şeklinde bir cevap verir. Ancak Ayhan Hanım, Piraye'ye: "Ben senin annemim. Okurum da, hesap da sorarım. (...) İkinci bir Hatice istemiyorum bu evde..." şeklinde bir karşılık verir. Ablasına benzemesini istemediği için annesinin bu şekilde davrandığını fark etse de Piraye, özel eşyalarının didiklenmesini asla kabul etmediğini söyler (P/32). Romanda Piraye, annesinin kendi hayatına saygı duymamasını hem iç monolog tekniğiyle hem de sözlü bir şekilde yargılar. Böylelikle yazar, Piraye aracılığıyla çocuğunun, annesi ve babası olduğu için onun hayatına karışmayı kendine hak gören ebeveynleri, açık şekilde eleştirir.

Piraye romanındaki Ayhan Hanım'dan farklı olarak *Hasret* romanında çocuğunun hayatına karışmayan olumlu ebeveyn tipi de vardır. *Hasret* romanının kahramanlarından olan İhsan Bey ve karısı Celile Hanım, kızları Behire'nin evlenme konusundaki kararına saygı duyarlar. Tacettin Bey, Behire için uygun bir aday olsa da son kararı Behire'ye bırakarak kendisinin rızasıyla bu evliliğe onay vermesini isterler. Nitekim Behire, ailesinin arzularına göre değil, kendi duygu ve düşüncelerine göre Tacettin Bey'le evlenmeyi kabul eder.

Canan Tan'ın romanlarında karı-kocanın çocuğuna yönelik olan iletişimde ortaya çıkan eleştiriler, çeşitli şekillerde işlenir. En sık işlenen tema, anne-babanın sorumluluklarını yerine getirip getirmediği mevzusudur. Romanlardaki diğer temalar: ailevi nedenlerden ötürü çocuğun uyuşturucuya bulaşabileceği, kötü arkadaş çevresi edinebileceği ya da aileden intikam almak için eski hayatından farklı bir çizgide ilerleyebileceği, maddiyatın maneviyat karşısındaki değersizliği, boşanmanın evlenmek kadar doğal bir durum olduğu, çocuk için boşanmanın ertelenmemesi; ayrıca çocuk için önemli olan tek şeyin anne-babasıyla huzurlu bir ortamda büyümesi, karı-koca arasında yaşanan sorunların çocuğun önünde tartışılmaması; aksi takdirde

çocuğun gelecekteki hayatını etkileyebileceği -örneğin, duygusal zekâsının güdük kalabileceği, kendisinden büyük biriyle evlenmek isteyebileceği ya da hiç evlenmeyi düşünmeyeceği, evliliğe kaçabileceği, evlilik kurumundan nefret edebileceği, güven duygusunu yitirip her şeyden korkabileceği- çocuğun anne-baba arasında taraf tutmaya zorlanmaması, çocuğun meslek hayatını kendi arzusuna göre yönlendirmesine izin verilmesi, ebeveynin çocuğunu kendisine bağımlı kılacak derecede bencilce sevmemesi, çocuğun hayatına karışılmaması, saygı gösterilmesi vb. temalar şeklindedir.

Romanlarda bahsedilen temalar, iki şekilde ele alınır: ideal olarak gösterilen anne-babalar ile sorumluluklarının bilincinde olmayan anne-babalar. Bu duruma göre anne-babaların sorumsuzluğu, ideal olarak gösterilen anne-baba tipine göre daha sık işlenir. Ayrıca ebeveynin sorumluluklarını yerine getirmediğinden ötürü çocuğun anne-babasına başkaldırdığı da gözlemlenir. Böylelikle yazar, toplumda gözlemlediği, anne-babanın çocuğuna olan hâl ve tavırlarında beğenmediği çeşitli noktaları, romanlarına konu edinir. Bu bağlamda, toplumu olumlu bir yönde değiştirebilmek adına romanlarında ideal bir anne-baba profili yaratır. Özellikle “Karı-Koca ve Çocuk İlişkisi”nin en sık işlendiği roman olan *Eroinle Dans*’ta yazar, Eylül’ün romanda adı belirtilmeyen annesiyle babası Fikret Bey’i, ideal bir ebeveyn tipi şeklinde kurgular. Ayrıca Eylül’ün annesiyle babası, yazarın beş romanı içerisinde, baskın şekilde ideal olarak gösterilen en önemli ebeveyn tipidir. Eylül’ün annesi ve babasında ya da ele alınan beş romanda, ideal olarak gösterilen ebeveyn tipinin/tiplerinin ortak özellikleri: her koşulda çocuğun yanında olma, normal düzeyde sevgi-ilgi-şefkat-sıcaklık gösterme ve hissettirme, düşünme, emek verme, özverili davranma, maddiyattan ziyade manevi yönden destek verme, çocuğa sadece yol göstererek kendisine seçme özgürlüğü tanıma şeklindedir.

Canan Tan, anne-babanın çocuğuna olan tavırlarında gözlemlediği aksaklıkları, romanlarında yarattığı ideal ebeveyn tipi aracılığıyla gidermeye çalışır. Böylelikle yazar, romanları aracılığıyla toplumu bilinçlendirmeyi hedefler.

3.1.1.1.2 Karı-Koca İlişkisi

Canan Tan, bu başlık altında, karı-koca ilişkisinde gördüğü yozlaşmayı ele alır. Romanlarda bu başlık: karı-koca ilişkisinde ihanet, karı-koca ilişkisinde şiddet, karı-koca arasında görülen uyumsuzluk, karı-koca ilişkisine karışan akrabalar şeklindeki temalarla irdelenir.

“Karı-Koca İlişkisi”nin en sık işlendiği roman yazarın *Piraye* adlı eseridir. *Piraye* romanında yazar, karı-koca ilişkisinde görülen aldatma meselesine değinir. Romandaki ilk ahlaksızlık örneği, Ahmet Bey’in etrafında şekillenir. Piraye’nin ablası olan Hatice, genç yaşta Ahmet Bey’le evlenir ve bu birliktelikten Göksel ile Gökçe adında iki kız çocuğu dünyaya gelir. Mutsuz giden evliliklerinin ardından Ahmet Bey, iş yerinde birlikte çalıştığı bir sekreterle Hatice’yi aldatır. Bunun üzerine Hatice, Ahmet Bey’i terk ederek Göksel ile Gökçe’yle birlikte babaevine geri döner. Ahmet Bey’in ahlaksızlığı ev halkı tarafından ayıplansa da Hatice, herhangi bir dayanağı olmadığı için kocasından boşanamaz ve “yazgının” arkasına sığınarak kendisini affeder. Çünkü Hatice’ye göre mutsuz giden evliliğinin tek sebebi yazgıdır. Ancak Piraye’nin gözünde, Hatice’yi mutsuz eden “yazgı” değil, “insan”, yani onu aldatan Ahmet Bey’dir. Böylelikle Piraye, hiçbir şey olmamış gibi hayatına devam eden ablasının bu davranışını, kendi yaşadığı olaylar neticesinde tekrar gündeme getirerek eleştirir: Piraye ile Haşim, sevgili olduktan belli bir süre sonra evlenmeye karar verirler. Piraye, evlenme tarihini konuşmak için Haşim’in evine gider ve sohbet ettikleri sırada geçmişteki ilişkilerinden söz ederler. Bu arada Haşim’in elinde eski sevgilisinin fotoğrafı vardır ve Haşim, bunu yırtıp atmak niyetindedir. Ancak Piraye,

Haşim'in elinde eski sevgilisinin fotoğrafını görünce tartışma çıkarır ve evi terk ederek ondan ayrılır. Durumu öğrenen Hatice, kardeşini teselli etmek için odasına gider. Ancak Piraye, evliliğinde ihaneti yaşayan sonra da bu durumu kabul edip hayatına kaldığı yerden devam eden bir insanın, kendisini anlayamayacağını belirtir. Böylelikle Piraye, ablasına olup biteni anlatmasının gereksiz olduğunu düşünerek şunları dile getirir:

Zavallı ablam!

Onun durumunda olmayı düşünemem bile.

Haşim değil, kim olursa olsun; evleneceğim insan, benim varlığımı yok sayarak bir başkasıyla beraberlik yaşayacak ve ben buna seyirci kalacağım ha...

Yazgıymış!

İnanmıyorum yazgıya falan... Onu yaratan da şekillendiren de bizleriz.

Benim yazgım, kendi çizeceğim yoldur!

O yolda beraber yürümeyi kabullendiğim insanı da kimseyle paylaşmam ben.

Ne öncesini, ne sonrasını... (P/156-157)

Romanda yazar, hem kadere sığınıp aldatılma olayını sineye çeken Hatice Hanım nezdindeki kimselerin zavallılığını hem de çocuklarını ve karısını düşünmeden hareket eden Ahmet Bey nezdindeki bireylerin ahlaksızlığını, açık şekilde eleştirir.

Piraye romanındaki diğer ahlaksızlık örneği, Nevin Hanım etrafında şekillenir.

Üç çocuklu ve evli bir bayan olan Nevin Hanım, lise çağındaki Haşim'e karşı farklı hisler besler ve dikkatini çekmek için türlü yollara başvurur: Haşim ders çalışırken yanına gider, sevdiği yemekleri yapar getirir. Ancak Haşim'in, Nevin Hanım tarafından gördüğü ilgi hoşuna gitse de "*ona kapılmayacak, çulgunluklarına ortak olmayacak kadar akli*" "*başı[n]da*" (P/150) olduğu için onun ilgisine olumlu bir cevap vermez. Nevin Hanım, Haşim'den beklediği yakınlığı göremeyince kendisinden vazgeçer. Romanda Nevin Hanım, üç çocuğuna rağmen kocasına ihanet etmeye yeltense de Haşim'in genç yaşına rağmen Nevin Hanım'a takındığı tavır dikkat çekicidir. Haşim, toplumun ahlak kuralları çerçevesinde hareket ettiği için Nevin

Hanım'a karşılık vermez. Çünkü toplumda, evli bir kadınla birlikte olan kimseler hoş karşılanmaz. Bu nedenle Nevin Hanım'ın aşırıya giden davranışları Haşim tarafından, açık bir şekilde eleştirilir.

Piraye romanında eşine ihanet eden ve ihanet olayını sineye çeken bireyler eleştirilirken, *İz* romanında bu durum farklı bir çizgide ilerler. *İz* romanında Vedat Bey, karısı Semra Hanım'ı aldatsa da yasak ilişkinin yanlış olduğunu bildiği için kendi davranışlarını yargılar.

Piraye romanında yazar, evli çiftlerde rastlanan şiddet meselesine değinir. Aslen İstanbullu olan Piraye, Diş Hekimliği Fakültesi'nde okuduğu sırada Diyarbakırlı Haşim'le tanışır. Haşim de Piraye gibi Diş Hekimliği Fakültesi'nde okumaktadır. Tanışmalarından belli bir müddet sonra Haşim'le evlenen Piraye, Diyarbakır'a gelin gider ve konağa yerleşir. Haşim'in öğleden sonraları boş olduğu bir günde, diş kliniklerine bir karı-koca gelir. Kadını muayene ettikten sonra Piraye, kocası Ercan Bey'e, dişindeki hassasiyetin artmasını önlemek amacıyla kendisine dolgu yapacağını söyler. Ercan Bey'in ağzına dolguyu yaptığı esnada Haşim, elinde çiçek buketiyle muayenehane odasına gelir ve Piraye'yi gördükten sonra oradan uzaklaşır. Piraye, hastasını taburcu ettikten sonra Haşim'in yanına gider. Haşim ise Piraye'yi görür görmez aldığı çiçek buketini ayaklarının dibine fırlatır. Çünkü Haşim, karısının maske takmadan başka bir adamın ağzında, tedavi uyguladığını görünce kıskançlık krizine girer ve Piraye'yle tartışmaya başlar. Piraye, kendisinin bir doktor olduğunu, gördüğü adamın ise hastası olduğunu belirtse de Haşim'i sakinleştiremez. Haşim ise Piraye'nin dik duruşu karşısında sinirlenerek onun yüzüne tokat atar. Piraye, tokadın ardından Haşim'den boşanmaya karar verse de ailevi nedenlerden ötürü bu fikrini, ertelemek zorunda kalır. Böylelikle Piraye, belli bir müddet, Diyarbakır'daki yakınlarının evinde, kalmaya karar verir. Ümran Hanım, Piraye'nin perişan hâlini görünce paniğe kapılır.

Eşi Turan Bey ise yanında olduğunu hissettirmek amacıyla Piraye'nin elinden tutarak kendisini içeriye davet eder. Piraye, Turan Bey'in takındığı bu nazik tavrı, şu şekilde aktarır: *“Saldırıya uğramış, kanadı kırık minik bir kuşu tutar gibi; incitmekten korkarcasına, elimden tutup salona götürüyor beni.”* (P/309)

Görüldüğü üzere Piraye'nin, Haşim'in attığı tokadı “saldırı” şeklinde değerlendirmesi; kendisini de saldırıya uğradıktan sonra “kanadı kırılan minik bir kuşa” benzetmesi, ilgi çekicidir.

Piraye, oturma odasına geçtikten sonra belli bir süreliğine evlerinde kalmak için izin ister. Ümran Hanım, Piraye'nin bu isteğine razı gelse de Haşim'e, haber verilmesi gerektiğini söyler. Böylelikle Ümran Hanım, konağa telefon açar ve Haşim, ailesinden birkaç kişiyle beraber Turan Bey'in evine gelir. Haşim'in eniştesi Halit Bey: *“Piraye kızımızdan, Haşim adına ben özür diliyorum.”* (P/312) der ve kendisini konağa götürmek için geldiklerini ifade eder. Haşim'in halası Latife Hanım ise: *“Piraye... Canım kızım,”* (...) *“Seni çok iyi anlıyorum. Yerden göğe kadar haklısın.”* (P/313) diyerek Haşim'in kötü bir insan olmadığını vurgular. *“Bu savunulması güç davranışının”* (P/313) nedenini ise Haşim'in tecrübesizliğine bağlar. Ayrıca, öfke anında alınan kararların sağlıklı olmadığını; bu nedenle sakın kafayla düşünmeye ihtiyacını olduğunu belirtir. Bunun üzerine Piraye, ailevi problemlerini göz önünde bulundurca Latife halasını dinler ve Turan Bey'e konağa gideceğini söyler. Turan Bey'in Piraye'ye verdiği yanıt ile takındığı tavır, karı-koca arasında görülen şiddet meselesini eleştirdiğinden dikkat çekicidir:

“Karar senin kızım. Umarım, buna benzer bir olayı bir daha yaşamazsın.”

Yaptığı bu ince göndermenin yerine ulaşıp ulaşmadığını anlamak ister gibi Haşim'e bakıyor. (P/315)

Görüldüğü üzere yazar, kadına yönelik şiddet meselesindeki görüşlerini, Piraye'nin ve Haşim'in akrabaları aracılığıyla yansıtır. Ayrıca yazar, Haşim'in de

kendi davranışlarını sorgulaması için zemin hazırlar. Nitekim Piraye konağa geri döndükten sonra Haşim, kendisinden özür dileyerek: “Ölmek istedim! Senin ardından, (...) sana yaptıklarımın utancıyla... Ölmek istedim inan ki.” (P/315) şeklinde bir yorum yapar. Böylelikle yazar, kahramanları aracılığıyla kadına yönelik şiddet meselesini eleştirirken Piraye’yi şiddet karşısında dik duran, güçlü bir kadın olarak tasvir eder.

Kadına yönelik şiddeti onaylamadığını her fırsatta dile getiren Canan Tan, bu konu hakkında, toplumda yaygın olarak görülen “*kocamın hakkıdır bana vurmak,*” diyen ve “*koyun gibi biat eden insanların*”¹⁵ tavrını da yansıtır. Piraye, Haşim’in tokadından sonra konağa geri dönse de kocasıyla olan iletişimine son verir. Böylelikle Piraye, tüm zamanını konakta kayınvalidesi Lamia Hanım’la beraber geçirir. Ancak Lamia Hanım, Piraye’ye: tokat meselesini fazla uzatmamasını ve “kadının toplumdaki kaderinin bu olduğunu” (P/317) belirtir. Ayrıca zaman içinde birbirlerine yeniden sevdalanacaklarını, bebekleri olduğu takdirde kusursuz bir çift olacaklarını; bu nedenle kullandığı doğum kontrol haplarını bırakması gerektiğini söyler. Bunun üzerine Piraye ise Lamia Hanım’ın temennilerine herhangi bir yanıt vermenin gereksiz olduğunu düşünür ve iç monolog tekniğiyle şunları dile getirir:

O yıkıcı günden bu yana hap kullanmadığımı söylemiyorum ona. Haşim’le, korunmayı, sakınmayı gerektirecek bir yaklaşma içinde değiliz ki, desem; ne düşünür acaba? Beni anlayacağımı hiç sanmıyorum.

Ölesiye dayak yiyip, gecesine kocasının koynuna giriveren kadınları göre göre, bu tür davranışları kanıksamış bir insan, küskünlüğümü ilk günkü inatla sürdürdüğümü aklına bile getiremez. (P/319-320)

Görüldüğü üzere yazar, kocasından dayak yediği hâlde, her koşulda, kocasına itaat eden kadınları, ağır bir dille eleştirir. Nitekim Diyarbakır’da yapılan bir çalışmada, aile içerisinde eşinin şiddetine maruz kalan kadınların çoğunluğu, dini

¹⁵Bu bilgi, 16.05.2015 tarihinde Merit Lefkoşa Hotel & Casino’da Girne İner Wheel Kulübü tarafından düzenlenen “Anneler Günü” konulu konferansta, Canan Tan’ın konuk olduğu bölümden alınmıştır.

olarak kocaya, her koşulda, itaat edilmesi gerektiği görüşündedir¹⁶. Ancak Kur'an, kadına yönelik şiddeti reddettiği¹⁷ için kadınların bu görüşü, dini kaynaklardan çok geleneksel anlayışı yansıtmaktadır. Çünkü ataerkil sistemde kadının rolleri “fiziksel olarak güçsüz, itaatkâr, boyun eğen, bağımlı, korkak, kurban”, vb. şekillerde belirlenir¹⁸. Ancak yazar, kadının hayat içerisinde edilgen yerine etkin olması gerektiğini savunduğu için Piraye tipini yaratarak okuyucusuna örnek gösterir. Piraye'nin Haşim'e olan tavrından yola çıkarak dayak yiyen kadının kocasına boyun eğmemesini, dik durmasını; hatta kendi hakkını arayarak boşanması gerektiğini savunur. Böylelikle yazar, bireyden yola çıkarak topluma değinir.

Piraye romanında yazar, eşler arasında görülen uyumsuzluk problemlerine de temas eder. Piraye'nin ablası olan Hatice, genç yaşta Ahmet Bey'le evlendikten sonra Göksel ile Gökçe adında, iki kız çocuğu dünyaya getirir. Mutsuz giden evlilikleri neticesinde Ahmet Bey, karısını iş yerindeki sekreteriyle aldatsa da Hatice, kocasını affeder ve hiçbir şey olmamış gibi hayatlarına devam ederler. Böylelikle Piraye, ablasının evliliğini ve “yuva” kavramını sorgulamaya başlar. Piraye'nin gözünde ablasının yuvası: “ona mutsuzluktan başka bir şey vermeyen ortam” hatta “yuva kavramından uzak, dört duvardan ibaret” bir evdir. Ayrıca onları bir arada tutan tek ortak noktalarının, çocukları olduğunu dile getirir. Bu nedenle Piraye, ablasının, bu tarz sevgisiz bir evliliği neden sürdürdüğüne anlam veremezken onun yaşadıklarına, bir gün dahi katlanamayacağını belirtir (P/59).

Yazar, Hatice ile Ahmet Bey'in karşısına Piraye'nin annesi Ayhan Hanım ile babası Fikret Bey'i çıkartır ve bir evlilikte olması gerekenleri vurgular. Piraye,

¹⁶Rüstem Erkan vd., “Kadına Yönelik Şiddetin Sosyo-Ekonomik, Dinsel ve Kültürel Boyutları: Diyarbakır Örneği”, *EKEV Akademi Dergisi*, 18 (Kış 2004), 239.

¹⁷Mehmet Okuyan, “Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2007), 125-127.

¹⁸Gülşah Aydın vd., “Stereotip Kadın Rollerinin Televizyon Reklamlarında Sunumu”, *Global Media Journal Turkish Edition Dergisi*, 6(11), Güz 2015, 60.

“evlilik” kavramını irdelemek adına ablasının evliliğinden sonra anne-babası arasındaki ilişkiyi değerlendirir. Yapılan karşılaştırmada, ablasıyla eniştesinin “*ite kaka yürütmeye çabaladıkları evlilikleri*” yerilmekte, annesiyle babasının birbirlerine olan “*sıcacık davranışları, yapaylıktan uzak bir sevgi yumağı oluşturmaları*” övülmektedir (P/58-59). Romanda Piraye, ablasının mutsuz giden evliliği neticesinde Hatice’nin davranışlarını yargılar. Bu nedenle kendi anne-babasının ilişkilerinden yola çıkarak bir evliliğin nasıl olması gerektiğini vurgular. Piraye aracılığıyla yazar, eşlerin birbirini sevmemesine ve sürekli olarak anlaşmazlığa düşmesine rağmen bu evliliği sonlandırmayan bireyleri, açık şekilde eleştirir.

Piraye romanında uyumlu ve uyumsuz çiftler yansıtılırken, *İz* romanında karı-koca arasında görülen uyumsuzluk problemleri farklı bir şekilde kurgulanır. *İz* romanında Verda ile Bülent çiftinin çatışması, Bülent’in kendi hatalarından ders çıkarması ve Verda’dan özür dilemesiyle sonuçlanır. Bu nedenle Bülent’in Verda’ya olan davranışlarında bir değişim görülür: hoşgörülü, üzüntüyü-mutluluğu paylaşan, baskıcı tavrından vazgeçen, sorunları konuşarak halletmeye çalışan, olaylara tek açıdan bakmayan; empati kurabilen ve karısına destek olan bir insana dönüşür.

İz romanında yazar, karı-koca ilişkisine karışan akrabaları ele alırken, bu mevzuyu Semra Hanım ile Meliha Hanım’ın dostlukları çerçevesinde irdeler. Romanda Semra Hanım, Vedat Bey’in karısıdır; ayrıca Verda adında da bir kızları vardır. Öte yandan Meliha Hanım ise Vedat Bey’in iş arkadaşıdır. Ailelerin de katılabileceği bir iş yemeğinde Semra Hanım, Meliha Hanım’la tanışır ve ikili kısa zamanda dost olurlar. Semra Hanım’ın, ailesine yemek düzenleyeceğini öğrenen Meliha Hanım, kendisine yardım etmek için evine gider. Bu esnada Verda’nın afacan kuzenleri, kovalamaca oynadıkları sırada yemek masasının üzerindeki salata kâsesini, halının üzerine dökerler. Meliha Hanım, iş konusunda becerikli bir insan olduğu için

bu duruma el atar ve giysilerinin kirlenmesini önlemek amacıyla Vedat Bey'in günlük kıyafetlerini üzerine geçirerek halıyı temizler. Verda'ya göre Meliha Hanım, "üstündeki emanet giysilerle komik" görünse de anneannesinin ve iki teyzesinin görüşleri "fesatlık" içerdiğinden ötürü çok farklıdır. Verda'nın, kendi yorumunu da katarak aktardığı fesatlıklardan bahsedecek olursak: Anneanesi ile Eda ve Ayda teyzeleri: "Kesin tanıyı koymuş" bir şekilde Meliha Hanım ile Vedat Bey arasında yasak bir ilişki olduğunu söylerler. Eda teyzesi: "Ben bile eniştemin pantolonunu giyemem," der. Ayda teyzesi: "Erkeğin tenine değen giysi özeldir, kokusu siner üzerine. O kokuyu almakta sakınca görmeyen kadın, o kişiyle özel bir ilişki yaşıyor demektir!" diyerek, kadın-erkek ilişkileri üzerinde tez çalışması yapmış bir uzmanın ağzıyla" konuşur. Verda'nın anneanesi ise çatılmış kaşlarıyla: "Bu ne cesaret!" "Sen ki uçan dişi kuştan kocasını kıskanan, bu yüzden adamcağızı canından bezdiren, pinpirikli bir kadındın... Nasıl oldu da gözünün önünde oynanan oyunu fark edemedin?" şeklinde veryansın etmeye başlar. Semra Hanım ise sandıkları gibi olmadığını, Meliha Hanım'ın cahilliğinden ötürü kocasının kıyafetlerini giydiğini belirtir. Ancak Semra Hanım, ne annesini ne de kardeşlerini, söyledikleriyle ikna edemez ve kendisine yeniden yüklenmeye başlarlar. Bunun üzerine Verda, Semra Hanım'ın "bıkkınlık ifade eden bir hareketle" anneanesi ile iki teyzesini susturduğunu ve onlara şunları söylediğini belirtir:

"Bırakın bunları," dedi. "Vedat'la çoktan kararımızı verdik biz. Boşanıyoruz! İki ay önce konuştuk, anlaştık, Verda'nın üniversite sınav sonuçlarını bekliyorduk açıklamak için. Olmadı, kısmet bugüneymiş. Ha... Eğer, arada biri var diye ısrarcıysanız –ki ben de o kanıdayım– yanlış adreste olduğunuzu bilin. Meliha Hanım'ı bırakın da asıl çıban başını bulun, becerebilerseniz... Bana yapabileceğiniz tek iyilik budur, bunun dışında kimseden akıl almaya niyetim yok." (İ/41)

Romanda Meliha Hanım, -Semra Hanım'ın da belirttiği üzere- cahilliğinden ötürü Vedat Bey'in kıyafetlerini giyer. Bu nedenle yazar, romandaki bu çelişkiyi

bilerek yaratır. Çünkü toplumda karı-koca ilişkisine karışan akrabalar, hem Verda'nın anneanesi hem de Eda ve Ayda teyzeleri aracılığıyla yansıtılır. Böylelikle yazar, hem Verda'nın hem de Semra Hanım'ın aracılığıyla akrabalarının görüşlerini "fesatlık" olarak eleştirel bir tarzda ortaya koymak suretiyle okuyucusuna aktarır.

İz romanında, karı-koca ilişkilerini karışan akrabaların yanı sıra karışmayan hatta ara bulmaya çalışan akrabalar da vardır. Romanda Verda'nın en küçük amcası Adnan Bey, bu durumun ideal bir tipi şeklinde yansıtılır. Verda'nın belirttiği üzere Adnan Bey, "*ailenin sorunlu ve dar zamanlarında, herkesin yardımına koşan, bölünüp parçalananları yeniden bir araya getirme görevini seve seve üstlenen, eşi zor bulunur bir insan*"dır (İ/61). Ayrıca *İz* romanının karakterleri arasında Adnan Bey, Verda ile Vedat Bey'in arası açık olduğu zamanlarda, baba-kızın ilişkilerini onarmak için arabuluculuk görevini üstlenen tek kahramandır. Böylelikle yazar, Verda'nın anneanesi ile Eda ve Ayda teyzelerini yerdikten sonra, Adnan Bey'in karakterini okuyucusuna örnek olarak gösterir.

Canan Tan'ın romanlarında karı-kocanın iletişimde ortaya çıkan eleştiriler, çeşitli şekillerde ele alınır. En sık işlenen tema, karı-koca arasında görülen aldatma meselesidir. Yazar, bu temayı toplumun ahlaki bakımdan yozlaşması şeklinde değerlendirir. Ayrıca romanlara bu durum hem kadının hem de erkeğin ihaneti şeklinde yansır. Romandaki diğer temalar: karı-kocanın hayatına ve kararlarına saygı duyulması, karı-koca arasında yaşanan sorunlara müdahale edilmemesi, kadına yönelik şiddet meselesinde kadının kendini ve hayatını savunması, karı-koca arasında herhangi bir uyum gözetilmediği takdirde boşanılması şeklindedir.

Romanlarda sözü edilen temalar, iki grupta toplanır: karı-koca arasında görülen evin içindeki sorunlar ile karı-koca ilişkisine karışan evin dışındaki sorunlar. Karı-

koca arasında görülen evin içindeki sorunlar, karı-koca ilişkisine karışan evin dışındaki sorunlardan daha sık işlenir.

Evin içinde yaşanan sorunların ortak özelliği, bir evliliğin nasıl olması gerektiğiyle ilgilidir. Bu nedenle yazar, bir evlilikte olması gerekenleri: herhangi bir problemle karşıldığı zaman o sorundan kaçmak yerine sorunu tartışarak çözmeye çalışma, tüm duygu ve düşünceleri paylaşma, sevgi-saygı-sıcaklık-şefkat-ilgi-sadakat-gösterme, anlayışlı olma, her koşulda destek verme şeklinde sıralar.

Evin dışındaki sorunlar da ise karı-koca ilişkisine müdahale eden, onlar adına karar alan akrabaları ele alır. Bu tarz kimseler: karı-kocanın hayatına ve kararlarına saygı duymadıkları için anlayışsızlık, düşüncesizlik şeklinde eleştirilirler. Bu nedenle yazar, okuyucusunu bilinçlendirmek adına romanlarında, karı-kocanın hayatına ve kararlarına saygı duyan tiplere de yer verir.

3.1.1.2 Kadın-Erkek İlişkisi

Canan Tan, “Kadın-Erkek İlişkisi”nde toplumda gördüğü aksaklıklardan söz eder. “Kadın-Erkek İlişkisi”nde yazar, genel olarak bu ilişkide gördüğü yozlaşmayı aktarır. Romanlarda bu başlık: düğün öncesi dönemde yaşanan durumlar, kadın-erkek ilişkilerinde zorla güzellik anlayışı, şiddet meselesi, evlenmeden önce sevdiği insanın evine sığınan kızlar, ruhtan önce bedeni tanımak isteyen kimseler, evlilik dışı çocuk mevzusu, günübürlük ilişkiler, evlenmeden yıllarca birlikte yaşayan çiftler, aile içi evlilik mevzusu ve evlenecek çiftler arasındaki yaş farkı, vb. şeklindeki temalarla irdelenir.

*En Son Yürekler Ölü*r romanında yazar, evlenecek olan çiftlerin düğün hazırlıkları aşamasında yaşadığı olayları eleştirel bir gözle değerlendirir. Romanda düğün öncesi dönem “ateşten gömlek” benzetmesiyle -Halide Edip’in romanının adına gönderme yaparak anıştırma (telmih) örneği şeklinde- verilmiştir. Evlilik

hazırlıklarının günümüzdeki hâli ile bu süreçten beklenen, yani ideal olan bir arada sunulur. Romanda Nehir, bir iş anlaşması gereğince Deniz Sezen’le tanışır. Nehir ile Deniz’in aralarındaki iş ilişkisi zaman içinde aşka dönüşünce belli bir müddet sonra evlenme kararı alırlar ve düğün hazırlıklarına başlanır. Ezelden beri düğün öncesi dönemde yaşananlar, gelin, damat ve dünürler için “*en zorlu süreç*” olup “*ateşten gömlek*” şeklinde değerlendirilse de Nehir ile Deniz’in aileleri, “*kız*” ya da “*oğlan tarafı*” gibi ayrımlara kalkışmadan “*aynı safta*” yer alırlar. Anlatıcının ağzından bu durum, şu şekilde aktarılır:

Kızlarımı, oğullarımı el’e kaptırmanın paniği içindeki bir grup insanın, baş döndürücü değişime ve gelişmelere ayak uyduramayarak bocalaması, kendi uyumsuzluklarının acısını karşı taraftan çıkarma çabaları... Bunların hiçbiri yaşanmadı Nehir’le Deniz’in düğün hazırlıkları sırasında. (ESYÖ/149)

Romanda yazar, düğün öncesi dönemde ailelerin nasıl olması gerektiği konusuna vurgu yaparken, bu süreçte yaşanan aileler arası çekişmeleri, açık şekilde eleştirir. Yazar, dünürler arasındaki çekişmeleri yansıttıktan sonra gelin-kaynana ve gelin-görümce arasındaki ilişkileri de değerlendirir. Nisa Hanım’ın: “*Böyle şey olmaz! (...) Gelinini bu kadar seven bir kaynana nerede görülmüş?*” (ESYÖ/149) şeklinde yaptığı yorum ilgi çekiciyken, Nehir’in “*evleneceği insanın [Deniz’in] annesine bu derece bağlandığına*” (ESYÖ/149) şaşırması dikkat edilmesi gereken diğer bir noktadır. Yazar, gelin-görümce ilişkisini, gelin-kaynana ilişkisinde olduğu gibi ideal bir şekilde yansıtır ve Nehir ile Dila’nın arasında “*güçlü bir dostluk*” kurulduğunu belirtir. Bu nedenle Dila’yı, görümce diye adlandırmanın yanlış olacağını “*dünyalar tatlısı [bu] kıza, olsa olsa ‘kardeş’*” (ESYÖ/149) denilebileceğini ifade eder. Nehir ile Deniz’in bu düğün öncesi dönemini, günümüzdeki hâliyle değil, ideal şekilde kurgulayan yazar, anlatıcının aracılığıyla olup biteni şu şekilde değerlendirir:

İlginçti, çok ilginç!
Nehir’le Deniz’i birleştirecek yolun üzerine tek bir engel çıkmamıştı hazırlık süresince. (...) Görünmez, mucizevi bir “yolundalık” çemberiyle sarılmışlardı sanki.
(...)
Evet, bir tuhafılık vardı bu işte. Fazlaca yolundaydı her şey!
(ESYÖ/149-150)

Romanda yazarın, Nehir ile Deniz’in düğün öncesi dönemini anlattığı 23. bölüme “*Fazlaca Yolundaydı Her Şey*” başlığını koyması dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Çünkü yazar, hem anlatıcı hem de kahramanları aracılığıyla aileler arasında herhangi bir çekişmenin yaşanmadığı, gelin-kaynana ve gelin-görümce ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde ilerlediği, idealize edilen bir düğün öncesi dönemini yansıtır. Böylelikle hem anlatıcı hem de Nehir-Dila ve Nisa Hanım yazarın, evlilik konusundaki düşüncelerini aktaran görevli kimselerdir.

En Son Yürekler Ölü romanındaki gelin-kaynana ve gelin-görümce ilişkisi, *Piraye* romanından çok farklıdır. *En Son Yürekler Ölü* romanında hem gelin-kaynana hem de gelin-görümce ilişkisi ideal şeklinde sunulurken, *Piraye* romanında “mucizevi bir yolundalığın olmadığı” günümüzdeki hâliyle yansıtılır. *Piraye* romanındaki Lamia Hanım, gelini Piraye’nin hayatına sürekli karışıp kendisini ezmeye çalışırken; *En Son Yürekler Ölü* romanındaki Nisa Hanım, gelini Nehir’i ezmek yerine kızı gibi benimser. Yine *Piraye* romanındaki Piraye’nin görümcesi Reyyan Hanım, roman boyunca sürekli olarak Piraye’nin hayatına müdahale ederken; *En Son Yürekler Ölü* romanındaki Dila ile Nehir arasında sıkı dostluk; hatta kardeşlik vardır. Böylelikle yazar, *Piraye* romanı ile *En Son Yürekler Ölü* romanı arasındaki çelişkilerden yola çıkarak Nisa Hanım’ın kaynanalığını ve Dila’nın görümceliğini okuyucusuna, örnek olarak gösterir.

“Kadın-Erkek İlişkisi”nin en sık işlendiği roman yazarın, *Eroinle Dans* adlı romanıdır. *Eroinle Dans* romanında yazar, kadın-erkek ilişkilerinde rastlanan

karşılıksız aşk konusunu, iki farklı karakterde yansıtır. Bunlardan ilki, Cengiz'in Ece'ye duyduğu saplantılı aşkken; bir diğeri, Anıl'ın Eylül'e hissettiği tek taraflı aşktır. Romanın yan kahramanlarından olan Cengiz, Ece'ye, ilk görüşte delicesine âşık olur. Ancak Ece, Cengiz'e kendisini sevmediğini söylese de Cengiz, Ece'nin peşinden koşmaya devam eder ve her gittiği yerde karşısına çıkar. Böylelikle Cengiz, üniversite ortamında “yağmur adam” (ED/65) şeklinde anılmaktadır. Öte yandan Anıl'ın Eylül'e hissettiği aşk ise Cengiz'in Ece'ye olan saplantılı aşkından çok farklıdır. Eylül'e duyduğu aşk tek taraflı olsa da, hislerini içinde yaşamakta ve Cengiz gibi rahatsız edici davranışlarda bulunmamaktadır. Anıl'ın Eylül'e olan bakışlarını fark eden Dünya, “ikinci bir Cengiz” vakasıyla karşılaşmamak adına en yakın arkadaşını, uyarma gereği hisseder. Ancak Eylül, içinden yaptığı konuşma esnasında Anıl'ın Cengiz'den farklı olduğunu yansıtan şu cümleleri kurar:

[Dünya'nın söylediklerine] Gülüp geçiyorum. Tanıdığım kadarıyla, harika bir insan Anıl. Bana yönelik yaklaşma çabalarını yadsıyacak değilim; ama nerede duracağını iyi biliyor. Davranışları ölçülü.

Keşke onun duygularını paylaşabilseydim. Ne var ki, zorlamayla olmuyor bu işler. (ED/69)

Ayrıca Eylül, Anıl'ın önünde “*Cengiz gibi bir örneğin*” olması neticesinde onun istese de “*aşırılığa*” kaçamayacağını belirtir. Böylelikle yazar, Eylül aracılığıyla iki farklı karakteri karşılaştırırken, Cengiz'in davranışlarını yermekte; Anıl'ın davranışlarını ise yapıcı bir tavırla övmektedir. Ayrıca kadın-erkek ilişkisinde duyguların karşılıksız olduğu takdirde zorla bir yere varılamayacağını, ölçülü davranılması gerektiğini savunur. Böylelikle yazar, kahramanları aracılığıyla bir taraftan gönül meselelerine değinirken diğer taraftan da aşkı saplantıya dönüştüren bireyleri eleştirir.

Eroinle Dans romanında yazar, kadın-erkek ilişkisinde şiddet meselesine temas eder. Romanda Dünya ile Emre, ailevi nedenlerden ötürü uyuşturucuya bulaşır.

Bu nedenle ikili, paralel giden hayatları neticesinde kendi aralarında nişanlanırlar. Ancak Emre'nin ailesi, Dünya'nın eroin tedavisi gördüğünü öğrenince bu birlikteliğe karşı çıkarlar. Böylelikle Emre, ayrılmaları konusunda yapılan baskılara katlanamadığı için Dünya'yla tartışır ve ona tokat atar. Dostu olan Eylül ise Dünya'nın Emre'den tokat yediğini öğrenince kendisinin yaptığı yorum ve takındığı tavır dikkat çekicidir:

“Vurdu ha... İşte bu olmadı!”

Gözlerimin önünde tatsız bir kare canlanıyor. Çelimsiz bedeniyle tortop olmuş bir Dünya... Ve ona acımasızca saldıran, canavarlaşmış bir Emre!

“Hayvan herif!” diye bağırıveriyorum. (ED/145)

Romanda yazar, Eylül aracılığıyla kadın-erkek ilişkilerinde görülen dayak meselesini onaylamadığını savunur. Bu nedenle yazar, Emre gibilerinin bu tavrını “acımasızca saldıran, canavarlaşmış bir hayvana” benzeterek ağır bir dille eleştirir. Ancak Dünya, Emre'nin attığı tokadın altında yatan sebepleri açıklayarak nişanlısının bu hareketini haklı çıkartacak sebepler sıralar: iki taraf arasında sıkışıp kalınca çaresizlikten tokat attığını ve tüm öfkesini kendisinden çıkardığını belirtir. Eylül ise: “*Bunlar mazeret değil! Bir kez eli alıştı mı, arkası gelir...*” (ED/145) diyerek yaşanılanlara farklı bir açıdan bakar. Ancak Dünya, Emre'nin de yüksek ihtimalle pişman olduğunu dile getirir ve onun durumunu merak eder. Bunun üzerine Eylül ise: “*Hâlâ onu düşünüyor, onu savunuyorsun ya, pes doğrusu! Ben olsam, bir daha adını bile almam ağızıma...*” (ED/145) şeklinde bir yorum yapar. Ayrıca Dünya'nın “*kendini savunacak güçten yoksun olduğunu*” fark ettiği için de “*derinden yara*” aldığını belirtir (ED/153). Romanda yazar, bir taraftan Dünya gibi tokadı sineye çeken bireylerin hâlini yansıtırken diğer taraftan da Eylül aracılığıyla yaşanılanları onaylamadığını vurgular. Bu nedenle yazar, şiddetin hiçbir gerekçesi olmadığını savunurken bir yandan da atılan tokadın arkası gelir, şeklinde uyarıda bulunarak Dünya gibi gençleri bilinçlendirmeye çalışır.

Piraye romanında yazar, kadın-erkek ilişkilerinde rastlanan çarpıklıklara değinirken evlenmeden evinden kaçan kızları hedef alır. Romanda Piraye ile Haşim, nişanlı oldukları dönemde, evlenecekleri zaman İstanbul'a yerleşmeye karar verirler. Ancak Haşim, Diyarbakır'daki diş kliniğini işletmek ister ve Piraye'ye haber vermeden Şişli'deki iş ortaklığından geri çekilir. Bunun üzerine Piraye, Haşim'in dürüst olmayan kişiliği dolayısıyla kendisinden ayrılır. Ancak ailesinin ve Haşim'in ısrarları neticesinde Diyarbakır'daki diş kliniğini görmek için nişanlısının memleketine gider. Sonunda Piraye, Haşim'le evlenmeye karar verir. Aldıkları kararı ev halkıyla paylaşan Haşim, evlenmeye dair herhangi bir sıkıntı olmadığını, düğün hazırlıkları için Piraye'yle konuşabileceklerini belirtir. Piraye ise diş kliniğinin açılışından sonra İstanbul'a döneceğini ve nikâh tarihine göre, annesi ve babasıyla birlikte Diyarbakır'a geleceğini belirtir. Ancak görüncesi Reyryan Hanım, Diyarbakır'a gelmişken İstanbul'a geri dönmenin gereksiz olduğunu söyler. Piraye ise Reyryan Hanım'ın itirazını: *"Tam ona yakışan bir davranış! Evinden kaçmış, zorunlu olarak yavuklusunun ailesine sığınmış, yeniyetme, cahil bir kız yerine koyuyor beni. Hem de hiç sıkılmadan..."* (P/245) şeklinde değerlendirir. Öte yandan kayınvalidesi Lamia Hanım ise Reyryan Hanım'ı azarlayarak: *"O da ne demekmiş? (...) Gidecek, hazırlıklarını yapacak; sonra da çeyizini alarak, baba evinden anlı şanlı çıkıp buraya, evimize gelecek."* (P/245) der. Bunun üzerine Piraye ise yaşananları şu şekilde değerlendirir:

Beni daha fazla aşağılanmaktan kurtaran bu sözler için, minnet borçluyum Lamia Hanım'a. Sevgili kızını azarlama pahasına bana arka çıkması, bekleyebileceğim çok ötesinde bir davranış. (P/145)

Romanda Piraye, üniversite eğitimi görmüş, kültürlü bir genç kızdır. Bu nedenle kendini, evlenmeden zorunlu nedenlerle sevgilisinin evine yerleşen, onurunu ve değerini küçülten cahil kızların yerine koymadığı için Reyryan Hanım'ın bu

yorumunu doğru bulmaz. Aslında bu davranış, Piraye'nin de belirttiği gibi Reyyan Hanım'a "yakışan bir davranıştır." Çünkü Reyyan Hanım, eğitim görmemiş cahil bir kızdır. Ayrıca Fırat Havzası üzerine yapılan bir çalışmada, genellikle birbirini seven gençlerin evlenmesine izin verilmediği takdirde, kızın kendi rızasıyla erkeğin evine sığındığı ve belli bir süre sonra da evlendirilmek zorunda kaldıkları ifade edilir¹⁹. Bu nedenle yazar, Piraye aracılığıyla Reyyan Hanım'dan yola çıkarak Diyarbakır'daki ya da Güneydoğu'daki kızların davranışlarındaki bu "cahilliği" eleştirir. Ayrıca bu durumun Diyarbakırlı Lamia Hanım tarafından da eleştirilmesi dikkat edilmesi gereken diğer bir noktadır. Böylelikle yazar, evlenmeden önce sevdiği insanın evine kaçarak sığınan genç kızları hem İstanbullu hem de Diyarbakırlı kişilerin ağzından "cahillik ve küçük düşürücü" olarak değerlendirir.

En Son Yürekler Ölü romanında yazar, ruhtan önce bedeni tanımak isteyen kadın-erkek ilişkisini ele alır. Romanda Nehir, bir iş anlaşması gereğince Deniz Sezen'le tanışır. İş ortaklığı neticesinde başlayan arkadaşlık zaman içinde aşka dönüşünce Nehir ile Deniz, kısa bir süre sonra evlenirler. Anlatıcı, Nehir ile Deniz'in, herkesten "*farklı bir aşk*" yaşadıklarını; ayrıca "*adım başı karşılaşılan sıradan ilişkiler*"e de benzemediğini belirterek konuyu, günümüzdeki kadın-erkek ilişkilerine getirir (ESYÖ/178). Çünkü anlatıcıya göre, adım başı karşılaşılan sıradan ilişkilerde, ruhtan önce bedensel uyumun olup olmadığına bakılarak yola çıkılır. Günümüzdeki sıradan ilişkilerle karşılaştığında ise Nehir ile Deniz'in arasında: "*Sevgiye, şefkate, sevgi ve şefkatin sıcaklığına dayalı, bencillikten, hoyratlıktan, uç noktalardaki yakıcı ve acıtıcı tutkularından uzak, bedenden önce ruhu tanımaya yönelik bir*" (ESYÖ/178) ilişki olduğunu; bu nedenle de onlarınkinin uzun ömürlü olacağını belirtir.

¹⁹Y. Cemalettin Çopuroğlu, "Fırat Havzası Evlilik Kültürü I: Düğün Öncesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 2000, 170-172.

Romanda yazar, kadın-erkek ilişkilerinde sık rastlanan çarpıklıklara değinir. Günümüzde yaşanan kadın-erkek ilişkilerinin, ruhtan önce bedeni tanımaya yönelik bir birliktelik yaşadıklarını; bu nedenle ömürlerinin de kısa süreli olduğunu belirtir. Ayrıca yazar, bir taraftan Nehir ile Deniz'in sevgiye, saygıya ve anlayışa dayalı olan ilişkilerini örnek gösterirken, diğer taraftan da günümüzdeki kadın-erkek ilişkilerini açık bir şekilde eleştirmektedir.

Romanlarda “Kadın-Erkek İlişkisi” çerçevesinde söz konusu edilebilecek başka temalar da vardır. Bunlardan ilki, evlilik dışı çocuk konusuydu ilgilidir. Yazar, okuyucusuna romanları aracılığıyla gayrimeşru ilişkiye, doğuran kadına ve bebeğe toplumda nasıl bakıldığı hakkında bir fikir verir. Evlilik dışı çocuk konusu, diğer romanlarda da işlenmesine karşılık olarak *Hasret* romanında bu mesele daha geniş çerçevede ele alınır. Ayrıca yaşanan olaylara bir-iki kişinin bakışı değil, daha çok kişinin bakışı nakledilir. *Hasret* romanında evlilik dışı çocuk konusu, Patricia ile Tacettin Bey arasında yaşanır. Romanda Patricia, “aşüfte”, “yosma” ve “metres”; doğmamış çocuğu ise “piç” şeklinde anılır. Ayrıca bu olay, “utanmazlık” şeklinde değerlendirilir. Öte yandan Patricia, evlenmeden hamile kaldığı için Tacettin Bey’le olan ilişkisini içten içe yargılar ve bu tarz bir ilişkinin doğru olmadığını bildiği için kendini “kabahatli” hisseder ve yüzüne “dertli bir ifade” yerleşir. *Hasret* romanında öz eleştiri de olduğu için bu roman, evlilik dışı çocuk mevzusunun işlendiği *Eroinle Dans* ve *İz* romanlarından farklıdır. Böylelikle yazar, toplumda uyanışı sağlamak adına Patricia’nın öz eleştirisini okuyucusuna örnek gösterir.

“Kadın-Erkek İlişkisi” başlığı adı altında ele alınan diğer temalardan da kısaca bahsedecek olursak: *Piraye* romanında yazar, sevgilisinin davranışlarına yön vermeye çalışan, her şeye karışan, gereksiz sahiplenen kimseleri eleştirir. *Eroinle Dans* romanında yazar, tek gecelik ilişkileri onaylamadığını; ayrıca evlenilmeden birlikte

yaşanılmaması gerektiğini hissettirir. *En Son Yürekler Ölü* ve *İz* romanlarında da aile, hatta sülale içi evliliklere karşı olduğunu hissettirir. Yine *İz* romanında evlenecek olan çiftler arasındaki yaş farkının fazla olmaması gerektiğini savunur.

Canan Tan'ın romanlarında kadın-erkek ilişkisinde ortaya çıkan eleştiriler, çeşitli şekillerde ele alınır. Yazar, kadın-erkek ilişkisine dair toplumda gördüğü her aksaklığı ya da yozlaşmayı romanlarına konu edinir. Romanlarda en çok eleştirilen toplumsal problem, evlilik dışı çocuk meselesidir. Yazar bu temayı, toplumun ahlaki bakımından çökmesi şeklinde kabul eder. Romanlardaki diğer temalar: düğün öncesi dönemde her iki taraf birbirine daha anlayışlı olması, kaynananın gelinini ezmemesi, gelinin kaynanasını sayması, görümcenin kız kardeş gibi olması, gönül meselelerinde zorlamayla bir yere varılamayacağı, kadına yönelik şiddetin affedilmemesi, ilişkilerde manevi duyguların daha önemli olması, günü birlik ilişkilerin hoş karşılanmaması, evlenmeden önce birlikte yaşamının uygun olmaması, vb. biçiminde özetlenebilir.

3.1.1.3 Arkadaşlar Arası İlişki

Canan Tan, *Eroinle Dans* romanında, arkadaş ortamının bireyi etkilemesi konusunda çok fazla durduğu için bu meseleyi “Arkadaşlar Arası İlişki” başlığı altında değerlendirmeyi uygun gördük. “Arkadaşlar Arası İlişki” başlığı altında yazar, roman kahramanı Eylül'ün kendi davranışlarını yargılamasından yola çıkarak okuyucusunu bu eser aracılığıyla bilinçlendirmeyi hedefler. *Eroinle Dans* romanında bu konu, Eylül'ün arkadaş ortamından etkilenmesi sonucunda hayatının eskisinden farklı bir çizgide ilerlemesi şeklinde irdelenir.

Yazarın *Eroinle Dans* adlı romanı, içinde bulunduğu ortama tesadüf eseri katılan bir bireyin, güçlü arkadaşlık bağları sonucunda madde bağımlılığına saplanabileceğini gösteren bir eserdir. *Eroinle Dans* romanında yazar, arkadaş çevresinin birey üzerindeki etkilerini irdeler. Sevgi dolu bir ailede, ideal özelliklere

sahip bir anne-babanın kızı olan Eylül, üniversite öğrenimi için okulun öğrenci yurduna yerleşir ve Dünya'yla tanışır. Dünya, Eylül'e ailevi problemlerinden söz etse de yaşadıklarını untabilmek adına uyuşturucu madde kullandığını ve tedavi görmesine karşın kimi alışkanlıklarından vazgeçemediğini gizler.

Dünya'yla tanıştıktan sonra Eylül'ün, normal düzeyde seyreden alkol ve sigara tüketimi artar. Bu nedenle Eylül, gitgide Dünya'ya benzediğini fark edince kendisine karşı sorumlulukları olduğunu düşünür ve Dünya'yı çok sevmesine rağmen aralarına mesafe koymaya karar verir. Dünya'nın "*çizgisinde yürüme[n]in özü*" olmadığını dile getirirken bunun nedenini ise şu şekilde açıklar:

[Çünkü] bu çarpık yolda yürümeme neden olacak, hiçbir gerekçem de yok benim! Dünya'nınkilere benzer olumsuzlukların hangisini yaşadığımı iddia edebilirim ki? (ED/111)

Romanda yazar, arkadaşlık ilişkileri neticesinde benliğinden uzaklaştığını ve kötü alışkanlıklar edinmeye başladığını fark eden bireylerin tehlikeli bir aşamaya gelmeden önlem almaları gerektiğini telkin eder. Yazar, romanın ilerleyen bölümlerinde Eylül'ün söylediklerinin aksini göstererek, aynı yolda yürümeye devam eden bireylerin başına gelebilecek olan olaylardan, yaşanabilir kesitler vermeyi hedefler. Romanda Eylül'ün, çok iyi okullarda okutulduğu ve ideal özelliklere sahip bir anne-babanın kızı olduğu belirtilse de çeşitli nedenlerle kötü yollara sapabileceğini göstermek ister. Dünya ya da Emre gibi yalnızca ailevi problemlerden ötürü uyuşturucu madde bağımlılığına bulaşılmadığını, toplumda başka Eylül'lerin de olduğunu hatırlatarak *Eroinle Dans* romanı sayesinde Eylül gibi gençleri uyarmayı hedefler. Hayatın akışı içerisinde benzer tehlikelerle karşılaşmak yerine, bu roman aracılığıyla okurlarına seslenmeyi ve karşılaşılabilecekleri tehlikelerden haberdar etmeyi amaçlar. Nitekim kendindeki değişiklikleri fark ettiği hâlde yaşanılacak

durumları göz ardı eden Eylül'ün inişli çıkışlı hayatı yansıtılarak, arkadaş çevresinin birey üzerindeki etkileri roman süresince nakledilir.

Toplumda meydana gelmekle birlikte bilincine varılmamış bazı gerçeklikleri hareket noktası olarak belirleyen yazar, sevgiye ve mutluluğa doymuş bir aile kızının -yani Eylül'ün- hayatı üzerinden planını kurar.

Eylül, Dünya ve Emre'nin nişan törenine katıldıktan sonra arkadaşına duyduğu sevgiden ve özlemden dolayı önceden almış olduğu Dünya'dan uzaklaşma kararından vazgeçer. Böylelikle Eylül, yavaş yavaş Dünya'nın arkadaş ortamına katılır ve yeni grubuyla vakit geçirmeye başlar. Yeni tanıdığı insanların uyuşturucu maddelere bulaşma hikâyelerini öğrenince kendi hayatının sıradanlığını fark eder. Hayatındaki sıradanlığı giderebilmek için bir macera arayışına girer: Hem küçümseyici bakışlardan rahatsız olduğu hem de merakına yenik düştüğü için bulunduğu ortamlarda kokain çeker, esrarlı sigara kullanır. Esasen Eylül, Dünya'yı madde bağımlılığından kurtarmak isterken kendi adım adım bataklığa saplanır. Hem Dünya'yı hem de kendisini kontrol altında tutabileceğine inandığı için kokainin ve esrarın ardından her hafta sonu eroin de kullanmaya başlar. Ara verdiği dönemde eroinin herhangi bir zararını fark etmeyen Eylül, aşırıya kaçmadıkça sakıncalı olmadığını, kullansa bile istediği an bırakabileceğini zanneder. Eylül, her ne kadar *“zararsız bir hafta sonu içiciliği”* olduğunu düşünse de yazar, kahramanına *“eroinle oyun oynanmayacağı”* yansıtacak bir ortam hazırlar. Böylelikle Eylül, her hafta kullandığı eroinin yan etkileri neticesinde yoksunluk krizine girer ve bu durumu Dünya sayesinde atlatır. Bunun üzerine Eylül ile Dünya arasında geçen aşağıdaki diyalog, yaşananların tuhaflığını, gösterdiğinden dikkat çekicidir:

“Ah Dünya, sana ne kadar teşekkür etsem azdır. Sen olmasan, ne yapardım ben?”

“Ben olmasam, bu işlere bulaşmazdın bile. Hep bunu düşündüm başında beklerken. (...) Dua et ki, işin başındaydın; yoksa güçlü bir eroin

krizini bu kadar kolay atlatabazdın. Bu da sana ders olmuştur umarım.”
(ED/277)

Eylül, Dünya'nın eleştirel mahiyetteki sözlerinden sonra bu işe neden bulaştığını anımsar ve kendi davranışlarını yargılar:

Böyle bir tabloyu yaşayacağımı aylar öncesinde söyleselelerdi, gülüp geçerdim.

Uçurumun eşiğinden dönen, şu anda da aynı uçurumun ne kadar uzağında olduğunu kestiremediğim Dünya; beni eroinin güçlü kollarından çekip alıyor, yoksunluk krizinden kurtarıyor; ardından da “Bu sana ders olsun!” diyebiliyor... Dünya'yı bu âlemden uzaklaştırma savaşı veren ben ise, eroin batağının dibine vurup ancak onun sayesinde düze çıkabiliyorum. (ED/277-278)

Romanda Eylül, güçlü dostluk bağları neticesinde uyuşturucu batağına saplanır. Bu nedenle Eylül, sevdiği insanı ya da en yakın arkadaşını uyuşturucu madde bağımlılığından kurtarmak isterken aynı bataklığa saplanan gençlerin, temsilcisi durumundadır.

Canan Tan'ın *Eroinle Dans* romanı, uyuşturucu ve eroin konusunda Türkiye'de yazılan ilk²⁰ ve tek romandır²¹. Romanda yazar, gençlerin sadece -Dünya ve Emre gibi- ailevi sebeplerden ötürü değil; sevdiği insanı madde bağımlılığından kurtarmaya çalışma, farklı dünyalara merak salma, arkadaş ortamından dışlanmama, çevreye uyum sağlama, dolduruşa gelme, macera arayışı vb. sebeplerle de uyuşturucuya bulaşabileceğini anlatmak ister. Eylül, roman boyunca kendi davranışlarını yargıladığı esnada, uyuşturucu madde kullanmanın “tehlikeli, zararlı, çarpık eylem, hata, çarpıklık, olmayacak deneyim, oyun olmadığı” şeklinde uyarı ya da olumsuzluk içeren ifadeler kullanır. Böylelikle yazar, uyuşturucu madde kullanmanın bağımlılık yapan etkileri neticesinde sakıncalı olduğunu ima eder. Canan

²⁰Canan Tan'ın *Eroinle Dans* romanı, uyuşturucu madde bağımlılığını ele alan bir eserdir. Ancak yazar, *Eroinle Dans* romanından önce yayımladığı iki eserinde, uyuşturucu madde bağımlılığı konusunda değinmiştir. Bunlardan ilki, 1997 yılında yayımlanan *Sokaklardan Bir Ali* adlı çocuk romanıdır. Bir diğeri ise 2002 yılında yayımlanan *Çikolata Kaplı Hüzünler* öykü kitabının “Korkularım Kırbaçtır Bana” adlı öyküsüdür.

²¹Olca, 63.

Tan, bir taraftan arkadaşlık ilişkilerinin birey üzerindeki etkilerini naklederken diğer taraftan da okuyucusunu Eylül'ün başına gelen olaylar aracılığıyla bilinçlendirmek ister. Nitekim *Eroinle Dans*, konusu itibarıyla Milli Eğitim Bakanlığınca okullarda okutulması tavsiye edilen bir kitaptır²². Ayrıca bu eser sayesinde Canan Tan, Türkiye'de madde bağımlılığı konusunda mücadele eden Yeşilay Cemiyeti'nin 7 Mart 2014 tarihinde düzenlediği, *Yeşilay En'leri Zümrüdüanka Ödül Gecesi*'nde, "En Yeşilaycı Edebiyatçı" ödülünü kazanır²³.

3.1.2 Toplumdaki Davranış Bozuklukları

Canan Tan, içinde yaşadığı toplumun özelliklerini ortaya çıkarmayı hedeflerken, toplumsal sapma olarak benimsenen aykırı davranışları romanlarına konu edinir. Bu bağlamda yazar, toplum içinde yaşayan bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerini güzel ahlak, nezaket ve terbiye kuralları çerçevesinde irdeleyerek bireyin karakterinde gördüğü olumlu ya da olumsuz davranış biçimlerini eleştirir.

3.1.2.1 Dedikodu Yapan Kimseler

Dedikodu kavramı: "*Bir birey ya da toplumsal küme üzerinde, yüze karşı değil arkadan sözlü saldırıda bulunmak yoluyla toplumsal denetim kurma.*" (TBTS/35) anlamına gelir. Canan Tan'ın toplumsal davranış bozuklukları arasında en çok eleştirdiği tip, dedikodu yapan kimselerdir.

"Dedikodu Yapan Kimseler" in en fazla eleştirildiği roman yazarın, *En Son Yürekler Ölüyor* adlı romanıdır. Dedikoducu kimselerin ele alındığı en önemli örnek ise Nehir'in ablası Nevin'in karakteri etrafında şekillenir. Romanda Nehir, Nokta Reklam Ajansında çalışan başarılı bir iş kadınıdır. Nehir'in Nevin isminde bir ablası vardır. Nevin ev hanımıdır. Her iki kardeş, karakter özellikleri bakımından birbirinden farklıdır. Nehir'in, "*başkalarının özel hayatlarıyla ilgilenme huyu yok*"ken

²²Dilek Eker, "Canan Tan, Sağlık Sohbetleri", *Medikent Dergisi*, 15 (Eylül 2014), 66.

²³Olçay, 64.

(ESYÖ/109); Nevin, tanıştığı insanların hayatını mercek altına alıp öğrenmek ister.

Anlatıcı, Nehir aracılığıyla Nevin'in karakterindeki bu özelliği doğru bulmadığını dile getirirken, bunun nedenini ise şu şekilde açıklar:

Çalışan kadınla ev kadını arasındaki farktan mı kaynaklanıyor bu durum, bilemiyor Nehir. Ablası gibi dost, ahbab, komşu gezmesi yapmadı bugüne kadar. Daha doğrusu yapamadı. Kendini bildi bileli ya derslerine çalıştı ya da işine harcadı tüm zamanını.

Ablasının dedikoducu bir tip olduğunu asla düşünmüyor. Ancak, karşılaştığı kişilerin özel hayatlarıyla ilgili ayrıntılara ustalıklı sızabilmesi, Nehir'in tarzına ters düşüyor. Hiç tanımadığı, sonrasında da yaşamında yeri olmayacak birilerinin nesini merak eder insanlar, anlayamıyor. (ESYÖ/314)

Romanda anlatıcı, Nehir aracılığıyla dedikoducu kimselerin herhangi bir işi olmadığı için başka insanların hayatını, kendilerine uğraş edindiğini ima eder. Ayrıca bir taraftan çalışan kadının iş hayatını örnek gösterirken, diğer taraftan da başka insanların özel hayatıyla ilgilenmeyi uğraş edinen kimseleri eleştirmektedir.

En Son Yürekler Ölüyor romanında, dedikodunun boş oturmaktan kaynaklandığını hissettirmesine karşılık *İz* romanında, dedikoducu kimselerin karakteri irdelenir. Dedikodu yapan kimselerin eleştirildiği en önemli örnek ise Vedat Bey'in intihar etmesi etrafında şekillenir. Verda'nın babası olan Vedat Bey, ünlü bir avukattır. İdealist ve dürüst bir insan olan Vedat Bey, müvekkilinin yasa dışı işlerine hizmet etmek istemediği için onun avukatlığından çekilmek ister. Müvekkili ise bu duruma mani olabilmek için Vedat Bey'in kimsenin bilmediği gayrimeşru kızıyla - yani Susem'le- ilgili sırrı açıklamakla tehdit eder. Hem kızlarına hem de onurlu yaşamaya önem veren Vedat Bey, çaresiz kaldığı için intihar eder. Ancak, gerçekler henüz ortaya çıkmadığı için Vedat Bey'in neden intihar ettiği bilinmemektedir. Verda'nın, taziye evinde yaşadığı olaylar da Vedat Bey'in intiharıyla ilgidir. Verda'nın etrafını gözlemlediği esnada ağzından çıkan kelimeler, dedikoducu kimselerin karakterini yansıttığı için dikkat çekicidir:

Ne çabuk törpüleniyor hüzünler! Ne çabuk timsah gözyaşlarına dönüşüyor, aslında hiç akmayan, akıyor gibi gösterilen o sahte yaşlar... Birbirlerinin kulağına eğilip fısıldaşanlar, babamın ölüm şeklinin, onu intihara götüren nedenlerin dedikodusunu yapıyor büyük bir olasılıkla. Ortadan konuşmaya cesaretleri, dışarı çıktıktan sonra konuşmaya sabırları yok. (İ/122)

Canan Tan'ın romanlarında dedikodu yapan kimseler “acımasızlık, insafsızlık, samimiyetsizlik, sahtelik, cahillik, fitne, kem göz” vb. olumsuz sıfat ve isimlerle eleştirilirler. Romanlarda, her olaydan malzeme çıkaran, tanımadıkları insanların hayatını merak edip didikleyen, özel hayata saygı duymayan, haddini aşacak yerli yersiz yorumlar yapan dedikoducu kimseler, cesaretsizlikle suçlanırlar. Çünkü bu tarz kimselerin, ortadan konuşmaya yüzleri yoktur; bu nedenle bireylerin arkasından konuşmayı tercih ederler. Genel olarak romanlarda bu konu, kimsenin hayatıyla ilgilenilmemesi, herkesin özel hayatına saygı duyulması, yaşanan olaylar karşısında kimsenin yadırgama ya da yargılama gibi bir hakkı olmadığı vb. fikirlerle bazen alay, bazen hiciv yoluyla, bazen de sert bir dille eleştirilir.

3.1.2.2 Zayıf Karakterli Kimseler

Zayıf kelimesinin dokuzuncu anlamı: “*Kişilik ve ruhsal yönden gereği kadar güçlü olmayan*” (TS/2647) kimse şeklindedir. Canan Tan'ın romanlarında bu kimselerin sorunlar karşısındaki zayıflıkları, yaşanan olaylar çerçevesinde irdelenir.

“Zayıf Karakterli Kimseler”in en fazla eleştirildiği roman yazarın, *Hasret* adlı romanıdır. *Hasret* romanında yazar, kendi hayatına yön vermekten âciz kimseler ile kendi hayatına yön veren güçlü kimseleri ele alır. Yazar, âciz olan kimseleri Tacettin Bey'in; güçlü olan kimseleri de Patricia'nın hayatı etrafında irdeler. Romanda Tacettin Bey'in, Patricia'dan gayrimeşru şekilde doğan bir oğlu vardır. Mübadeleden²⁴ sonra

²⁴15 Mayıs 1919'da Yunanlılar İzmir'i işgal ederler. Yurdu tamamen düşmanlardan temizlemek amacıyla yapılan Başkumandanlık Meydan Savaşı zaferle sonuçlanınca Türk-Rum Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi imzalanır. Bu sözleşmeye göre: Türk topraklarında bulunan Rum Ortodokslar Yunan topraklarına, Yunan topraklarında bulunan Müslümanlar ise Türk topraklarına zorunlu olarak göç edecektir.

Tacettin Bey, Patricia ile üç yaşındaki oğlunun Keskin'den gidişini önlemek amacıyla sevdiği kadınla resmen evlenmek ister. Ancak Tacettin Bey'in ailesi, fakir bir Rum kızı olan Patricia'yı oğullarına yakıştırmadıkları için bu evliliğe onay vermezler. Böylelikle Tacettin Bey, bu ayrılığı kabullenir ve Patricia ile oğlundan bir hatıra kalmasını istediği için de fotoğrafçıya giderler. Fotoğraflar çekildikten sonra Tacettin Bey, fotoğrafçı Asım Usta'dan, biri Patricia'da biri de kendinde kalacak şekilde, iki tane resim çerçevelettirmesini ister. Ancak Patricia, Tacettin Bey'e veda edemedi, çekti oldukları fotoğraflardan bir tane alamadan ailesiyle birlikte Selanik'e taşınır. Öte yandan Tacettin Bey ise Patricia ile Ali'nin Keskin'den ayrılışından sonra büyük bir üzüntü içine düşer. Patricia ile Ali'nin Keskin'den gidişini nikâh kıyarak durdurabileceği hâlde savaşmadan, ailesinin sözüne boyun eğdiği için pişman olsa da “artık çok geçtir.” Ayrıca Tacettin Bey, çekti oldukları fotoğrafı Patricia'ya ulaştıramadığı için üzülse de akabinde yaşanan olayları anlatıcı şu şekilde aktarır:

Böylesi daha iyi olmuştu belki de. Baktıkça içi burkulacağına, ondan ve çocuğundan ayrılmayı göze alabilen, âciz bir zavallı olarak anardı Tacettin'i. Uğruna gözyaşı dökülmesini bile hak etmiyordu o. Hayatının hatasını yapmıştı, bedelini de hayatı boyunca hasret çekerek ödeyecekti... (H/149-150)

Böylelikle Tacettin Bey, ailesine karşı gelemediği ve kendi sorumluluklarını yerine getirmediğinden, mübadele gerçeğinden dolayı Patricia ile Ali'yi, bir kere daha göremez. Görüldüğü üzere yazar, kendi hayatına sahip çıkamayan Tacettin Bey nezdindeki bireyleri, açık bir şekilde eleştirir.

Hasret romanında Yazar, Tacettin Bey'in zayıf karakterini ele aldıktan sonra Patricia'nın güçlü karakterini irdeler. Tacettin Bey'in aksine Patricia, kendi hayatına sahip çıksa da romanın başlangıcında öyle değildir. Çünkü romanda Patricia'nın karakteri, iki farklı şekilde yansıtılır: Mübadeleden önceki Patricia, annesinin sözleriyle hareket ederken; mübadeleden sonraki Patricia, kendi hayatına ve

kararlarına sahip çıkan bir birey olarak karşımıza çıkar. Ortodoks Rumlarından olan Patricia, mübadele gerçekleşmeden önce annesi Omorfia ve teyzesiyle birlikte Keskin’de yaşar. “*Konuşma hakkını annesinin ellerine teslim etmiş*”, “*söz dinleyen*”, “*önemli bir karar üzerine laf etmenin üstüne vazife olmadığını düşün*”en, ne söylenirse söylensin itiraz etmeden uygulayan, gönlünden geçenleri dile getiremeyen, “*uysal*” bir genç kızdır. Patricia, -hacca gitmiş bir Türk beyinin oğlu olan- Tacettin Bey’e ilk görüşte âşık olur ve kendisinden gayrimeşru bir çocuk dünyaya getirir. Ancak fakir bir Rum kızı olduğu için birliktelikleri, bey ailesi tarafından onaylanmaz ve mübadeleden sonra ailesiyle birlikte Selanik’e göç ederler.

Patricia’nın mübadeleden sonraki hayatında, yani karakterinde büyük değişiklikler görülür. Tacettin Bey’den ayrıldıktan sonra depresyona giren Patricia, gelecekte herhangi bir umudu ve beklentisi olmayan insanlar gibi kendi içine kapanır. Tacettin Bey’e olan sevgisini yüreğinde sürdürürken bir yandan da onu, onsuz sevmeyi öğrenir. Ancak Omorfia, Patricia’nın durumuna çok üzüldüğü için kızının yeniden birini sevmesini ve kendisine yeni bir yuva kurmasını ister. Böylelikle Omorfia, kızını Hristo’nun oğlu Ares’le evlendirmeyi planlar. Omorfia, Patricia’yı tatlılıkla yola getireceğini düşünse de kızıyla olan diyalogu umduğundan farklı bir çizgide ilerler: Hristo’nun oğluyla evlendirilmek istendiğini öğrenen Patricia, asla evlenmeyeceğini ve sevgisinin kendisine bir ömür boyu yetecek kadar güçlü olduğunu dile getirir. Ayrıca evlenme konusunda üzerine varılmamasını ister. Patricia’dan böyle iradeli bir tavır beklemeyen Omorfia, kendisine yeni bir hayat kurması gerektiğini ve er ya da geç evleneceğini söyler. Patricia ise annesine: “*Zorla mı kocaya vereceksin beni? Zorla mı koynuna sokacaksın yabancı adamların?*” şeklinde bir karşılık verir. Patricia’nın verdiği tepkiden sonra anlatıcının, Omorfia’nın ne düşündüğü hakkında verdiği bilgi dikkat çekicidir:

Hayreti gitgide artıyordu Omorfia'nın. Bu ne biçim bir konuşmaydı böyle? Annesinin her sözüne itaat eden o uysal kız gitmiş, dişiyile tırnağıyla mücadele vermeye kararlı bir cengâver gelmişti yerine sanki. (H/214)

Nitekim Patricia, bu kararını ömrünün sonuna kadar sürdürür ve kimseyle evlenmez. Romanda Patricia, Tacettin Bey'den ayrıldıktan sonra çok acı çektiği için kendisinin karakterinde olumlu bir değişme görülür. Omorfia, Patricia'nın Keskin'deki hayatını yönlendirse de Patricia, Selanik'teki hayatına kendi yön verir. Patricia'nın karakterindeki bu değişim Omorfia aracılığıyla yüceltilirken bir yandan da yazar, kendi hayatına sahip çıkan Patricia'yı, okuyucusuna örnek gösterir.

Eroinle Dans romanında yazar, hayat içerisinde karşılaşılan problemleri çözmek yerine sorunlardan kaçıp uyuşturucu maddelere sığınan, zayıf karakterli kimseleri ele alır. Roman boyunca Dünya, zayıf karakterli bir birey olarak tasvir edilir. Romanda Dünya, boşanmış bir ailenin tek çocuğudur. Annesinin ismi Şahika Hanım, babasının ise Tuncer Bey'dir. Şahika Hanım, eski kocasını aldattığı adamla evlenir ve kızının velayetini Tuncer Bey'e verir. Ancak Tuncer Bey, eski karısının ihanetinden sonra kızıyla ilgilenmemeye başlar ve üç yaşındaki Dünya'ya babaannesini sahip çıkar. Hayat içerisinde yapayalnız olduğu için yaşadıklarını bir an olsun unutmak ve huzur bulmak adına uyuşturucu maddelere sığınır. Bu nedenle Dünya, depresyonda olduğu zamanlarda uyuşturucu madde kullanmayı, alışkanlık haline getirir. Bu durumun en güzel örneklerinden biri, nişanlısı Emre'nin, yurt dışına gitmesi etrafında şekillenir.

Ailevi nedenlerden ötürü intihara kalkışan Dünya, yatırıldığı hastanenin psikiyatri bölümünde Emre'yle tanışır. Sevgili olduktan sonra kendi aralarında söz kesseler de Emre'nin ailesi, eroin tedavisi görmüş bir gelin adayı oğullarına yakıştırmadıklarından, bu birlikteliğe karşı çıkarlar ve Emre'yi yurt dışına gönderirler. Bunun üzerine Dünya, Emre'nin kendisini terk edip İngiltere'ye gitmesinin ardından depresyona girer ve yaşadığı bunalımı atlatabilmek adına eroin kullanır. En yakın

arkadaşı Eylül’le birlikte, Tarık’ın evine gittikleri bir gece de hayat hakkında konuşurlarken Dünya, ne “acıya” ne de “yokluklara” alışamadığını dile getirir. Gecenin ilerleyen saatlerinde Tarık, arkadaşlarını içkiyle ağırlasa da Dünya, kendisinden eroin ister. Bunun üzerine Tarık, camlı büfeden çıkardığı küçük torbayı Dünya’ya uzatır. Böylelikle Dünya, Eylül ile Tarık’ı oturdukları yerde baş başa bırakarak eroin torbasıyla birlikte odadan ayrılır. Dünya’nın durumunun gitgide kötüye gittiğini fark eden Eylül, arkadaşı için endişelenmeye başlar. Tarık ise Eylül’ü teselli etmek adına: “Üzülme,” (...) “Hoş gör... Bunalımını aşmak için çırpınıyor zavallılık.” (ED/327) şeklinde bir yorum yapar. Romanda Tarık’ın Eylül’ü teselli etmek adına kurduğu cümleler, Dünya’nın durumunu eleştirdiğinden dikkat çekicidir. Acılarla dost olmak ve onlarla beraber yaşamayı kabullenmek yerine, yaşadığı zor zamanlara katlanabilmek için eroinden yardım istemesi, Tarık’ın gözünde Dünya’yı “zavallı” konumuna düşürür.

Canan Tan, *Eroinle Dans* romanındaki sorunlardan kaçmak için maddelere sığınan Dünya’nın karşısına, *En Son Yürekler Ölür* romanındaki Nehir’i çıkarır. Kocasını Deniz’in vefatından sonra hayata küsen Nehir, yaşadığı acıları unutulabilir adına alkollü içkilerden destek almayı düşünür. Ancak Nehir, “yapay yollarla uyuşturulan acıların, yanlarına yeni dertleri de ekleyerek, devasa boyutlara ulaşmış bir halde yeniden karşısına dikileceklerini çok iyi bil”diği (ESYÖ/290) için bu karardan vazgeçer. Romanda Nehir, olumsuzluklar karşısında dik duran, güçlü bir kadın tipi olarak tasvir edilir. Böylelikle yazar, her iki romanın karakterini karşılaştırırken *Eroinle Dans* romanındaki Dünya’yı, sorunlardan kaçtığı için eleştirirken; *En Son Yürekler Ölür* romanındaki Nehir’in sorunlar karşısındaki direncini, okuyucusuna örnek olarak gösterir.

Canan Tan, romanlarında zayıf karakterli kimseler, herhangi bir sorun karşısında bireyin direnç göstermemesi, pes etmesi ya da boyun eğmesi şeklinde ele alınırlar. Romanlarda bu tip kimseler iki grupta toplanır: kendi hayatına yön veremeyen kimseler ile sorunlardan kaçmak için uyuşturucu maddelere sığınan kimseler.

Romanlarda kendi hayatına yön veremeyen kimseler, başka insanların buyruğu altında olanlardır. İdeallerinin ya da kararlarının arkasında durmadıkları için sonradan pişman olan ya da pasif bir şekilde içinden tepki gösterebilen kimselerdir. *Hasret* romanındaki Tacettin Bey, Patricia ile Ali'nin Keskin'de kalabilmesi için mücadele etmediğinden yaptıklarının hatasını bir ömür boyu hasret çekerek öder. Ancak yazar, *Hasret* romanındaki Patricia'nın hayatını okuyucusuna örnek göstererek bireylerin kendi hayatına sahip çıkması gerektiğini, mücadele etmesi gerektiğini savunur.

Romanlarda sorunlardan kaçmak için uyuşturucu maddelere sığınan kimseler, hayat içerisinde karşılaşılan problemler karşısında direncini kaybeden, sorunlarla baş edecek gücü kendinde bulamayan; bu nedenle uyuşturucu maddelerden, sigaradan, alkolden destek alan kimselerdir. Bu duruma *Eroinle Dans* romanındaki özellikle Dünya ile Emre'nin hayatı örnek gösterilebilir. Ancak yazar, sorunlar karşısında dik durulması ve gerçeklerle yüzleşilmesi gerektiğini savunduğu için *En Son Yüreklere Ölümler* romanındaki Nehir'i, okuyucusuna örnek gösterir.

3.1.2.3 Merhameti Olmayan Kimseler

Merhamet kelimesinin anlamı: “*Acıma, esirgeme, şefkatte bulunma. Çaresizlerin hallerine kalben acıyarak yardım ve iyilik etmeyi isteme.*” (DBT/484) şeklindedir. Canan Tan'ın romanlarında merhameti olmayan kimseler, yukarıdaki anlamın zıddını yansıtacak hâl ve tavırlar sergiledikleri için eleştirilirler.

“Merhameti Olmayan Kimseler”in en fazla eleştirildiği roman yazarın, *Hasret* adlı romanıdır. Romanda Tacettin Bey, ailesiyle birlikte Keskin’de yaşar. Tacettin Bey, arkadaşlarıyla dışarı çıktıkları bir gecede Patricia’yla karşılaşır ve ikili birbirine âşık olur. Ancak bey ailesi, gayrimüslim ve fakir bir kızı, oğullarına layık görmedikleri için bu ilişkiye karşı çıkarlar. Tacettin Bey ise ailesinin tüm itirazlarına rağmen ilişkisini sürdürür ve Patricia evlilik dışı bir çocuk dünyaya getirir. Öte yandan memleketin içinde bulunduğu durum, kötüye gider ve Yunanlılar, İzmir’i işgal ederler. Yapılan savaşta Yunanlılar mağlup olunca “*Türk-Rum Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi*” imzalanır. Bunun üzerine Tacettin Bey, sevdiği kadının ve üç yaşındaki oğlu Ali’nin, Keskin’den ayrılmasını önlemek amacıyla Patricia’yı nikâhına almak ister. Ancak annesi Fatış Hatun, Tacettin Bey’e sadece torununu kabul edeceğini, Patricia’yla evlendiği takdirde kendisini evlatlıktan reddedeceğini söyler. Böylelikle Tacettin Bey, “*bir çocuğu, hem de kendi çocuğunu annesinden ayırmayı asla vicdanına sığdırama*”dığı (H/105) ve ailesine de karşı gelemediği için Patricia’yla evlenemez ve Patricia, oğlu Ali’yle birlikte Keskin’den ayrılır. Patricia ile Ali’nin gidişinin ardından ailesine kırgın olan Tacettin Bey, abisi Yahya Bey’in evine yerleşir ve uzunca bir süre orada kalır. Ancak babası Hacı Ali Bey ile Fatış Hatun, Tacettin Bey’in yokluğuna daha fazla dayanamazlar. Babası, Tacettin Bey’in iş yerine gider ve eve dönmesi konusunda oğlunu ikna etmeye çalışır. Hacı Ali Bey ile Tacettin Bey arasında geçen aşağıdaki diyalog, yaşanan olayların, tuhaflığını yansıttığından dikkate değerdir:

“Oğlum... Yahya Ağabeyinin evinde rahatının iyi olduğundan kuşku yok. Ama senin yerin ananın, babanın yanındır. Boynu bükük koyma bizi. Yokluğuna tahammül edecek takatımız kalmadı. Fatış Hatun’un gözünün yaşı dinmiyor. Bu yaştan sonra evlat hasreti çekti bize.”

Acı bir gülüşle kasıldı Tacettin’in yüzü.

“Hasret çekmenin yaşı yok baba! Sayenizde bu yaşımda o acıyı ben de tattım.”

Sözlerin altında yatanı deşmeye niyetli değildi Hacı Ali Bey. Farklı yönden hücumu geçmeyi seçti.

“Aynı şehrin hudutları içinde evladından ayrı yaşamının ne büyük bir çile olduğunu tasavvur edebiliyor musun?”

Eline geçen kozu kullanmakta gecikmedi Tacettin:

“Unutmayınız ki, o evlatla aynı şehirde olmak bile büyük bir nimettir.”

(H/189)

Anlatılanlarda görüldüğü üzere yazar, yukarıdaki diyalogu bilerek yaratır.

Yazar, Tacettin Bey’in yaşadığı acıların aynısını Hacı Ali Bey ile Fatış Hatun’a da yaşattırır. Aslında “boynu bükük” kalan Ali’dir, Tacettin Bey’dir. Çünkü Hacı Ali Bey’in oğluyla arası açık da olsa aynı şehirde oldukları için Tacettin Bey’i görür. Ancak Tacettin Bey, mübadele ve ailesinin “vicdansızlığı” yüzünden oğlunu, ömrü boyunca hasretle anacaktır.

Hasret romanında, Tacettin Bey’in ailesinin “vicdansızlığına” karşılık olarak Sefer Bey’in hâl ve tavırları dikkat çekicidir. Romanda Sefer Bey, Hatice Hanım’la evlidir, iki yaşında bir oğlu vardır. Sefer Bey, mübadeleden sonra Patricia ve ailesini at arabasıyla Keskin’den tren garına götürmek için ayarlanmış bir sürücüdür. Yolculuk yaptıkları esnada uykusundan uyanan üç yaşındaki küçük Ali, babasının neden yanlarında olmadığını, yanlarına gelip gelmeyeceği hakkında sorular sorar. Ancak küçük Ali, kimseden bir yanıt alamayınca huysuzlanmaya başlar. Öte yandan Sefer Bey ise küçük Ali’yi kendi oğluna benzettiği için sızlanışlarına dayanamaz ve: “*Gelecek!*” şeklinde bir cevap verir. Böylelikle küçük Ali, “*arabacı amca*”yla tanışır ve Sefer Bey’in yanına gidip: “*Sen benim babamı tanıyor musun arabacı amca?*” şeklinde bir soru sorar. Bunun üzerine Sefer Bey, Tacettin Bey’i tanımadığı için ne diyeceğini bilemese de: “*Babalar birbirini tanır*” şeklinde bir cevap verir. Anlatıcı, Sefer Bey’in küçük Ali’ye söylediği yalanı, şu şekilde değerlendirir:

Bir bakıma doğrudu Sefer’in söyledikleri, gerçekten de birbirlerini tanırdı babalar. Bu bir damlacık çocuktan ayrı düşmüş babanın duygularını da ancak bir başka baba anlayabilirdi. Sefer’in şu an, Ali’den ayrılmış o hiç tanımadığı adamın [Tacettin Bey’in] çektiği acıları bire bir kendi içinde hissettiği gibi. Hiçbir baba güle oynaya ayrılmazdı evladından. Vardı mutlaka bir sebebi... (H/136)

Yabancı bir insan olan Sefer Bey'in, hiç tanımadığı bir çocuk -Ali- hakkında kurduğu cümleler, kendisinin merhametli ve vicdan sahibi olduğunu gösterir. Ancak o çocuğun, yani küçük Ali'nin, bey ailesiyle bir bağı olduğu hâlde Tacettin Bey'in annesi Fatış Hatun, torununun babasız büyümesine razı olur. Yazar, bir taraftan Sefer Bey'in vicdanlı hâlini okuyucusuna aktarırken diğer taraftan da bey ailesinin merhametsizliğini üstü kapalı bir şekilde eleştirir.

Eroinle Dans romanında, kendi çıkarını düşünen kimselerin merhametsizliği eleştirilir. Aslen İzmirli olan Eylül, Boğaziçi Üniversitesi'nde okumaya hak kazandığı için okulun yurduna müracaata bulunsa da yaptığı başvuru geri çevrilir. İstanbul'un dışından gelen özellikle de kız öğrencilere vakfedilen yurt hakkını, kullanamadığından ötürü annesiyle birlikte yurt müdiresi olan Ayten Hanım'la görüşmeye giderler. Yurttaki tüm odaların dolu olduğunu söyleyen Ayten Hanım, Eylül'ün annesini, öğrenci işlerindeki sorumluluyla görüşmeye yönlendirir. Ancak Eylül'ün annesi, öğrenci işlerindeki sorumluluyla da görüşse bir tanıdığını aracı da koysa Ayten Hanım'ı ikna edemez. Çünkü Ayten Hanım'ın amacı Eylül'ün ailesinden maddi açıdan çıkar sağlamaktır. Ayten Hanım ile annesi arasında yaşanan olayları değerlendirdiği esnada Eylül'ün ifade ettiği kelimeler, merhameti olmayan kimseleri yargılar niteliktedir:

İşte yolun sonu, diye düşünüyorum. (...)

Ya ben? Ben ne olacağım?

(...) Kesin olarak anladım ki, kaderim şu kara kuru kadının iki dudağı arasında. Bakışları öylesine acımasız ki, halimden etkileneceği falan yok. Bir başıma dışarılarda kalmışım, sokakta yatmışım; umurunda bile değil. (ED/32)

Eylül'ün Ayten Hanım'ın çıkarıcı yönünü bilmeden kendisini merhametsizlikle suçlaması, yazar tarafından bilerek ortaya atılır. Bu nedenle yukarıdaki alıntıda, çıkarıcılıktan çok merhametsizliğe vurgu yapılır. Böylelikle yazar, merhametsiz olan kimselerin kendi çıkarını düşünerek hareket ettiğini ima eder.

Canan Tan'ın romanlarında merhameti olmayan kimseler “vicdansızlık, acımasızlık, insafsızlık” şeklinde suçlanır. Romanlarda bu konu: anne-babanın günahlarından doğmamış bebeğin sorumlu tutulmaması gerektiği, çocuğu annesinde ayırmanın vicdansızlık olduğu, bireyin karşısındaki insanın hâlden de anlaması gerektiği şeklinde irdelenir. Yazar, kahramanları aracılığıyla merhametsiz kimseleri eleştirirken, toplumu daha duyarlı ve yardımsever olmaya, empati kurmaya davet eder.

3.1.2.4 Görgüsü Olmayan Kimseler

Görgü kuralları kavramı: “*İnsanların birbiriyle kurdukları münasebetlerindeki karşılıklı saygılar.*” (DBT/4) anlamına gelir. Canan Tan'ın romanlarında toplum içinde uyulması gereken saygı ve incelik davranışlarına riayet etmeyen kimseler, kahramanları aracılığıyla eleştirilirler.

Eroinle Dans romanında yazar, görgüsü olmayan kimseleri, sigaranın kapalı alanlarda kullanılması mevzusu etrafında ele alır. Romanda Eylül, üniversitede okumak amacıyla okulun yurduna yerleşir ve odadan arkadaşı olan Dünya'yla tanışır. Tanıştıktan kısa bir süre sonra Dünya, sigara içmek için paketten bir tane alır ve geriye kalanını Eylül'e uzatır. Dünya'nın sigarasını oda da yakmaya çalıştığını fark edince Eylül'ün takındığı tavır, insanlığa söylenmişçesine olduğundan dikkat çekicidir:

“Hayır,” diyorum. “İçeceksen, dışarı çık lütfen! Senin evindekine benzemese de, burası bizim yatak odamız sayılır. Beraber yaşadığın insanları dumana boğmaya hakkın yok!” (ED/41)

Canan Tan'ın sigaranın kapalı alanlarda kullanılması hakkındaki görüşlerini daha iyi anlayabilmek için *Eroinle Dans* romanın yayımlandığı tarihi, yani 2005 yılını dikkate almak gerekir. Sigaranın kapalı alanlarda kullanılmamasına dair yasa, 19 Mayıs 2008 tarihinde²⁵ yürürlüğe girdiği için yazarın, bu konuyla ilgili eleştirileri, devletten çok topluma yöneliktir. Romanda yazar, Eylül aracılığıyla tüm insanlığa

²⁵Sağlık Bakanlığı, *Tütün Bağımlılığı ile Mücadele El Kitabı (Hekimler İçin) 2010* (Ankara: Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, 2010), 40.

seslenerek toplum içinde başkalarının hayatlarına saygı duymayan kimseleri, eleştirir. Eleştirinin yanı sıra sigaranın nerede içilmesi gerektiği konusuna da değinen yazar, Dünya ile Eylül'ü, Boğaz manzarasına karşı kahvaltı yapmaya gönderir. İkisi arasında geçen aşağıdaki diyalog, oda da yaşanılanları hatırlattığından dikkate değerdir:

“Umarım burada içmeme izin vardır,” diye sitemle bakıyor yüzüme.
“Bana da bir tane versene,” diye gülüyorum, reddettiğim ilk teklifine gönderme yaparak. (ED/47)

Eylül'ün geçmişteki eleştirel tavrı, Dünya'nın sigarasını, havadar bir ortamda içmek istemesinden kaynaklanan gülümseyişe, yani yapıcı bir tavra dönüştüğü gözlemlenir. Böylelikle Eylül, Dünya'nın bu davranışını, görgü kuralları çerçevesinde değerlendirir ve kendisine, olumlu yönde bir tavır takınır.

En Son Yürekler Ölüyor romanında yazar, insanların özel hayatlarına saygı duyulması gerektiği üzerinde durur. Bu durumun en tipik örneği ise Nehir ile Deniz'in balayı tatili etrafında şekillenir. Nehir ile Deniz, düğünlerinin yapıldığı otelde ön balayına çıkarlar. Ancak otelde, “balayı çifti olarak anılmak” Nehir'in hoş karşılamadığı bir durumdur: Çünkü Nehir, “olaylara düz bir bakış açısıyla bakıp dışardan görüldüğü gibi kabullenmek yerine, o olayı ortaya çıkaran gelişmelerle ilgilenmeyi alışkanlık haline getirmiş” bir tiptir. Nehir'e göre oteldeki tüm çalışanlar, Deniz ile kendisinin “ilk gece'lerini” geçirmek için orada kaldıklarının, bilincindedirler. Bu nedenle Nehir, balayı çifti olarak anılmanın verdiği huzursuzluğu, şu şekilde dile getirir:

Herkesin gözünde birbirine benzer, sevecen, ne yaparlarsa yapsınlar hoşgörüyü karşılanacaklarının peşinen garantisini veren, yumuşacık, sözüm ona anlayışlı bakışlar... Ve o bakışlardaki hınzır merak!

Hele ertesi sabah!...

Koridorda karşılaşılan kat görevlisi, asansörcü ya da temizlikçi kadının yüzünde yakalanacak mahcubiyet ifadesi... Ortada bir suç varmış da o suçu görmezden geliyorlarmış gibi.

İşlenen günahı paylaşırçasına kızaran yüzler, hafiften öne eğilen başlar...

Ya da tam tersi, küstahçasına, hesap sorar gibi fırlatılan bıçkın bakışlar; “E, n’aber? Nasıl geçti gece?” diye soruverecekmiş gibi kıvrılan alaycı dudaklar... (ESYÖ/175)

Görüldüğü üzere Nehir, balayı çifti dâhilinde yaşanan gelişmelerden yola çıkarak toplumdaki insanların, başkalarının özel hayatına, saygı duymadığı üzerinde durur. Yazar, toplumun balayı çifti mevzusuna bakışını, yani insanların saygısızlığını Nehir aracılığıyla yansıtırken, bu konudaki görüşünü okuyucusuna aktarmak ister. Böylelikle Nehir, otelde balayı çifti şeklinde anılmanın huzursuzluğunu dile getirdikten sonra bu konudaki hassasiyetini ya da temennisini, eleştirel bir şekilde yansıtır:

Doğadaki nehirlerle denizler birbirleriyle bütünleşirken, nehirler tüm coşkularıyla denizlere aktığında, birileri çıkıp da, “Nasıl?” diye soruyor mu?

Onlara da, ima yoluyla bile olsa hiçbir şey sorulmamalı. Mutluluğun eşiğinden yeni geçmiş çiçeği burnunda evlilerle her karşılaşıldığında ağızlar yüzler oynamamalı, fısır fısır konuşulmamalı arkalarından. (ESYÖ/176)

Canan Tan, romanlarında toplumda sık rastlanan problemlere temas eder. Bu problemlerin ortaya çıkmasına neden olan etkenlerden biri, toplumun görgü kurallarına uygun davranmamasıdır. Bu başlık altında ele alınan: sigaranın kapalı alanlarda kullanılması ve balayı çifti olmanın verdiği huzursuzluk, bu duruma örnek olarak verilebilir. Sigaranın kapalı alanlarda içilmesi hâlinde, diğer insanların dumandan etkilenebileceğini; bu nedenle insanlara saygılı davranmak adına havadar ortamlarda içilmesi gerektiğini savunur. Aynı durum balayı mevzusu için de geçerlidir: Balayı çiftlerinin özel hayatına saygılı davranılması, meraklı bakışlarla rahatsız edilmemesi üzerinde durur. Kısacası Canan Tan, romanlarda bir taraftan görgü kurallarına uymayan kimseleri eleştirirken diğer taraftan da uyulması gereken saygı ve incelik davranışlarından söz ederek, toplumu olumlu bir yönde değiştirmeyi hedefler.

3.1.2.5 Ön Yargılı Kimseler

Ön yargı kavramı: “Bir kişi hakkında, kişiyi yargılamadan, onu tanımadan, durumunu ele almadan, taraflı bir şekilde hemen hüküm verme.” (DBT/547) anlamına gelir. Canan Tan’ın romanlarında ön yargılı kimselerin ortak özelliği, tanımadığı insanları kötüleme şeklindedir.

Eroinle Dans romanında yazar, insanları anlayıp dinlemeden geçmiş yaşantılara göre değerlendirip hüküm veren kimseleri eleştirir. Aslen İzmirli olan Eylül, Boğaziçi Üniversitesi’nde okumak amacıyla okulun öğrenci yurduna müracaatta bulunur. Ancak yaptığı başvuru geri çevrilince yurt mevzusunu halledebilmek için annesiyle beraber İstanbul’a giderler. Eylül’ün annesi, öğrenci işlerindeki adamla da konuşsa, üniversitedeki bir tanıdığını aracı da koysa Ayten Hanım’ı ikna edemez. Müdürenin menfaatçi yönünü keşfeden Eylül’ün annesi, Ayten Hanım’a teklif ettiği rüşvet sonucunda kızını yurda aldırır. Böylelikle Eylül, odadan arkadaşı olan Dünya’yla tanışır. Konuştukları esnada Dünya’nın Kadıköy’de evi olduğu hâlde yurttan kalmayı tercih ettiğini öğrenir. Ancak Eylül, yurttan kalabilmek adına sarf ettiği çaba aklına geldiğinden ötürü Dünya’ya sinirlenir ve kendisini “bencillikle suçlayıp” azarlar. Kısa bir süre sonra söylediği sözlerden rahatsız olan Eylül: “Fazla ileri gittim galiba. Çok mu yüklendim kıza? Onu buraya taşıyan nedenleri dinlemedim bile.” (ED/41) şeklinde bir yorum yapar. Ancak Eylül, bu hâlden çabuk sıyrılır ve olaylara ön yargıyla bakmaya devam eder:

Ne var ki, yüreğimde kıpırdanan pişmanlık kırıntıları, pençesine düştüğüm öfkenin kucagında eriyip gidiveriyor. Başımı sokacak bir çatı altı buluncaya kadar çektiklerimiz, geri adım atmamın önünde en büyük engel.

(...) Üzülmesini istemiyorum, hatasını bilmesi yeter. (ED/41)

Romanda Eylül, önceden olaylara ön yargıyla yaklaştığı için öz eleştiri de bulursa da yine Dünya’nın nedenlerine kulak vermeyerek yurttan kalmasını “hata” şeklinde değerlendirir. Hâlbuki Eylül, geçmişteki yaşantılarına göre Dünya’nın yurttan

kalmasını “bencillik ya da hata” olarak yargılasa da hakikatte öyle değildir. Sayfalar ilerledikçe okur, Dünya’nın, aile içerisinde yaşadığı problemlerden ötürü yurda yerleşmek zorunda kaldığını öğrenir ve Eylül’ün, olaylara ön yargıyla baktığını idrak eder (ED/53-63). Görüldüğü üzere yazar, okurun olaylara bakışını da dâhil ederek Eylül gibi olaylara ön yargıyla yaklaşan kimseleri, üstü kapalı bir şekilde eleştirir.

En Son Yürekler Ölür romanında yazar, tanımadığı insanlara ön yargıyla yaklaşan kimseleri ele alır. Romanda Nevin, annesini kız kardeşi Nehir’in doğumu esnasında kaybeder. Babası ise karısının vefatından sonra yurtdışına yerleşince Nehir’in sorumluluğunu, kendisi üstlenir. Bu nedenle Nevin, Nehir’i bencilce bir sevgiyle sarıp sarmaladığı için evlenmesini istemez ve kız kardeşinin hayatına giren erkekleri, her zaman kötüler. Öte yandan Nehir ise bir iş anlaşması gereği Deniz Sezen’le tanışır. Ancak iş ilişkisi, zaman içinde aşka dönüşünce Nehir ile Deniz sevgili olurlar ve Nevin de bu durumu öğrenir. Nevin’in Deniz’le ilgili herhangi bir problemi olmasa da karşısında durduğu olgu “evlilik” olduğu için bu ilişkiyi, engellemeye karar verir. Ancak Nevin, esas niyetini Nehir’den saklamak istediği için evlilik mevzusu yerine, hayatına girecek olan herhangi bir erkeği ele alır. Böylelikle anlatıcı, iki kardeş arasında geçen diyalogu şu şekilde aktarır:

“İyi de kızım... (Ne zaman kızımlı cümleler kursa, en baskıcı yüzüyle Nehir’i bir şeylerden alıkoymaya hazırlanıyordu!) Ne tanıyoruz, ne biliyoruz. Bizim için, ailemiz için tam bir muamma.”

“Haklısın ablacığım,” diye sinirle gülüyor Nehir. “Ama tüm insanlar tanımadıkları birileriyle evlenirler. Aile, hatta sülale içi ilişkilere farklı gözle bakılıyor, biliyorsun.”

“Töbe, töbe...”

“Tövbe ya! Biraz tövbekâr olmakta yarar yok mu sence de? Peşin hükümlerini bir yana atıp öyle değerlendirsen olayları... Görmediğin, tanımadığın insanları karalamaya kalkmasan...” (ESYÖ/129-130)

Romanda Nehir, Nevin’in esas niyetini -yani kendisinin evlenmesini istemeyişini- bilmese de ablasının Deniz’e olan hâl ve tavırlarını, “ön yargı” şeklinde değerlendirir. Ayrıca Nehir, ablasının Deniz’i tanımadan ona cephe almasını ve

kendisine zarar gelmesini önlemek amacıyla ondan korumaya çalışmasını gereksiz bulur. Bu nedenle yazar, Nevin'in Deniz'le tanışmasını sağlayacak bir ortam hazırlar. Böylelikle Nevin, Deniz'le tanışıp sohbet ettikten sonra kendisinden “gereğinden fazla hoşlandığını; hatta bayıldığını ve iyi çocuk” olduğunu itiraf eder. Romanda yazar, Nevin'in fikirlerindeki bu çelişkiyi bilerek yaratırken, insanların ön yargılı olmaması gerektiği üzerinde durur. Ayrıca Nehir'in ablasına verdiği tepkilerden yola çıkarak, insanlara ön yargıyla yaklaşan kimseleri, açık şekilde eleştirir.

Canan Tan'ın romanlarında ön yargılı kimseler iki grupta toplanır: bir bireyi geçmişteki yaşantılara göre değerlendirme ve bireyle tanışmadan hakkında olumsuz yorum yapma. Yazar, bireylere ön yargıyla yaklaşmanın doğru olmadığını savunur. Yaşanan olayların dışarıdan gözüktüğü gibi algılanmaması gerektiğini, iç yüzünün farklı olabileceğini vurgular. Bu nedenle bireyler hakkında herhangi bir yorum yapmadan önce onları tanımaya yönlendirir. Ayrıca yaşanan olaylara tepki göstermeden önce karşı tarafın da dinlenmesi gerektiği üzerinde durur.

3.1.2.6 Toplumdaki Diğer Davranış Bozuklukları

Canan Tan, bu başlık altında: her durumda çıkarını düşünen, makamından dolayı dalkavukluk yapan ve bir şeylerden sürekli şikâyet eden kimseleri, yaşanan olaylar çerçevesinde ele alır.

“Çıkarıcı Kimseler”in en fazla eleştirildiği roman yazarın, *Eroinle Dans* adlı romanıdır. Aslen İzmirli olan Eylül, Boğaziçi Üniversitesi'nde okumaya hak kazanır. İstanbul'da kalacak yeri olmadığından ötürü okulun yurduna müracaatta bulunur. Okul tarafından yapılan duyuruda: “İstanbul dışından gelen, özellikle de kız öğrencileri dışarıda bırakmıyorlar” şeklinde belirtilse de Eylül'ün başvurusu geri çevrilir. Yapılan haksızlığı önlemek adına Eylül ile annesi, Ayten Hanım'la görüşmeye giderler. Ancak Ayten Hanım, uzlaşmaya varmak istemediği için okulun yaptığı

duyuruyu yok sayar. Ayten Hanım'ın olumsuz fikrini gözden geçirmesi için avukatlık kimliğini öne süren Eylül'ün annesi, kızını yurda yerleştirdiği takdirde, ileriki zamanlarda karşısına çıkabilecek olan problemleri, halledebileceğini dile getirir. Buna karşılık olarak Ayten Hanım, kendi çıkarını düşündüğü için yapılan öneriyi kabul eder. Görüldüğü üzere, Eylül'ün annesi tarafından Ayten Hanım'a hitaben “açık çek” (ED/33) mahiyetinde öne sürülen bu teklif, olayların gidişatını değiştirmektedir.

Kendisine sunulan açık çeki kullanmak için 29 Ekim tatilini bekleyen Ayten Hanım, Eylül'ü odasına çağırır ve onun İzmir'e gideceğini öğrenir. Böylelikle Ayten Hanım, Eylül'le birlikte annesine haber göndererek akşam saatlerinde kendisini aramasını söyler. Ayten Hanım'ın odasından çıktıktan sonra İzmir'i arayan Eylül, müdire hanımla arasında geçen diyalogu, annesine aktarır. Annesi ise Eylül'e: “Bekliyordum zaten,” (...) “İyi oldu, borçlu kalmayalım.” (ED/71) şeklinde yaptığı yorum, yaşanan olayların, ironik tarafını göstermesi bakımından ilginçtir.

Telefonda yapılan görüşmenin ardından Ayten Hanım, Eylül'ün annesinden, salonu için kristal bir takım ister. Eylül, tatil dönüşünden sonra yurda iner inmez Ayten Hanım'ın yanına uğrar ve elindeki paketleri, masasının yan tarafına bırakır. Eylül, elindekilerini yere bıraktığı zaman iç monolog tekniğiyle: “Benimkilere benzer, irili ufaklı birkaç süslü kutu daha var burada. Takım tamamlayan yalnız biz değiliz anlaşılan...” (ED/75) şeklinde alay niteliği taşıyan bir yorum yapar.

Çıkar kavramı: “Maddî kazanç sağlayan imkânların ve fırsatların bütünü.” (DBT/483) anlamına gelir. Romanda çıkarıcı bir kimse olarak tasvir edilen Ayten Hanım'ın yönetici olması dikkat çekicidir. Çünkü romanda yurt müdiresi olan Ayten Hanım, iş yerindeki görevinden kaynaklanan gücü, kendi çıkarları doğrultusunda kullanan bireylerin temsilcisi durumundadır. Böylelikle yazar, kamu kurumlarındaki memurların kendi çıkarlarına göre hareket etmesini -Ayten Hanım aracılığıyla- üstü

kapalı bir şekilde eleştirir. Ayrıca yazar, Eylül ve annesi aracılığıyla da insanların zor zamanlarından faydalanarak kendi çıkarını elde etmeye çalışan kimseleri, yaşanan olaylar dâhilinde yermektedir.

En Son Yürekler Ölü romanında yazar, dalkavukluk yapan kimseleri ele alır. Yazar, bir taraftan inandığı değerlerden ödün vermeyen kimseleri okuyucusuna örnek gösterirken, diğer taraftan da dalkavukluk yapan bireyleri eleştirir. Romanda Nehir, ünlü bir ajansta Ağızdan Ağıza Pazarlama (AAP) Bölümünün yöntem ve proje koordinatörüdür. Sezenler Holdingin başkanı olan Deniz Sezen, AAP yönteminin başarısını basından izler. Beylikdüzü'nde inşa ettirdiği Manolya Konaklarının tanıtım çalışmasını, bu yöntemle yapmak isteyince Nehir, Deniz Sezen'le görüşmeye gider. Deniz Sezen, Nehir'in kafasında tasarladığı sunumu beğenmesine karşın yeni yeni duyulmaya başlayan bu yöntemin, başarılı olup olmayacağı konusunda çelişkiye düşer. Ayrıca Nehir'in görünüşünden etkilendiği için de ruh hâline yenik düşerek onun yaptığı işi küçümser. Nehir ise emeğinin aşağılanması hazmedemediğinden ötürü başlamamış olan antlaşmayı feshederek holdingden ayrılır. Deniz Sezen, Nehir'in gidişinin ardından yaptığı hatanın farkına varır ve Nehir'in: *“özgüvenine, meydan okuyuşuna, karşısında kim olursa olsun inandıklarından taviz vermemesine”* (ESYÖ/33) *“kendini ve davasını cansiperane savunuşuna”* (ESYÖ/54) hayran kalır.

Yaşanan olayların ardından Deniz Sezen, Nehir'den özür dilemek için ajansa gider. Ancak Nehir, başka bir iş görüşmesine katıldığı için yerinde değildir. Bunun üzerine Nehir'in asistanı Nurcan, ünlü iş adamı Deniz Sezen'i, bekleme salonuna almanın ayıp olacağını düşünür ve kendisini Nehir'in ofisinde ağırlar. Öte yandan Nehir ise öğlene doğru ajansa gelince Nurcan'dan, bir konunun olduğunu ve bu konuğu ofisine aldığını öğrenir. Bunun üzerine anlatıcı, Nehir'in gösterdiği tepkiyi şu şekilde nakleder:

Kaşları çatılıveriyor Nehir'in. Kendisi yokken odasına kimseleri almayan Nurcan kim için çiğnemiş kuralları? Kim olursa olsun o kişi, ne gerek var bu tür özel ağırlamalara? (ESYÖ/35)

Dalkavuk kelimesinin tanımı: “*Kendisine çıkar sağlayacak olanlara aşırı bir saygı ve hayranlık göstererek yaranmak isteyen kimse*” (TS/586) şeklindedir. Ancak *En Son Yürekler Ölüyor* romanında dalkavukluk, birinden herhangi bir çıkar sağlamak için değil, bireyin makamından ötürü kendisine aşırı derecede saygı göstermesi şeklinde yorumlanmaktadır. Romanda Nehir, karşısında kim olursa olsun inandığı değerlerden ödün vermeyen başarılı bir iş kadınıdır. Deniz Sezen'in hatırı sayılır bir iş adamı olduğunu bilmesine rağmen dalkavukluk yapmak yerine, emeğini aşağıladığı için ona haddini bildirir. Bu nedenle Nehir'in bu davranışı, Deniz Sezen tarafından yüceltilir. Nehir'in karakteri okuyucuya örnek olarak sunulurken; Nurcan'ın Deniz Sezen için kuralları çiğnemesi, dikkat edilmesi gereken diğer bir noktadır. Böylelikle yazar, bir taraftan Nehir'in karakterini överken, diğer taraftan da Nurcan'ın dalkavukluğunu eleştirir.

İz romanında yazar, sürekli şikâyet eden kimseleri ele alır. Romanda Verda, Meliha Hanım'ın “*dünya yıkılmış da bir tek o altında kalmış gibi, devamlı bir şeylerden şikâyet edip sızlanması*”nı roman boyunca eleştirir. Meliha Hanım'ın şikâyet ettiği konulardan biri parasızlıktır. Ancak parasızlıktan roman boyunca yakınıp dursa da içtiği sigara, en pahalı olan markalardandır. Bu nedenle Verda, Meliha Hanım'ın parasızlıktan şikâyet etmesine karşın yediklerine ve içtiklerine dikkat etmemesini, yani savurganlığını eleştirir. Yazar, Verda aracılığıyla sadece şikâyet etmekle bir şeylerin yoluna girmeyeceğini ima eder.

3.1.3 İstanbul'da Yaşam Koşulları

Aslen Ankaralı olan Canan Tan, hâlen İzmir'de yaşar. Bu nedenle Canan Tan, kitap fuarı etkinlikleri, söyleşi, televizyon programları, röportaj vb. etkinlikler neticesinde Türkiye'nin pek çok ilini ziyaret eder. Yazarın gittiği illerden biri de İstanbul'dur. Ayrıca yapılan etkinlikler neticesinde İstanbul'a gitmesinin yanı sıra Canan Tan, mutlaka her romanında bir ilin ya da ilçenin tanıtımına yer verir. Özellikle *Eroinle Dans* (2005) ile *En Son Yürekler Ölüyor* (2009) romanlarında yazar, İstanbul'u konu edinirken, İstanbul'un yaşam koşullarını da irdeler. Romanların yazıldığı yıllarda, İstanbul'daki yerel yönetimden sorumlu olan ve hâlen günümüzde de bu görevi sürdüren Adalet ve Kalkınma Partisi'dir. Bu nedenle İstanbul'da karşılaşılan sorunlar, yerel yönetime yöneliktir. Yazar, bu konuyu ele alırken İstanbul'un asayişini, nüfus yoğunluğunu ve trafiğini irdeler.

Eroinle Dans romanında yazar, İstanbul'un dış güzelliğinin yanı sıra toplumsal problemlerinin çok fazla oluşundan bahseder. Aslen İzmirli olan Eylül, üniversiteye kaydolmak için İstanbul'a gider. Bölümüne kaydını yaptırdıktan sonra bir İzmirli olarak İstanbul'un yaşam koşullarının zorluğunu göz önünde bulundururken şunları dile getir:

Başlı başına bir dünya İstanbul! Hiçbir yerle kıyaslanamayacak kadar özel... Ama, olağanüstü güzelliği, insanı içine çekiveren gizemli havası bir yana; yaşantısının bin bir zorluk içerdiğini de çok iyi biliyorum. (ED/13)

Canan Tan'ın, İstanbul hakkındaki olumsuz görüşlerini daha iyi anlayabilmek için *Eroinle Dans* romanın yayımlandığı tarihi, yani 2005 yılını dikkate almak gerekir. G. Jahic ve T. A. Akdaş'ın verdiği bilgiye göre, 2004 yılı içerisinde İstanbul'daki suç oranları beklenenden yüksektir. Ayrıca vatandaş, polisiye hizmetlerinden memnun değildir: polisin olaylarla gerçekten ilgilenmediği ve suçu aydınlatmakta yetersiz

kaldığı görüşündedir²⁶. Son beş yıl (2000-2005) içerisinde İstanbul'daki suç oranlarının artması nedeniyle yazar, İstanbul'daki hayat koşullarının elverişsiz olduğunu dile getirir.

İstanbul'daki yaşam koşullarının elverişsiz olmasına ortam hazırlayan etkenlerden biri, İstanbul'un can güvenliğinden yoksun olmasıdır. *Eroinle Dans* romanında Eylül, bölümüne kayıt yaptırdıktan sonra okulun öğrenci yurduna taşınır. Eylül, okullar açılmadan önce yaşadığı şehri yakından tanımak için Dünya'nın rehberliğinde gezintiye çıkar. Eminönü'ne gitmek için otobüse bindikleri esnada İstanbullu olan Dünya'nın takındığı tavır ve bunun üzerine Eylül'ün yaptığı yorum, dikkat çekicidir:

Kolumdan tutup sağ taraftaki boş yere oturtuyor beni Dünya. Kendisi de, serbest bırakırsa birileri kapacakmış gibi, yanı başımda dikilip duruyor. Çocuğunu koruma altına almış bir anne gibi... (ED/48)

TBMM'nin yayımladığı rapora göre 2005 yılında, 18 yaşın altındaki 21'i erkek 34'ü kız olmak üzere toplam 55 çocuk kaçırılmıştır. Ayrıca çeşitli insan topluluklarını içinde barındıran ve Türkiye'nin en kalabalık şehri olan İstanbul'da, kayıp çocuk vakasına sık rastlanmaktadır²⁷. Romanda İstanbullu olan Dünya'nın hâl ve tavırlarından bilerek yansıtılan bu durum, Eylül tarafından eleştirel bir dille aktarılır. Romanda yazar, kahramanları aracılığıyla İstanbul'un zor yaşam koşullarını ele alır. İstanbul'da can güvenliğinin olmayışını eleştirel bir dille yansıtan yazar, bu durumdan sorumlu gördüğü kamu kurumlarını, üstü kapalı bir şekilde yargılar.

Eroinle Dans romanı dışında İstanbul'un yaşam koşullarının elverişsiz olduğuna değinen bir başka roman yazarın, 2009 yılında yayımladığı *En Son Yüreklere*

²⁶G. Jahic vd., *Uluslararası Suç Mağdurları Araştırması: İstanbul Hane Halkında Suç Mağduriyeti* (İstanbul: TÜBİTAK Proje Raporu, Nisan 2007), 63-64.

²⁷Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Kayıp Çocuklar Başta Olmak Üzere Çocukların Mağdur Olduğu Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu* (Ankara: Resmi Gazete, 10 Temmuz 2010), 356.

Ölür adlı romanıdır. *En Son Yürekler Ölür* romanında yazar, İstanbul'un kalabalık nüfusuna temas eder. Romanda Nehir, işi gereği İstanbul'da yaşar. Nokta Reklam Ajansında bölüm koordinatörü olduğu için İstanbul-Beylikdüzü'ndeki Manolya Konaklarının tanıtımını yapmak amacıyla Sezenler Holdingin velayetçi Deniz Sezen'le tanışır. Aralarındaki iş ilişkisi zaman içinde aşka dönüşünce birkaç ay sonra Nehir ile Deniz, sevgili olurlar. Öte yandan Nevin, kız kardeşinin bir sevgilisi olduğunu öğrenince Deniz Sezen'le tanışmak ister. Böylelikle Nevin, Deniz'le tanışmak amacıyla konakların tanıtımını için Beylikdüzü'nde düzenlenen hafta sonu etkinliğine, Nehir'le birlikte katılmaya karar verir. İstanbul'dan Beylikdüzü'ne gitmek için yola çıktıkları esnada Nevin, trafiğin yoğun olduğunu fark eder. Bunun üzerine Nevin, Nehir'e: “Anlamıyorum şu insanları. Mis gibi şehri bırakıp ne demeye evlerini dağa bayıra taşırlar ki?” şeklinde bir soru sorar. Nehir'in ablasına verdiği cevap, İstanbul'un nüfusunu göz önünde bulundurduğundan dikkat çekicidir:

“Mis gibi dediğin o şehir, yükünü almış, batmak üzere ablacığım,” diye hafifçe gülüyor Nehir. “Şimdi moda, banliyöde oturmak. Biraz parası olan, açık havaya atıveriyor kendini.” (ESYÖ/131)

Romanda yazar, bir taraftan İstanbul'un güzelliğini överken diğer taraftan da İstanbul nüfusunun kalabalık oluşundan söz eder. Nitekim Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre, 2008 yılının en kalabalık şehri İstanbul'dur²⁸. İstanbul nüfusunun hem kalabalık hem de binaların çokluğu nedeniyle İstanbul'un oksijensiz kaldığını; bu nedenle İstanbul'da oturanların rahat bir nefes alabilmek için dağa, bayıra ya da banliyöye taşındıklarını ima eder.

En Son Yürekler Ölür romanında, İstanbul'daki yaşam koşullarının elverişsiz olmasına ortam hazırlayan etkenlerden bir diğeri ise trafiğin yoğun olmasıdır. Romanda Nehir, İstanbul trafiğinin insanın üzerine “*karabasan gibi*” (ESYÖ/75)

²⁸Türkiye İstatistik Kurumu, *Nüfus ve Demografi - Nüfus İstatistikleri - Yıllara Göre İl Nüfusları*, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2017), 31 Ocak 2017.

çöktüğünü belirtir. 2009 yılında yapılan bir araştırmaya göre, İstanbul ilinin en büyük sorunu trafiktir. Ayrıca İstanbul trafiğinin yıllarca çözülemeyişinin altında yatan nedenlerden ilki, nüfus artışı; ikinci ise plansız büyüme şeklinde ifade edilir²⁹. Bu nedenle yazar, romanlarında İstanbul'un hızla artan nüfusu nedeniyle bireylerin trafikte sorun yaşadığını ima eder.

Canan Tan, romanlarında İstanbul'daki yaşam koşullarının, elverişsiz olmasındaki nedenleri irdeler: İstanbul'daki suç oranlarının günden güne artması neticesinde emniyet teşkilatının herhangi bir önlem alamaması, on sekiz yaşın altındaki çocukların kaçırılması, diğer bölgelerden gelen göç nedeniyle İstanbul nüfusunun yoğunlaşması; bu duruma bağlı olarak trafik sorununun halledilememesi vb. durumlar İstanbul'daki hayat şartlarını, zorlaştıran etkenlerdir. İstanbul'daki suç oranlarının ve sorunlarının artmasından yerel yönetim ve emniyet teşkilatı sorumlu olduğu için yazarın, dolaylı yoldan yaptığı tüm eleştirileri, yerel yönetime ve emniyet teşkilatına yöneliktir.

3.2 Halka Yönelik Eleştiriler

Halk kavramı: *“Aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğu”* (TS/1033) anlamına gelir. Canan Tan'ın romanlarında “Halka Yönelik Eleştiriler” altı başlık altında toplanmıştır. Bunlar: “Halkın Kadına Bakışı”, “Halkın Batıl İnançlara Bakışı”, “Halkın Geleneklere Bakışı”, “Ötekini Dışlama Mevzusu”, “Toplumsal Baskı Karşısındaki Halk” ve “Halkın Eğlence Anlayışı” şeklindedir.

²⁹İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, *Yerel Yönetimlerde Hizmetlerden Memnuniyet ve Yolsuzluklar İstanbul Araştırması* (İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, Şubat 2009), 75.

3.2.1 Halkın Kadına Bakışı

Kadının, toplumsal yaşamın her alanında erkeklere göre ikincil konumda olmasının temel nedeni, toplumların erkek egemen yapısına sahip olmasından kaynaklanır³⁰. Bu bağlamda kadının, toplum içerisindeki rolleri, erkek egemen ya da ataerkil sistem neticesinde belirlenir. Ataerkil sistem kavramı: “*İlkel ortaklık düzeninin çözülmesi aşamasında ortaya çıkan ve oymağın yaşamının her alanında erkeğin egemenliğine dayalı olan toplumsal örgütleniş biçimi*” (TBS/24) anlamına gelir. Canan Tan’ın romanlarında halk, kadını ataerkil sistemin etkileri neticesinde değersizleştirir. Romanlarda bu konu, kadının erkekten sonra gelmesi, kadının değersizliği ve kadının cahilliği ve bilinçsizliği şeklinde irdelenir.

Piraye romanında yazar, halkın kadına bakışını yansıtacak ifadeler kullanır. Toplum içinde kadının, erkekten sonra gelmesi meselesi üzerinde durmak isteyen yazar, kendi fikirlerini güçlü bir tip olarak çizdiği *Piraye* aracılığıyla yansıtır. Aslen İstanbullu olan *Piraye*, Diş Hekimliği Fakültesi’nde okuyan başarılı bir öğrencidir. Üniversitede öğrenci olduğu dönemde, kendisi gibi Diş Hekimliği Fakültesi’nde okuyan, Diyarbakırlı Haşim’le sevgili olur. Belli bir süre sonra da evlenmeye karar verirler. *Piraye*’nin istenme gecesinde, kadının toplum içindeki duruşuna dair izlere rastlanır. *Piraye*’nin kahveleri getirdiği sırada, tepsiyi ilk önce kayınvalidesi Lamia Hanım’a uzatması, onun ise eliyle kocasını göstermesi dikkat çekicidir. *Piraye*, Lamia Hanım’ın bu tavrını “*ince bir uyarı*” olarak algıladığı için: “*Öncelik erkekte!*” (P/167) diyerek kadının toplum içindeki yerine işaret eder. İlerleyen sayfalarda ise bu durum

³⁰Şemsa Özar, “Erkek Egemen Toplum ve Kadın İstihdamı”, *Toprak İşveren Dergisi*, 69 (Mart 2006), 1. Ayrıca erkek egemen toplum yapısı hakkında bilgi vermek gerekirse: “*Tarihsel olarak kadının erkek karşısında ağırlığını yitirmesi ekonomik temellere dayanmaktadır. Erkek egemen toplumun ve ataerkil aile modelinin kökleri, avcılık ve toplayıcılıktan tarım ekonomisine geçiş sürecinde yatar. Bununla birlikte tarıma geçiş, kadının sosyo-ekonomik statüsünü kaybetmesinin de başlıca nedenidir. Ekonomik etkinliğin fizik güç kullanımına dayandığı tarım toplumunda, fiziksel olarak kadından daha güçlü olması, erkeği ön plana çıkarmıştır.*” Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: İhsan Şerif Kaymaz, “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 46 (Güz 2010), 334.

âdeta daha da belirginleşir. Yazar, yine istenme gecesinde Piraye'nin babası Fikret Bey'in, dilindeki tutukluluğunu bilerek yaratır. Gözleri Piraye'nin üzerinde olsa da duygusal yoğunluktan dolayı kızını Haşim'e verdiğini söyleyemez. Bunun üzerine Piraye, şunları dile getirir:

Anneme bakıyor umarsızca. Böyle bir ortamda, hele Diyarbakır geleneklerinin önde gelen savunucularının karşısında bir kadına, anneme söz düşer mi hiç? (P/168)

Romanda Piraye, erkeğin bulunduğu bir ortamda, kadının söz hakkı olmadığını alaya alarak aktarır. Her ne kadar, yukarıdaki alıntıda kadının değersizliğinden dem vurulsa da Piraye'nin sözü kesildikten sonra yaşananlar, dikkat çekicidir. Çünkü yazar, İstanbullu Piraye'nin anlayış farkından yola çıkarak kadının değersizliği fikrine katılmadığını yansıtmak ister. Böylelikle yazar, Piraye aracılığıyla kendi görüşünü şu şekilde aksettirir:

Annemin bir baş işaretiyle, Haşim'le aynı anda, yerlerimizden kalkıyoruz.
Büyüklerin elleri öpülecek.
Onların beklentisi baba yönünde olsa da, öncelik annemin! (P/168)

Kadının erkekten sonra gelmesi meselesi, toplumda görülen cinsiyet ayrımcılığına işaret eder. Simge Saraç'a göre: "*Cinsiyet ayrımcılığı denince, genelde ilk akla gelen kadına yönelik ayrımcılıktır. Bu durum, erkek egemen toplumda, kadına yüklenen cinsiyet rolleri nedeniyle sosyal, kültürel, politik ve ekonomik alanlarda kadının erkeğe göre daha düşük konumlarda tutulması olarak açıklanabilir. Çünkü kadın daha hassas, fiziksel olarak daha dayanıksız ve zor- rekabet gerektiren işlerden uzak durması gerektirir. Bu durumda erkeğe göre zayıf ve ona bağımlı, erkek tarafından korunması gereken olarak algılanır. Bu kalıpyargılara göre, eğitim, sosyal ve iş yaşantısında da geri planda kalması kaçınılmazdır.*"³¹ Ancak Canan Tan,

³¹Simge Saraç, "Toplumsal Cinsiyet ve Kadın - Toplumsal Cinsiyet", *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, ed. Lerzan Gültekin vd. (Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2013), 29.

toplumda görülen bu eşitsizliği onaylamadığı için Piraye'nin gelişen durumlar karşısındaki tavrını, eleştirel bir mahiyette yansıtır. Böylelikle, bu durum bakış açısı farklılığından dolayı İstanbullu Piraye'de farklı bir gözle değerlendirilir. İki kültür arasındaki farklılıklar ortaya konurken, kadına verilen değer belirginleştirilir.

İz romanında kadının erkekten sonra geldiği meselesi, *Piraye* romanından farklı bir çizgide ilerler. *Piraye* romanında erkeğin olduğu bir ortamda kadına söz düşmemesi ya da kadının erkekten daha beceriksiz olduğu vurgulanırken, *İz* romanında bu durum eğitim hakkı çerçevesinde ele alınır. Erkeğin eğitim hakkının, kızın eğitim hakkından “daha önemli” (İ/25) olduğu için öncelik erkeklere verilir.

Piraye romanında yazar, kadının toplum içindeki değersizliğini doğurganlık mevzusu etrafında irdeler. Üniversitede tanışan Haşim ile Piraye, sevgili olduktan kısa bir süre sonra evlenme kararı alırlar. Nişanlı oldukları dönemde Piraye, Haşim'in memleketi olan Diyarbakır'a ziyarete gider. Diyarbakır'daki tarihî güzellikleri gezdikleri esnada Haşim, Piraye'ye, Yedikardeş Burcu'ndan söz eder: Bu efsaneye göre çocuğu olmadığı için her gün kocası tarafından dövülen bir kadın, canından bezecek raddeye gelir. İntihar edeceği esnada Hızır'ın, imdadına yetişmesi ve peş peşe yedi erkek çocuk doğurması üzerine kocasının tavrı değişir. Efsanenin tamamını dinledikten sonra Piraye'nin sorduğu soru ve Haşim'in takındığı tavır, dikkat çekicidir:

“Çocuğu olmayan kadınların kocaları tarafından dövülmesi de Diyarbakır âdetlerinden biri mi yoksa?”

“Yok canım,” diye gülüyor Haşim.

Uzun yanıtlar vermek yerine, “Bu da Evli Beden Burcu,” diye, Yedikardeş'in karşı tarafındaki burcu gösteriyor bize. (P/203)

Alıntıda görüldüğü üzere, Diyarbakırlı bir kadının, çocuğu olmadığı için dövülmesi, alışkanlık hâline geldiğinden yazarın, bu durumu “âdet” şeklinde aksettirmesi dikkate değer bir noktadır. Kısacası yazar, bizim toplumumuzda kadının bir meta gibi görüldüğünü, değerinin doğurganlıkta olduğunu ifade etmek ister; çünkü

ataerkil sistemde erkek, kadının doğurganlığı üzerinde hak sahibi olduğu için kadını bir meta olarak algılar. Bu nedenle Güneydoğu’da, kadının erkek çocuk sahibi olamaması, yaşlanması vb. neticesinde kadının şiddet görmesi ya da namus cinayetlerine kurban gitmesi oldukça yaygındır³². Bu bağlamda yazar, kadınları sadece doğurgan kimliğiyle gören bireyleri, hatta bu görüşü “âdet” haline getiren toplumu, Piraye’nin ağzından ağır bir dille eleştirir.

Yazar, doğurganlık mevzusunu ele aldıktan sonra soyun devamlılığında erkek bebeğin önemini vurgulamak ister. Aradan geçen zaman içinde Piraye ile Haşim, Diyarbakır’da nikâh kıyarlar ve oraya yerleşirler. Böylelikle çift, balayı tatiline giderler. Tatilde geçirdikleri süre boyunca suya her girdiğinde Piraye: “*Ayağımı suya bile sokmayasın. Yumurtalıklarını üşütürsün. Havuz da deniz de yasak sana,*” diyen kayınvalidesi Lamia Hanım’ın söyledikleri aklına gelir. Piraye ile Haşim, balayı tatilinin ardından Diyarbakır’daki konağa geri dönerler. Gezdikleri yerlerde ve deniz kenarında çektiydikleri fotoğrafları ev halkına gösterirken Lamia Hanım’ın, Piraye’yi: “*Suya girdin ha!*” şeklinde azarlaması dikkat çekicidir. Ayrıca: “*Umarım üşütmemişsindir.*” diye temennide bulunarak, ayaklarını sıcak tutması için “yün çorapları” Piraye’ye uzatması, üzerinde durulması gereken diğer bir noktadır. Piraye, kendi kendine yaptığı konuşma esnasında yaşanan durumları, trajikomik bir biçimde nakleder:

Yaz günü, Diyarbakır sıcaklığında, yün çorapların düşüncesi bile sırtımdan ter boşanmasına yetiyor.

Ne sanıyor bunlar beni? Arızalanırsa, ürün vermeyi aksatacağından korkulan bir kuluçka makinesi mi? (P/273)

Ataerkillik sistem, kadını erkekten sonra ikinci plana atmakla kalmaz; aynı zamanda kadının cinselliğini, bedenini ve doğurganlığını da denetler³³. Hatta kadının,

³²Özge Kaçar, *Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Konumu: Türkiye’de Yakın Zamanlardaki Değişimi Anlamak* (Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eylül 2007), 98.

³³age., 33.

toplumda var olma nedeni doğurma kapasitesine indirgendiği³⁴ için kadının toplumdaki statüsü, çok çocuk doğurmasıyla artmaktadır³⁵. Bu nedenle romanda kadın, programlanmış bir sisteme, yani “kuluçka makinesine; çocuk ise bir ürüne” benzetilmektedir. Yazar, âdeta soyun devamlılığında kadının toplumdaki rolünü aksettirirken bir yandan da kadının değersizliğini gözler önüne serer. Esasen, kadının toplumdaki kimliği, Piraye’nin yaptığı benzetmelerde gizlidir. Halkın kadına olan bakışı, Piraye aracılığıyla yansıtılırken, bu durum ağır bir dille eleştirilmektedir.

İz romanında yazar, kadının toplumdaki rolünü irdeler. Romanda Verda, Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra avukat olur ve bir tanıdık aracılığıyla Bülent’le tanışır. Böylelikle ikili, tanıştıktan kısa bir süre sonra evlenirler. Verda ile Bülent, yaz tatilini Karadeniz’deki turlara katılarak geçirirler. Ayder Yaylasını dolaştıktan sonra çay molası vermek isteyen çift, bir kafeye giderler. Bu esnada, caddenin ortasında bir kaynaşma olur: İki tane erkek çocuğu, ağıldan kaçan inekleri yakalamak için peşinden koştururken, arkalarından da yetmiş, yetmiş beş yaşlarında kamburu çıkmış ihtiyar bir kadın, elindeki bastonuyla onlara yetişmeye çalışır. Ancak ihtiyar kadının gücü kesilince dinlenmek için Verda ile Bülent’in oturduğu yerin önünde durur. Bülent, ihtiyar kadının soluklanmasını istediği için çay içmeye davet etse de inekleri yakalamadan rahat edemeyeceğini söyler ve teklifini reddeder. Bunun üzerine Verda, Bülent’in yaşanan durumlar hakkında kendi kendine bir şeyler söylediğini fark eder:

“Karadeniz’in çilekeş kadınları,” diye bilmiş bilmiş söyleniyor Bülent. “Çayı, fıncığı toplayan, tarlada ırgat gibi çalışan, topladığı çalı çırpıyı sırtına vurup evine, ocağına taşıyan bunlar... Ağır işçi hepsi. Yan gelip yatıyor kocaları, kahvede oturup vakit öldürmekten başka iş yaptıkları yok. Baksana şu kadına, bu yaşa gelmiş, hâlâ hayvan peşinde koşuyor. Peşinde koştuğu hayvan kadar değeri yok...” (İ/307)

³⁴Ferhunde Özbay, “Kadının Statüsü ve Doğurganlık”, *Türkiye’de Kadın Olgusu*, ed. Necla Arat, 2. Basım (Ankara: Say Yayınları, Mart 1995), 159-161.

³⁵Ayşe Akın vd., *Kadının Statüsü ve Anne Ölümleri*, Yaşlanan Kadın Sempozyumu (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2005), 3-4.

Bülent'in yorumu sadece “*Karadenizli gariban bir kadının*” hayatına yönelik olsa da kocasının sözlerinden yola çıkarak Verda'nın aklına, Nâzım Hikmet'in “*Kadınlarımız*”³⁶ şiirinin gelmesi dikkat çekicidir. Böylelikle yazar, özelden genele yayarak Karadenizli bir kadına yönelik değil, toplumun “kadına” olan bakışını, yani değersizliğini vurgular. Ataerkil toplumda kadından beklenen rollerden biri de erkeğine itaat ve hizmet etmesidir³⁷. Bu nedenle kadın, kocasının yapmadığı ağır işleri de yaptığı için zor şartlarda “ırgat gibi” çalışmaktadır. Kısacası yazar, kadının toplumda yok sayıldığını, ezildiğini, hor görüldüğünü, emeğinin sömürüldüğünü vurgular.

Piraye ve *İz* romanlarında, kadının değersizliği ele alınırken; *En Son Yürekler Ölü* romanında kadının değerli olduğu vurgulanır. *En Son Yürekler Ölü* romanında kadını yücelten en önemli örnek, Nehir Akın'ın hayatı etrafında gelişir. Romanda Nehir, Nokta Reklam Ajansındaki Ağızdan Ağıza Pazarlama Bölümünün, yöntem ve proje koordinatörüdür. Bu nedenle Nehir, bir iş anlaşması neticesinde Deniz Sezen'le tanışır. Aralarındaki iş ilişkisi zaman içinde aşka dönüşünce Nehir ile Deniz, sevgili olurlar. Nehir'in ablası Nevin ise kız kardeşinin bir sevgilisi olduğunu öğrenince kendisiyle tanışmaya karar verir. Nevin, Deniz'in hâl ve tavırlarını beğenmesine karşın dış görünüş itibarıyla kendisini fazla çekici bulur ve bu tiplerin, tehlikeli olduğunu

³⁶Nâzım Hikmet'in ölümünden sonra yayımlanan “Kadınlarımız” şiiri, 1968 yılında *Kuvâyi Milliye Destanı* adlı şiir kitabının, “Yedinci Bap: 922 Ağustos Ayı ve Kadınlarımız ve 6 Ağustos Emri ve Bir Âletle Bir İnsanın Hikâyesi” bölümüne aittir. Ayrıca bu eser ilk olarak 1965 yılında *Kurtuluş Savaşı Destanı* adıyla yayımlanır:

“... Ve kadınlar
bizim kadınlarımız:
korkunç ve mübarek elleri
ince, küçük çeneleri, kocaman gözleriyle
anamız, avradımız, yârimiz
ve sanki hiç yaşanmamış gibi ölen
ve soframızdaki yeri
öküzümüzden sonra gelen...” (İ/308)

³⁷A. Aslı Şimşek, “Hukuk ve Kadın - Türkiye’de Modernleşme, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları”, *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, ed. Lerzan Gültekin vd. (Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2013), 60.

belirtir. Ayrıca Nevin: “Erkeğin bu kadar gösterişli, bu kadar çarpıcı olması gerekmez.” şeklinde bir yorum yapar. Yapılan yorumun nedeni açıklandığı esnada Nevin ile Nehir’in arasında geçen aşağıdaki diyalog, kadının toplumdaki duruşunun hem nasıl olması hem de nasıl olmaması gerektiği hakkında bilgi verdiği için, kayda değer bir örnektir:

“Evin ve evliliğin vitrini de, aynası da kadındır. Bir topluluğa girdiklerinde, ilk bakışta göze çarpan erkek değil, kadın olmalıdır.”

“Aşk olsun abla. Kocasının gölgesinde kalacak sünepe bir kadın yerine koyup sıfıra indirgedin beni.” (ESYÖ/139)

Romanda Nehir “gölgede kalmak, sünepe ve sıfır” kelimelerinin anlamlarını kendine yakıştırmadığından ötürü ablasına sitem eder. Çünkü yazar, Nehir’in karakter özelliklerini okuyucusuna sunarken, ideal bir tip şeklinde tasvir eder: sorumluluklarının bilincinde, işinin hakkını veren, zeki, ileriye görebilen, yeniliklere açık, özgüvenli, inandığı değerlerin arkasında duran ve kim olursa olsun bu değerleri savunan, aydın bir tiptir. Nehir’in karakterindeki bu özellikler, “sünepe”³⁸ sıfatının tam zıddını yansıtır. Ayrıca mesleki hayatındaki “başarısı” da daima “ön planda” olduğu için kocasının gölgesinde kalacak bir kadın değildir. Hem yakın çevresi tarafından hem de iş arkadaşlarınınca düşüncelerine “değer verildiği” ve sevildiği için sıfıra indirgenebilecek bir kadın da değildir. Bu nedenle Nevin, kendisine yöneltilen sitemli sözlerden sonra Nehir’e: “Asla,” (ESYÖ/140) şeklinde bir cevap verir.

Romanda Deniz’in dış görünüşü itibarıyla bu diyalog yapılsa da yukarıda bahsedilenlerden yola çıkıldığı takdirde esasen anlatılmak istenen, kadının toplumda bir duruşu olması gerektiğidir. Çünkü Nehir’in bahsettiği olumsuz kelimeler, *Piraye* ve *İz* romanlarındaki aydın tipini yansıtmayan kadın kahramanlarında görülen

³⁸“Sünepe” sıfatının Türkçe Sözlükteki anlamı: “Kılıksız ve uyuşuk, sümsük” şeklindedir. “Sünepe” sıfatına bağlı olarak “kılıksız” kelimesi: “Süfli: Aşağı, bayağı ve adi: Değersiz”; “uyuşuk” kelimesi: “Gevşek: Cansız; uyuntu: Miskin: Hoş görülemeyecek durumlar karşısında tepki göstermeyen (kimse), zavallı”; “sümsük” kelimesi ise: “Aptal: Zekâsı pek gelişmemiş; pısrık: Yüreksiz ve beceriksiz, ezik” anlamlarına gelir.

özelliklerdir: *Piraye* romanında, çocuk doğuramadığı gerekçesiyle her gün kocaları tarafından dayak yiyen kadınlar “miskin”, “zavallı” ve “ezik” kimselerdir. Ayrıca bu kadınlar “değersiz” olduğu için sadece doğurganlıkları ön plandadır. *İz* romanında, günlük hayatta ağır işçi gibi çalışan kadınlar “değersiz”, “zavallı” ve “ezik” kimselerdir. Ancak yazar, kadının toplum içinde değersiz bir varlık olarak gösterilmesine karşı çıktığı için *Piraye* ve *İz* romanlarından farklı olarak *En Son Yürekler Ölüyor* romanında kadını -ya da Nehir’i- ideal bir şekilde tasvir eder. Böylelikle yazar, *En Son Yürekler Ölüyor* romanında, kahramanları aracılığıyla bir taraftan kocasının gölgesinde kalan, değersiz ve sünepe kimseleri ağır bir dille eleştirirken diğer taraftan da Nehir’in karakter özelliklerini okuyucusuna örnek gösterir.

Yazar, Nehir’in karakter özelliklerinden sonra meslek hayatındaki kariyerini ele alır. Ajansın patronu Nevzat Bey, Nehir’in işindeki başarısından ötürü Ağızdan Ağıza Pazarlama Bölümü’ne özerklik tanır. Böylelikle Nehir, ajansın ortağı konumunda yeni kurulan Su Pazarlama ve Reklam Ajansının hem kurucusu hem de patronu olur. Nehir, ekip arkadaşlarıyla birlikte dondurulmuş pastanın çeşitleri üzerine tanıtım ve reklam çalışması hazırlar. Bu tanıtım ve reklam çalışması neticesinde Nehir’in ajansı, “yılın en büyük pazarlama ödülünün sahibi” olur. Nehir de “*Kristal Orkide Ödülü*”ne layık görülür. Nehir’in ödül aldığını öğrenen Nevzat Bey ise Nehir’e telefon açar ve: “*Boynuz kulağı geçti,*” (...) “*Yolun açık olsun kızım. Seninle gurur duyuyorum.*” (ESYÖ/322) şeklinde bir yorum yapar.

Romanda yazar, Nehir’in karakter özelliklerinden sonra işindeki başarısını da okuyucusuna ideal bir şekilde sunar. Ayrıca, Nehir’in işindeki başarısını yücelten kişinin bir erkek olması dikkat çekicidir. Böylelikle yazar, Nevin aracılığıyla Nehir’in karakter özelliklerini övdükten sonra; Nevzat Bey aracılığıyla da Nehir’in meslek hayatındaki başarısını okuyucusuna, örnek olarak gösterir.

Piraye ve *İz* romanlarında Canan Tan, toplum içinde kadının değersiz bir varlık olarak algılandığını ortaya koyar. Ancak yazar, toplumda kadının değersiz olarak görülmesine karşı çıktığı için aydın bir tip olarak tasvir ettiği *Piraye* romanındaki Piraye'nin ve *İz* romanındaki Verda ile Bülent'in gözünden bu durumu eleştirir. Kadının değersiz olarak görülmesi fikrine *Piraye* ve *İz* romanlarındaki kahramanları aracılığıyla başkaldırırken, *En Son Yürekler Ölüyor* romanında bu durum şekil değiştirir. Bu romanda yazar, kadının değerli bir varlık olduğunu vurgularken iş hayatını da okuyucusuna örnek gösterir. Ayrıca bu romanda kadını yücelten ve iş hayatında destekleyen erkektir.

Kadının erkeğe göre daha az değerli olması gerçeği, kız bebekler için de geçerlidir. *Piraye* romanında, soyun devamlılığında kız bebek, erkek bebeğe göre oldukça değersizken; *İz* romanında kız bebek, erkek bebekten daha değerli görülür. *İz* romanının kahramanı Vedat Bey'in, kız bebek hakkındaki görüşleri, bu durumun en güzel örneğini verir. Romanda Verda, amcasından aldığı bir haber üzerine, babası Vedat Bey'in intihar ettiğini öğrenince bunun nedenini bulmaya karar verir. İz peşine düştüğü sırada geçmişteki yaşantısından, anne-babasının tanıştığı yıllardan, kendi doğumundan söz etmeye başlar: Semra Hanım, ailesinin geçimini sağlamak amacıyla bankacılık sınavını kazanarak Kırıkkale'den Ankara'ya gider ve bir tanıdık aracılığıyla Vedat Bey'le tanışır. Öte yandan Vedat Bey ise annesi ve babasıyla birlikte Ankara'da yaşar. Ayrıca Vedat Bey'in kendinden küçük dört erkek kardeşi vardır. Tanışmalarından belli bir süre sonra Semra Hanım ile Vedat Bey birbirlerini severler. İlk zamanlarda evlenmeleri fikrine karşı çıkılsa da Vedat Bey, Semra Hanım'ın ailesini ikna eder. Böylelikle Vedat Bey, Semra Hanım'la evlenerek Ankara'ya yerleşirler. Verda'nın annesiyle babasının evlendikten sonraki hayatını aktardığı esnada

kullandığı kelimeler, kız bebeğin erkek bebekten daha değerli olduğunu yansıtmayı açısından dikkate değerdir:

Evliliklerinin on birinci ayında ben doğuyorum. Babamın beklentisi baştan belli. İlle de oğlum olsun diye paralanın Anadolu erkeklerinden değil o. Beş erkek kardeşler ya... Sülale içinde kız çocuğu özlemi hâd safhada ya...

“Altın perçemli yedi oğlun olsa nafi!” diyor anneme. “Kız oluncaya kadar doğuracaksın...”

Ve böylelikle, benimle açılan sayfa benimle kapanıyor. (İ/27)

Alıntıda görüldüğü üzere Canan Tan, *Piraye* romanına atıfta bulunmaktadır.

Çünkü *Piraye* romanının ikinci bölümü Anadolu’da -yani Diyarbakır’da- geçer. Ayrıca bu romanda, soyun devamlılığında erkek bebek önemli olduğu için erkek bebeğin, kız bebekten daha değerli olduğu vurgulanır. Bu nedenle kadından “kuluçka makinesi gibi” erkek evlat sahip oluncaya kadar, bebek doğurması beklenir. Ancak *İz* romanında Vedat Bey, “oğlum olsun diye paralanın Anadolu erkeklerinden” olmadığı için Semra Hanım’dan, bir kız evlat ister. *Piraye* romanında kadın, değersiz bir varlık olarak algılanırken; *İz* romanında, kadının değeri, kız bebek aracılığıyla artırılmaktadır. Böylelikle yazar, bir taraftan oğlum olsun diye paralanın Anadolu erkeklerini üstü kapalı bir şekilde eleştirirken, diğer taraftan da kadını, kız bebek aracılığıyla yüceltmektedir.

En Son Yürekler Ölüyor romanında yazar, kız bebek mevzusunu *İz* ile *Piraye* romanlarından farklı bir şekilde ele alır. Bu romanda, kız bebek-erkek bebek eşitsizliği ortadan kalkarken cinsiyetten çok doğacak olan bebeğin değeri vurgulanır.

Canan Tan, *Piraye*, *En Son Yürekler Ölüyor* ve *İz* romanlarında, kız bebek mevzusunu farklı şekillerde değerlendirir. *Piraye* romanında kadının değersizliği mevzusunu, kız bebek üzerinden örneklendirirken, soyun devamlılığında erkek bebeğin daha önemli olduğu konusu öne çıkar. Soyun devamlılığında, erkek bebek önemli olduğu için kız bebekler değersizleştirilir. Bu nedenle kadın, bir “kuluçka makinesine ya da bir tarlaya”; bebek ise kuluçka makinesinden çıkan bir “ürüne ya da

tarlaya ekilen bir tohuma” benzetilir. Ancak *En Son Yürekler Ölü* romanında Deniz için Nehir, Tanrı’nın kendisine sunduğu “en büyük armağan ya da hayatı boyunca sahip olabileceği en büyük ödül”; doğmasını istediği çocuğu ise bu “aşkının doğal sonucu ya da meyvesi” demektir. Canan Tan, cinsiyet mevzusundaki eşitsizliği *Piraye* romanında sadece kahramanı Piraye aracılığıyla eleştirirken; *En Son Yürekler Ölü* romanındaki tüm aydın kişiler (Nisa Hanım, Halil Bey, Adnan Bey, Nehir, Deniz, Dila) aracılığıyla açık bir şekilde eleştirir ve kız bebek-erkek bebek eşitsizliği ortadan kaldırılır. *İz* romanında ise kız bebek, erkek bebekten daha değerli görülürken; erkek bebeği, kız bebekten daha değerli gören “Anadolu erkeklerini” kahramanları Vedat Bey ve Verda aracılığıyla eleştirir.

Piraye romanında yazar, kadının cahilliğini ve bilinçsizliğini ele alır. Kadının cahilliğini ve bilinçsizliğini gösteren en önemli örnek, kuma getirme geleneği³⁹ etrafında şekillenir. Yazar, romanda “kadın”ı kuma getirme geleneği etrafında irdelediği için bu geleneği, “Halkın Kadına Bakışı” başlığı altında ele alırsak daha uygun olacaktır.

Yazara göre kuma gerçeği, kadının cahilliğinden ve bilinçsizliğinden ileri geldiği için kadın, bu durumu alın yazısı şeklinde yorumlar. Bu nedenle yazar, kuma olayındaki kadınları bilinçlendirmek için okuyucusunun karşısına Piraye’yi çıkarır. Böylelikle yazar, romanda aydın bir tip olarak tasvir ettiği Piraye’nin gözünden kuma getirme geleneğini değerlendirir. Aslen İstanbullu olan Piraye, Haşim Artukoğlu’yla

³⁹Kuma getirme geleneği: “Çok eşle evlenme (polygamy) türleri içinde görülen ‘kuma getirme’, bir erkeğin evliliği sürerken başka bir kadınla evlenmesidir. Başka bir ifadeyle; evli bir erkek, karısının üzerine başka birisiyle daha evlenirse bu evlenme biçimine ‘kuma getirme’ adı verilir. Hanımından çocuk sahibi olamayan erkeklerin, bu hanımını boşamaksızın başka bir hanımla daha evlenmesine, yani ‘kuma getirme’sine daha çok gelenekli çevrelerde rastlanmaktadır.” Ayrıca bu gelenek, şehir merkezlerinde geçerliliğini yitirse de Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin kırsal kesimlerinde hâlen devam etmektedir. Kuma getirme geleneği hakkında bilgi için bk.: Bayram Durbilmez, “Tatar Hatını Niler Kürmiy’de Evlenme Kültürü”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* (Prof. Dr. Turan Yazgan’a Armağan Üçlemesi-2), 105(207), Aralık 2013, 239.; Lütfi Sezen, “Türkiye’de Evlenme Biçimleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı), 27 (2005), 188.

evlendikten sonra Diyarbakır'a gelin gider ve evliliğinden bir yıl sonra Dicle'yi doğurur. Dicle'den sonra hamile kalamayan Piraye, doktora gider ve kısır olduğunu öğrenir. Bu nedenle kayınvalidesi Lamia Hanım, soyunu kör ocak bırakmamak adına Piraye'yle konuşmaya gider ve kendisinin üzerine kuma getireceğini söyler. Piraye, bu fikre karşı çıksa da Haşim, geleneklerine ve kültürüne bağlı bir ortamda yetiştiği için ailesine daha fazla direnemez. Böylelikle Haşim, Zühre adında bir köylü kızını, Piraye'nin üzerine kuma getirir. Haşim Piraye'ye, bu evliliğin “*göstermelik*” olduğunu ve sadece “*çocuk için*” yapıldığını söylese de karısını ikna edemez. Piraye, ise: “*Üzerime getirilen kumayı gönül rahatlığıyla kabullenirsem, üst katımızdaki büyük kumadan ne farkım kalır benim?*” (P/389) şeklinde soru sorar. Böylelikle Piraye, üst katlarındaki büyük kumadan, yani Bekir Bey'in ilk eşinden⁴⁰, herhangi bir farkı kalmayacağını ima eder. Bu nedenle Piraye, Bekir Bey'in ilk eşini, kumalığa boyun eğdiği için cahillik ve bilinçsizlik şeklinde yargılarken, kendini o sıfatlara layık görmez. Çünkü Piraye, İstanbul kültürüyle yetişmiş ve okumuş aydın bir tiptir; bu nedenle kumalığı kendine yakıştırmaz. Ayrıca Piraye, kuma olayını nasıl gördüğünü ve bu durumu kabullenen kadını neye benzettiğini söylerken, Haşim'in üzerinden bu zihniyetin temsilcilerini eleştirir:

“Ne kadar acımasızsınız,” diyorum öfkeyle. “Sizin gibi zalimlerin eline düşmüş bir zavallı o... Ekilmeye hazır bir tarla sanki. Tohum atıyorsun; sonra vereceği ürünü alıp yüzüstü bırakıveriyorsun, öyle mi?” (P/390)

Görüldüğü üzere yazar, Piraye aracılığıyla kuma olayının ne kadar yanlış olduğunu belirtme fırsatını bulur. Piraye'nin de belirttiği gibi Doğu'da kadın, “ürün almak için ekilmeye hazır hâle getirilen bir tarla”, yani sadece doğurmak için

⁴⁰Piraye romanının yan kahramanlarından olan Bekir Bey ve ailesi, Piraye ile Haşim'in apartman komşularıdır. Diyarbakırlı Bekir Bey'in iki karısı vardır: Bunlardan ilki resmî iken, ikincisi imam nikâhlıdır. Romanda adı belirtilmeyen ilk eşinin çocuğu olmadığı için Berfo'yu üzerine kuma getirirler. Ancak her ikisinin de çocuğu yoktur. Çünkü kısır olan Bekir Bey'dir. İlk eşi Bekir Bey'in kısır olduğunu; ayrıca anne olamayacağını bilmesine rağmen kader diyerek, üstüne kuma getirilmesine razı olur. Bu nedenle romandaki Bekir Bey'in ilk eşi, cahil ve bilinçsizdir.

yaratılmış değersiz bir varlıktır. Bu nedenle Piraye, bu gibi kadınlara “zavallı” gözüyle bakar. Çünkü onlar, kendinin bir meta olduğunun farkında değildir, cahildir, bilinçsizdir. Böylelikle yazar, Piraye aracılığıyla kadını bilinçlendirmek adına kuma olayının, neye benzediğini örneklendirmek ister. Piraye ile Haşim’in arasında geçen aşağıdaki diyalog, kuma olayının neye benzetildiği hakkında fikir verir:

“Bana göre en büyük aşağılanma, eşler arasındaki aldatma olayıdır. Kuma dediğin nedir? Aldatmanın bilene, saklanmaya gerek duyulmayan...”

“Olur mu hiç?”

“O halde söyle bakalım. Benim yerime senin çocuğun olmasaydı... Ve ben anne olabilme uğruna, hamile kalıncaya kadar, senin rızanla bir başkasıyla ilişkiye girebilir miydim?”

“Olmaz öyle şey!”

“Bence ikisi arasında en ufak bir fark yok. Gece başını yastığa koyduğunda bir düşün istersen; haklı mıyım, haksız mıyım?” (P/391)

Romanda yazar, kadını bilinçlendirmek için kuma geleneğinin iç yüzünü, okuyucusuna aktarır ve tüm kadınların, bu sorgulamaya dâhil olmasını ister. Piraye’ye göre kuma getirme geleneği, eşlerin birbirini aldatma meselesiyle eşdeğerdir. Kısacası kadın, “kuma getirme geleneği” adı altında kocası tarafından, aldatılır. Ancak kadın, cahil ve bilinçsiz olduğu için kuma getirme olayına, bir gelenek gözüyle bakar. Kadın, cahil olduğu için gelenekleri sorgulamadan kader diyerek, bu geleneğin temsilcilerine boyun eğer. Ancak Piraye, aydın bir tip olduğu için kumalığı kendine yakıştırmaz ve Haşim’den boşanma kararı alarak kendine yeni bir hayat kurar.

Kuma getirme olayı Doğu’da bir gelenek olarak şekillenirken, Batı’da eşini aldatma olarak algılanır. Ancak yazar, Doğu’da ya da Batı’da da olsa, yaşanan yere bakmaksızın, ortak bir noktada toplayarak “kadın” kavramı üzerinde durmak ister. Böylelikle Piraye, olup bitenin ardından kendisiyle iç hesaplaşmaya girdiği esnada şunları dile getirir:

Hey gidi Piraye, hey!

Bu durumlara düşeceğin, aklına gelir miydi hiç?

(...)

Anadolu kadınının yazgısı diye dudak büktüğün, yalnızca onların katlanabileceği bir aşağılanma olarak gördüğün “kuma” gerçekliğiyle yüz yüze gelmeyi, asla aklına getirmiyordun, değil mi?

Büyük yanılgı!

Ne farkın ya da ne ayrıcalığın var onlardan? Hepinizin “kadın” olmayı bölüştüğünüzün farkında değil misin?

(...)

Kumalığı paylaşan diğerleri gibi, sen de bir kadınsın! (P/392)

Anlatılanlarda görüldüğü yazar, Piraye aracılığıyla hem kuma getirme geleneğinin savunucularını hem de bu durumu kabullenen cahil ve bilinçsiz kadınları, ağır bir dille eleştirir.

Canan Tan’ın romanlarında kadın iki grupta toplanır: ataerkil sistemin getirileri neticesinde değersizleştirilen kadın ile bu sisteme karşı çıkan okumuş ve kültürlü kadın. Ataerkil sistem dolayısıyla kadın, erkeğe nazaran hakir görülür. Bu nedenle romanlarda kadın: elinden herhangi bir iş gelmeyen, hiçbir değeri olmayan, beceriksiz, önemsiz; bu yüzden de toplum içinde aşağılanan, erkeğin yanında söz hakkı olmayan sadece doğurganlığıyla; özellikle erkek bebek doğurmasıyla değer kazanan bir tip olarak çizilmektedir. Çünkü yazara göre kadının, ataerkil sisteme boyun eğmesine neden olan en önemli etken, eğitimsizliği ve cahilliğidir⁴¹.

Yazar, kadını bilinçlendirmek ve yol göstermek adına aydın tipli kadın kahramanları, yani *Piraye* romanındaki Piraye’yi; *En Son Yüreklere Ölür* romanındaki Nehir’i; *İz* romanındaki Verda’yı; *Hasret* romanındaki Behire’yi okuyucusuna örnek gösterir. Çünkü ataerkil bir sistemde kadının toplum içinde var olabilmesi için kendi hayatına sahip çıkması gerekir. Yazara göre kadının, kendisine yapılan haksızlıklara ya da ataerkil sistemin getirilerine karşı çıkmanın tek yolu, romanlardaki aydın tipli kadın kahramanlar gibi eğitim görmesidir.

⁴¹Canan Tan, “Töre Kararlarında Kadın İmzası”, *Yeni Asır Gazetesi*, 11 Mayıs 2004.

Canan Tan'ın, romanlarındaki kadına yönelik olumlu ya da olumsuz eleştiriler, feminist bir bakış açısıyla yapılmaz. Çünkü yazar, kadından çok “insan”a değer verir⁴². Bu bağlamda yapılan tüm eleştiriler, kadının toplumsal hayat içerisinde haklarından haberdar olmasına, bilinçlenmesine, eğitilmesi gerektiğine yöneliktir.

3.2.2 Halkın Batıl İnançlara Bakışı

“Halkın Batıl İnançlara Bakışı” başlığı altında, bilimsel veya rasyonel olmayan, geleneklerden veya eski inanışlardan kaynaklanan inançları ele aldık. Canan Tan'ın romanlarında batıl inançlar konusu, halkın cahilliği etrafında irdelenir. Romanlarda bu konu, üç alt başlık hâlinde incelenmiştir: halk tıbbı⁴³, kutsallaştırılan canlılar ve diğer batıl inançlar.

3.2.2.1 Halk Tıbbıyla İlgili İnançlar

3.2.2.1.1 Halk Tıbbıyla İlgili Olan Doğum İnançları

Canan Tan, *Piraye* romanında aydın bir tip olarak tasvir ettiği Piraye'nin gözünden “Halk Tıbbıyla İlgili Olan Doğum İnançları”nı okuyucusuna aktarır. Romanda bu konu: kadının kirpiklerinin çift olması neticesinde hamile olduğu anlaşılması inancı, cinsiyetin aşermeye bağlı olarak belirlenebileceği inancı, erkek bebek-kız bebeğe göre daha geç doğar inancı, kız kısırı inancı ve yenidoğan bebeğin göbeğine kahve telvesi sürülmesi inancı şeklinde irdelenir.

Piraye romanında halk tıbbıyla alakalı olarak karşımıza çıkan ilk doğum öncesi inancı, “hamile olan kadınların kirpiklerinin çift olması”dır. Aslen İstanbullu olan Piraye, Haşim'le sevgili olduktan belli bir süre sonra evlenmeye karar verir ve

⁴²Canan Tan, “Bayburtlular'a Alkış”, *Yeni Asır Gazetesi*, 20 Mayıs 2004.

⁴³Halk Tıbbı: “Sağlık ve hastalığa ilişkin bilgi ve uygulamaların kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla oluşan, her aktarımıyla birlikte ‘yeniden üretilen’ sözlü sağlık bilgisini nitelemektedir. (...) Alışkanlıklar, deneyimler ve pratikler nedeniyle geleneksel bilgiye dayanır ve toplumdaki herkes az ya da çok bu bilgilere sahiptir.” Ayrıntılı bilgi için bk.: Melike Kaplan, “Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi”, *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 91 (Güz 2011), 151.

Diyarbakır'da nikâh kıyarak oraya yerleşirler. Böylelikle Piraye, evliliklerinden bir yıl sonra eczaneden alıp yaptığı test sonucunda hamile olduğunu öğrenir. Piraye'nin hamilelik müjdesi, konakta sevinçle karşılanır. Bunun üzerine kayınvalidesi Lamia Hanım'ın, gelinini kucakladığı esnada ağzında çıkan kelimeler ile Piraye'nin bu duruma karşılık olarak verdiği tepki, dikkat çekicidir:

“Ben anlamıştım zaten,” diyor Lamia Hanım. “Kırpikleri çift çift olmuştu Piraye'nin.”

Gülüveriyorum. Teste ne gerek var? Kırpiklere bak, anla... (P/339)

Romanda Lamia Hanım'ın, gelininin hamile olduğunu “kirpiğinden” anlaması üzerine kullandığı kelimeler onun cahilliğini ortaya koyarken, Piraye'nin bu durumu alaya aldığı gözlemlenir. Lamia Hanım, batıl inançlarını savunan cahil bir bireyi, Piraye ise bu inançları eleştiren aydın bir tipi tasvir eder.

Piraye romanında doğum öncesinde ortaya çıkan ikinci inanç, “aşermeyle” alakalıdır. Piraye'nin gözünde kız bebek ile erkek bebek eşit olduğu için kontrolleri esnasında bebeğinin cinsiyetini öğrenmek istemez. Ancak bu durum, kocasının ailesi için geçerli değildir. Soyun devamlılığında erkek bebek önemli olduğu için kayınvalidesi Lamia Hanım, torununun cinsiyetini öğrenmesi konusunda sabırsızdır. Bebeğin cinsiyeti, ultrason aracılığıyla yüksek oranda tespit edilebildiği hâlde Lamia Hanım, Piraye'nin aşermesine bağlı olarak ortaya attığı inanç, delil niteliğinde ifade edildiğinden dikkat çekicidir:

Lamia Hanım'a göre bebeğim erkek. Bu görüşünü doğrulamak için, tatlıya olan düşkünlüğümü öne sürüyorum.

“Tatlı yiyen oğlan doğurur,” diyor. “Ekşi yiyen de kız...”

Ancak yazar, Lamia Hanım'ın aşermeyle ilgili bu inancının doğru olmadığını yansıtmak istercesine olayları farklı şekilde düzenler. Neticede, Lamia Hanım'ın öngörülerinin zıddına Piraye'nin, bir kızı dünyaya gelir (P/355).

Piraye romanında doğum öncesinde ortaya çıkan üçüncü inanç, “erkek bebek, kız bebeğe göre daha geç doğar”dır. Bu inancından hareket eden Lamia Hanım, gelini Piraye’nin vakitsiz gelen sancılarını, üşütmeye ya da gaz sancısına bağlar. Hatta Lamia Hanım daha da ileriye giderek elini, Piraye’nin karnının üzerine koyduktan sonra bebeğin yukarıda olduğunu; bu nedenle de doğum zamanının daha gelmediğini, söyler. Ancak Piraye’nin kocası Haşim ise doğumun olup olmadığını öğrenmek için doktora gitmeleri gerektiğini ifade eder. Yola çıktıkları esnada Piraye, Lamia Hanım’ın: “*Kız çocuğu erken doğar,*” “*Oğlan çocuk gününü doldurur...*” şeklinde söylendiğini işitir. Böylelikle Piraye, Lamia Hanım’ın doğumun gelmediği yönündeki ısrarcı davranışlarının bu inançtan kaynaklandığını fark eder ve yaşananların ironik tarafını şu şekilde nakleder:

O halimle, gülmekten kendimi alamıyorum. Doğum değil, diye çırpınışımın nedeni buymuş demek. Erken gelen doğumu önleyebilse, kız doğacak bebeği, oğlana çevirebilecek sanki... (P/353)

En nihayetinde Piraye, hastaneye gittiği esnada bebeğin gelmek üzere olduğunu öğrenir ve doğum odasına alınır. Böylelikle yazar, Lamia Hanım gibi inançlarına bağlı bireylerin, düştüğü komik durumları yansıtırken halkın cahilliğini ön plana alır.

Piraye romanında doğum öncesinde ortaya çıkan dördüncü inanç, “kız kısır”dır. Aslen İstanbullu olan Piraye, Haşim’le evlendikten sonra Diyarbakır’a gelin gider. Piraye, evliliklerinin üzerinden bir yıl geçtikten sonra bir kız bebek dünyaya getirir. Ancak kocasının ailesi için bu durum yeterli değildir, soyun devamlılığını sürdürmek için bir erkek bebeğin doğması gerekir. Bunun üzerine Piraye, Dicle’yi doğurduktan sonra hamile kalamayınca bir doktora gider. Muayene esnasında, yumurtalık kanallarının tıkalı, kanal çeperlerinin ise birbirine yapıştığını; bu nedenle hamile kalamayacağını ve kısır olduğunu öğrenir. Haşim’in gözünde, Piraye’nin kısır

oluşu önemsiz bir ayrıntı olsa da kayınvalidesi Lamia Hanım için aynı durum geçerli değildir. Lamia Hanım, olan biteni öğrendikten sonra Piraye’yle konuşmaya gider ve kendisinin: “*Kız kısırı*” olduğunu söyler. Böylelikle Lamia Hanım, kız kısırı hakkında Piraye’ye bilgi vermeye başlar: Kız kısırı inancına göre gelin, bir kız bebek doğurduktan sonra dölyatağı taş kesilir ve ürün vermez olur. Ayrıca bu derdin, devası da olmadığı için gelin, bir kere daha doğum yapamaz. Piraye, Lamia Hanım’ın söylediklerini dinledikten sonra iç monolog tekniğiyle yaptığı yorum, alay niteliği taşıdığından dikkat çekicidir:

Kayıtsızca dinliyorum onu. Beni ilgilendiren, şu ana kadar söyledikleri değil, bundan sonra söyleyecekleri. Buraya, bana koyduğu, doktorların bile bilmedikleri bu ilginç teşhisi iletmek için gelmedi herhalde. (P/377)

Piraye’ye koyduğu “ilginç teşhisin” ardından Lamia Hanım, kendisinin üzerine kuma getireceğini söyler. Piraye, bu duruma karşı çıksa da Lamia Hanım, soyunu kör ocak bırakmak istediği için Zühre adında bir kızını, gelinin üzerine kuma getirir. Bunun üzerine Piraye, Haşim’den boşanmak istese de babasının hastalığı nedeniyle belli bir süreliğine Diyarbakır’da kalmak zorunda kalır. Yaz başında ailesini ziyaret etmek için İstanbul’a gittiği sırada, karnındaki şiddetli kasılmalardan ötürü bir hastaneye gider ve yeni tanıdığı doktoruna, “kız kısırı” olduğunu söyler. Doktor tarafından muayene edildiği esnada: tüplerinin tam yapışmadığını, röntgen maddesi sayesinde tıkalı olan kanallarının açıldığını; bu nedenle de hamile kalabileceğini öğrenir. Ayrıca Doktor Bey, Piraye’ye: “*Ha... Söylemeden geçemeyeceğim; kız kısırı gibi saçma sapan yakıştırmaları da kafanızdan silip atın. Sizin gibi aydın bir insanın ağzına hiç yakışmıyor.*” (P/403) şeklinde bir eleştiride bulunur. En nihayetinde Piraye, kısır olmadığı gerçeğini kendisine saklayarak, Haşim’den intikam almak amacıyla kendisinden hamile kalır.

Romanda, Piraye'nin gittiği ilk doktoru ile ikinci doktorunun kendisine koyduğu teşhisin birbirini tutmaması, dikkat çekicidir. Yazar, romandaki bu çelişkiyi bilerek yaratır. Çünkü yazar, *Piraye* romanının yazılmasına neden olan en önemli etkenin “kız kısırı” inancı olduğunu söyler. Canan Tan, bu durumu şu şekilde aktarır⁴⁴:

“*Piraye* romanının ana teması, ‘kız kısırı’ diye bir olgu. Kitabın adı ‘Kız Kısırı’ olacaktı. Güneydoğu’da bir kadın evleniyor, bir kızı oluyor arkadan belki bir ufak rahatsızlığı dolayısıyla başka çocuğu olmayınca kız kısırı oldu, deniliyor üstüne kuma getiriliyor. Yani ben bunu gördüm, İstanbullu ve yükseköğretim görmüş bir kızın üzerine kumanın geldiğini de gördüm.

Şimdi ismi ‘Kız Kısırı’ olacaktı ama şimdi bu kız kısırı kim olsun, adı ne olsun kim falan derken, Piraye direkleri öne çıktı. Yani başlı başına bir olgu *Piraye*. Piraye ismi Nâzım Hikmet’ten önce benim babamın bir teyzesi vardı. Ben ilkokul iki de falandım herhalde. Ankara’dan trenle İzmir’e gittik. NATO’da çalışıyordu. Kız çocuklarının böyle özenmeleri vardır çok beğendim, çok Avrupalı, yurtdışına gidiyor geliyor, bayılmışım ona. Ve Piraye adı öyle kafama kazındı benim. Piraye adını koyacağım dedim kıza, arkadan Nâzım Hikmetler arkadan Piraye’nin Diyarbakır’a gidişi. Bir sentez oluştu ve böyle bir şey ortaya çıktı.”

Böylelikle yazar, hem doktoru Yılmaz Bey hem de Piraye aracılığıyla kız kısırına inanan Lamia Hanım nezdindeki kimseleri eleştirmektedir.

Piraye romanında, halk tıbbıyla alakalı olarak doğum sonrasında ortaya çıkan son inanç ise “yenidoğan bebeğin göbeğine kahve telvesi sürülmesi” şeklindedir. Romanda Reyryan Hanım, Piraye’nin yenidoğan bebeğinin göbek bağını düşürmesi için o bölgeye kahve telvesi sürmesi gerektiğini söyler. Ayrıca kendi çocuklarından örnek vererek kahve telvesi sayesinde, çocuklarının göbek bağının, 20-25 gün içerisinde düştüğünü belirtir. Bu konuşmanın üzerine Piraye, bilime karşı daha duyarlı olunması gerektiği üzerinde durur ve Reyryan Hanım’a: “Benim bildiğim, iyi sonuç alınmış yöntemler önerilir,” (...) “Kendi haline bıraksan da o kadar sürede düşerdi zaten.” (P/358) alay niteliği taşıyan bir cevap verir. Böylelikle Piraye, doktora gider ve yazdığı reçetedeki alkollü ve antiseptik madde içeren sıvıyı, bebeğinin göbeğine

⁴⁴Bu bilgi, 14.05.2015 tarihinde Girne Belediyesi tarafından, Canan Tan adına düzenlenen söyleşiden alınmıştır.

sürer. Bu ilaç sayesinde bebeğinin göbek bağı, yedinci günün sonunda düşer. Romanda yazar, Piraye'nin aracılığıyla modern tıbbın, halkın inançlarından üstün geldiğini aksettirirken Reyryan Hanım nezdindeki bireylerin cahilliğini, açık şekilde eleştirir.

Canan Tan'ın romanlarında halk tıbbıyla ilgili olan doğum inançları iki grupta toplanır: ataerkil sistemin getirileri neticesinde şekillenen doğum inançları ile bireyin geleneksel tıp bilgileri. Ataerkil sistemin neticesinde şekillenen doğum inançları, geleneksel tıp bilgisine göre daha sık işlenir.

Ataerkil sistemin getirileri neticesinde şekillenen doğum inançlarında, soyun devamlılığında erkek bebeğin rolü olduğu için kadının evlendikten sonra hamile kalması beklenir. Kadının hamile olduğunu anlamak için de kirpiklerine bakılır. Eğer kadının *“kirpikleri çift”* ise kadının hamile olduğuna inanılır. Ancak toplum içinde kadının hamile kalması yeterli değildir; bir erkek bebeğe ihtiyaç vardır. Bebeğin cinsiyetini öğrenmek için dokuz ay beklemek, uzun bir süre olarak kabul edilir. Çeşitli sebeplerden ötürü doktora gidemeyen birey, bebeğin cinsiyetini öğrenmek için sabırsızlanır. Bu nedenle kadının ya aşermesine ya da doğumun yaklaştığı süreye bakarak bebeğin cinsiyeti öğrenmeye çalışılır: *“Tatlı yiyen oğlan doğurur. Ekşi yiyen de kız.”* inancı ya da *“Kız çocuğu erken doğar. Oğlan çocuk gününü doldurur.”* inancı gibi. Ataerkil sistemin getirileri neticesinde şekillenen diğer bir inanç ise *“kız kısırı”*dır. Kısırlık bir sağlık sorunu olsa da kadının kısır olması toplumda bir utanç kaynağıdır, çünkü kadının statüsü doğurganlığıyla alakalıdır. Doğuran bir kadın, kısır olmadığı gerçeğini kanıtladığından ötürü toplumda saygınlık kazanır⁴⁵. Ancak kadının sadece kız bebek doğurması yeterli değildir. Bu nedenle kız bebekten sonra herhangi bir sebepten ötürü doğuramayan kadınların kız kısırı olduğuna inanılır. Kadının toplum içinde kız kısırı olduğunu duyurduktan sonra soyun devamlılığını sağlayacak

⁴⁵Oya Topdemir Koçyiğit, “İnfertilite ve Sosyo-Kültürel Etkileri”, *İnsanbilim Dergisi*, 1(1), 2012, 30.

bir erkek bebeğe ihtiyaç duyulduğu için doğuramayan kadının üzerine kuma getirilir. Böylelikle romanda bahsedilen yukarıdaki dört inanç, erkek bebeğin toplumdaki önemi etrafında şekillenir.

Bireyin geleneksel tıp bilgileriyle alakalı olan doğum inançları ise “*yenidoğan bebeğin göbeğine kahve telvesi sürülmesi*” inancıdır. Bu inanç, bireyin çeşitli sebeplerden ötürü doktora gidemediği ve çaresiz kaldığı zamanlarda tecrübelerinden edindiği bilgiler neticesinde ortaya çıkar.

Canan Tan, halk tıbbıyla ilgili olan doğum inançlarında, romanda aydın bir tip olarak tasvir ettiği Piraye'nin gözünden bireylerin cahilliğini eleştirir. Halk tıbbıyla ilgili olan doğum inançlarını “saçma sapan ve ilginç teşhis” şeklinde değerlendiren yazar, hem romandaki doktorun hem de Piraye'nin aracılığıyla “iyi sonuç alınmış yöntemlere”, yani modern tıba başvurulması gerektiğini savunur.

3.2.2.1.2 Halk Tıbbıyla İlgili Olan Diğer İnançlar

Canan Tan, *En Son Yürekler Ölüyor* adlı romanında, halk tıbbıyla ilgili diğer inançlardan birini, yani herhangi bir hastanın durumuyla alakalı olan ilk 24, 48 ve 72 saat şeklindeki inancı irdeler. Yazar, bir taraftan bu inanca inanan bireyleri anlatıcı aracılığıyla eleştirirken, diğer taraftan da batıl inançların nasıl yayıldığı konusuna dikkat çeker.

En Son Yürekler Ölüyor romanında, halk tıbbıyla alakalı olarak karşımıza çıkan inanç, “ilk 24 saat, ilk 48 saat, ilk 72 saat” şeklindedir. Romanda Nehir ile Deniz, balayı tatili dönüşünde trafik kazası geçirirler ve ağır yaralı bir şekilde hastaneye kaldırılırlar. Küçük ameliyatlarda Nehir'in sağlığı yerinde olsa da Deniz, kafa travması teşhisi neticesinde yoğun bakım odasına alınır. Ameliyatının üçüncü günü olmasına rağmen gidişatında herhangi bir gelişme görülmediği için yakınları, Deniz'in

durumuyla ilgili bilgi alamaz. Ancak Nehir'in ablası Nevin, Deniz'in ameliyatının üçüncü gününde bir haber alacağına inanır:

Bugün, olumlu ya da olumsuz, kesin bir sonuç alacaklarını hissediyor Nevin. İçgüdüsel bir umuş belki. Ya da tıbben cahil sayılacak sıradan birinin, kulak doygunluğuyla edindiği bilgi kırıntılarına dayandırdığı bir varsayım.

İlk 24 saat, ilk 48 saat, ilk 72 saat... Öyle derler ya, ölüş ya da kalış için sırat köprüsü niyetine biçilen zamana. (ESYÖ/217)

Alıntıda belirtilen bu saatler, herhangi bir hastanın durumuyla ilgili kritik saatlerdir. Nitekim beyin ölümü tanısında⁴⁶ ya da komaya giren hastalarda⁴⁷ ilk 24., 48. ve 72. saat çok önemlidir. Ancak yazarın, esasen anlatmak istediği nokta, cahil insanın tıbbi bilgisi olmamasına rağmen kulaktan duyma bu inancı sorgulamadan, günlük hayata geçirmesidir. Böylelikle yazar, bu anlayışa sahip olan cahil insanları, Nevin'in aracılığıyla eleştirir.

Canan Tan, *En Son Yürekler Ölü* romanında halk tıbbıyla ilgili olan ilk 24, 48 ve 72 saat inancına sahip bireyleri iki açıdan eleştirir: Bunlardan ilki, bu gibi inançlara inananların cahilliğidir. İkincisi ise herhangi bir inancı sorgulamadan, olduğu gibi kabullenip hayatına geçiren bireylere yöneliktir. Bu bağlamda yazar, herhangi bir inancı kabullenmeden önce o inancın doğru olup olmadığının düşünülmesi gerektiği üzerinde durur. Kısacası yazar, bireyi sorgulamaya, araştırmaya yönlendirir.

3.2.2.2 Kutsallaştırılan Canlılar: Karıncalar ve Balıklar

Genellikle avcılık ve toplayıcılıkla geçinen ilkel insan topluluklarında kutsallaştırılan tabiat varlıkları kültü, bu varlıklarla insanlar arasındaki dinsel ve büyüsel bir ilişki neticesinde ortaya çıkar. İkel insanlar geçimlerini avcılıkla, balıkçılıkla ve hayvan beslemekle sağladıkları için onların gözünde bazı tabiat

⁴⁶Muharrem Battal vd., "Beyin Ölümü Tespitinde Araştırma Hastanesi Deneyimi", *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni*, 47(2), 2013, 61.

⁴⁷Yakup Krespi vd., *Komada Pratik Tanı ve Tedavi Yaklaşımları*, <http://www.itfnoroloji.org/koma/Koma.htm> (Erişim Tarihi: 06 Haziran 2017), 12 Aralık 2008.

varlıkları, zaman içinde büyük bir önem ve kutsal bir mahiyet kazanır⁴⁸. Bu bağlamda Canan Tan'ın romanlarında halkın, karıncalara ve balıklara nasıl kutsal bir gözle baktığından söz edilir.

Piraye romanında karıncalar, kutsal bir olgu olarak karşımıza çıkar. Nitekim karınca duası, halkın gözünde bolluğun ve bereketin simgesi görülmektedir⁴⁹. Romanda Piraye ile Haşim, Diş Hekimliği Fakültesi'nden mezun olduktan sonra evlenmeye karar verirler. Böylelikle Piraye, Haşim'le nişanlı olduğu dönemde diş kliniğinin açılışı için İstanbul'dan Diyarbakır'a gider. Kliniğin açılış gününde Piraye, Lamia Hanım'ın, oradaki konuklara göstermeden, masanın üzerindeki sümenin arasına, karınca duası yerleştirdiğini görür. Bunun üzerine Piraye, Lamia Hanım'a: "*Aman anne,*" (...) "*Karıncalar basmasın her yanı...*" (P/249) şeklinde bir yorum yaparak karınca duasına olan inancını alaya alır. Lamia Hanım ise Piraye'ye: "*Bak gör; karınca yuvası gibi hasta kaynayacak burası.*" şeklinde bir cevap verir. Her ne kadar Piraye, Lamia Hanım gibi kliniğin kalabalık olacağını düşünse de bu görüş, bir batıl inançtan çok mantık çerçevesinde şekillenir:

Ona ne şüphe! Kenan Ağa'nın oğlu Haşim Bey'in hastası olmayı kim istemez ki? Diyarbakırlıların, bu ayrıcalığı en iyi şekilde değerlendireceğinden hiç kuşku yok. (P/249)

Anlatılanlarda görüldüğü üzere muayenenin hasta kaynamasına neden olacak iki sebep vardır: Bunlardan ilki, Lamia Hanım'ın karınca duasına olan inancıdır. Karınca duası, bolluğun ve bereketin simgesi olduğu için bu duanın hastaları muayeneye çekeceğine inanılır, yani hastaların muayeneye gelmesi, bu dua sayesinde olacaktır. Romanda Piraye, aydın bir insan olduğu için Lamia Hanım'ın batıl inançlara olan bakışını alaya alır. Çünkü bu inançlar, geçerliliği olmayan boş bir düşünceden

⁴⁸Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, Ocak 1971), 96.

⁴⁹Refiye Okuşluk Şenesen, "Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 17(66), 2011, 219.

ibarettir. Bu nedenle Piraye, herhangi bir olaya batıl inançlarla yaklaşılmamasını, yaşanılanları akla uygun ve mantıklı bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durur. Muayenehanenin hasta kaynamasına neden olacak ikinci sebep, Haşim'in Diyarbakır'daki konumu etrafında şekillenir: Haşim, Kenan Artukoğlu'nun, yani Çermikli bir aşiret reisinin oğludur. Bu nedenle Diyarbakırlılar, Kenan Bey'in Çermik'teki konumundan ötürü ona ve ailesine saygıda kusur etmemeye özen gösterirler. Bu nedenle Piraye, Diyarbakır'daki hastaların, bir bey oğluna bakınmanın ayrıcalığını sonuna kadar kullanacaklarından emindir. Yazar, Piraye aracılığıyla bir taraftan batıl inançlara körü körüne bağlanan cahil kimseleri açık bir şekilde eleştirirken diğer taraftan da bireyi akıl yürütmeye yönlendirir.

Piraye romanında karıncalardan sonra Urfa'daki Balıklı Göl'de bulunan "balıklar"ın kutsallığı söz konusu edilir. Romanda Piraye ile Haşim, Diyarbakır'da nikâh kıyarak oraya yerleşirler. Ancak Piraye, İstanbullu olduğu için yaz tatilini Çınarcık'ta geçirmek ister. Bunun üzerine Haşim, bir tatil haritası çizer ve Çınarcık'a ulaşmadan önce Antep üzerinden kıyı boyunca gezerek, İstanbul'a varmayı planlar. Haşim'in yaptığı tatil planına göre ilk durakları Urfa'dır. Urfa'daki Balıklı Göl'ü, ziyaret ettikleri esnada Haşim, oranın ilginç bir efsanesi olduğunu dile getirir: Hazreti İbrahim'i yakmak için ateşlenen odunların, mucizevi bir yağmurla söndüğünü, suların yoğunluğuyla da bu gölün oluştuğunu; içindeki odunların ise "*Urfa halkınca kutsal sayılan, çok sayıdaki balığa*" dönüştüğünü belirtir. Haşim'in anlattıklarından sonra Piraye, bu balıkların pişirilmek amacıyla yakalandığı takdirde ne olacağını, merak eder. Haşim de Piraye'ye: "*Aman ha,*" (...) "*Kimseler duymasın! Kutsal balıklarına kötü niyetle işecek gözlerin sahibine pek iyi davranmaz buralılar...*" (P/329) şeklinde alay niteliği taşıyan bir cevap verir. Romanda yazar, Haşim aracılığıyla halkın bazı

tabiat varlıklarını kutsallaştırması inancını yansıtırken bir yandan da halkın cahilliğini eleştirir.

Canan Tan, *Piraye* romanında halkın -karınca ve balık gibi- bazı tabiat varlıklarını kutsallaştırmasını alaya alarak eleştirir. Bu inançlarda söz konusu olan halkın cahilliğidir.

3.2.2.3 Batıl İnançlarla İlgili Diğer İnançlar

Canan Tan'ın incelediğimiz romanlarında bu başlık: insanları birbirinden soğutmak amacıyla yapılan büyü meselesi, hasetten ve kıskançlıktan doğan nazar değme inancı, nazardan vb. durumlardan korunmak amacıyla uygulanan kurşun dökürme inancı ve inançlar çerçevesinde değerlendirilen rüya tabirleri şeklinde irdelenir.

Piraye romanında yazar, halkın batıl inançlara olan bakışını irdelerken, “büyü” meselesine değinir. Romanda Piraye, İstanbullu bir ailenin kızı; Haşim ise Diyarbakırlı bir aşiret reisinin oğludur. Aralarındaki kültür farkına rağmen evlenme kararı alan ikili, Diyarbakır'da nikâh kıyarak oraya yerleşirler. Piraye, kayınvalidesi Lamia Hanım'a ve kayınpederi Kenan Bey'e karşı saygılı davranırsa da Haşim'in ailesinin ölçülerine göre dik başlı bir gelindir: evde hanım hanımcık oturmak yerine Haşim'le muayenehaneye gider, tanımadıkları insanlarla görüşüp oğullarını gece gezmelerine götürür, -hepsinden de önemlisi- Artukoğlu ailesinin özlemle beklediği erkek evlattan onları mahrum ederken bebek konusundaki zamanlamayı -kocasını da yanına alarak- kendisi planlar. Bu nedenle Piraye, Haşim'e layık bir eş olarak görülmemektedir. Haşim'i Piraye'den soğutmak isteyen Lamia Hanım, karyola ile yatak arasına, siyah tanecikler yerleştirir. Piraye ise siyah taneciklerin ne olduğunu anlamak için Diyarbakır'daki tanıdığı, Ümran Hanım'ın evine gider. Ümran Hanım ile Piraye

arasında geçen aşağıdaki diyalog, büyüye nasıl bakılması gerektiği konusunda fikir verir:

“Bak Piraye’ciğim, bu tür şeyleri olağan karşılayacaksın. Yaparlar... Hiç kafana takma, görmezden gel.”

“Yapılan nedir?”

“Büyü! Muhabbet için, iki kişiyi yakınlaştırmak ya da aralarını soğutmak amacıyla, nazara karşı... Ben inanmam. Senin bu konudaki inancın nedir bilemem ama; burada önemli olan büyüün etkisindeki gerçeklik payı değil, neden ve ne amaçla yapıldığı. Bunu bilersen, yapan kişilerin sana yönelik iyi ya da kötü niyetleriyle yüz yüze gelme şansın olur.” (P/300-301)

Romanda Ümran Hanım, büyüün yapılmasındaki amacı sorgulaması için Piraye’ye yol gösterir. Piraye de büyüye inanmadığı için neden ve hangi amaçla yapıldığını düşünmeye başlar ve yapanın iyi niyetli olmadığını düşünür: Artukoğlu ailesi ile arasındaki anlayış farkından dolayı Haşim’i kendisinden uzaklaştırma çabasında olduklarını fark eder. Böylelikle yazar, aydın bir tip olan Piraye’nin ve Diyarbakırlı Ümran Hanım’ın gözünden batıl inançlara nasıl bakılması gerektiği hakkında yol gösterir. Ayrıca yazar, Lamia Hanım gibi batıl inançlara inanan bireyleri eleştirmekte, cehaletin hayata hâkim olduğu gerçeğini ima etmektedir.

En Son Yürekler Ölüyor romanında yazar, “nazar değme” inancını ele alır. Romanda Nehir, Derin adında bir erkek bebek dünyaya getirir. Derin’i doğurduktan sonra kendini iyi hissettiği için gün içerisinde evin içinde dolaşır. Bu duruma gören ablası Nevin ise çarçabuk iyileştiği için Nehir’e, nazar değer inancıyla gelen giden olduğu zaman yatağa girmesini söyler. Bunun üzerine anlatıcı: “*Söz dinliyor Nehir. Gün boyunca evin içinde dolanıp duruyor ama, birileri bebek görmeye geldiğinde, yatağına uzanıp loğusacılık oynuyor.*” (ESYÖ/363) şeklinde alay niteliği taşıyan bir yorum yapar.

Romanda Nehir, aydın bir tip olduğu için batıl inançlara inanmaz. Ancak ablasının bu inancına saygı duyduğu ve kendisini kırmak istemediği için misafir geldiği zaman yatağa uzanmayı zoraki olarak uygular. Bu nedenle anlatıcı, Nehir’in

bu davranışını “lohusacılık oynama” şeklinde değerlendirir. Böylelikle yazar, anlatıcı aracılığıyla Nevin’in gibi bu inançlara inanan bireyleri, üstü kapalı bir şekilde eleştirir.

Hasret romanında yazar, halkın batıl inançlarından biri olan “kurşun dökürme” meselesini ele alır. Romanda Tacettin Bey, Patricia’yla evlenmek ister. Ancak Tacettin Bey’in ailesi, oğullarına Rum asıllı fakir bir kızı layık görmedikleri için bu duruma müsaade etmezler. Bu nedenle Tacettin Bey’in ailesiyle arası açıktır. Öte yandan annesi Fatiş Hatun ise Patricia’yı Tacettin Bey’e unutturmak ister ve oğlu için birçok kız beğense de oğlunu, evliliğe ikna edemez. Böylelikle Fatiş Hatun, hem üzerlerindeki ağırlığı alması hem de nazara iyi gelmesi için “kurşun dökürmeye” karar verir. Tacettin Bey’in başına dökülecek olan kurşunun daha etkili olacağını düşünse de oğlunun o tarz şeylere izin vermeyeceğini bilir. Nitekim Tacettin Bey, kurşun dökürme meselesini “*saçma sapan iş*” (H/206) şeklinde değerlendirdiği için eve gitmez. Öte yandan Tacettin Bey’in analığı Ümüş Hatun ise Fatiş Hatun’un kurşun dökürmekteki esas amacının farklı olduğunu öğrenir: Tacettin Bey’in hem kısmetini açmak hem de ailesiyle muhabbetini artırmak için kurşun dökürdüğünü işitince: “*Tövbe tövbe...’ diyerek*” (H/205) kafasını iki tarafa sallarken Fatiş Hatun’un bu hareketini hoş karşılamadığını belirtir. Akşam yemeğinde Fatiş Hatun, kurşun dökürme sırasında yaşananları anlatırken kocası Hacı Ali Bey tarafından takdir edilmeyi bekler. Ancak Hacı Ali Bey, “*bu tür hurafelere pek itibar etme*” diği (H/206) için Fatiş Hatun’un gönlü olsun diye, karısını dinlemeyi tercih eder.

Romanda yazar, Tacettin Bey, Ümüş Hatun ve Hacı Ali Bey tarafından Fatiş Hatun’un kurşun dökürme inancına olan bağlılığını açık bir şekilde eleştirir. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir diğer konu romanda Tacettin Bey’in aydın, Ümüş Hatun’un cahil, Hacı Ali Bey’in ise dindar bir tip olmasıdır.

İz romanında yazar, halkın batıl inançlara olan bakışını, “rüya tabirleri” çerçevesinde irdeler. Romanda Verda, kocası Bülent’le birlikte otelde kaldıkları bir gecede garip bir rüya görür. Rüyasında vefat eden anneannesi ile annesi Semra Hanım, yer sofrasına oturarak neşeyle bir şeyler yerler. Her ikisi de Verda’yı sofraya davet etseler de Verda, hayır diyerek yanlarından uzaklaşır. Bunun üzerine Verda, uykusundan ter içinde uyandıktan sonra: “*Rüyaları yorumlamak, hele içlerinden olmayacak mesajlar çıkarmak gibi bir alışkanlığım yok. Hatta, birilerinden duyduğumda, batıl diyerek dudak büktüğüm olmuştur.*” (İ/202) şeklinde bir yorum yapar. Ancak Verda, batıl inançlara inanan insanları eleştirdiği hâlde rüyanın etkisinden kurtulamadığı için uykusunda gördüklerini yorumlamaya başlar: “*Ne oluyor diye soruyorum kendi kendime. Anneannem yanına mı almak istiyor annemi?*” Yaptığı yorumun ardından Verda, öz eleştiride bulunarak şunları dile getirir:

Gün ortasında olsa, saçmaladığımı düşünerek gülüp geçeceğim. Yapamıyorum. Yabancıysa olduğum otel odasının alacakaranlığında düşüncelerimi berraklaştırmayı beceremiyorum. Daha iyimser bir yorumla yaklaşmak istiyorum gördüklerime. Mahalleli büyükhanımlar gibi, “Ölü, haberdir,” diyorum. “Anneannemi annemin yanında gördüm, annemden acil bir haber alacağım.” (İ/202)

Romanda aydın bir tip olan Verda, rüyasının etkisinden kurtulamadığı için gördüklerini yorumlasa da esasen anlatılmak istenen halkın batıl inançlara nasıl baktığıdır. “Mahalleli büyükhanımlar gibi ve düşüncelerin berrak olmaması” ibarelerinden de anlaşılacağı üzere rüyayı yorumlayan insanlar, cahil insanlardır. Böylelikle yazar, Verda aracılığıyla bu durumu eleştirir.

Canan Tan romanlarında büyü meselesini, nazar değme ile kurşun döktürme inançlarını ve rüya tabirlerini halkın cahilliği çerçevesinde ele alır. Çünkü bu inançlar boş, yani geçerliliği olmayan ve bireylerin yaşanılan olaylardan edindiği tecrübeler ışığında ortaya çıkan düşüncelerdir. Bu nedenle yazar romanlarda, bu inançları “saçma

sapan iş, hurafe, saçmalık” şeklinde değerlendirirken, bunların “gerçeklik payının olmadığını ve inanılmaması” gerektiğini söylemek ister.

3.2.3 Halkın Geleneklere Bakışı

Bireyin hayatında önemli geçiş dönemleri vardır. Bir bireyin -dünyaya gelişinden itibaren ele alacak olursak- doğumu, evliliği ve ölümü geçiş dönemlerine örnek olarak verilebilir. Bu geçiş dönemlerinin oluşmasıyla beraber, her toplumun kendi kültürüne özgü, halk tarafından benimsenen gelenekler ya da âdetler uygulanır. Bu bağlamda gelenek: *“Zaman içinde bir toplumda meydana gelen ve toplumun ekseriyeti tarafından kabul edilen, eskiden beri sosyal hayatın çeşitli yönlerinde yerleşmiş olan ve sonraki nesillere hemen hemen aynı biçimiyle devredilen inanç, iş ve davranış tarzları içinde barından her türlü alışkanlık”* (DBT/246) anlamına gelir. Ayrıca toplumsal içerikli ilişkilerin düzenlenmesinde ve denetlenmesinde önemli bir role sahiptir. Canan Tan’ın romanlarında halkın geleneklere olan bakışı, aydın tipli kahramanların gözünden değerlendirilir. Romanlarda bu konu, evlilik, doğum ve geleneklerle ilgili olan diğer alışkanlıklar başlıkları altında irdelenir.

3.2.3.1 Evlilikle İlgili Alışkanlıklar

Evlenme kavramı: Aile kurmak amacıyla bir araya gelen kadın ve erkeğin, yasaların, geleneklerin veya dinin emrettiği şekilde ortak bir hayat kurmaları anlamına gelir (DBT/217). Bireyin yaşamında önemli bir geçiş dönemi olan evlenme, her toplumun kültürüne, yani gelenek ve göreneklerine göre düzenlenir. Canan Tan’ın romanlarında evlilikle ilgili alışkanlıklar, aydın tipli kahramanların aracılığıyla aktarılır. Bu başlık altında: görücü usulüyle evlenme âdeti, kanlı çarşaf geleneği ve gelinin yedisi âdeti irdelenir.

Piraye romanında yazar, halkın geleneklere olan bakışını yansıtırken, kendi fikirlerini Piraye aracılığıyla ortaya koyar. Yazarın geleneklere olan ilk eleştirisi,

“gözücü usulüyle evlenme âdeti” etrafında şekillenir. Aslen İstanbullu olan Piraye, üniversitede okuduğu dönemde Diyarbakırlı Haşim’le sevgili olur. Böylelikle Piraye, zaman içinde Haşim’in çevresiyle arkadaş olur ve Selami’yle tanışır. İlişkiler konusunda sohbet ettikleri esnada Piraye ile Selami’nin arasında geçen aşağıdaki diyalog, yazarın gözücü usulüyle evlenme âdetine olan bakışını yansıttığından dikkat çekicidir:

“Son sınıftasınız artık... Özel bir arkadaşınız olmasını istemez miydiniz?”

“İstemekle olmuyor,” diye gülüyor. “Doğru insanı bulmak zor.”

“Bunun için biraz araştırmacı olmak yeter.”

“Haklısınız. Okul bittikten sonra, bu iş anneme düşecek sanırım.”

“Yani, anneniz size bir kız bulacak. O da evlenmek için... Öncesinde hiçbir şeyi paylaşmadan, yaşamlarınızı birleştireceksiniz.”

Gülerek başını sallıyor. (P/142)

Romanda Piraye, Batılı bir anlayışla konuşurken; Selami, daha çok Doğulu bir bakış açısıyla ona cevap verir. Böylelikle yazar, iki kültür arasındaki farklılıkları yansıtırken, birbirini tanımadan ve herhangi bir paylaşımında bulunmadan gözücü usulüyle evlenen bireyleri, üstü kapalı şekilde eleştirir. *Piraye* romanındaki Selami’ye karşın; *Hasret* romanında Tacettin Bey, annesi Fatış Hatun’un kendisine kız bulmasına her fırsatta karşı çıkararak uygun olan gelin adayını bizzat seçmek ister.

Piraye romanında yazar, gözücü usulüyle evlenme âdetinin ardından “kanlı çarşaf geleneği”ni eleştirir. Romanda Piraye, İstanbullu; Haşim ise Diyarbakırlıdır. Kültür farkına rağmen Diyarbakır’da evlenen ve oraya yerleşen çift, balayı tatili dönüşünde konağa giderler. Böylelikle Haşim’le birlikte Piraye, görünçesi ve onun eşi tarafından -“sağdıç” sıfatıyla- gerdek gecesi hakkında, sorguya çekilir. Piraye, yaşadıklarını “*umursamazlıkla kızgınlık arasında gelgit*” olarak adlandırmakta ve sağdıcin karısına herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını ima etmektedir. Ayrıca iç monolog tekniğiyle: “*Buna da şükür, diye düşünüyorum. Gerdek odasının kapısında kanlı çarşaf bekleyen bir zihniyetin temsilcilerinin, konuya bu denli yumuşak*

yaklaşmaları övgüye değer.” (P/274) şeklinde bir yorum yapar. Ancak Piraye, Haşim’in “kıpkırmızı” olmuş yüz ifadesinden, kocasının daha çok etkilendiğini fark edince şunları dile getirir:

Erkek erkeğe, iki kişi arasındaki en özel dakikaların konuşulmasının ne anlamı var; beklenenin dışında bir durum yaşanmış olsa bile, bundan kime ne? Bunları beynime sığdırmakta zorlanıyorum. (P/275)

Romanda yazar, Piraye aracılığıyla kanlı çarşaf geleneğine olan bakışını yansıtmaktadır. Piraye, bir taraftan özel hayatın gizliliğini vurgularken, diğer taraftan da hiç kimsenin bu konu hakkında herhangi bir şekilde söz sahibi olamayacağını dile getirir.

Piraye romanında eleştirilen diğer bir gelenek ise “gelinin yedisi âdeti”dir. Romanda belirtildiği üzere gelinin yedisi âdeti, gerdeğin üzerinden geçen yedinci güne tekabül eder. Bu âdet, gelinin yüz akını kutlamak için kadınlar arasında düzenlenen yemeli içmeli bir eğlencedir. Aslen İstanbullu olan Piraye, üniversitede okuduğu dönemde Diyarbakırlı Haşim’le sevgili olur. Böylelikle Piraye, Haşim’le evlenerek Diyarbakır’a yerleşirler. Düğünün üzerinden yedi gün geçtikten sonra kayınvalidesi Lamia Hanım, Piraye’ye, kendisinin yedisini konakta düzenleyeceğini söyler. Ayrıca Lamia Hanım, bu gece için Piraye’den gelinliğini giymesini ister. Piraye ise düzenlenecek olan gecede kayınvalidesi tarafından kendi gelinliğini giymesi gerektiğini öğrendiği zaman, yaşananların garipliğini şu şekilde izah eder:

Demek âdet böyle... Düğünün üzerinden yedi gün geçtikten sonra, yeniden; saflığın, temizliğin, yüz akının simgesi olan beyazlara bürünmenin, amaçlarına ters düştüğünün ayırımında bile değiller. Onların düşüncesi bu doğrultuda olunca, ben de karşı çıkamıyorum haliyle. Kendileri bilirler... (P/276)

Romanda yazar, Piraye’yi yaşadığı toplumda, kendi âdetlerini sorgulayan, aydın bir tip olarak tasvir eder. Böylelikle Piraye, yazarın bir nevi sözcüsü durumundadır. Kendi geleneklerini sorgulamadan olduğu gibi kabul eden zihniyeti ve

farkında olmamanın verdiği cahilliği, eleştirel bir gözle değerlendirir. *Piraye* romanında Piraye, bu geleneğe karşı çıkmazken; *Hasret* romanında bu durum farklı bir çizgide ilerler. Gelinin yedisi âdeti, *Hasret* romanında “duvak açma töreni” şeklinde geçer. Romanda belirtildiği üzere duvak açma töreni, düğünün ertesi günü kadınlar arasında düzenlenen, müzikli ve eğlenceli bir kutlama törenidir. Bu tören, gelinin saflığını ve masumiyetini tescillemek için yapılır. Ancak duvağın kocası Tacettin Bey tarafından düğün gecesini açıldığı için Behire, bu geleneğe sessizce isyan eder.

Canan Tan’ın romanlarında evlilikle ilgili alışkanlıklar, aydın kişilikli kahramanlar tarafından eleştirilir. Romanlarda bu alışkanlıklar “mantık dışı, amaca ters düşme” şeklinde kabul edildiğinden ötürü bu gelenekler “umursamazlıkla, kızgınlıkla ve isyanla” aktarılır.

3.2.3.2 Doğumla İlgili Alışkanlıklar

Canan Tan, *En Son Yürekler Ölüyor* romanındaki Nehir’in gözünden “Doğumla İlgili Alışkanlıklar”ı okuyucusuna aktarır. Romanlarında bu konu, lohusalık âdeti ve kırk çıkma âdeti şeklinde irdelenir.

En Son Yürekler Ölüyor romanında yazar, halkın geleneklerine olan bakışını, doğum sonrasında ortaya çıkan alışkanlıklar çerçevesinde değerlendirir. Bunlardan ilki, “doğumdan önce lohusanın ve bebeğin yataklarının serilmemesi” şeklindeki bir âdettir. Aydın bir kişi olan Nehir, bir erkek bebek dünyaya getirir. Böylelikle Nehir’in ablası Nevin Hanım, Derin’in doğmasına yakın bir tarihte bebek odasının hazırlıklarına girişir. Ancak doğumdan önce iyi sayılmadığı için hem kendisinin hem de bebeğinin yatağını sermeyeceğini dile getirir. Bunun üzerine, anlatıcı: “*Ah, şu Nevin Abla’nın sonu gelmeyen âdetleri... İnansın inanmasın, sesini çıkarmadan hepsini kabulleniyor Nehir. Öylesine hevesli ki ablası, öyle canla başla koşturuyor ki*

oradan oraya, ters bir şey söyleyip de kalbini kırmak istemiyor.” (ESYÖ/359) şeklinde bir değerlendirme yapar. Görüldüğü üzere yazar, anlatıcı aracılığıyla lohusalıkla ilgili bu âdete sıcak bakmadığını hissettirir.

En Son Yürekler Ölü romanında eleştirilen diğer bir âdet ise “lohusanın ve bebeğin kırkı çıkmadan dışarıya çıkılmaması” gerektiği şeklindedir. Yazar, halkın geleneklere olan bağlılığını yine Nevin Hanım aracılığıyla aksettirir. Derin bebeğin doğumdan sonra Nehir, işinin başına dönmek ister. Ancak ablası Nevin, bebeğin kırkı çıkmadan her ikisinin de dışarıya çıkmasını sakıncalı bulur ve Nehir’i engellemek ister. Böylelikle Nevin, “*eskilerde yaşanmış loğusa bunalımı hikâyelerini*” aktararak kız kardeşini ikna etmeye çalışır. Bunun üzerine anlatıcı, Nehir’in verdiği tepkiyi şu şekilde nakleder:

Son günlerde ablasının en mantığa sığmaz âdetlerini bile harfi harfine uygulayan Nehir’in bunlara karnı tok. İkinci haftanın sonunda özgürlük bayrağını çekiyor. (ESYÖ/369)

Böylelikle Nehir, ablasının anlattığı hikâyelere inanmadığı için işe gider. Hatta: “*Yarı kırkı çıktı, çocuğumun hapis kaldığı yeter*” (ESYÖ/370) şeklinde bir yorum yaparak Derin’i de gezdirmeye başlar. Yazar, Nehir aracılığıyla gelenekleri mantık dışı kabul ederken, bu gelenekleri sorgulamadan kabul eden kimseleri, eleştirmektedir.

Canan Tan’ın romanlarında doğumla ilgili alışkanlıklar, *En Son Yürekler Ölü* romanının aydın tipli kahramanı olan Nehir aracılığıyla eleştirilir. Romanlarda bu konu, “mantıksızlık, inandırıcılıktan yoksun, boş düşünce” şeklinde değerlendirilir.

3.2.3.3 Geleneklerle İlgili Olan Diğer Alışkanlıklar

Canan Tan, *En Son Yürekler Ölü* adlı romanında, geleneklerle ilgili olan taziye evinden ya da mezarlıktan çıkan insanın üzerine ağırlık çökmesi mevzusunu irdeler. Yazar, bir taraftan bu geleneği sürdürmeye devam eden bireyleri Nehir aracılığıyla eleştirirken, diğer taraftan da bu geleneğin gerçeklik payını göstermek ister.

En Son Yürekler Ölü romanında yazar, “taziye evinden ya da mezarlıktan çıkan insanın üzerine ağırlık çökmesi” mevzusunu ele alır. Romanda Nehir, kocası Deniz Sezen’i bir trafik kazasında kaybeder. Bu nedenle Nehir, ablası Nevin’le birlikte Deniz’in mezarına gider. Ancak Nevin, mezarlıktan çıktıktan sonra eve gitmeden bir şeyler içmek istediğini söyler ve Nehir’le birlikte kafeye giderler. Bunun üzerine Nevin, neden doğruca eve gitmek istemediğini Nehir’e anlatır. Ablasının anlattıklarını dinledikten sonra Nehir’in, iç monolog tekniğiyle yaptığı yorum, dikkat çekicidir:

Âdetmiş efendim! Taziye evinden ya da mezarlıktan çıkan insanın üzerinde ağırlık olurmuş. O ağırlıkla gittiği yeri de kasvet ve sıkıntı basarmış. Ölümü çağrıştıran bu gibi yerlerden çıkanlar üzüntülerini, sıkıntılarını, üstlerindeki ağırlığı uçurup, kuşlar gibi hafifledikten sonra gitmelilermiş evlerine, işlerine; her nereye artık...

(...)

Bu tür safsatalarla işi olmaz Nehir’in! Ablasının hatırına, gönülsüzce dinliyor anlattıklarını. (ESYÖ/311-312)

Romanda Nehir, aydın bir tip olduğu için Nevin’in anlattıklarına inanmaz. Bu nedenle Nehir, bu âdet hakkında anlatılanları “safsata”, yani boş, temelsiz, asılsız söz şeklinde değerlendirir. Böylelikle yazar, Nehir aracılığıyla bazı âdetlere bağlı olan kimseleri, açık bir şekilde eleştirmektedir.

Canan Tan, *En Son Yürekler Ölü* romanında geleneklerle ilgili olan taziye evinden ya da mezarlıktan çıkan insanın üzerine ağırlık çökmesi mevzusunu asılsız, boş düşünce olarak kabul eder. Bireyin geleneklere inanması, cahilliğinden kaynaklanır. Bu nedenle yazar, bu geleneği romanın aydın tipli kahramanı olan Nehir’in ağzından eleştirir.

3.2.4 Ötekini Dışlama Mevzusu

Öteki kavramı: “*Biz’den olmayan*” demektir. “*İnsanlar, kendi aidiyetlerini (kimliklerini) paylaşmayan toplumsal/kültürel çevreleri yabancılaştırma eğilimindedir. Bu yabancılaştırmayı en iyi ifade eden kavram ‘öteki’dir. Irk, etnisite, din, mezhep, hemşehrilik, aşiret, akrabalık, cinsiyet gibi etkenlere göre durumsal*

olarak belirlenen öteki, farklı olmayı” ifade eder (AS/661). Canan Tan’ın romanlarında bu konu, kültür farklılığı, toplumsal konum neticesinde oluşan gruplaşma ve ırk ayrımcılığı şeklinde ele alınır.

Piraye romanında yazar, kendi kültürüne ve yaşam tarzına ters düştüğü için ötekini dışlama mevzusunu ele alır. Aslen İstanbullu olan Piraye, üniversitede okuduğu sırada, Haşim’le tanışır. Haşim, Diyarbakırlı bir aşiret reisinin oğludur. Piraye ile Haşim, tanışmalarından kısa bir süre sonra sevgili olurlar. Piraye’nin yakın çevresi, Haşim’le olan ilişkisini onaylarken; Haşim’in Diyarbakırlı arkadaş grubu, Piraye’yle olan beraberliğinden rahatsızlık duyar. Çünkü Piraye Haşim’in Diyarbakırlı arkadaş grubuna göre: “şumarık, dışa dönük, gereğinden fazla hareketli; hatta biraz uçarı” olan tam bir “İstanbul kızı”dır. Bu nedenle Piraye, Haşim’in Diyarbakırlı arkadaş grubu tarafından “ağırbaşlı” bulunulmadığının, kendisine İstanbul kızı gözüyle bakıldığının; kısacası “kabullenilmediğinin” farkındadır. Öte yandan Haşim ise bu durumu önemsemez ve Piraye’ye âşık olduğu için kendisine evlenme teklifi eder. Yapılan teklifi kabul eden Piraye, Haşim’le aralarında gizli saklı bir şey kalmaması adına geçmişteki ilişkilerinden bahsetmeye karar verirler. Böylelikle Haşim, lise yıllarındaki anılarını anlatmaya başlar. Haşim, Diyarbakır’da okuduğu dönemlerde Nurten adında bir kızla, belli bir süreliğine mektuplaştıklarını belirtir. Ancak Piraye, Nurten’le olan arkadaşlıklarının sadece mektuplaşma düzeyinde kaldığına inanmaz. Haşim ise Piraye’ye: “Diyarbakır, İstanbul’dan çok farklıdır Piraye. İkili ilişkiler göz önünde, uluorta yaşanmaz. Hele lise sıralarında...” (P/150) şeklinde bir cevap verir. Haşim’in sözlerinden sonra kendisine “gönderme yapıp yapmadığını kestir[e]me”se de Piraye: “İyi ki İstanbul’da değilmişsiniz!” şeklinde iğneleyici bir yorum yapar.

Haşim'in lise yıllarında yaşadığı diğer bir olay ise Nevin Hanım'ın ahlaksızlığı etrafında şekillenir: Nevin Hanım, evli ve üç çocuğu olmasına rağmen Haşim'e sevdalanır. Ancak Haşim, evli bir kadınla ilişki yaşamanın doğru olmayacağını bildiği için Nevin Hanım'a karşılık vermez. Nevin Hanım da Haşim'den beklediği yakınlığı göremeyince kendisinden, vazgeçer. Piraye, Nevin Hanım'ın evli olmasına rağmen Haşim'e olan ilgisini öğrenince: “*Bak hele! Neler de yaşanabiliyormuş Diyarbakır'larda...*” (P/150) şeklinde bir yorum yapar. Piraye'nin yaptığı yorumlar, Haşim'in önceden belirttiği “İstanbul'da ulu orta yaşanan ikili ilişkilerin, Diyarbakır'da yaşanmadığı” mevzusuna gönderme yaptığından dikkat çekicidir. Anlatılanlarda görüldüğü üzere kültürlerinin farklı olduğu gerekçesiyle kendinden olmayanın ayrı tutulduğu gözlemlenir. Ancak yazar, insanları Batılı ya da Doğulu diye ayırıp ötekileştirmenin gereksiz olduğunu ima eder. Çünkü insanın iyisi ya da kötüsü her yerde vardır, kültürel özelliklere bakarak genelleme yapmaya çalışmak doğru değildir.

Eroinle Dans romanında görülen ötekini dışlama mevzusu, *Piraye* romanından farklı bir çizgide ilerler. *Piraye* romanında ötekini dışlama mevzusu, kültür farklılıkları neticesinde ortaya çıkarken; *Eroinle Dans* romanında, bireyin toplumsal konumu neticesinde ötekini dışladığı görülür. *Eroinle Dans* romanında Eylül, üniversitede okumak amacıyla okulun yurduna yerleşir. Sekiz kişilik odada önce Ece'yle sonra da Dünya'yla tanışır. Konuşma sırasında Ece'nin bölümüne yeni kayıt yaptırdığını; Dünya'nın ise birinci sınıfta olduğunu öğrenir. Bu esnada Eylül, odadaki diğer kızlar hakkında bilgi edinir: Pınar, Ceren ve Nurdan'ın üçüncü sınıf öğrencisi olduklarını; Ebru ve Zeynep'in ise bu yıl diploma alacaklarını öğrenir. Böylelikle Eylül, Ece ve Dünya dışındaki diğer kızlarla ortak noktası çok az olduğu için onlarla herhangi bir yakınlık kurulamayacağını düşünür. Aralarındaki bu mesafeyi ise diğer

kızların, üst sınıflarda okumalarından kaynaklanan bir büyülenme hâli içinde olmalarına bağlasa da istemi dışında beliriveren bu “kutuplaşmayı” benimseyemediğini vurgular (ED/64). Ancak Eylül, son yaşanan durumlardan sonra aralarında oluşan bu kutuplaşmanın sona erdiğini dile getirir ve Ece’nin başına gelen olayları anlatmaya başlar: Ece’nin Cengiz adında belalı bir âşığı vardır. Cengiz’e kendisini sevmediğini ve aralarında herhangi bir şey yaşanmayacağını söylese de Ece’yi rahat bırakmaz ve her gittiği yerde karşısına çıkar. Bunun üzerine Ece, Cengiz’in ısrarları karşısında bunalıma girer ve ne yapacağını bilmez bir hâlde odadaki arkadaşlarına dert yazar. Bu esnada Eylül, odadaki diğer kızların “yağmur adamın kara sevdası” meselesiyle yakından ilgilendiklerini, kutuplaşmalara rağmen Ece’yi yatıştırmak için “herkesin birlik olup çözüm üretmeye çalıştığını”; en nihayetinde de kendisini yalnız bırakmama kararı aldıklarını ifade eder. Böylelikle Eylül, yaşanan olayların ve alınan kararların ardından, şunları dile getirir:

Olumsuzluklar, en uzak duran kişileri bile, gizli bir bağla kenetleyiveriyor birbirine. Birinin derdi, hemen diğerlerince benimseniyor; çözüm üretme yarışına giriyor herkes. Ve beni rahatsız eden kutuplaşmalar da yerini dayanışmaya bırakıyor. (ED/64)

Romanda yazar, Eylül aracılığıyla odadaki diğer kızların davranışlarını ilk başlarda üstü kapalı bir şekilde eleştirse de gelişen olaylar neticesinde bu tutumundan vazgeçer. Kısacası yazar, kahramanları aracılığıyla toplumsal konular nedeniyle ortaya çıkan kutuplaşmaları onaylamadığını sezdirse de bireylerin istedikleri takdirde bu duruma bir son verebileceğini ima eder.

Hasret romanında ötekini dışlama mevzusu, ırk ayrımcılığı şeklinde ortaya çıkar. Canan Tan’ın 2013 yılında yayımladığı *Hasret* romanı, 1914-1925 yılları arasındaki zaman dilimini ve daha sonrasını, yani 1950’lilere kadarki süreyi kapsar.

Ayrıca bu roman, Ankara iline bağlı olan Kırşehir'in Keskin ilçesi⁵⁰ ile Selanik'te geçen ve gerçek yaşamdan esinlenerek kaleme alınan bir hikâyedir. 1914 yılındaki Keskin'de Müslümanlar, Ortodoks Rumlar ve Ermeniler kardeş gibi medeni bir ortamda yaşar. Tacettin Bey, Cerid Aşiret Beyi olan Hacı Ali Bey ile Fatış Hatun'un en küçük oğludur. Tacettin Bey, en yakın arkadaşları olan Rum Aris ve Ermeni Artin'le dışarı çıktıkları bir gecede Patricia'yla tanışır. Patricia ise Keskin'de ailesiyle birlikte yaşayan Ortodoks bir Rum'dur. Tacettin Bey ile Patricia birbirine âşık olsa da bey ailesi, "gayrimüslim" ve fakir bir kız, oğullarına layık görmedikleri için bu ilişkiye karşı çıkarlar. Ancak Tacettin Bey, tüm itirazlara rağmen Patricia'yla olan ilişkisini sürdürür. Öte yandan memleketin içinde bulunduğu durum kötüye gider ve 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar, İzmir'i işgal ederler. Sevr Antlaşmasının imzalandığı tarihlerde ise Tacettin Bey, Patricia'nın hamile olduğunu öğrenince kendisiyle evlenmek ister ve analığı Ümüş Hatun'la konuşmaya karar verir. Ümüş Hatun ile Tacettin Bey arasında geçen aşağıdaki diyalog, ırk ayrımcılığını yansıttığından dikkat çekicidir:

"Ziyadesiyle müşkül bir vaziyet! Ananı, babanı tanımaz mısın sen? Hele ki Fatış Hatun! Gâvurun kızını gelin eder mi hiç kendine?"

"Ben istesem bugün Müslüman olur Patricia. Ama istemem."

"Nedenmiş o? Müslüman olsa da anangil için fark etmez ya... Sen neden kabul buyurmuyorsun bu ikramı, onu deyiiver."

"O istese ben Hıristiyan olur muyum? Hayır! Herkesin dini kendine. Ha... Ben istedim diye, sırf benimle evlenmek için değil de inanarak, iman ederek Müslüman olursa başım gözüm üstüne, kabulümdür."

"Doğru söylersin söylemesine de... Patricia dininden dönse bile, Omorfia'nın kızı diye istemez bizimkiler. Ona da razı olsalar, memleketin ahvali derler." (H/67)

⁵⁰Canan Tan'ın *Hasret* romanı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet sonrası dönemi kapsar. Bu nedenle Keskin, 1989 yılından itibaren Kırıkkale iline bağlansa da romandaki zaman dilimi itibarıyla Ankara vilayetinin sancağı olan Kırşehir'e bağlı büyük bir ilçedir. Keskin ilçesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Yasemin Balkan, *Kırıkkale Eğitim Tarihi* (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eylül 2014), 3-10.

Nitekim Fatış Hatun, “gâvurun kızı”nı kendine gelin etmek istemediği için bu evliliğe karşı çıkar. Ayrıca Patricia’ya nikâh kıydığı takdirde de kendisini evlatlıktan reddedeceğini belirtir. Böylelikle Tacettin Bey, ailesinin rızasını almadan evlenmek istemediği için Patricia’ya nikâh kıyamaz ve mübadeleden sonra Patricia, üç yaşındaki oğlu Ali’yle birlikte Selanik’e göç eder.

Patricia’dan sonra romanda ortaya çıkan diğerk bir ırk ayrımcılığı ise Keskin’deki azınlıklarla ilgilidir. Cephelerde kazanılan zaferlerin ardından Türkler, memleketi işgal edenlerle gayrimüslimlere kinlenerek tepki gösterirler ve yaşananlardan onları sorumlu tutarlar. Ancak Tacettin Bey, haklıyla haksızı ya da doğruyla yanlış ayırt ettiği için gayrimüslimlere sahip çıkar. Anlatıcı ise Tacettin Bey’in bu davranışını, şu şekilde açıklar:

Sapla samanı ayırmak gerekti! Olanlar yüzünden Aris’i, Yorgo’yu, Artin’i ve diğerklerini suçlamak, Tacettin’e göre büyük haksızlıktı. Patricia ile aralarındaki ilişkinin hiçbir ilgisi yoktu bu görüşünde. Patricia’yı, Omorfia’yı ve diğerk Rum dostlarını hiç tanımasa da aynı düşüncelere sahip olacağından emindi.

(...) Önemli olan, o insanların kendilerini nasıl gördükleri, nereye ait olduklarını hissettikleriydi. Din, dil, köken gibi değerler, kimseye zorla kabul ettirilemezdi. (H/88-89)

İrk ayrımı kavramı, “*Bireylerin, toplumsal kümelerin ya da toplumların ırksal özelliklerinden dolayı eşitsiz işlem karşısında bırakılmaları, ayrı tutulmaları, dışlanmaları, sınırlandırılmaları ya da yeğlenmeleri*” (TBTS/61) anlamına gelir. Romanda ortaya çıkan ırk ayrımcılığı, iki grupta toplanır: Bey ailesinin Patricia’yı dışlaması ve Keskin halkının azınlıkları dışlaması. Yazarın ırk ayrımcılığını özelden genele doğru yayarak anlatması, dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Görüldüğü üzere hem Patricia hem de azınlıklar, Yunanlılarla aynı kandan oldukları gerekçesiyle, yani ırksal özelliklerinden dolayı dışlanırlar. Ancak Tacettin Bey’e göre hem Patricia’yı hem de azınlıkları dışlamak büyük haksızlıktır. Çünkü Türk topraklarını işgal eden, ezelden beri birlikte gülüp birlikte ağladıkları Keskin’de yaşayan azınlıklar

değildir. Ayrıca din, dil ya da ırk ayrımı yapmanın anlamsız olduğu ve herkesin değerlerine saygı duyulması gerektiği üzerinde durur.

Canan Tan'ın romanlarında ötekini dışlama mevzusu, toplumsal düzenin sağlanması açısından ele alınır. Romanlarda bu başlık: kültürel özelliklerden dolayı bireye ön yargıyla bakılmaması gerektiği, toplumsal konum neticesinde ortaya çıkan kutuplaşmaların herhangi bir değeri olmadığı; bireyler arası dayanışmanın ve birliğin daha önemli olduğu, din-dil-ırk ayrımı gözetmeden bireyin kendisine değer verilmesi gerektiği şeklinde irdelenir. Böylelikle yazar, kültür farkı, toplumsal konum, ırk vb. etkiler neticesinde toplumun değişik kesimlerinde ortaya çıkabilecek çatışmaları, huzursuzlukları en aza indirmeye çalışır. Toplumun belirli kesimlerini bir arada toplamayı, toplumsal ilişkilerde barışı-huzuru-dayanışmayı sağlamayı ve toplumsal gerilimleri azaltmayı hedefler. Kısacası yazar, romanlarında bireyleri ötekileştirip dışlamadan bireyin kendisine, yani insana değer verir.

3.2.5 Toplumsal Baskı Karşısındaki Halk

Toplumsal baskı kavramı: “*Başkalarının, davranış yapılarını etkileme, kontrol etme gücü; bireyi uyum sağlamaya zorlayan veya özendirilen gayri resmi, ya da örtülü toplumsal güç*” (PS/682) demektir. Canan Tan'ın romanlarında bu konu, toplumsal baskının birey üzerindeki olumsuz tesiri çerçevesinde işlenir.

İz romanında yazar, toplum baskısı doğrultusunda hareket eden insanları ele alır. Romanda Verda, Bülent'le evlidir. Ancak Verda, kocasının kıskanç ve baskıcı davranışları neticesinde evliliğini sürdüremeyeceğini düşündüğü için Bülent'ten ayrılmaya karar verir ve parmağındaki yüzüğü çıkarır. Kendisine boşanmak istediğini söylese de Bülent, Verda'nın bu kararına karşı çıkararak bir şans daha ister. Verda da kararını gözden geçirmek amacıyla Bülent'in seyahat etme fikrini, kabul eder. Böylelikle Verda, kocasıyla birlikte Bülent'in gazeteden arkadaş grubunun

düzenlediği, Karadeniz turuna katılır. Bu esnada Bülent, Verda'nın parmağında yüzüğünün olmadığını fark eder ve evli bir kadına alyanssız dolaşmanın yakışmadığını söyler. Ayrıca Verda'yı bileğinden tutarak takıcıya götürür ve seyahat bitine kadar kendisini idare edecek bir yüzük seçmesini ister. Öte yandan Verda ise Bülent'in bu davranışına sinir olur ve iç monolog tekniğiyle şunları dile getirir:

Bugünkü mesele değil Bülent'le aramızdaki. Şekilcilik kanına işlemiş, “Dışarıdan bakan ne düşünür, el âlem ne der?” saplantısından kurtaramıyor kendini. Önemseme sıralamasında evin dışında kalan el âlem'i birinci sıraya oturturken, evin içindeki kaleleri yıktığının farkında değil.

(...)

Zorla takılan alyansın, zorla takılan kelepçeden, prangadan ne farkı var? Bunları düşünmekten âciz... (İ/295)

Romanda Bülent, Verda'yla yaşadığı sorunları halletmek yerine, “Toplum ne söyler?” kaygısına düşerek karısının parmağına zorla yüzük taktırır. Bu nedenle Verda, Bülent'i “şekilcilik”le suçlar; çünkü Bülent'in davranışlarına yön veren etken, toplumsal baskı olduğu için düşünceleri de bu baskı çerçevesinde şekillenir. Yazar, bir taraftan toplumsal baskının birey üzerindeki olumsuz etkisini gösterirken, diğer taraftan da düşüncelerini topluma göre şekillendiren kimseleri, açık bir şekilde eleştirir.

İz romanında, toplumsal baskı bireyin kendi hayatı çerçevesinde ele alınırken; *Piraye* romanında, ailelerin çocuklarının hayatlarına yön vermesi şeklinde irdelenir. Romanda Piraye, tiyatro bölümünde okumak istese de bu meslek, toplum içinde kazanç getirmeyen, dolayısıyla değeri olmayan bir meslek olarak kabul edilir. Bu nedenle Piraye'nin babası, toplumdaki saygınlığını yitirmek istemediği için kızının bu kararına karşı çıkar. Toplumsal baskı neticesinde çocuklarının eğitim hayatına karışan ve isteklerini görmezden gelen ebeveynler, Piraye aracılığıyla üstü kapalı şekilde eleştirilir.

İz ve Piraye romanında yazar, toplumsal baskı neticesinde hareket eden bireyleri ele alırken; *Eroinle Dans* romanında bu durum farklı bir çizgide ilerler. *Eroinle Dans* romanında yazar, toplumsal baskı neticesinde bireylerin, toplum içinde istedikleri gibi hareket edememesi meselesini ele alır. Bu durumun en önemli örneği, Eylül'ün etrafında şekillenir. Romanda Eylül, sevgi dolu bir ailede, ideal özelliklere sahip bir anne ve babanın kızı olarak dünyaya gelir. Üniversitede okumak amacıyla okulun öğrenci yurduna yerleşen Eylül, oda arkadaşı olan Dünya'yla tanışır ve dost olurlar. Dünya'nın ailevi problemlerden ötürü uyuşturucu madde kullandığını öğrenen Eylül, onu (Dünya'yı) bu bataklıktan kurtarmak ister. Ancak Eylül, en yakın arkadaşı Dünya'yı madde bağımlılığından kurtarmak isterken uyuşturucuya da bulaşsa onun bu maddelerden ölmesine mani olamaz. Eylül, Dünya'nın vefatından sonra bunalıma girer ve "istediği gibi hareket etmek" için "Alev" kimliğiyle Beyoğlu'na gitmeye karar verir. Ancak Dünya'nın vefatından önce, birlikte Beyoğlu'na gittikleri gecede gibi hazırlanmak ister: Dünya'nın, kendisini "cayır cayır yanan bir aleve" benzettiği şekilde önceden giydiği kırmızı bluzunu giyer, gözlerini boyar, dudaklarına da kıpkırmızı bir ruj sürer. Beyoğlu'na son gittikleri gecede dış görüntüsündeki frapanlıktan rahatsız olduğu için oradaki insanlara -Dünya'nın yaptığı benzetmeden ötürü- kendini "Alev" ismiyle tanıtsa da Eylül, Dünya'nın vefatından sonra Beyoğlu'na, "eroinman Alev" olarak gider. Anlatıcı ise Eylül'ün, "Alev" kimliğine neden büründüğünü, şu şekilde açıklar:

İşin kolayına kaçtı Eylül, tüm yükü Alev'in omuzlarına bıraktı. Onun yapacaklarından sorumlu tutulmasın, diye; yeni kimliğine sıkı sıkıya yapışarak, kendi yarattığı sanal maskenin ardına sığındı. (ED/370)

Barda içtiği içkilerle umduğu havayı bulamayan Eylül, kendini piste atar ve kollarını, bacaklarını müziğin ritmine göre hızlı bir biçimde hareket ettirerek garip bir

dans şekli sergiler. Gecenin sonunda ise oradaki bir tanıdığından para karşılığında uyuşturucu madde satın alır ve eve giderek fiziksel temas yoluyla eroin kullanır.

Romanda Eylül, Dünya'nın vefatından sonra bunalıma girdiği için istediği gibi hareket etmek ister. Ancak iyi bir aileden geldiği için esas kimliği bu duruma mani olmaktadır. Böylelikle Eylül, yaptıklarından sorumlu tutulmamak için “eroiman görünümlü Alev'in ya da kendi yarattığı sanal maskenin” arkasına sığınır ve Beyoğlu'na gider. Çünkü Eylül için “Alev kimliği” bir özgürlüktür. Yazar, Eylül'ün Alev kimliğinden yola çıkarak toplumda bireylerin istedikleri gibi davranmadıklarını ima eder. Bu nedenle birey, toplumda istediği gibi hareket edemediği için kendisini başka insanlara farklı şekillerde ya da olmadığı biri gibi tanıtır.

Eroinle Dans romanında Eylül, “Alev kimliği” neticesinde özgür bir şekilde hareket ederken; *En Son Yürekler Ölüyor* romanında bu durum farklı bir çizgide görünür. Bu romanda Nisa Hanım, kendisine konulan depresyon teşhisi gerekçesiyle, “yaptıkları[n]dan sorumlu tutulmama” ya da istediği şekilde “davranma özgürlüğü” gibi herkesten farklı bir “ayrıcalık” taşıması gerektiğine inanır. İçinde biriktirdiklerini ise kendisini sabırla dinleyecek, dinlerken ne söylerse söylesin kendisini ayıplamayacak, içten içe kınamayacak, hesap sormayacak, suçlamayacak, aşağılamayacak, sorgulamayacak ağız dili olmayan cansız bir varlıkla, yani denizle paylaşır (ESYÖ/99). Çünkü Nisa Hanım'ın gözünde insan, her davranışı yargılayan canlı bir varlıktır.

Canan Tan'ın romanlarında toplumsal baskının birey üzerindeki etkisi, iki grupta toplanır: toplumsal baskı neticesinde hareket eden bireyler ve herhangi bir şeyin arkasına sığınarak istediği gibi hareket eden bireyler. Toplumsal baskı neticesinde hareket eden bireyler, kendilerinin ya da çocuklarının isteklerini göz ardı eden kimselerdir. Bireyin attığı her adım, toplumun beğenisine ya da beklentilerine göre

şekillenir; bu nedenle bu insanlar “şekilci”dir, yani görünüşe önem verir. “El âlem ne der?” saplantısından ötürü kendi hayatını topluma göre şekillendiren birey, bulunduğu ortamda istediği gibi “özgür” bir şekilde hareket edemediği için başkalarının hayatına özenir.

Romanda toplumsal baskı neticesinde istediği gibi hareket edemeyen birey, çareyi farklı kimliklere ya da depresyon teşhisine sığınarak bulur. Çünkü bireyin hâl ve tavırları, konuşma tarzı, gülme biçimi toplumun ahlaki yargılarına göre şekillenir. Mesela toplumda bireyin yüksek sesle gülmesi ya da kahkaha atması, fazla hareketli olması ya da ağırbaşlı-oturaklı olmaması hoş karşılanmaz. Ayrıca bireyin toplum içindeki hâl ve tavırlarının yanı sıra özel hayatı da sorgulanır. Özel hayatında yaptığı herhangi bir hata, toplum tarafından yargılanır, kınanır, suçlanır, ayıplanır, yadırganır. Bu nedenle birey, yaptıklarından sorumlu tutulmak istemediği için dertlerini, özel hayatını ya içinde saklar ya da tanımadığı birine anlatır. Kısacası, Canan Tan’ın romanlarında toplumsal baskı, bireyin hareketlerini kısıtlaması açısından ele alınır.

3.2.6 Halkın Eğlence Anlayışı

Romanlarında çeşitli problemlere yer veren Canan Tan, halkın eğlence hayatındaki çarpıklara değinir.

Piraye romanında yazar, eğlence hayatında rastlanan çarpıklıklara temas eder. Romanda Piraye ile Haşim, balayı tatili için Çeşme’ye gittikten sonra akşamüzeri otelde düzenlenen Türk gecesine katılırlar. İlerleyen vakitlerde dansözün ortaya çıkmasıyla coşku, artmaya başlar. Dansözün masalardan masalara dolaşması esnasında yaşanan çarpıklıklar, Piraye’nin gözlemleri neticesinde okuyucuya aktarılır:

Simsiyah uzun saçları, ateş gibi gözleri, dolgun vücuduyla tam bir Türk güzeli görünümündeki genç kadının orasına burasına para basma yarışındalar. Bu arada, verdikleri paranın bedelini almak istercesine; elleriyle, ateş fişkıran bedeninin derinliklerini yoklamayı da ihmal etmiyorlar. (P/267)

Geçimini dans ederek kazanan kadına yapılan bu sarkıntılık, bireyin hakkı olarak görülür. Çünkü birey, kadına kendisini eğlendirmesi için para takmaktadır ve bunun karşılığını da paranın takıldığı yere dokunarak ya da sarkıntılık yaparak almak ister. Böylelikle yazar, dansöz örneğinden yola çıkarak eğlence hayatında görülen olumsuz durumları aksettirirken, halkın eğlence anlayışını üstü kapalı şekilde eleştirir.

Piraye romanında, eğlence hayatındaki çarpıklıklar dansöz örneğinden yola çıkarak anlatılırken; *Eroinle Dans* romanında, bar ortamı çerçevesinde irdelenir. Bir başına iki kızın, herhangi bir ortamda eğlenemeyeceği, erkekler tarafından rahatsız edilebileceği vurgulanır.

Canan Tan'ın romanlarında halkın eğlence hayatındaki çarpıklıklar, ahlaki çöküntü olarak kabul edilir. Halkın eğlence amaçlı gittiği ortamlarda, bireyin hâl ve tavırları neticesinde karşısındakini rahatsız etmesi, yazarın romanlarına konu olur. Yazar, bir taraftan toplumda görülen bu aksaklığı romanlarında naklederken diğer taraftan da kahramanları aracılığıyla halkın eğlence anlayışını eleştirir.

3.3 Kamu Yönetimine Yönelik Eleştiriler

Kamu Yönetimi kavramı: “*Devletin yönetim faaliyetlerini faydacılık açısından inceleyen, yani idarenin en faydalı bir şekilde nasıl düzenleneceği sorunu ile uğraşan bilim dalı*” (HS/468) anlamına gelir. Canan Tan'ın romanlarında “Kamu Yönetimine Yönelik Eleştiriler” üç başlık altında toplanır. Bunlar: “Kamu Kurumlarında Görülen Sorunlar”, “Kamu Görevlilerinde Görülen Sorunlar” ve “Kamu Hizmetinde Görülen Sorunlar” şeklindedir.

3.3.1 Kamu Kurumlarında Görülen Sorunlar

3.3.1.1 Sağlıkla İlgili Aksaklıklar

Canan Tan'ın romanlarında “Sağlıkla İlgili Aksaklıklar” sağlık kurumlarında rastlanan problemlerdir. Romanlarda bu konu, doktorların meslekleriyle ilgili hâl ve tavırları, hastalarıyla olan ilişkileri, sağlık kurumlarının işleyişi çerçevesinde ele alınır.

Piraye romanında yazar, sağlık kurumlarında görülen çarpıklıklara değinir. Doktor-hasta ilişkisi esnasına yaşanan bu çarpıklıklar, Piraye'nin hamile kalmaya çalışması ve hamile olduktan sonraki gelişmeler etrafında ele alınır. Romanda İstanbullu Piraye, Haşim'le evlendikten sonra Diyarbakır'a yerleşir. Evlendikten sonra çocuk sahibi olmak istese de hamile kalamayan Piraye, Diyarbakır'daki bir doktora gider. Odasına girdiği ilk dakikada, romanda adı belirtilmeyen doktor hanımın “*kırmızı ojeli, uzun tırnakları*” dikkatini çeker. Piraye, doktor hanımın hastalarını tedavi ettiği esnada, onları tırnaklarıyla örseleyebileceği gerçeğini düşünmediğini ima eder (P/335). Tedavi esnasında eline eldiven geçiren doktor hanım, Piraye'ye: yumurtalıklarının normal; ancak rahminin küçük ve geriye dönük olduğunu söyler. Bu nedenle Piraye'ye üç aylık bir ilaç kürü uygulamak için hap ve vitamin verir. Ancak Piraye, ilaç kürüne daha başlayamadan kısa bir süre sonra âdetinin geciktiğini fark eder ve test sonucunda hamile olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Piraye, elindeki test sonucuyla doktoruna gittiği zaman onun: “*Hayret, hamilesiniz! Nasıl oldu anlamadım,*” diye şaşkınlıktan çılgılık attığını görünce doktorunu değiştirmeye karar verir.

Piraye'nin ikinci doktoru, Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesinin Kadın Doğum Bölümü'nde görevli olan Ayten Hanım'dır. Piraye, ilk bebeği Dicle'den sonra ikinci çocuğuna hamile kalamadığı için Ayten Hanım'a gider. Ayten Hanım hakkında yaptığı ilk yorum, “kendisine sağladığı güven”dir. Piraye'yi muayene ettiği esnada: sol

yumurtalıklarında küçük bir kist tespit ettiğini, yumurtalık kanallarının bulanık görüldüğünü; ayrıca iltihaplı olma “ihtimalini” taşıdığını belirtir. Bunun üzerine Piraye, güçlü bir antibiyotiğin ardından iki aylık bir hormon tedavisine başlar. Piraye, her ne kadar doktoruna güvense de Ayten Hanım’ın koyduğu teşhis, yanlıştır. Bu nedenle ilaçların herhangi bir yararı olmadığı için hamile kalamaz (P/373). Sonunda Piraye, bir arkadaşının yönlendirmesiyle başka bir doktora gider.

Piraye’nin üçüncü doktorunun ismi romanda belirtilmese de Diyarbakır’a Ankara’dan gelir. Piraye, üçüncü doktorunun kendisini muayene ettiği sırada Ayten Hanım’ın aksine; her şeyin son derece normal gözüktüğünü ve “ilaç bile” vermediğini söyler (P/373). İlaç bile vermediği sözünden anlaşılacağı üzere Piraye, Ayten Hanım’ın teşhisi ile üçüncü doktorunun teşhisini karşılaştırır ve her iki doktorun koyduğu teşhisin tutarsızlığına dikkat çeker. Ayrıca üçüncü doktor, Piraye’nin hamile kalamamasının nedenini, psikolojik baskılar neticesinde hamileliği reddetme “ihtimaline” bağlar. Üçüncü doktorun koyduğu teşhisten sonra Piraye’nin kendi kendine yaptığı konuşma kayda değer bir örnektir: “*Psikolojik baskıların... Pöh! Söyledikleriyle üzerimde oluşturduğu, eskisinden kat be kat güçlü baskının ayırımında bile değil.*” (P/373) Böylelikle Piraye, doktor-hasta ilişkisi esnasında rastlanan iletişim sorunlarına değinir. Doktorların koyduğu teşhisi, hastasına aktarırken, özenli davranılması gerektiğini vurgular. Üçüncü doktorunun kendisine olan tavırlarını beğenmeyen Piraye, arkadaşının önerisiyle İstanbul’daki dördüncü bir doktora gitmeye karar verir. Diyarbakır’daki doktorların yanlış teşhislerinin ardından, tek umudunun İstanbul’da olduğunu ve bu belirsizliği, yalnızca onların çözebileceğini söyler (P/373). Romanda yazar, Piraye aracılığıyla Türkiye’nin Güneydoğu’sundaki bir ili ya da Diyarbakır’ı ele alarak oranın geri kalmışlığını ve sağlık kurumlarına gereken önemin verilmediğini ima eder.

Piraye, dördüncü -ya da sonuncu- doktorunu ararken, kendini “*iyi bir doktorun ellerine teslim etmek*” istediğini belirtir. Ayrıca doktora ilk kez gitmediği için, diğerlerinden farklı olarak “*en iyisi*” olmasını ve “*kesin teşhis koyabilecek biri[si]ni*” (P/374) aradığını, dile getirir. Böylelikle Piraye, bu zamana kadar gittiği doktorların mesleki yetersizliklerine dikkat çeker. İkinci ve üçüncü doktorunun teşhislerini aktarımı esnasında kullandığı kelimeler “ihtimal ve belirsizlik” içerdiği için kesin teşhis koyan birini araması ise dikkat edilmesi gereken diğer bir noktadır. En nihayetinde Piraye, romanda adı belirtilmeyen; ancak İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde profesör olan bir doktora gider. Piraye’yi muayene ettiği sırada: yumurtalıklarının tıkanıp yer yer yapıştığını; ayrıca, kanal çeperleri yapışık gözüktüğü için açılmasının olanaksız olduğunu; bu nedenle de hamile kalamayacağını dile getirir. Kısacası Piraye, dördüncü -ya da sonuncu- doktorunun koyduğu teşhise göre: “Kısır”dır.

Piraye, kısır olduğunu öğrendikten belli bir müddet sonra, kasıklarından başlayıp tüm karnını sarıveren şiddetli bir kasılma geçirince ablasının zoruyla doktora gitmeye karar verir. Ablası profesöre (Piraye’nin dördüncü doktoru bir profesördü.) ya da sosyete doktorlarına gitme takıntısından vazgeçmesi gerektiğini söyleyerek Piraye’yi kendi doktoruna götürür (P/400). Böylelikle Piraye, beşinci, yani romandaki sonuncu doktoruna -Yılmaz Bey’e- gider. Yılmaz Bey, Piraye’yi tedavi ettiği sırada: yumurtalık kanallarının kapalı görüldüğünü; ancak ultrasonda bile göze çarpmayan noktaların olabileceğini; bu nedenle ilaçlı bir film çekilmesi gerektiğini söyler. Röntgen sonucunda Yılmaz Bey, Piraye’ye: tüplerinin tam olarak kaynaşmadığını, yalnızca birbirine yapıştığını; ancak ilacın geçişiyle açılıverdiğini; bu nedenle yumurtalık kanallarının pırl pırl gözüktüğünü söyler. Ayrıca Yılmaz Bey, bu tür durumlarla pek sık olmasa da karşılaşılabilirdiğini ve röntgen maddesi sayesinde tıkalı

yolların açılabilceğini; kısacası hamile kalabileceğini belirtir. Böylelikle Piraye, dördüncü doktorun koyduğu yanlış teşhis neticesinde kısır, olmadığını öğrenir. Nitekim Piraye, Dicle'den sonra ikinci bebeğine hamile kalır. Romanda Yılmaz Bey'i diğer doktorlardan ayıran en önemli özellik, sorumluluklarının bilincinde olması, mesleğini tam anlamıyla yerine getirmesidir. Bu nedenle Yılmaz Bey, Piraye'nin ablasının gözünde, profesörden ve sosyete doktorlarından daha "güvenilir"dir. Ayrıca Yılmaz Bey, diğer dört doktorun aksine; doktorluk mesleğindeki bilgisi, hastalarla iletişim tarzı, ihtimal belirtmeyen ve kesin teşhis koyan bir doktor olması nedeniyle, Piraye'nin istediği gibi bir doktordur. Kısacası romanda Yılmaz Bey, ideal bir doktorun özelliklerini taşır.

Romanda yazar, doktorların durumunu Piraye'nin başından geçen olaylar çerçevesinde okuyucusuna aktarır. Piraye, uygulanan tedavi süreçleri sonucunda hamile kalamayınca dört farklı doktora gitmek zorunda kalır. Gittiği dört doktor da Piraye'nin hamile kalamayışı hakkında, farklı teşhis koyup farklı şeyler söylerler. Böylelikle yazar, doktorların kılık kıyafet bakımından doktora yakışır şekilde giyinmemesini, mesleklerindeki bilgisizlik ve yetersizliklerini, teşhisin kesin bir ifadeyle belirtilmemesini, doktor-hasta iletişimde görülen özensiz davranışları ağır bir dille eleştirir. Ayrıca romanda Anadolu'nun geri kalmışlığına ve ihmal edilmişliğine değinilirken, Diyarbakır'a gönderilen doktorların mesleklerindeki bilgisizlik de eleştirilir. Diyarbakır'dan farklı olarak İstanbul'daki doktorların kesin teşhis koyduğu görülse de yeteri kadar bilgili olmadıkları ima edilir. Ayrıca Piraye'nin üçüncü doktorunun Diyarbakır'a Ankara'dan gelmesi dikkat çekicidir. Kısacası yazar, sadece Doğu'da ya da Batı'da değil, Türkiye'nin her yerinde bu sorunlarla karşılaşıldığını ima eder. Nitekim yazar, *Yeni Asır* gazetesinde yayımladığı bir köşe

yazısında da Türkiye’deki sağlık kurumlarının güvenilir olmadığını vurgular⁵¹. Böylelikle yazar, *Piraye* romanındaki Piraye aracılığıyla sağlık kurumlarındaki aksaklıklara temas ederken bu durumdan sorumlu gördüğü kamu kurumlarını, eleştirmektedir.

Piraye romanında doktor-hasta ilişkisinde görülen aksaklıklar yansıtılırken, *En Son Yürekler Ölüyor* romanında sağlık kurumlarında rastlanan çarpıklıklara değinilir. Yazar, romanda sağlık kurumlarının çarpık işleyişinden kaynaklanan sorunlardan biri olan hasta raporlarının basına sızdırılması mevzusuna temas eder. Türkiye’deki hiçbir haberin gizli kalmadığını, “*adli vakalar ve trafik kazalarından sonra yaşanan beyin ölümü ve organ nakli süreçlerini televizyon ve gazetelerde*” (ESYÖ/252) yer almasının olumsuzluğunu eleştirir. Romanda yazar, kahramanları aracılığıyla hasta raporları konusunda hassas olunması gerektiğini ima eder. Bu durumu “*âdet*” haline getiren ve herhangi bir önlem almayan sağlık kurumlarını ise açık bir şekilde eleştirir.

Canan Tan’ın romanlarında sağlık kurumlarıyla ilgili aksaklıkların genelinde, bireylerin sağlık kurumlarına olan güvensizliği ele alınır. Romanda sağlık kurumlarıyla ilgili aksaklıklar iki başlık altında toplanabilir: doktor-hasta ilişkisinde görülen sorunlar ve sağlık kurumlarının çarpık işleyişi. Doktor-hasta ilişkisi, diğer konulara göre daha çok işlenir; ayrıca *Eroinle Dans* romanı dışındaki diğer romanlarda mutlaka bu konuya rastlanır. Doktor-hasta ilişkisinde görülen sorunlar, hastaya özen gösterilmemesinden kaynaklanır. Bu nedenle yazar: doktorun kılık-kıyafetine önem vermesini, hastalarla iletişime geçerken açıklayıcı-aydınlatıcı-saygılı-dürüst davranılmasını, mesleki bakımından yetkin olmasını, hastalığın üstünkörü bir teşhisle belirlenmemesini, teşhisin isabetli olmasını savunur. Sağlık kurumlarındaki çarpık

⁵¹Canan Tan, “Yanlış Böbrek”, *Yeni Asır Gazetesi*, 20 Ocak 2004.

işleyiş ise hastaya dair bilgilerin basına sızmasıdır. Sağlık kurumlarının bu konudaki ihmalkârlığı kahramanları aracılığıyla eleştirilir.

3.3.1.2 Ekonomiyle İlgili Aksaklıklar

Ekonomi: “*Halkın günlük faaliyetlerini, insanların üretim ve tüketim faaliyetlerini nasıl organize ettiklerini, gelir kazanmalarını, servetlerini, hayatlarını hangi şartlarda ve nasıl sürdürdüklerini, toplumların nasıl geliştiğini ve medeniyetin nasıl oluştuğunu inceleyen sosyal bir bilim*” (DBT/354) dalıdır. Bu konu, Canan Tan’ın *Piraye* (2003) ile *En Son Yürekler Ölüyor* (2009) romanlarında, diğer romanlarına kıyasla daha fazla işlenir. Romanların yazıldığı yıllarda yerel yönetimden sorumlu olan parti, Adalet ve Kalkınma Partisi’dir. Bu nedenle romanlardaki eleştiriler, bu partiye yöneliktir. Romanlarda ekonomi konusu, fırsat eşitliği ve sınıfsal farklılıklar şeklinde irdelenir.

Piraye romanında yazar, ekonomiyle ilgili aksaklıkları, devlet bursu etrafında irdeler. Farklı bir bölümde okumasına karşın edebiyat sevgisini içinden atamayan Piraye, sınıf arkadaşı Arif’le birlikte, sevdikleri şairlerin şiirlerini, paylaşırlar. Piraye de bu paylaşımlardan yola çıkarak, “*Şiir Bahçesi*” adında bir kutu oluşturur. Piraye, Şiir Bahçesini odasına saklasa da Ayhan Hanım, kızının özel eşyalarını karıştırır ve bu kutuyu ele geçirir. Piraye’nin kutudaki şiirleri kiminle paylaştığını merak ettiğinden kendisini sorguya çeker. Piraye de paylaştığı kişinin Arif olduğunu söyleyerek, annesine onun hakkında bilgi verir: Aslen Balıkesirli olan Arif, devlet memuru kalabalık bir ailenin en büyük oğludur. Marmara Üniversitesi’nde okur. Ancak ailesinin durumu iyi olmadığı için devletten burs alarak okumak durumunda kalır. Arif’in devlet bursuyla okuduğunu öğrenen Ayhan Hanım, Piraye’yle olan arkadaşlığına karşı çıkar ve bunun nedenini ise şu şekilde açıklar:

“Bursla okuyor yani... Burs ne demektir, bilir misin? Daha hayata atılmadan, dünya kadar borcu olacak demektir. Öyle keyfince muayenehane

açması falan hayal... Mezun olur olmaz borcunun tamamını kapatabilir mi? Hayır. Kapatacak durumu olsa, zaten burs almaz. Ne olacak o zaman? Devlet nerede iş verirse, nereye gönderirse oraya gidecek ve borcunu ödeyecek.” (P/33)

Romanda Ayhan Hanım, her ne kadar Arif’in Piraye’ye gelecek konusunda sunacağı şartların, elverişli olmayacağını ifade eden cümleler kursa da esasen anlatılmak istenen farklıdır. Yazar, Ayhan Hanım aracılığıyla ekonomik bakımdan sıkıntılı olan, ancak okumak isteyen gençlere sunulan şartların, ağırlığından söz eder. Böylelikle yazar, Arif gibi gençlerin hâlimden yola çıkarak bu sistemi, üstü kapalı şekilde eleştirir. Öte yandan Piraye ise annesinin bu yorumuna karşılık olarak, devlet bursu verilmesinin altında yatan nedeni açıklar:

“Herkes zengin olacak diye bir şart mı var? Belki sen farkında değilsin ama; binlerce insan, hak ettiği okulda okuyabilmek için burs alıyor. Parasızlık suç mu? Onursuzluk mu? Devlet, başta sağlayamadığı fırsat eşitliğini bu yolla dengelemeye çalışıyor; fena mı?” (P/33)

Romanda Piraye, devletin fırsat eşitliğini sağlayamadığını; bu nedenle de toplumun dar gelirlisine devlet bursu vererek, bu açığı kapatmaya çalıştığını, dile getirir. Yazar, kamu yönetiminin çarpık işleyişinden kaynaklanan sorunlara ışık tutarken, bir yandan da bu durumu hem Ayhan Hanım’ın hem de Piraye’nin ağzından eleştirir.

Piraye romanında, fırsat eşitliği ele alınırken; *En Son Yürekler Ölüyor* romanında toplumdaki sınıfsal farklılar irdelenir. *En Son Yürekler Ölüyor* romanında Nehir ile Deniz, balayı tatili için Kemer’in ünlü bir tatil köyüne giderler. Bu tatil köyünün en büyük özelliği, restoran ve büfelerdeki yeme-içmenin yanı sıra tüm aktivitelerin, oteldeki müşterilere ücretsiz olmasıdır. Nehir, kendisine yapılan sürprizi beğenmesi de Deniz’in hevesini kırmamak için bu tatil köyünde dört gün dört gece kalmayı kabul eder. Ancak beşinci günün sabahında Nehir, oteldeki tüm aktivitelere katılmaktan yorgun düşer ve kahvaltı salonuna doğru giderken, beslenmesine dikkat etmesi

gerektiğini düşünür. Açık büfeden faydalanan insanların “savurganlığı”nı ve “vurdumduymazlığı”nı anlattığı esnada Nehir’in ağızdan çıkan kelimeler, toplumdaki eşitsizliği yansıttığından dikkat çekicidir:

İşte şu karşıdaki masa... Tıka basa doldurulmuş tabakları öylece bırakıp gitmişler. Bir köşesi ısırılmış poğaçalar, el sürülmemiş üzümlü, zeytinli, kepekli, yulafli ekmekler; bin bir çeşit kahvaltılık, tatlı, meyve...

Bakışlarını masadan alamıyor Nehir. Gözlerinden taşan öfkenin gücüyle sarmaladığı her bir tabağı, yoksul evlere taşıyor zihninde. Gönlünce donatıyor bomboş sofraları. Birazını da sokaklarda yaşayan çocuklara ayırıyor. Yer sofraları kuruyor onlara.

“Buyurun,” diyor. “Yiyin yiyebildiğiniz kadar...”

Gözlerinin önündeki hayal perdesi çekildiğinde, acıyla burkuluyor yüreği. Tanığı olduğu adaletsizliğe isyan ediyor. (ESYÖ/189-190)

Romanda yazar, toplumdaki sınıfsal farklılıkları ortaya koymak için zengin tabakaya hitap eden otel müşterileri ile alt tabakaya ait olan yoksul insanları ve sokak çocuklarını ele alır. Nehir’in yoksul insanları ve sokak çocuklarını hayalindeki şekliyle donatması ilgi çekici bir durumdur. Ancak hayal perdesinin ortadan kalkmasıyla toplumdaki sınıfsal farklılar yeniden ortaya çıkar. Böylelikle yazar, Nehir aracılığıyla toplumda toplumsal adalet anlayışını sağlayamayan kamu kurumlarını eleştirir.

Canan Tan’ın romanlarında ekonomideki aksaklıkların temel sebebi olarak toplumsal adalet anlayışının olmaması görünür. Toplumun değişik kesimlerinde gelir dağılımının adaletli bir şekilde sağlanamaması, hayat standardının asgari seviyeye ulaşamaması ekonomik kaygıların oluşmasına zemin hazırlar. Nitekim bu durumu 2003 ve 2009 yıllarında elde edilen verilerde⁵² de görmek mümkündür. Ayrıca Canan Tan’ın *Piraye* romanı, 2003 yılında yayımlanmasına rağmen 2009 yılına, yani *En Son Yüreklar Ölüyor* romanının yayımlanmasına kadar, altı yıl boyunca, ekonomide olumlu

⁵²Canan Tan, 2004 yılının nisan ayında yayımladığı köşe yazısında, Türkiye’deki yoksulluk oranının arttığını dile getirir. Ayrıntılı bilgi için bk.: Canan Tan, “Dünya Bankası’ndan Övgü”, *Yeni Asır Gazetesi*, 30 Nisan 2004. Türkiye’nin 2009 yılındaki yoksulluk oranı ise 2008 yılına kıyasla arttığı gözlemlenir. Ayrıntılı bilgi için bk.: Türkiye İstatistik Kurumu, *Gelir, Yaşam, Tüketim ve Yoksulluk - Yoksulluk İstatistikleri - Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 (Erişim Tarihi: 26 Haziran 2017), 21 Eylül 2016.

yönde bir gelişme kaydedilmemesi dikkat çekicidir. Bu nedenle yazar, sınıfsal farklılıkları ortadan kaldırmak için ekonomi alanında gördüğü eşitsizlikleri romanlarına konu edinir. Yazarın bunu yapmaktaki amacı ise toplumda, gelir dağılımındaki adaletsizliği en aza indirmek ve bireyi hayat koşulları bakımından refaha ulaştırmaktır.

3.3.1.3 Madde Bağımlılığıyla İlgili Aksaklıklar

Toplumun dertleriyle dertlenen bir yazar⁵³ olan Canan Tan, toplumda gördüğü her aksaklığı romanlarına konu edinir. Bunlardan biri de günümüzde hâlen geçerliliğini sürdüren uyuşturucu madde bağımlılığı problemidir. “*Madde bağımlılığının 12 yaşına indiği ülkemizde, başımızı kuma gömmeden, gerçekleri irdelemek zorunda*”⁵⁴ olduğumuzu belirten Canan Tan, *Eroinle Dans* (2005) adlı romanında bu konuyu geniş bir çerçevede ele alır. Nitekim Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre, 2005 yılında madde bağımlılığının 11 yaşına kadar düştüğü ifade edilmektedir⁵⁵.

Türkiye’deki birçok kamu kurumu, uyuşturucuyla mücadele alanında faaliyet gösterir⁵⁶. Bu nedenle yazarın *Eroinle Dans* (2005) adlı romanındaki eleştirileri de eserin yazıldığı yıllarda, yerel yönetimden sorumlu olan Adalet ve Kalkınma Partisi’ne

⁵³Bu bilgi, 22.10.2014 tarihinde CINE5’te yayımlanan “Bibliyofil” programının Canan Tan’ın da konuk olduğu 5. bölümünden alınmıştır.

⁵⁴Bu bilgi, *Eroinle Dans* romanının arka kapağından alınmıştır.

⁵⁵Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Kayıp Çocuklar Başta Olmak Üzere Çocukların Mağdur Olduğu Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, 2008.

⁵⁶Madde bağımlılığıyla ilgili mücadeleden sorumlu görülen kamu kurumları arasında: Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı - Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü, Maliye Bakanlığı - Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı - Toprak Mahsülleri Ofisi, Milli Eğitim Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu, Dışişleri Bakanlığı, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, diğer kurumlar yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk.: Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu* (Ankara: Resmi Gazete, 22 Kasım 2008), 188-237.

hitaben olacaktır. Yazar bu başlık altında: uyuşturucu maddelerin durumuna, nasıl çoğaldığına ve uyuşturucu maddeler hakkında yanlış edinilen bilgilere değinir.

Eroinle Dans romanında yazar, madde bağımlılığıyla ilgili konularda kamu kurumlarını görevlerini yeterince yerine getirmediği mevzusuna değinir. Romanda Eylül, üniversitede okumak amacıyla okulun öğrenci yurduna yerleşir ve Dünya'yla arkadaş olur. Böylelikle Eylül, Dünya'nın sevgilisi Emre ve Tolga'yla tanışır. Arkadaşlarıyla birlikte dışarı çıktıkları bir gece de Eylül, Tolga'nın, cebinden küçük, antika görünümünde bir kutu çıkardığını ve içinde -ne olduğunu bilmediği- beyaz bir tozun, bulunduğunu görür. Eylül, akabinde yaşanan olayları ise şu şekilde aktarır:

Küçük bir tutamını, başparmağının bileğiyle kesiştiği çukurun üzerine koyup derin derin içine çekiyor. Ardından da, şeker tutar gibi, önce Dünya'ya, sonra da Emre'ye uzatıyor. Onlar da benzer devinimlerle, konuşma arasında, sıradan bir iş yapar gibi tozdan paylarını alıyorlar. (ED/124)

Kutunun içindeki beyaz tozun kokain olduğunu bilmemesine karşın Eylül'ün, uyuşturucu maddeyi sık tüketilen bir nesneye, yani “şekere” benzetmesi; ayrıca yaşanan olayları “sıradan”, yani alışagelmış bir durum şeklinde aksettirmesi dikkat çekicidir. Yazar tarafından bilerek ortaya atılan bu kelimeler, kokainin çoğaldığına veya sık rastlandığına işaret etmesi bakımından önemlidir. Böylelikle yazar, uyuşturucu maddelerin artmasına, zemin hazırlayan ve bu durumu kontrolü altında tutmayan, kamu kurumlarını, görevlerini yerine getirmedikleri açısından üstü kapalı bir şekilde eleştirir.

Eroinle Dans romanında, kokainin yanı sıra eroin mevzusunu gündeme getiren yazar, Tolga'nın hayat hikâyesi aracılığıyla madde bağımlılığının gelişim seyrini irdeler. Sevdiği insanı madde bağımlılığından kurtarmak isterken uyuşturucu batağına saplanan Tolga, eroin tedavisi görmek için yatırıldığı hastanenin psikiyatri bölümünde Dünya ve Emre'yle tanışır. Öte yandan Eylül ise, Dünya'yla olan dostluğu neticesinde, önce Emre'yle daha sonra da Tolga'yla arkadaşlık kurar. Zaman içinde Eylül, üç

arkadaşın aynı hastanenin psikiyatri bölümünde tanıştıklarını ve benzer sorunları paylaştıklarını öğrenir. Ancak Eylül, Dünya ile Emre'nin⁵⁷ hayat hikâyesini bilse de Tolga'yla yeni tanıştığından ötürü geçmişinde neler yaşadığını merak eder. Bu nedenle Eylül, Tolga'nın hayat hikâyesini öğrenmek amacıyla Dünya'yla konuşmaya karar verir. Dünya ise Tolga'nın hastaneye, hangi amaçla yatırıldığını açıkladığı esnada Eylül'ün yaptığı yorum, uyuşturucu madde bağımlılığının hâlini, yansıttığından dikkate değerdir: “*Eroin tedavisi, diyor Dünya sıradan bir baş ağrısından söz eder gibi. Tam bir eroinman tablosuyla gitmiş hastaneye.*” (ED/127)

Romanda Eylül'ün, eroin tedavisini “sıradan bir baş ağrısına” benzetmesi tesadüfen yapılmış bir yorum değildir. Çünkü baş ağrısı, herkeste rastlanabilecek bir rahatsızlıktır. Bu nedenle Eylül'ün ağzından ifade edilen bu benzetme, madde bağımlılığından tedavi olan gençlerin, bir baş ağrısı gibi arttığını gösterir. Yazar, Eylül'ün yaptığı bu benzetme aracılığıyla uyuşturucu maddelerin artmasına engel olamayan kamu kurumlarını üstü kapalı bir şekilde eleştirir.

Yazarın kokaini, önce “şekere” ilerleyen sayfalarda da “sigara ya da puro” gibi nesnelere; eroin tedavisi gören gençlerin hâlini ise “sıradan bir baş ağrısına” benzetmesi kullanılan maddelerin günden güne çoğaldığını gösterir. Nitekim bu durumu TBMM'nin yayımladığı raporda da görmek mümkündür: “Yıllara Göre Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezlerindeki Ayakta Başvuru ve Yatarak Tedavi Gören Hasta Sayısı” 2004 yılında 3.216 iken, 2005 yılında iki katına çıkarak 5.991'e ulaşmıştır⁵⁸. Böylelikle yazar, uyuşturucu maddeler hakkında yaptığı benzetmelerden sonra bu maddelerin nereden bulunduğu konusunu gündeme getirir. En yakın dostunu,

⁵⁷*Eroinle Dans* romanının kahramanlarından olan Dünya ile Emre, ailevi problemlerden ötürü uyuşturucu madde bağımlılığını bulaşmıştır.

⁵⁸Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Kayıp Çocuklar Başta Olmak Üzere Çocukların Mağdur Olduğu Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, 2007.

yani Dünya'yı uyuşturucu bağımlılığında kurtarmak isterken kendi de aynı bataklığa saplanan Eylül, arkadaş ortamında kullandıkları maddelerin parasını kimin verdiğini merak eder. Dünya ise hafta sonu partilerinde ev sahibinin bu işi üstlendiğini ya da kimisinin yanında getirdiğini dile getirir. Ancak bu camiadaki ikram anlayışının da bir sınırı olduğunu belirten Dünya, uyuşturucu maddelerin çoğalmasında engel olunamayan bir soruna dikkat çeker: “*Köşe başlarını tutan torbacılar sağ olsun! Paran varsa, istediğin her türlü zıkkımı rahatça alabilirsin...*” (ED/216)

Romanda yazar, uyuşturucu maddelerin köşe başlarındaki torbacılar nedeniyle gün geçtikçe çoğaldığını ima eder. Ayrıca alıcıların da torbacılardan istediği her maddeyi, rahat bir biçimde alabildiğini belirtir. Dünya aracılığıyla bir taraftan uyuşturucu maddelerin nasıl yayıldığı konusuna değinirken diğer taraftan da bu durumun önünü alamayan kamu kurumlarını, üstü kapalı şekilde eleştirir.

Eroinle Dans romanında yazar, madde bağımlılığıyla ilgili konularda devletin kimi kurumlarının, toplumu yeterince bilgilendirmediği mevzusuna değinir. Üniversitede okumak amacıyla okulun öğrenci yurduna yerleşen Eylül, odadan arkadaşı olan Dünya'yla tanışır. Böylelikle Eylül, zaman içinde Dünya'nın arkadaş ortamına katılır. Yeni arkadaş grubuyla dışarı çıktıkları bir gecede Eylül, Tolga'nın, Dünya'nın ve Emre'nin antika görünümlü kutunun içindeki beyaz tozu, soluduklarını görür. Öte yandan Tolga ise arkadaşlarıyla beraber tozdan paylarını aldıktan sonra elindeki kutuyu Eylül'e uzatır. Bunun üzerine Eylül, kutunun içindeki tozun kokain olduğunu öğrenince istemediğini dile getirir. Ancak Tolga, Eylül'ü ikna etmek için kokainin “*uyuşturucu*” olmadığını, “*tam tersi[ne] canlandırıcı*” bir etki kazandırdığını söyler (ED/125). Görüldüğü üzere Tolga, kokainin uyuşturucu madde

olmadığını ifade eder. Ne var ki kokain, beyaz toz şeklindeki bir uyarıcı⁵⁹ olsa da koka ve türevleri grubuna giren uyarıcı etkiye sahip⁶⁰ sert bir uyuşturucu maddedir⁶¹.

Kokain hakkında verilen diğer bir yanlış bilgi ise bu maddenin birey üzerindeki etkileriyle ilgilidir. Kokainin bireyde alışkanlık yapıp yapmadığını merak eden Eylül, bu konu hakkında Tolga'ya soru yöneltir. Tolga ise ölçüsü abartılmadığı takdirde alışkanlık yapmadığını; ayrıca bir kez denemeden de herhangi bir zararının dokunmayacağını ifade eder (ED/125). Tolga'nın ağzından her ne kadar "alışkanlık yapmadığı" ifade edilse de kokain, en fazla bağımlılık yapan maddeler arasında yer alır⁶². Ayrıca kokainin "*Fiziksel Bağımlılık*"ı, "*hafif*" iken; "*Psikişik Bağımlılık*"ı, "*şiddetli*" düzeydedir⁶³. Yine Tolga'nın söylemi üzerine, "kokaini bir kez denemenin herhangi bir zararı olmadığı" ifade edilse de kullanılan maddenin cinsine ve saflığına, kullanan kişinin fiziksel ve ruhsal yapısına göre değişiklik gösterdiği⁶⁴ için ölüme bile yola açabilir⁶⁵. Ayrıca kokainin psikolojik etkileri çok yoğun olduğundan, bir kez kullanmada dahi bağımlılık gelişebilir⁶⁶.

Kokain hakkında verilen diğer bir yanlış bilgi de kokainin diğer maddelerle olan etkileşimiyle ilgilidir. Edindiği -yanlış- bilgilerin sonucunda kokaini denemek isteyen Eylül, kokainin alkolle alınması hâlinde aksi bir durumun yaşanıp yaşanmayacağını merak eder ve bu konu hakkında Tolga'ya soru sorar. Bunun üzerine

⁵⁹Ulusal Uyuşturucu Kampanyası. *Uyuşturucular: Hakiki Gerçekler*, [http://www.drugs.health.gov.au/internet/drugs/publishing.nsf/Content/languages/\\$FILE/Turkish.pdf](http://www.drugs.health.gov.au/internet/drugs/publishing.nsf/Content/languages/$FILE/Turkish.pdf) (Erişim Tarihi: 09 Mart 2016), Mart 2014, 6.

⁶⁰Seyit Azak, *Bir Kamu Politikası Analizi Olarak Türkiye'de Uyuşturucu ile Mücadele* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014), 69.

⁶¹Özkan Özmen, *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Suçları* (Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, 2009), 35.

⁶²Sedat Özkan, *Bağımlılık*, <http://www.humanitepsikiyatri.com/bagimlilik> (Erişim Tarihi: 06 Mart 2016), 2013.

⁶³İ. Tayfun Uzbay, "Bağımlılık Yapan Maddeler ve Özellikleri", *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 21-22 (Aralık 2009), 26.

⁶⁴*Bağımlılık*.

⁶⁵Nurşen Turan vd., "Alkol, Uyuşturucu, Uyarıcı ve Benzeri Madde Entoksikasyonların Adli Tıbbi Özellikleri", *Birinci Basamakta Adli Tıp*, 2. Basım, ed. Sermet Koç vd., 2. Basım (İstanbul: Klinik Gelişim Dergisi Yayını, Şubat 2011), 262.

⁶⁶*Bağımlılık*.

Tolga, Eylül'ün içtiği içki miktarının azlığını küçümseyerek kokainle birlikte karıştırıldığı takdirde herhangi bir olumsuz durumun, yaşanmayacağını ima eder (ED/125). Ancak "kokainin alkolle alınması" hâlinde, kandaki kokain seviyesi %30 oranında artarken karaciğerde, kokaetilen denen bir madde oluşur⁶⁷. Kokaetilen, kokaine göre daha zehirli olduğu için ölüm riskini artırır. Bu nedenle de daha tehlikelidir⁶⁸.

Tolga'dan edindiği -yanlış- bilgiler neticesinde kokainin zararsız olduğunu öğrenen Eylül, ilk kez kokain çeker. Kokainle ikinci ya da sonuncu buluşması ise yine Tolga'nın verdiği -yanlış- bilgiler neticesinde şekillenir. Tolga'nın belirttiği gibi kokainin "tehlikesiz" bir "eğlence aracı" (ED/133) olduğunu zanneden Eylül, bu maddeyi ikinci kez kullanır ve kendisine zarar vermeyeceğine inanır. Ancak kokain, en tehlikeli maddeler arasında sayılır. Ayrıca kokainin solunum yoluyla alınması az tehlikeli; damardan ve sigara şeklinde alınması en tehlikeli yollardan biriyken; ağızdan alınması, beyin-damar hastalıklarına, kalp rahatsızlıklarına ya da ölüme neden olabilir⁶⁹. Nitekim Eylül, gecenin ilerleyen saatlerinde, kokainin olumsuz etkileriyle yüz yüze gelir ve bir kere daha kullanmama karar alır. Kötü geçen gecenin ardından kokain hakkında ortaya atılan bilgilerin doğru olmadığını fark eden Eylül, Tolga'nın belirttiği gibi kullandığı uyuşturucunun, tehlikesiz bir eğlence aracı olmadığını söyler (ED/133).

Romanda yazar, Eylül aracılığıyla toplumda yanlış bilinen gerçeklere değinir. Merak, macera arayışı, çevreye uyum sağlama vb. sebeplerin yanı sıra bireyin uyuşturucu maddeler konusundaki bilgisizliğine temas eder. Yazar, kahramanı

⁶⁷Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi, *2008 Yıllık Raporu: Avrupa'da Uyuşturucu Sorununun Durumu* (Lüksemburg: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Bürosu, 2008), 65.

⁶⁸Gülhan Cengiz vd., "Gc/Ms Yöntemi İle İdrarda Kokain Tayini", *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 3(33), 2004, 140.

⁶⁹*Bağımlılık*.

aracılığıyla bireylerin uyuşturucu maddeler konusunda yeterince bilgilendirilmediğini sezdirirken öte yandan da bu durumdan sorumlu tuttuğu kamu kurumlarını üstü kapalı biçimde eleştirir.

Canan Tan'ın *Eroinle Dans* romanında, madde bağımlılığıyla ilgili aksaklıklar, gerekli kamu kurumlarının görevlerini yerine getirmemesinden kaynaklanır. Kokainin, eroinin veya esrarın “şekere, baş ağrısına, sigaraya, puroya ya da sıradan bir işe” benzetilmesi toplumda uyarıcı/uyuşturucu maddelerin çoğaldığına işaret eder. Bu nedenle yazar, *Eroinle Dans* romanı aracılığıyla uyuşturucu madde bağımlılığına değinerek bu problemin, önlenmesini hedefler. Gençlerin uyuşturucuya bulaşmasına neden olan etkenler arasında merak, macera arayışı, arkadaş ortamının etkisi, ailevi nedenler vb. problemler sayılabilir. Ancak bu etkenlerin oluşmasına ortam hazırlayan temel nedenlerden biri ise gençlerin uyuşturucu madde konusundaki bilgisizliğidir. Bu nedenle yazar, *Eroinle Dans* romanında uyuşturucu madde konusunda gençlerin bilgilendirilmesini ve bu maddelerle ilgili seminerlerin çoğalması gerektiğini savunur.

3.3.2 Kamu Görevlilerinde Görülen Sorunlar

Canan Tan'ın romanlarında “Kamu Görevlilerinde Görülen Sorunlar” özel kurumlarda veya kamuda çalışan en üst düzeydeki sorumlusundan alt sorumlusuna kadar tüm görevlileri kapsar. Romanlarda bu konu, yöneticilerin keyfi ve çarpık tutumları, görevlerini yerine getirmemesi, iş ortamına ters düşen davranışlar ve sarkıntılık şeklinde irdelenir.

Eroinle Dans romanında yazar, devlete bağlı olan üniversitelerin yönetiminde gördüğü aksaklıkları irdeler. Herhangi bir menfaat güdülmediği takdirde görevlerini kolaylıkla yerine getirmelerine rağmen kendi çıkarları söz konusu olduğunda, elindeki işi zorlaştıran yöneticilerin, keyfi ve çarpık tutumları nakledilir. Boğaziçi Üniversitesi'nde okumaya hak kazanan Eylül, İzmirli olduğundan ötürü okulun

yurduna müracaatta bulunur. Okulun yaptığı duyuru da İstanbul dışından gelen kız öğrencilerin açıkta bırakılmayacağı belirtilse de yurdun müdürü Ayten Hanım, Eylül'ün varlıklı olduğunu fark edince yaptığı başvuruyu geri çevirir. Ayten Hanım'ın amacı, ailesinden maddi açıdan çıkar sağladıktan sonra Eylül'ü yurda almaktır. Yapılan başvuru geri çevrildikten sonra Eylül, annesiyle birlikte Ayten Hanım'la görüşmek için İstanbul'a gider. Eylül'ün annesi, kızını yurda aldırma için Ayten Hanım'la görüşse de kendisinden olumsuz bir yanıt alır. Ancak Ayten Hanım, Eylül'ün annesini öğrenci işlerine yönlendirince oradaki sorumluyla görüşmeye gider. Aralarında geçen konuşmayı kızına aktaran Eylül'ün annesi, yöneticilerin umursamazlığından ve çarpık bir iş anlayışından yola çıkarak: *“Öğrenci işlerindeki adamdan hayır yok. Ayten Hanım istese, hemen alırdı yurda, diyor. Anlayacağın, topu birbirlerine atıyorlar.”* (ED/30) şeklinde bir yorum yapar.

Romanda Ayten Hanım, Eylül'ün ailesinden çıkar sağlayabilmek için yetkisini kötüye kullanır. Üniversitenin duyurusunu göz ardı ederek ev eşyası karşılığında Eylül'ü yurda kabul eder. Bu nedenle Ayten Hanım'ın çıkarıcı ve usulsüz tutumu, hem Eylül hem de Eylül'ün annesi aracılığıyla üstü kapalı şekilde eleştirilir. Yazar, bir taraftan Eylül ve annesi aracılığıyla devlet yönetimi hakkındaki görüşlerini yansıtırken diğer taraftan işleyişin yavaşlığından, aksaklığından ve düzensizliğinden dem vurur. Yapılan işlemler sırasında sürekli olarak bir yerden bir yere gönderilen bireylerin çabalamaları Eylül'ün annesi aracılığıyla yansıtılır.

İz romanında yazar, kamu yönetiminin çarpık işleyişinden söz ederken, yöneticilerin görevlerini yerine getirmediklerini vurgular. Romanda Verda ile Bülent evlidir ve İstanbul'da yaşarlar. Yaz tatilini, Karadeniz'deki turlara katılarak geçirmeyi planlayan çift, Rize'ye gitmek için yola çıkarlar. Ayder Yaylasındaki otellerin birinde konaklarlar. Bu esnada Verda, Ayder Yaylasında “beton bina yapmanın yasak”

olduğunu; bu nedenle de sadece kaldıkları otelin değil, oradaki evlerin ahşap bir mimariye sahip olduklarını söyler. Ancak Verda, mimarideki yasal zorunluluklara rağmen işin “kolayını bulan” insanların da varlığından söz eder ve bu durumu iğneleyerek şöyle açıklar:

Biraz ilerideki çimento sıvalı inşaatın yükselmekte olan ilk katları, ahşap yapılanma zorunluluğu ile dalga geçiyor sanki. Birileri şikâyet etmezse, kimse kimseye karışmıyormuş. O vakte kadar da beton ve çimento yapının dış cepheleri ahşapla kaplanarak usulüne uygun hale getiriliyormuş. (İ/302-303)

Romanda yöre halkı, yöneticilerin görevini yerine getirmemelerinden yararlanarak inşaatlarını istedikleri şekilde yapmaktadırlar. Verda, yöre halkının yasakla “dalga geçtiğini” ifade eder. Böylelikle yazar, Verda aracılığıyla sorumluluklarını yerine getirmeyen kamu görevlilerini üstü kapalı şekilde eleştirir.

*En Son Yürekler Ölü*r romanında yazar, özel şirketlerde iş ortamına ters düşen uygunsuz davranışları, sekreter ve asistan konumundaki iki görevlinin farklı tutumlarından yola çıkarak ele alır. Bunlardan ilki, Yeliz Hanım’ın uygunsuz davranışları çerçevesinde gelişirken; bir diğeri, Nurcan Hanım’ın ölçülü tavırları etrafında şekillenir. Yeliz Hanım, Sezenler Holdingin velihttı Deniz Sezen’in, sekreteridir. Deniz Bey, Ağızdan Ağıza Pazarlama yönteminin başarısını basından izleyince Beylikdüzü’nde inşa ettirdiği Manolya Konaklarının tanıtımını, Nokta Reklam Ajansına yaptırmak ister. Bunun üzerine Deniz Bey, ajansın sahibi Nevzat Bey’le görüşür. Nevzat Bey’in, yapılan iş teklifini kabul etmesi üzerine Nehir, Deniz Bey’in sekreterinden, yani Yeliz Hanım’dan, randevu alınmasını ister. Ancak bir karışıklık üzerine Nehir’in asistanı Nurcan Hanım, Deniz Bey’i kadın zanneder ve Yeliz Hanım’a, Nehir Hanım’ın Deniz Hanım’dan randevu almak istediğini söyler. Ayrıca Yeliz Hanım, Nurcan Hanım’ı uyarmadan, yapılan bu hatayı Deniz Bey’e bildirir. Böylelikle Nehir, yaşananlardan habersiz bir şekilde Sezenler Holding’e gider ve odasından içeriye girmeden önce sekreteri Yeliz Hanım’a, Deniz Hanım’la

randevusu olduğunu söyler. Ancak Nehir, kendisinin kim olduğunu ve kiminle görüşmek istediğini belirttiği esnada Yeliz Hanım'ın dudaklarının, “*oturduğu koltuğun ağırlığına ters düşecek bir gülüşle kıvrıl*”dığını (ESYÖ/20) belirtir.

Deniz Sezen'in odasına girdiği esnada, Deniz Bey'in erkek olduğunu fark eden Nehir'in canı sıkılır ve morali bozulur. Deniz Bey ise yaşanan karışıklıktan haberdar olduğunu kendisine söyler. Nehir, kısa bir süreliğine karamsarlığa kapılsa da umursamayan bir tavırla yaşananların, iş kazası olduğunu ve yanlış yönlendirildiğini belirtir. Ayrıca asistanı Nurcan hata yapsa bile, kendi sekreteri Yeliz Hanım'ın durumu düzeltebilecekken düzeltmediğini, bu aksamanın da en üst makama kadar ulaştığını dile getirir (ESYÖ/22). Romanda yazar, kahramanı Nehir aracılığıyla iş ortamında sık rastlanan çarpıklıklara değinir. Çalışanların iş ortamına yakışmayan hareketler sergilemesi ve işini ciddiye almaması açık bir şekilde eleştirilir.

*En Son Yürekler Ölü*r romanında, iş ortamında uygun davranışlar sergilemeyen Yeliz Hanım'ın karşısına, Nurcan Hanım'ın yerinde davranışlarını çıkartır. Nurcan Hanım, Nokta Reklam Ajansındaki Ağızdan Ağıza Pazarlama (AAP) Bölümünün yöntem ve proje koordinatörlüğünü üstlenen Nehir Hanım'ın, asistanıdır. Sezenler Holdingin veliahtı olan Deniz Sezen, AAP yönteminin başarısını basından izleyince Manolya Konaklarının tanıtımını, Nokta Reklam Ajansına vermek ister. Böylelikle Nehir ile Deniz Sezen, iş nedeniyle çalışmaya başlarlar. Manolya Konaklarını görücüye çıkarmak için Beylikdüzü'nde açık hava kokteyli düzenleyen Nehir, iş camiasındaki önemli isimlerin yanı sıra medya mensuplarını da çağırır. Bu tanıtım kokteyli iş adı altında gerçekleşse de basın mensupları, bu durumu çarpıtır ve Deniz Sezen ile Nehir'in arasında, bir aşk yaşandığını ortaya atar. Basındaki asılsız haberleri gazeteden öğrenen Nurcan Hanım, Nehir'in yaşananlar karşısında nasıl bir tepki vereceğini merak eder. Nehir'in uzun zamandan beri asistanlığını yaptığı için onun en

yakınlarından biri olsa da iş arkadaşlarının yanında, bu tarz bir şey sormanın yersiz olduğunu düşünür ve bu fikrinden vazgeçer (ESYÖ/63). Görüldüğü üzere yazar, Nurcan Hanım'ın davranışlarını, okuyucusuna örnek gösterir. Her ne kadar Nehir'in yakın arkadaşı olsa da çalışma ortamında, ast-üst ilişkisine göre hareket eder. Böylelikle yazar, Yeliz Hanım'ın iş ortamındaki uygunsuz tavırlarını yererken, Nurcan Hanım'ın ölçülü tavırlarını övmektedir.

*En Son Yürekler Ölü*r romanında yazar, iş ortamında yaşanan çarpıklıkları irdelerken, beraber çalıştığı kişilere sarkıntılık eden bireyleri ele alır. Romanda Deniz Sezen, Sezenler Holdingin veliahtıdır. Beylikdüzü'ndeki Manolya Konaklarının tanıtımını Ağızdan Ağıza Pazarlama yöntemiyle yapmak isteyince Nokta Reklam Ajansının patronu Nevzat Bey'le görüşür. Bunun üzerine Nevzat Bey, Ağızdan Ağıza Pazarlama Bölümünün yöntem ve proje koordinatörlüğünü üstlenen Nehir Hanım'ı, Sezenler Holding'e gönderir. Nehir ile Deniz, karşılaştıkları ilk andan itibaren birbirlerinden etkilenseler de her ikisi de meslek hayatında, iş arkadaşlarıyla yakınlık kurmamaya dikkat ettiklerinden ötürü profesyonel bir şekilde duygularını maskelerler (ESYÖ/24). Hatta daha rahat davranabilmek adına yalnız oldukları hâlde, her ikisi de hayatlarında özel birilerinin olduğunu ima ederler. Anlatıcıya göre "*Nehir de, Deniz de hem birbirlerine, hem de kendi içseslerine sonuna kadar direnirler*" ve "*profesyonel iş ilişkileri kıvamında başlayan doğal yakınlaşmaya ellerinden geldiğince karşı*" koyarlar. Ancak Deniz, duygularını daha fazla saklayamadığından ötürü Nehir'e açılmaya karar verir. Aşkını itiraf ettiği sırada Nehir'in de kendisi sevdiğini fark eden Deniz, altı aylık bir zaman dilimini boşa harcadığı için üzülür. Ayrıca Nehir'in bu zamana kadar neden adım atmadığını merak edince bu konu hakkında kendisine, soru yöneltir. Nehir ise Deniz'e şu şekilde bir cevap verir: "*İş*

hayatında, beraber çalıştıkları insanlara askıntı olan tiplerden biri olarak anılmayı asla istememiştir. Tavrımı ve sınırlarımı önceden koyarım.” (ESYÖ/120).

Nehir'in Deniz'e verdiği cevap, iş ortamında sık rastlanan çarpıklıklara işaret ettiğinden dikkat çekicidir. Romanda yazar, kahramanları aracılığıyla iş hayatında beraber çalıştıkları kimselere sarkıntılık eden tipleri eleştirirken bir yandan da Nehir ile Deniz'in meslek hayatına uygun düşen davranışlarını, yüceltir.

Canan Tan'ın romanlarında kamu görevlilerinde görülen sorunlar, özelde veya kamuda çalışan kimselerin hâl ve tavırlarıyla ilgilidir. İş ortamında kendi çıkarını düşünerek hareket eden yöneticilerin keyfi tutumları, denetimsizlikten ötürü vatandaşın yasaları çiğnemesi neticesinde istediği gibi hareket etmesi yöneticilerin görevlerini yerine getirmemesinden kaynaklanır. Ayrıca iş hayatındaki laubali tavırlar, konuşma tarzına ve hareketlerine çekidüzen vermeyen görevliler, çalışma ortamında karşı cinsi rahatsız edecek davranışlarında bulunan kimseler kamu kurumlarında sık rastlanan çarpıklar arasında yer alır. Yazarın romanlarında özelde veya kamuda çalışan görevlilerin hâl ve tavırları, iş ahlakına uymamaları açısından roman kahramanları aracılığıyla eleştirilir.

3.3.3 Kamu Hizmetinde Görülen Sorunlar

Kamu hizmeti kavramı: *“Devlet ya da öteki kamu tüzel kişileri ya da bunların denetimi altında özel kişiler tarafından, toplumun ortak gereksinmelerini karşılamak amacıyla, gerçekleştirilen sürekli ve düzenli faaliyet” (THK/111) biçiminde tanımlanmaktadır. Canan Tan'ın romanlarında kamu hizmetinde görülen sorunlar, kamu görevlilerinin iş ahlakına uygun davranmamasından kaynaklanır. Romanlarda bu konu, hamilikart ve rüşvet meselesi etrafında irdelenir.*

Eroinle Dans romanında yazar, hamilikart meselesine değinir. Boğaziçi Üniversitesi'nde öğrenim görmek amacıyla İzmir'den İstanbul'a taşınmaya karar

veren Eylül, okulun yurduna müracaatta bulunur. İstanbul'un dışından gelen özellikle de kız öğrencilere tanınan yurt hakkından yararlanamadığı için yaptığı başvuru reddedilir ve Eylül, annesiyle birlikte yurt sorumlusuyla görüşmeye gider. Ancak, yurt müdiresi Ayten Hanım, onu yurda alabilecek yetkiye sahip olmasına rağmen Eylül'ü açıkta bırakır. Eylül'ün annesi, öğrenci işlerindeki sorumluluyla görüşse de yurt konusundaki nihai kararın Ayten Hanım'ın yetkisinde olduğunu öğrenir. O sırada Eylül'ün annesi, üniversitedeki bir tanıdığıyla karşılaşır. Olup biteni kendisine anlatınca: *“Ayten Hanım, yakın akrabam olan Eylül kızımızın yurda kabulünün ricasıyla...”* şeklindeki yazıyı, kartvizitinin arkasına yazar. Annesinin elindeki kartı okuduktan sonra Eylül'ün yaptığı yorum, hamilikart meselesine değindiğinden dikkat çekicidir:

“Hamili kart yakınımdı, hikâyesi ha?” diye gülüyorum.

“Ne yapalım? Her yolu deneyeceğiz.”

Annemi bu hallere düşürmüş olmanın ezikliğiyle, onun gösterdiği kararlılık ve direnç karşısındaki hayranlığımı dengelemeye çalışıyorum. (ED/31)

Romanda Eylül'ün annesi, hamilikart meselesini uygun bulmasa da başka seçeneği olmadığından bu çareye başvurur. Ayrıca Eylül'ün annesinin bulduğu bu çare, yönetimdeki çarpık işleyişin yaygın olduğunu yansıtır. Kızıyla birlikte yurt müdiresinin yanına giden Eylül'ün annesi, elindeki kartviziti Ayten Hanım'a uzatır. Ayten Hanım ise: *“Her öğretim üyesinin yakınını alacak olsak, sade vatandaşa yer mi kalır? Ha... Rektörden ya da dekanların birinden imzalı, mühürlü, resmi bir yazı getirirseniz anlarım. O zaman boynumuz kıldan ince...”* (ED/32) şeklinde bir yorum yapar.

Hamilikart kavramı: *“Tavsiye edildiği üzerinde yazılı olan kartı, pusulayı taşıyan kimse”* (TS/1038) anlamına gelir. Bu bağlamda Ayten Hanım'ın Eylül'ün annesine verdiği cevap, kamu kurumlarında hamilikart meselesinin geçerli olduğunu

yansıtması açısından dikkat çekicidir. Böylelikle yazar, devlet kurumlarında rastlanan çarpık tutumu naklederken, bir yandan da Ayten Hanım nezdindeki tüm yöneticileri, üstü kapalı bir şekilde eleştirir.

Eroinle Dans romanında yazar, rüşvet meselesini irdeler. Eylül, Boğaziçi Üniversitesi'nde Psikoloji Bölümü'nü okumaya hak kazansa da İzmirli olduğundan ötürü okulun yurduna müracaat eder. İstanbul'un dışından gelmesi neticesinde elde ettiği yurt hakkını kullanamayan Eylül, yaptığı başvuru sonucunda, ret cevabını alır. Eylül'ün annesi, yapılan haksızlığı önleyebilmek amacıyla yurt müdiresiyle görüşmek için kızıyla beraber İstanbul'a gider. Ayten Hanım'la yapılan görüşme esnasında yurdun dolu olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Eylül'ün annesi, ne yapmaları gerektiği sorusunu Ayten Hanım'a yöneltirken, kendisinden aldığı cevap, yönetimde rüşvetin sık ve olağan karşılandığını yansıtması açısından dikkat çekicidir:

“Öğrenci işlerine bir uğrayın. Yurt sorumlusuyla görüşün. Pek bir şey çıkacağını sanmıyorum ama...”

Birden aklına gelmiş gibi, güler ekliyor.

“Eliniz boş gitmeseniz iyi olur. Bir şişe viski, çikolata...” (ED/29)

Ayten Hanım'ın sunduğu öneriyi, görmezden gelen Eylül'ün annesi, eli boş bir şekilde okulun yurt sorumlusuyla görüşmeye gider. Konuşma esnasında, ellerinden bir şey gelmediğini, tüm işin Ayten Hanım'da bittiğini, kendi istediği takdirde yardım edebileceğini öğrenir. Okuldaki bir tanıdığını aracı koymasına rağmen Ayten Hanım'ı ikna edemeyen Eylül'ün annesi, son çare olarak avukatlık kimliğini öne sürer ve kendi kartvizitini yurt müdiresine uzatarak rüşvet teklif eder. Eylül, annesinin Ayten Hanım'a söylediklerini şu şekilde aktarır:

“Taş yerinde ağırdır Ayten Hanım,” diyor etkileyici bir ses tonuyla, gözlerinin içine bakarak. “Burası İstanbul! Sizin mekânınız... Aynı durum, İzmir'de de bizim için geçerli. Belli mi olur? Belki bir gün yolunuz düşer oralara. Hallolması gereken önemli sorunlar, pürüzler... Bizim şu işimizi görün, dileyin benden ne derseniz...” (ED/33)

En nihayetinde Ayten Hanım, kendi çıkarını düşündüğünden ötürü rüşveti kabul eder ve Eylül'ü yurda alır.

Rüşvet kavramı: “*Memur statüsündeki bir kişinin görevi gereği yapmak zorunda olduğu bir işi yerine getirmek için maddi çıkar sağlaması ya da yapmaması gereken bir işi maddi çıkar karşılığında yapması*” (THK/148) anlamına gelir. Romanda Ayten Hanım, yapmak zorunda olduğu bir işi maddi çıkar karşılığında yaptığı için rüşvetçi bir tiptir. Nitekim Ayten Hanım, kendi çıkarını gözettiğinden ötürü üniversitenin duyurusunu yok sayarak Eylül'ü açıkta bırakır. Yönetimin hizmetinde görülen bu aksaklık neticesinde ise Eylül'ün annesi, önceden, öğrenci işlerine giderken “viski ve çikolata” götürme rüşvetine karşı çıksa da “*oyunu kurallarına göre oynamak*” zorunda kalır. Yönetimde rüşvetin geçerli olduğunu fark edince avukat kimliğini öne süren Eylül'ün annesi, yaşam koşullarında değişen bireylerin, temsilcisi durumundadır.

Eroinle Dans romanında rüşvet meselesi istenilen herhangi bir şeyi yaptırma şeklinde ele alınırken; *İz* romanında kirli işlerin açığa çıkmasını önlemek için kullanılır. *İz* romanında Arslanlılar, yasa dışı ve kirli işlere karışan, cinayet işleyen, parayla herkesi satın alacağını düşünen zengin bir ailedir. Arslanlılar, yasa dışı işlerinin ortaya çıkmasını önlemek amacıyla ilk avukatları Vedat Ali Karacan'ı, ikinci avukatları Verda Aktuna'yı ve karşı tarafın avukatı Vural Türkoğlu'nu satın almak için kendilerine yüklü miktarda rüşvet teklif ederler. Ancak Vedat Bey, Verda ve Vural Bey, onurunu, mesleğini ve diplomasını satmak istemediği için bu teklifi reddederler. Roman boyunca yazar, bir taraftan hem rüşvetçi kimseleri hem de mesleğini satan kimseleri eleştirirken, diğer taraftan da parayla satın alınamayan onurlu insanları övmektedir.

Canan Tan, romanlarında kamunun hizmetinde sık rastlanan rüşvet ve hamilikart problemlerine değinir. Devlet yönetiminde ahlaki değerlerin kaybolması neticesinde siyasi hayatta yozlaşma ve yolsuzluk görülür. Denetim eksikliği, ceza hukuk sisteminin yetersizliği vb. durumlar neticesinde rüşvetin ve hamilikart problemlerinin giderilemediği, aksine yaygınlaştığı gözlemlenir. Bu nedenle yazar, kamu hizmetinde gördüğü çarpıklıkları romanlarına konu edinir. Kamu hizmetinde rüşvet ve hamilikart meselesi meşrulaştığı için romanlardaki kahramanlardan kimisi - yani Eylül'ün annesi-, bu çarpık sisteme ayak uydurmak zorunda kalırken kimisi -yani Avukat Vedat Ali Karacan- de rüşvet almak istemediği için onuruyla intihar eder. Kısacası yazar, romanlarında toplumun devlete olan güven duygusunu yitirmemesi adına çalışanların iş ahlakına karşı duyarlı olmasını ve kamu yönetiminde denetimin ve şeffaflığın sağlanması gerektiğini savunur.

3.4 Kültürel Meselelere Yönelik Eleştiriler

Kültür kavramı: “*İnsanların toplumsal yaşamlarında tarih boyunca ürettikleri bütün özdeksel ve tinsel (maddî ve mânevî) değerler*” (TBS/250) anlamına gelir. Canan Tan'ın romanlarında “Kültürel Meselelere Yönelik Eleştiriler” konusu “Tarihî Eserler”, “Türkçedeki Dil Kirliliği” ve “Sanat Eserleri” alt başlıkları altında toplanır.

3.4.1 Tarihî Eserler

Canan Tan'ın romanlarında tarihî eserler, mimari değerler açısından irdelenir. Romanlarda mimari değerlerin vaziyeti sorgulandığından, yapılan eleştiriler hem topluma hem de yerel yönetime yöneliktir.

Piraye romanında yazar, tarihî eserler mevzusunu ele alırken, bu değerlere sahip çıkılmadığından söz eder. Arkadaş ortamında tanışan Haşim ile Piraye, üniversiteden mezun olduktan sonra evlenme kararı alırlar. Nişanlısının ailesine memleketini göstermek isteyen Haşim, Piraye ile annesini Diyarbakır'a davet eder.

Haşim, Piraye ile annesine Diyarbakır'ın mimari güzelliklerini gezdirdiği sırada bilgi verirken, bir yandan da kendi yorumunu katarak ülkede kültürel bir yozlaşmanın varlığından söz eder. Bu duruma bağlı olarak da hanların ve hamamların şimdiki durumunu örnek gösterir. Eskiden Diyarbakır'ın dört kapısının içindeki girişlerde bir hamamın, bir hanın bir de caminin bulunduğunu belirtirken, bunların “*ya bakımsızlıktan yıkıldı[ğın] ya da sahipleri tarafından*” (P/201) terk edildiğini ifade eder. Kültürel değerlerin korunmasından devlet sorumlu olduğuna göre “bakımsızlıktan yıkıldı” ifadesinden kasıt, devlettir. Böylelikle Haşim, kimi kamu kurumlarının mimari değerleri ihmal ettiği konusunda devleti eleştirir. Ayrıca *Piraye* romanının 2003 yılında yazılmış olmasını dikkate aldığımızda Diyarbakır'daki yerel yönetimden sorumlu olan parti, Demokratik Halk Partisi olduğuna göre, yazarın devlete dair eleştirileri bu partiye yöneliktir. Mimari değerlerin giderek yok olmasına neden olan diğer bir etken ise Diyarbakır halkıdır. Kısacası yazar, kahramanı aracılığıyla mimari değerlere sahip çıkmadığı için gerek Diyarbakır halkını gerekse de devleti açık bir şekilde eleştirir.

Piraye romanında mimari değerlere sahip çıkılmadığını gösteren ikinci bir örnek ise Diyarbakır'ın burçlarıyla ilgilidir. Haşim, Piraye ile annesine, Diyarbakır'ın dört kapısından söz ettikten sonra Diyarbakır'ın burçlarından biri olan Evli Beden Burcu hakkında bilgi verir: Önceleri, Evli Beden Burcunun meyve ağaçlarıyla dolu olduğunu, içinden buz gibi sular aktığını belirtirken, kırsal kesimden gelen göç nedeniyle “*ne yazık ki*” gecekondulara dönüştüğünü belirtir. Bunun üzerine Piraye: “*Şu anda bizi, işin tarihi yönü ilgilendiriyor,*” (...) “*Sosyolojik cephede alınan yenilgiler bu eşsiz tabloyu gölgeleyemez.*” (P/204) şeklinde bir yorum yapar. Piraye'nin eleştirel yorumunu “*buruk*” bir şekilde onaylayan Haşim, “*şehirleşme adına örselen*” diği (P/204) için eserlerin bu hâle geldiğini belirtir. Böylelikle yazar,

Piraye ile Haşim aracılığıyla bir taraftan kültürel değerlerin neden yok olduğuna dair vurgu yaparken diğer taraftan da bu durumdan sorumlu gördüğü kamu kurumlarını üstü kapalı şekilde eleştirir.

Piraye romanında mimari değerlere sahip çıkılmadığını gösteren sonuncu örnek ise Diyarbakır'ın sokaklarıyla ilgilidir. Haşim'in ardından annesi Lamia Hanım, gelini Piraye ile dünürüne Diyarbakır'ı gezdirme görevini üstlenir. Böylelikle Diyarbakır'ın “sokaklarını ve evlerini” gezdikleri esnada Piraye: “*Onun ağzından, Diyarbakırlıların sokağa ‘küçe’ dediklerini, eski Diyarbakır sokaklarının ve evlerinin son yıllarda sur içindeki dengesiz yapılaşma sonucu yıkılmaya ve kaybolmaya başladığını, farklı mimarideki bu evlerin iklim koşullarına uymak için bitişik ve taştan yapıldığını*” (P/209) öğrenir. Görüldüğü üzere Piraye, Lamia Hanım'dan öğrendiklerini aktardığı esnada tarihi değeri olan evlerin ve sokakların şehirleşme adına yıpratıldığını; bu nedenle toplumsal değerlerin yok olmaya başladığını dile getirir. Böylelikle yazar, Haşim ile Lamia Hanım aracılığıyla kamu kurumlarının toplumsal değerleri koruma görevini yerine getirmediğinden ötürü bu değerlerin zaman içinde yok olacağını nakleder. Yazar, bir taraftan “örselenmiş ve yenilgilere uğratılmış” mimari değerlere ayna tutarken diğer taraftan da bu durumun sorumlularını eleştirir. Ayrıca, mimari değerler aktarılırken, yazarın bilerek Diyarbakırlı olan Haşim'i ve annesi Lamia Hanım'ı seçmesi, yapılan eleştirinin ciddiyetini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Piraye romanında, mimari değerlere sahip çıkılmadığı aktarılırken; *Eroinle Dans* romanında tarihi zenginliklere verilen önem açısından Batının örnek alınması gerektiği üzerinde durur. *Eroinle Dans* romanında yazar, Batının kendi tarihî zenginliklerine verdiği değeri göstermek istediğinden Eylül'ü ve arkadaşlarını yılbaşını kutlamak amacıyla Roma'ya gönderir. Bu esnada Eylül, “*Roma ile ‘tarih’*”

kelimelerinin “birbiri içinde erimiş iki kavram” olduğunu belirtir. İtalyanların kendi kültürlerine verdikleri önemi, kahramanları aracılığıyla her fırsatta metheden yazar, bir yandan da gerekli gördüğü kurumlara ya da yerlere, mesaj verme amacını güder. Yılbaşından bir gün önce İtalya’yı keşfe çıktıkları esnada gördüğü yerler hakkında değerlendirmede bulunan Eylül, şu sonuca varır:

Tarihin derinliklerindeki kimlikleriyle yaşayan yapıtların her zerresini aynen korumuş olmaları, İtalyanları farklı bir yere taşıyor gözümde. Geçmişe gereken değeri verdiklerinin göstergesi işte bu kadirbilirlik ve eşine ender rastlanan özveri! (ED/95)

Görüldüğü üzere yazar, bir taraftan İtalyanların “kadirbilirliğini” överken, diğer taraftan da “eşine ender rastlanan özveri” diyerek, kendi değerlerinde gördüğü yozlaşmayı üstü kapalı şekilde eleştirir. Bu nedenle yazar, mimari değerlerin yozlaşmasından sorumlu gördüğü gerek topluma gerekse de devlete, açık ve kesin olmayan bir ifadeyle ithamda bulunur.

Canan Tan’ın romanlarında tarihi eserler, eserlerin mimari değerlerine sahip çıkılmaması bakımından eleştirilir. Yapılan eleştiriler topluma ve devlete yönelik olmak üzere iki türdür. Mimari değerlerin bakımsızlıktan yıkılması, sahipleri tarafından terk edilmesi, dengesiz yapılaşma sonucu yıkılması ve kaybolması neticesinde tarihî eserlerin yozlaşması hem toplumu hem de devleti ilgilendiren bir durumdur. Bu nedenle yazar, Batı’nın kendi kültürel değerlerine verdiği önemi okuyucusuna örnek gösterirken, kendi ülkemizdeki tarihî eserlere sahip çıkılması gerektiği üzerinde durur.

3.4.2 Türkçedeki Dil Kirliliği

“Edebiyat ifade vasıtası olarak toplumun yarattığı dili kullanan bir sosyal kurumdur.”⁷⁰ Bu bağlamda dil, kültürü oluşturan öğelerin en başında yer alır. Çünkü bir toplumun her alanındaki verileri, toplumsal yapısını şekillendiren tüm birikimleri ve değer ölçüleri; kavramlar ve kelimeler hâlinde dile aktarılarak dilin söz varlığında toplanır. Bu nedenle dil ile kültür, birbirine sıkı sıkıya bağlıdır⁷¹. Bir dile giren yabancı kelimelerin, yazılı ve sözlü dilde yaygınlaşması, kullanım sıklığını artırması, Türkçe kelimelerin yerine tercih edilmesi anlamına gelen dil kirliliği, günümüzde geçerliliğini sürdüren sorunlardandır⁷². Canan Tan’ın romanlarında “Türkçedeki Dil Kirliliği”, günlük konuşma dilinde İngilizce kelime söylemenin nedenleri ve gençler arasındaki yaygın kullanımı şeklinde irdelenir.

En Son Yürekler Ölür romanında yazar, Türkçenin dil kirliliği mevzusunu çeşitli açılardan irdeler. Bunlardan ilki, Türkçeye yabancı kelimelerin girmesi şeklindedir. Romanda Nevin, kız kardeşi Nehir’e çok düşkündür. Bu nedenle kardeşini kimseyle paylaşmadığından ötürü Nehir’in hayatına giren tüm erkeklere cephe alır. Öte yandan Nehir ise bir iş anlaşması gereğince Deniz Sezen’le tanışır. Aralarındaki iş ilişkisi, zaman içinde aşka dönüşünce kısa bir süre sonra sevgili olurlar. Bu durumdan haberdar olan Nevin ise Nehir ile Deniz’in ilişkisini engelleyebilmek amacıyla İzmir’den İstanbul’a gelir. Nevin, Nehir’in iş yemeği için hazırlandığını görünce Deniz’in de orada olacağını düşünür ve hafta sonu etkinliğinin hangi amaçla yapıldığını öğrenmeye çalışır. Bunun üzerine Nehir, ajans olarak, Manolya Konaklarının tanıtımı için Beylikdüzü’ndeki sitede “*brunch*” düzenlediklerini ve bir

⁷⁰René Wellek vd., *Edebiyat Teorisi*, çev. Ömer Faruk Huyugüzel, (İstanbul: Dergâh Yayınları, Aralık 2011), 107.

⁷¹Zeynep Korkmaz, “Günümüzde Dil Yozlaşması”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 542 (Şubat 1997), 129.

⁷²Salim Küçük, “Dil Kirliliğinin Türkçemize Yansımaları”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi (Özel Sayı)*, 669 (Eylül 2007), 505.

an önce hazırlanıp işe gitmesi gerektiğini belirtir. Ancak Nevin, Nehir'in kahvaltı yapmadan evden çıkmasını önlemek ister ve kendisine atıştırma tarzında bir sofraya kuracağını söyler. Nehir ise birazdan “bruncha” gideceği için oradaki hazır yemeklerden bir şeyler yiyeceğini; bu nedenle sofraya hazırlanmasını ister. Bunun üzerine Nevin ile Nehir arasında geçen aşağıdaki diyalog, Türkçenin neden kirlendiğini yansıtmaya açısından dikkate değerdir:

“Brunch deyip durma, kızıyorum. Kahvaltının suyu mu çıktı? Özentiler bunlar, özentiler...”

Gülüveriyor Nehir.

“Ne yapalım güzel ablam? Bizde olmayan bir öğünü, bizim sözcüklerimizle ifade edemiyoruz işte. Geç kahvaltı, diyorlar şimdilerde ama, aslının yerini tutmuyor.”

“Sosyete kahvaltısı deseniz, çuk oturur! Yurdum insanının, sokaktaki sade vatandaşın tarzına uymaz böyle şeyler. Neyse...” (ESYÖ/128)

Romanda yazar, kahramanları aracılığıyla “brunch” kelimesinin, “özentiler” olduğunu vurgular. Ayrıca kültürümüze uymadığı gerekçesiyle “sosyete kahvaltısı” şeklinde adlandırır. Ayrıca Nevin'in, Deniz'i yakından tanımak amacıyla -Nehir'in “brunch” kelimesinin Türkçedeki aslını söylediği gibi- “geç kalmış kahvaltı”ya (ESYÖ/130) gitmek istediğini belirtmesi dikkat edilmesi gereken diğer bir noktadır. Böylelikle yazar, Nevin aracılığıyla “brunch” kelimesinin Türkçedeki anlamıyla söylenmesi gerektiğini ima eder. Nevin'in yanı sıra Nehir de dil kirliliğinden şikâyetçi olan kişilerden birisidir. Bu nedenle yazar, romanın 19. bölümünü Nehir'in ve Nevin'in de dile getirdiği gibi “Brunch” yerine “Gecikmiş Kahvaltı” şeklinde adlandırır.

En Son Yüreklere Ölür romanında, Türkçedeki dil kirliliğinin ele alındığı diğer bir konu ise Türk diline giren yabancı kelimelerin, gençler arasındaki yaygın kullanımınıdır. Nevin, kız kardeşi Nehir'in sevgili olan Deniz Sezen'le tanışmak amacıyla Manolya Konaklarının tanıtımı için düzenlenen “geç kalmış kahvaltıya” katılır. Geç kalmış kahvaltının sona ermesinden sonra Nevin, Deniz Sezen'in hâl ve

tavırlarını beğenmesine karşın dış görünüşünü fazla çekici bulur ve bu tiplerin, tehlikeli olduğunu belirtir. Ayrıca Nevin, Deniz Sezen’le ilgili düşüncelerini daha anlaşılır olması için: “Eskilerin cazibe dedikleri dayanılmaz güc”ün; gençlerin konuşma diliyle “pozitif elektriğin, aura’nın tavana vurması” biçiminde alaya alarak aktarır (ESYÖ/139). Daha önceden de bahsedildiği üzere Nevin, Türkçede karşılığı olmasına rağmen günlük konuşma diline giren yabancı kelimeleri -örneğin: brunch kelimesi gibi- “özentili” şeklinde değerlendirir. Görüldüğü üzere Nevin, Deniz Sezen’in dış görünüşündeki “çekiciliği”, gençlerin günlük konuşma dilindeki gibi “aura” kelimesiyle telaffuz eder. Böylelikle yazar, Nevin aracılığıyla Türk dilindeki yabancı kelimelerin, gençler arasında daha yoğun bir şekilde kullanıldığını ima eder. Ayrıca gençlerin günlük konuşma dilindeki bu özentiliği üstü kapalı şekilde eleştirir.

Canan Tan’ın romanlarında Türkçedeki dil kirliliği konusu, yabancı kelimelerin günlük konuşma diline girmesi ve gençler arasında yaygın bir şekilde kullanılması açısından irdelenir. Yazara göre, yabancı kelimelerin Türkçeye girmesindeki en önemli sebep, özentiliktir. Çünkü yazara göre Türk toplumu, kendine güvenmediği ve kendini beğenmediği⁷³ için kendinden üstün gördüğü toplumları taklit etmektedir. Ancak yazar, anadilin içine sızan her yabancı sözcüğü “kirlilik kaynağı” şeklinde değerlendirdiği için bu sözcüklerin, öğrenilen dil içinde kalması gerektiğini vurgular⁷⁴. Bu nedenle yazar, romanlarında arı ve duru bir Türkçe kullanılması gerektiğini savunur.

⁷³Canan Tan, “Türkleri Beğenmeyenler”, *Yeni Asır Gazetesi*, 14 Ekim 2004.

⁷⁴Canan Tan, “Dildeki Kirlilik”, *Yeni Asır Gazetesi*, 04 Ağustos 2004.

3.4.3 Sanat Eserleri

Canan Tan'ın *Eroinle Dans* romanında “Sanat Eserleri” konusu müzik üzerinde yoğunlaşır. Romanda bu konu, sanata sahip çıkmama şeklinde ele alınır.

Eroinle Dans romanında yazar, sanatın toplum içindeki önemini, müzik üzerinden irdeler. Bunu yaparken Batı'nın müziğini göz önünde bulundurarak kendi müziğini değerlendirir. Eylül ile Anıl, Boğaziçili arkadaşlarıyla beraber yılbaşını kutlamak amacıyla Roma'ya giderler. Yılbaşı kutlamalarının ardından Roma'daki son gecelerinde otelin lokantasında müzik eşliğinde, yemek yerler. Bu sırada Anıl, Eylül'ü dansa kaldırır. Dans ederken Eylül ile Anıl'ın, İtalyanların 60'lı yıllarına ait müziği hakkında yaptıkları yorum dikkat çekicidir:

“Ne güzel bir müzik bu böyle,” diyorum. “Annemlerin kuşağı ne kadar şanslıymış. Bir zamanlar onları büyüleyen şarkıların, şimdi de onların çocuklarını etkileyebilmesi ne hoş...”

“Burası İtalya,” diye gülüyor Anıl. “Tarihleri gibi müziklerini de aynı canlılıkta yaşatmayı iyi beceriyorlar.” (ED/107)

Yazar, bir taraftan yukarıdaki diyalog neticesinde İtalyanların 60'lı yıllarına ait müziğini överken diğer taraftan da Anıl aracılığıyla müziğin canlılığını, tarihî eserlerindeki canlılığına benzetir. Önceden de bahsedildiği üzere yazar, Eylül aracılığıyla İtalyanların tarihî zenginliklerine değer verdiğini belirtirken bir yandan da kendi kültürlerine ait tarihî zenginliklerin değerinin bilinmediğini ima eder. Bu duruma göre yazarın, İtalyanların tarihî eserleri gibi müziklerini de aynı canlılıkta yaşattıkları şeklinde ifade etmesi demek, yine kendi toplumuna gönderme yaptığı anlamına gelir. Böylelikle yazar, yine İtalyanların müziğe verdiği değerden yola çıkarak, kendi toplumunda tarihî zenginliklere sahip çıkılmadığı gibi sanatına da yeterince önem verilmediğini ima eder. Kısacası yazar, Anıl aracılığıyla sanatına sahip çıkmayan toplumu, üstü kapalı bir şekilde eleştirir.

Canan Tan'ın romanlarında sanat eserleri konusu, müzik çerçevesinde irdelenir. Yazar, *Eroinle Dans* romanının kahramanları aracılığıyla müziğine sahip çıkmayan toplumu dolaylı yollardan eleştirir.

3.5 Medyaya Yönelik Eleştiriler

Canan Tan'ın romanlarında bu başlık altında yapılan eleştiriler, çoğunlukla basın-yayın dünyasına aittir. Romanlarda bu konu, bilgilerin basın dünyasında abartılı şekilde verilmesi, yalan yanlış haberlerin yapılması ya da gerçeklerin çarpıtılması, muhabirlerin olaylar karşısındaki duyarsızlığı ve ortama uygun düşmeyen hareketleri açılarından ele alınır.

Eroinle Dans romanında yazar, basın aracılığıyla topluma yansıtılan bilgilerin yersizliğini ve insanlar üzerinde yarattığı etkiyi irdeler. Romanda Eylül, üniversitede okumak amacıyla okulun öğrenci yurduna yerleşir ve oda arkadaşı Dünya'yla tanışır. Eylül, Dünya'nın ailevi problemlerden ötürü uyuşturucu madde kullandığını öğrenince dostunu bu bataklıktan kurtarmak ister. Bu nedenle Eylül, Dünya'yı gözetmek adına, uyuşturucu maddeleri kullanmak için düzenlenen, ev partilerine katılır. Yine böyle bir günde Eylül, Dünya'yla birlikte, Sibel'in ev partisine gittiği esnada uyuşturucu madde bağımlısı bir birey olan Tarık'la tanışır ve ikisi, esrar hakkında sohbet etmeye başlar. Sohbet sırasında Tarık'ın Eylül'e yaptığı yorum dikkat çekicidir:

“Tercihim, esrardan yana olmuştur hep,” diyor. “Bir kültürdür esrar... (...) Yoksa, yüzyıllardır kullanılır mıydı? Hem de dünyanın en saygın, en ünlü kişileri tarafından...” (ED/213)

Tarık, her ne kadar, esrarı neden kullandığına dair bir açıklama yapsa da esasen anlatılmak istenen farklıdır. Yazar, Tarık aracılığıyla medya camiasında uyuşturucu madde bağımlılığıyla ilgili yayımlanan haberlerin, gereksizliği üzerinde durur. Çünkü gazetelerin okunma oranını artırmak amacıyla toplumda tanınmış kişilerin bozuk düzenli hayatını yansıtmak adına yapılan bu haberler, sıradan bir bireyi olumsuz

yönden etkileyebilmektedir. Nitekim eroin bağımlısı olan bir gencin ağzından ifade edilen bu kelimeler, durumun ciddiyetini göstermesi açısından önemlidir. Böylelikle yazar, toplumu düşünmeden hareket eden medya camiasını üstü kapalı bir şekilde eleştirir.

En Son Yürekler Ölü romanında yazar, medya camiasına yönelik eleştirilerde bulunur. Romanda medyaya yönelik eleştirilerin yapıldığı ilk olay, Manolya Konaklarının tanıtımı aşamasında Deniz Sezen'in güvenini sağlamak amacıyla Nehir'in, basın mensuplarını hedef aldığı planıdır. Romanda Nehir, ünlü bir ajansta Ağızdan Ağıza Pazarlama Bölümünün yöntem ve proje koordinatörüdür. Öte yandan Deniz Sezen, Sezenler Holdingin veliahtıdır. Deniz Sezen, Beylikdüzü'nde inşa ettirdiği Manolya Konaklarının tanıtımını, Ağızdan Ağıza Pazarlama (AAP) yöntemiyle yapmaya karar verir. Böylelikle Nehir, Deniz Sezen'le görüşmek için Sezenler Holding'e gider. Deniz Sezen, yeni duyulmayan başlayan AAP yöntemine pek güvenmese de Nehir'in iş hayatındaki başarısını takdir ettiği için konakların tanıtımını kendisine verir. Ancak Nehir, Deniz Sezen'in AAP yöntemine sıcak bakmadığını fark edince kendisinin güvenini sağlamak için medya mensuplarını hedef alacak bir plan tasarlar. Nehir'in planına göre Manolya Konakları, Deniz Sezen'in arzu ettiği ama söylemediği şekilde sıradan bir tanıtım kokteyli ve basın mensupları aracılığıyla görücüye çıkar. Ancak Nehir, bu sıradan tanıtım kokteyline, AAP gönüllülerini de davet eder. Ayrıca kokteyldeki konuklara ve basın mensuplarına, site hakkında ayrıntılı bir broşür dağıtılır. Gecenin sonunda basın mensuplarının ilgisinden memnun olan Deniz Sezen, birkaç gün sonra basılacak olan gazetelerde Manolya Konaklarının tanıtımına dair haberlerin çıkacağından emindir. Ancak Nehir, Deniz Sezen'le aynı fikirde değildir ve basın mensuplarını hedef aldığı planı, tökezlemeden işlemektedir. Nitekim iki gün sonra çıkan gazetelerin tamamında kokteyle ilgili

haberlere ve fotoğraflara yer verilse de kokteylin esas amacı, “olmayan aşk dedikodusuyla” çarpıtılır. Basında çıkan haberler “*külliyen yalan olsa da*” üzerlerine “*kara çalındı*”ğı için Deniz Sezen, Nehir’den özür diler. Ancak Nehir, basında yazılanlar karşısında canı sıkılsa da savunduğu davada kendisini “*haklı çıkardıkları için bu haberlere minnet borçlu*”dur (ESYÖ/65). Çünkü basın mensupları kokteylin esas amacını çarpıttığı için alıcılar, gazetede ki haberlerle değil, kokteyle katılan AAP gönülleri aracılığıyla konaklara talip olur. En nihayetinde Nehir, Deniz Sezen’in AAP yöntemine güvenini sağladıktan sonra ikinci aşamaya geçer. Yapılacak olan görevleri gözden geçirdikten sonra Nehir’in Deniz Sezen’e söylediği kelimeler, medya dünyasının hâlini yansıttığından dikkat çekicidir:

“Basını da unutmuyoruz, merak etme. Ancak, magazinsel uyduruk haberleri değil, gerçekleri yansıtacak şeffaf aynalara yer vereceğiz. Örneğin, büyük bir gazetenin iş ekinde köşe yazısı yazan bir arkadaşım var. Onu davet edeceğim. Kendisi AAP gönüllüsüdür. Hem AAP gönüllüsü, hem potansiyel müşteri, hem de gazeteci kimliğiyle iyi bir seçim olacağını düşünüyorum.” (ESYÖ/67)

Romanda Nehir, AAP yönteminin güvenilirliğini Deniz Sezen’e kanıtlamak için böyle bir plan yapsa da esasen anlatılmak istenen, medya camiasındaki çarpıklıklardır. Yazar, Nehir’in planı aracılığıyla medya dünyasını eleştirirken basında çıkan haberlerin doğruyu yansıtmadığını, çok okunabilmek uğruna olayların çarpıtıldığını, yapılan haberlerin insanlar üzerinde bırakacağı etkiyi düşünmeden hareket ettiklerini ve basının güvenilir olmadığını vurgular.

En Son Yürekler Ölür romanında, medya dünyasına yönelik eleştirilerin görüldüğü diğer bir olay ise Nehir ile Deniz’in düğün hazırlıkları esnasında yaşanan gelişmeler etrafında şekillenir. Açık hava kokteyliyle ilgili basında çıkan aşk dedikoduları asılsız olsa da Nehir ile Deniz’in iş ilişkisi zaman içinde aşka dönüşür ve ikili, belli bir müddet sonra evlenme kararı alırlar. Nehir ile Deniz, sade bir düğün ve nikâh töreni isteseler de kayınvalidesi Nisa Hanım’ın hedefi, Sezenlere yaraşır bir

düğün töreni hazırlamaktır. Düğün hazırlıklarını dört dörtlük hazırlamak istemesinin nedeni ise “*ayrıntılar arasında gizlenmiş kıymık inceliğindeki çatlakları bile bulup çıkarmaya can atan medya mensupları*”na (ESYÖ/145) arkalarından söyletecek herhangi bir olumsuz kelimeyi dahi bırakmamaktır. Romanda yazar, Nisa Hanım aracılığıyla basın mensuplarının gereksiz konuları bile mesele hâline getirip haber yaptığını belirtirken, medya dünyasını açık bir şekilde eleştirir.

En Son Yürekler Ölür, romanında yapılan eleştiriler gazete dünyasına yönelikken; *İz* romanında bu durum farklı bir çizgide ilerler. *İz* romanında yazar, hem gazete dünyasını hem de görsel basını ele alır. *En Son Yürekler Ölür* romanındaki gibi *İz* romanında da gazete dünyası, gerçekleri yansıtmadığı açısından eleştirilir. Görsel basında ise medya mensuplarının, ortama uygun düşmeyen hâl ve tavırları irdelenir. Televizyon spikerlerinin haberleri sunarkenki davranışlarını ele alan yazar, ekranda bahsedilen konuya uygun bir biçimde davranılması gerektiğini ima eder. Bu konuya örnek verecek olursak: Ekranda bir ölüm haberi iletileceği zaman, spikerin “*pür neşe*” (İ/14) görünmek yerine daha münasip tutum içinde olması gerektiği vurgulanır. Böylelikle yazar, medya mensuplarının uygunsuz hâl ve tavırlarını açık bir şekilde eleştirir.

Canan Tan, hayatının belli bir döneminde köşe yazarlığı yapmıştır. Bu nedenle yazarın medya dünyasına yönelik eleştirileri, köşe yazarlığı sırasındaki gözlemleriyle yakından ilişkilidir. Canan Tan’ın romanlarında medya dünyasına yönelik eleştiriler, genellikle haber değerindeki bilgilerin basın hayatına nasıl yansıtıldığıyla ilgilidir: günlük yaşamdan edinilen bilgiler basın hayatında abartıldığı, yalan yanlış haberlerin yapıldığı ve gerçekler çarpıtıldığı için bireyin medya dünyasına olan güveni yoktur. Bu nedenle medya dünyasında “gerçekleri yansıtacak, şeffaf aynalara” ihtiyaç vardır. Yazar, basında yer alan haberlerin gerçekleri yansıtmadığını vurguladıktan sonra

muhabirlerin ve spikerlerin olaylar karşısındaki tavrını ele alır. Muhabirin, bireyden çok elindeki haberin değerine önem vermesi ya da spikerin, haber metnini sunduğu esnada bireyin durumunu da dikkate almaması onların duyarsızlığıyla alakalıdır. Bu nedenle hem muhabirler hem de spikerler, herhangi bir haber karşısında bireyin durumunu da düşünmeli; kısacası bireye karşı daha duyarlı ve saygılı davranışlar sergilemelidirler.

Bölüm 4

SONUÇ

Çağdaş Türk edebiyatının önemli romancılarından olan Canan Tan, eserlerinde ülkesinin manzaralarını ve gerçeklerini anlattığı için Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda yazarın beş romanını incelerken önce bu romanlarda toplumsal eleştirinin nasıl yansıdığını inceledik, sonra yazarın bu konu hakkındaki görüşlerini ortaya koymaya çalıştık.

“Toplumsal Yapıya Yönelik Eleştiriler” başlığının karı-koca ve çocuk ilişkisinde yazar, anne-babanın çocuk yetiştirme konusundaki hatalarını ele alır. Anne-babanın çocuğuyla ilgilenmesi, destek vermesi ve her koşulda yanında olması gerektiği yerde ihtiyaçlarını sadece maddiyatla gidermeye çalışan, ev içerisinde yaşanan sorunları çocuğuna yansıtan, çocuğunu kendi istekleri doğrultusunda yönlendiren, çocuğunu bencilce seven ve çocuklarının hayatına karışan ebeveynleri roman kahramanları aracılığıyla eleştirir.

Karı-koca ilişkisinde yazar, ahlaki açıdan yozlaşan evlilikleri irdeler. Romanlarında karı-koca arasındaki ilişkinin karşılıklı anlayışa, sevgiye, saygıya, desteğe dayanması gerektiğini savunur. Bu nedenle romanlarında evli olan bireyin eşini aldatması, karı-koca ilişkisinde şiddet, karı-koca arasında görülen uyumsuzluk problemlerine rağmen evliliğini sürdürmeye çalışan ve boşanmayan bireyler konularında, eleştirel bir tutum sergiler.

Kadın-erkek ilişkisinde yazar, bu ilişkide gördüğü yozlaşmayı aktarır. Dünürler arasındaki çatışmaları, gelin-görümce arasındaki çekememezliği,

kaynanasına saygı göstermeyen gelinleri, gelinini ezen kaynanaları, şiddet meselesini, evlenmeden yıllarca birlikte yaşayan bireyleri, evinden kaçıp sevgilisinin evine sığınan cahil kızları, ruhtan önce bedeni tanımak isteyen kimseleri, evlilik dışı çocuk meselesini roman kahramanları aracılığıyla eleştirir.

Arkadaşlar arası ilişki meselesinde de arkadaş ortamının bireyi etkilemesi meselesine değinir. Arkadaşlık ilişkileri konusunda benliğine uygun davranmayan bireylerin sebep olduğu problemler üzerinde durur.

Toplumdaki davranış bozuklukları konusunda yazar, bireylerin kişiliğindeki uygunsuz hâl ve tavırlardan söz eder. Dedikoducu, zayıf karakterli, acımasız, çıkarıcı, görgüsüz, ön yargılı, dalkavuk ve şikâyetçi kimseleri ele alır. Bu kimselerin ortak özelliği; toplum içinde uyulması beklenen güzel ahlak, nezaket ve terbiye kurallarına riayet etmemesi sonucunda olumsuz davranışlar sergilemesi şeklindedir. Yazarın toplumdaki davranış bozuklukları konusundaki amacı: toplum içinde yaşayan bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerini, ahlaki davranışlar çerçevesinde düzenleyerek toplumda dayanışmayı, huzuru, barışı sağlamaktır. Aslında bu davranışlar, bir toplumda insanlardan beklenen davranışlardır. Romanlarda bu insanlarla ilgili olarak üstü örtülü veya açık olarak belirtilen özellikler şöyle aktarılabilir. Bireyin özel hayatını sorgulamaması, davranış kusurlarını dedikodu konusu yapmaması, hataları örtmesi, kendi hayatına sahip çıkması, olumsuz sonuçların sorumluluğunu üstlenmesi ve kaderci davranmaması, herhangi bir konudaki görüşlerini açıkça dile getirmesi, sorunlar karşısında dayanıklı olması, günahsız bireylere yüklenmemesi, zor durumdaki bireylere yardımcı olması, hâlden anlaması, bireyin hakkını yememeye özen göstermesi, bireye saygı göstermesi, olaylar karşısında hoşgörülü olması, empati kurması, herhangi bir olaya tepki vermeden önce karşı tarafı da dinlemesi, bireyin her koşulda kendi değerlerinden vazgeçmemesi, bireye maddi ya da manevi açıdan zarar

vermemesi. Kısacası yazar, romanlarında toplumu olumlu bir yönde değiştirmeyi hedeflerken, bireyleri iyiliğe, güzelliğe yönlendirir.

İstanbul'da yaşam koşulları meselesinde ise yazar, İstanbul hakkındaki görüşlerini belirtir. İstanbul'da can güvenliğinin olmayışından, çocukların kaçırılmasından, İstanbul'un kalabalık oluşundan ve yoğun trafiğinden bahseder.

“Halka Yönelik Eleştiriler” konusunda yazar, kadını ataerkil sistemin getirdiği konuma bakarak ele alır. Kadının erkekten sonra gelmesini ve erkeğe göre değersiz görülmesini; ayrıca kadının bu konulardaki cahilliğini ve bilinçsizliğini eleştirir. Yazara göre, kadının ataerkil sistemin haksızlıklarına karşı çıkmasının tek yolu ise onun, eğitim görmesidir.

Halkın batıl inançlara bakışında yazar, halk tıbbıyla ilgili olan doğum ile hamilelik inançlarından, karınca ve balık gibi halk tarafından kutsallaştırılan tabiat varlıklarından ve diğer batıl inançlardan, yani büyü, nazar değme, kurşun döktürme ve rüya tabirlerinden söz eder.

Halk tıbbında yazar, modern tıp bilgisine veya tıbbi imkânlarla sahip olamayan halkın, doktora gidemediği ve çaresiz kaldığı zamanlarda inançlardan, yaşantıdan ve tecrübeden ortaya çıkan bilgileri, doğum, hamilelik vb. durumlar etrafında uygulamaya çalışan kimseleri ele alır. Yazar, aydın tipli kahramanları aracılığıyla halkı modern tıba yönlendirir.

Kutsallaştırılan tabiat varlıklarına -yani karınca ve balıklara- ve diğer batıl inançlara -yani büyü, kurşun döktürme, nazar değme ve rüya tabirlerine- inananların ortak özelliği ise bu kimselerin cahilliğidir. Bu inançların, asılsız, boş, geçerliliği olmayan, uydurma olduğunu belirtir.

Halkın geleneklere bakışında evlilik ve doğum esnasında görülen âdetleri yansıtır. Romanlarda bu âdetleri uygulayan kimselerin ortak özelliği, cahilliğidir. Bu âdetler, mantıksızlık, inandırıcılıktan yoksun, boş düşünce şeklinde vurgulanır.

Ötekini dışlama mevzusunda yazar, kendi kültürüne ve yaşam tarzına ters düştüğü için ötekini dışlayanları, toplumsal konum neticesinde oluşan kutuplaşmaları ve ırk ayrımcılığını ele alır. Yazar, ötekini dışlama mevzusunda herkesin dinine, diline, ırkına, toplumsal konumuna, kültürüne saygı gösterilmesi gerektiğini savunur.

Toplumsal baskı konusunda yazar, bu baskının birey üzerindeki olumsuz etkilerini irdeler. Bireyin, kendi hayatına, haklarına sahip çıkmadığını ve toplumsal baskı neticesinde hareket ettiğini vurgular.

Halkın eğlence anlayışında ise yazar, sarkıntılık yapan, rahatsızlık veren kimseleri eleştirir.

“Kamu Yönetimine Yönelik Eleştiriler” konusunda yazar, sağlık kurumlarındaki aksaklıkları irdeler. Doktor-hasta ilişkisi arasında görülen sorunlar şöyle aktarılabilir. Doktorların kendi mesleklerine uymayan giyim kuşamı, mesleki yetersizlikleri, hastalık teşhisi konusundaki tutarsızlıkları, doktor-hasta ilişkisindeki iletişim sorunları, sağlık kuruluşlarında hassasiyetin olmaması, sağlık raporlarının basına izinsiz sızdırılması şeklindedir.

Ekonomiyle ilgili aksaklıklar, eğitim konusunda devletin fırsat eşitliğini sağlayamaması, devletin eğitim konusunda fakir insanlara yeterli imkânları vermemesi, toplumda görülen eşitsizlikler, sınıfsal farklılıkların ortaya çıkması şeklindedir.

Madde bağımlılığıyla ilgili aksaklıklar ise kamu kurumlarının görevlerini yeterince yerine getirmemesi neticesinde madde bağımlılarının artması, madde

bağımlılığıyla ilgili seminerlerinin az olması, toplumun yeterince bilgilendirilmemesi şeklindedir.

Kamu görevlilerinde görülen sorunlar, yöneticilerin keyfi tutumları, görevini yerine getirmeme, iş ortamına ters düşen uygunsuz davranışlar, iş ortamında sarkıntılık şeklinde aktarılmaktadır.

Kamu hizmetinde görülen sorunlar ise hamilikart, yani kayırmacılık konusuyla rüşvetin kamu hizmetinde yaygın bir şekilde görülmesidir.

Yazar, kamunun yönetiminde sosyal politikaların yetersizliği neticesinde toplumsal hayatta ortaya çıkan sorunları, romanlarına konu edinir. Yazarın bunu yapmaktaki amacı, kamu kurumlarının ya da kamu hizmetinin sorumluluklarını iş ahlakına uygun bir şekilde yerine getirmesini sağlamak ve böylelikle, toplumsal adalet anlayışının ve sağlıklı bir düzenin oluşmasına zemin hazırlamaktır.

“Kültürel Meselelere Yönelik Eleştiriler” konusunda yazar, tarihî eserlere sahip çıkılmadığını vurgularken, bu durumdan sorumlu gördüğü halkı ve devleti üstü kapalı ya da açık bir şekilde eleştirir. Yine sanat eserleri konusunda, toplumun kendi sanatına yeteri kadar sahip çıkmadığı üzerinde durur.

Türkçedeki dil kirliliği konusunda ise dilde gördüğü yozlaşmaları okuyucusuna aktarır. Günlük konuşma esnasında bireylerin yabancı kelimeler kullanmasını, özentî olarak değerlendirir. Yazar, romanlarında toplumun ya da devletin kendi kültürel değerlerine sahip çıkmadığını vurgular. Bu nedenle yazar, toplumda bu konuda bilinç uyandırmak için kahramanlarını bu yolda konuşturur ve onları kültürel değerlere özen gösteren duyarlı kişilerden seçer.

“Medyaya Yönelik Eleştiriler” konusunda yazar, genel olarak medya dünyasının güvenilir olmadığından söz eder. Basın dünyasında gereksiz veya magazin

haberlerinin abartılmasını, muhabirlerin bu gibi haberlere ilgi göstermesini ve halkı bilinçlendirecek haberlere gereken önemin verilmemesini eleştirir.

Canan Tan, toplumsal problemlere karşı bilinçli ve duyarlı bir yazar olduğu için ele aldığımız romanlarında toplumdaki çarpıklıkları, gizli didaktizm yoluyla sezdirerek aktarır. Bu nedenle yazarın romanlarındaki kahramanlar hem olumsuz hem de olumlu özelliklerle yansıtılır. Bir taraftan olumsuzla işaret ederken diğer taraftan da olması gerekeni dolaylı yoldan hissettirir. Roman kahramanları aracılığıyla toplumsal problemlere karşı duyarlı davranılması, yerinde tepkilerin gösterilmesi gerektiği üzerinde durur.

Yazar, bazen bireyden topluma bazen de toplumdan bireye yönelirken, toplumdaki her aksaklığı, doğrudan ya da dolaylı eleştirir. Bu nedenle toplumu, olumlu yönde değiştirmeyi hedefleyerek olumsuzun yanı sıra ideal veya örnek teşkil edecek tutum ve davranışları da verir.

Canan Tan, romanlarında eleştiriler yoluyla ders vermekten ziyade, okuyucunun kendisinden bir şeyler bulması yönünde bir kurgulama yapar. Toplumdaki her bireyin kendi hayatına dair bir iç hesaplaşma sürecine girmesine zemin hazırlar. Böylece Canan Tan, her kesime hitap eden okuyucuların kendilerinden bir şeyler bulabileceği eserler yazdığı için çağdaş Türk romanının çok okunan yazarları arasına girmiştir.

KAYNAKLAR

Akın, Ayşe ve Mihçioğur, Sare. *Kadının Statüsü ve Anne Ölümleri, Yaşlanan Kadın Sempozyumu*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2005, 1-10.

Akyüz, Kenan. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923)*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1995.

Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi. *2008 Yıllık Raporu: Avrupa'da Uyuşturucu Sorununun Durumu*, Lüksemburg: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Bürosu, 2008.

Aydın, Gülşah ve Aydın Aslaner, Duygu. "Stereotip Kadın Rollerinin Televizyon Reklamlarında Sunumu", *Global Media Journal Turkish Edition Dergisi*, 6(11), Güz 2015, 54-74.

Azak, Seyit. *Bir Kamu Politikası Analizi Olarak Türkiye'de Uyuşturucu ile Mücadele*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014.

Bağdatlı, Selahattin. *Temel Hukuk Kavramları*, İstanbul: Tabevi, Kasım 1995.

Balkan, Yasemin. *Kırıkkale Eğitim Tarihi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eylül 2014.

Battal, Muharrem ve Horoz, Aynur. “Beyin Ölümü Tespitinde Araştırma Hastanesi Deneyimi”, *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni*, 47(2), 2013, 59-62.

Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*, 3. Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.

Cengiz, Gülhan ve Çeçen, Ş. Şebnem. “Gc/Ms Yöntemi ile İdrarda Kokain Tayini”, *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 3(33), 2004, 139-149.

Çopuroğlu, Y. Cemalettin. “Fırat Havzası Evlilik Kültürü I: Düğün Öncesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 2000, 163-193.

Doğan, Emrah ve Mustan Dönmez, Banu. “Türkiye’de Altmış Sekiz Kuşağı Dünya Algısının Popüler Müziğe Yansıması”, *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 2(1), Bahar 2016, 45-75.

Durbilmez, Bayram. “Tatar Hatını Niler Kürmiy’de Evlenme Kültürü”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Turan Yazgan’a Armağan Üçlemesi-2)*, 105(207), Aralık 2013, 227-260.

Eker, Dilek. “Canan Tan, Sağlık Sohbetleri”, *Medikent Dergisi*, 15, Eylül 2014, 65-67.

Emiroğlu, Kudret ve Aydın, Suavi. *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.

Enginün, İnci. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, 4. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, Ekim 2003.

Erdem, Fatma. *Canan Tan'ın Son Romanı "Pembe ve Yusuf", Çocuk Gelinler, Töre Cinayeti, Aile İçi Şiddet Konularına*, <http://blog.milliyet.com.tr/canan-tan-in-son-romani--pembe-ve-yusuf---cocuk-gelinler--tore-cinayeti--aile-ici-siddet-konularina/Blog/?BlogNo=480977> (Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2016), 25 Kasım 2014.

Erkan, Rüstem ve Bozgöz, Faruk. "Kadına Yönelik Şiddetin Sosyo-Ekonomik, Dinsel ve Kültürel Boyutları: Diyarbakır Örneği", *EKEV Akademi Dergisi*, 18, Kış 2004, 219-242.

Hançerlioğlu, Orhan. *Ruhbilim Sözlüğü*, 4. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Şubat 2003.

Hançerlioğlu, Orhan. *Toplumbilim Sözlüğü*, 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, Temmuz 1996.

İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası. *Yerel Yönetimlerde Hizmetlerden Memnuniyet ve Yolsuzluklar İstanbul Araştırması*, İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayını, Şubat 2009.

Jahic, G. ve Akdaş, T. A. *Uluslararası Suç Mağdurları Araştırması: İstanbul Hane Halkında Suç Mağduriyeti*, İstanbul: TÜBİTAK Proje Raporu, Nisan 2007.

Kaçar, Özge. *Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Konumu: Türkiye'de Yakın Zamanlardaki Değişimi Anlamak*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eylül 2007.

Kaplan, Melike. “Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi”, *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 91, Güz 2011, 150-156.

Kaymaz, İhsan Şerif. “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 46, Güz 2010, 333-366.

Korkmaz, Zeynep. “Günümüzde Dil Yozlaşması”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 542, Şubat 1997, 129-138.

Krespi, Yakup ve Bebek, Nerses. *Komada Pratik Tanı ve Tedavi Yaklaşımları*, <http://www.itfnoroloji.org/koma/Koma.htm> (Erişim Tarihi: 06 Haziran 2017), 12 Aralık 2008.

Küçük, Salim. “Dil Kirliliğinin Türkçemize Yansımaları”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi (Özel Sayı)*, 669, Eylül 2007, 504-514.

Namlı, Taner. *Tanzimat Devri Türk Romanında Sosyal Tenkit*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2010.

- Okuyan, Mehmet. “Kadına Yönelik Şiddete Kur’ân’ın Bakışı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 2007, 93-134.
- Olçay, Sümeyya. “Canan Tan: Yazmazsam Yaşayamam!”, *Yeşilay Aylık Sağlık, Eğitim ve Kültür Dergisi*, 963, Nisan 2014, 62-64.
- Örnek, Sedat Veyis. *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, Ocak 1971.
- Özar, Şemsa. “Erkek Egemen Toplum ve Kadın İstihdamı”, *Toprak İşveren Dergisi*, 69, Mart 2006, 1-5.
- Özbay, Ferhunde. “Kadının Statüsü ve Doğurganlık”, *Türkiye’de Kadın Olgusu*, ed. Necla Arat, 2. Basım, Ankara: Say Yayınları, Mart 1995, 151-167.
- Özkan, Sedat. *Bağımlılık*, <http://www.humanitepsikiyatri.com/bagimlilik> (Erişim Tarihi: 06 Mart 2016), 2013.
- Özmen, Özkan. *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Suçları*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, 2009.
- Sağlık Bakanlığı. *Tütün Bağımlılığı ile Mücadele El Kitabı (Hekimler İçin) 2010*, Ankara: Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, 2010.

Saraç, Simge. “Toplumsal Cinsiyet ve Kadın - Toplumsal Cinsiyet”, *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, ed. Lerzan Gültekin vd., Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2013, 27-32.

Seyyar, Ali. *Davranış Bilimleri Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, Mart 2004.

Sezen, Lütfi. “Türkiye’de Evlenme Biçimleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı)*, 27, 2005, 185-195.

Şahin, Seval. *Aziz Nesin Öykülerinde Sosyal Eleştiri (1946-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2012.

Şenesen, Refiye Okuşluk. “Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 17(66), 2011, 209-228.

Şimşek, A. Aslı. “Hukuk ve Kadın - Türkiye’de Modernleşme, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları”, *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, ed. Lerzan Gültekin vd., Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2013, 50-65.

Tan, Canan. “Bayburtlular'a Alkış”, *Yeni Asır Gazetesi*, 20 Mayıs 2004.

Tan, Canan. “Çocuklarımız ve Biz,” *Yeni Asır Gazetesi*, 08 Şubat 2005.

Tan, Canan. “Dildeki Kirlilik”, *Yeni Asır Gazetesi*, 04 Ağustos 2004.

Tan, Canan. “Dünya Bankası'ndan Övgü”, *Yeni Asır Gazetesi*, 30 Nisan 2004.

Tan, Canan. *En Son Yürekler Ölür*, 29. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, Mayıs 2013.

Tan, Canan. *Eroinle Dans*, 6. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, Ağustos 2008.

Tan, Canan. *Hasret*, İstanbul: Doğan Kitap Yayınevi, Mart 2013.

Tan, Canan. *İz*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, Mart 2011.

Tan, Canan. *Piraye*, 39. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, Ekim 2012.

Tan, Canan. “Töre Kararlarında Kadın İmzası”, *Yeni Asır Gazetesi*, 11 Mayıs 2004.

Tan, Canan. “Türkleri Beğenmeyenler”, *Yeni Asır Gazetesi*, 14 Ekim 2004.

Tan, Canan. “Yanlış Böbrek”, *Yeni Asır Gazetesi*, 20 Ocak 2004.

Tezcan, Mahmut. “Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 1983, 255-276.

Topdemir Koçyiğit, Oya. “İnfertilite ve Sosyo-Kültürel Etkileri”, *İnsanbilim Dergisi*, 1(1), 2012, 27-37.

Toplumbilim Terimleri Sözlüğü, 2. Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980.

Turan, Nurşen ve Tirtıl, Lale. “Alkol, Uyuşturucu, Uyarıcı ve Benzeri Madde Entoksikasyonlarının Adli Tıbbi Özellikleri”, *Birinci Basamakta Adli Tıp*, ed. Sermet Koç vd., 2. Basım, İstanbul: Klinik Gelişim Dergisi Yayını, Şubat 2011, 253-268.

Türkçe Sözlük, 11. Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. *Kayıp Çocuklar Başta Olmak Üzere Çocukların Mağdur Olduğu Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, Ankara: Resmi Gazete, 10 Temmuz 2010.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. *Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, Ankara: Resmi Gazete, 22 Kasım 2008.

Türkiye İstatistik Kurumu. *Gelir, Yaşam, Tüketim ve Yoksulluk - Yoksulluk İstatistikleri - Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 (Erişim Tarihi: 26 Haziran 2017), 21 Eylül 2016.

Türkiye İstatistik Kurumu. *Nüfus ve Demografi - Nüfus İstatistikleri - Yıllara Göre İl Nüfusları*, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2017), 31 Ocak 2017.

Ulusal Uyuşturucu Kampanyası. *Uyuşturucular: Hakiki Gerçekler*, [http://www.drugs.health.gov.au/internet/drugs/publishing.nsf/Content/languges/\\$FILE/Turkish.pdf](http://www.drugs.health.gov.au/internet/drugs/publishing.nsf/Content/languges/$FILE/Turkish.pdf) (Erişim Tarihi: 09 Mart 2016), Mart 2014.

Uzbay, İ. Tayfun. “Bağımlılık Yapan Maddeler ve Özellikleri”, *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 21-22, Aralık 2009, 16-33.

Wellek, René ve Warren, Austin. *Edebiyat Teorisi*, çev. Ömer Faruk Huyugüzel, İstanbul: Dergâh Yayınları, Aralık 2011.

Yıldırım, Asuman. “Türkiye’de 68 Kuşağı’nın Din-Toplum İlişkilerine Bakışı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, Ocak-Haziran 2014, 183-210.

Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü (Genişletilmiş 4. Baskı)*, 4. Basım, Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, 1992.